UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (XLIX), 2010

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2010
CEP USM

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică).* – *nr.2 (XLIX), 2010. - Chişinău: CEP USM, 2010. – 199 p.

COLEGIUL DE REDACȚIE:
prof. Valeriu Moşneaga (redactor-şef);
prof. Victor Saca (redactor-şef adjunct)
dr. Rodica Rusu (secretar);
conf. Vasile Cujbă;
prof. Vladimir Gutorov (Rusia);
prof. Cristian Haerpfer (Regatul Unit);
prof. Anatoliy Kruglaşov (Ucraina);
prof. Constantin Marin;
prof. Victor Moraru;
prof. Joao Peixoto (Portugalia);
prof. Serghey Reşetnikov (Belarus);
prof. Adrian Pop (România);
prof. Gheorghe Rusnac;
conf. Aurel Sâmboteanu;
prof. Constantin Solomon;
prof. Georg Sootla (Estonia)
conf. Vasile Tabară (România);
prof. Valentina Teosa

Ideile şi opiniile expuse în materialele prezentate aparţin autorilor
şi nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://www.usm.md/?mode=437

ISSN 1812-2566
© USM, 2010

SUMAR

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

ASPECTE TEORETICO-EVOLUTIVE PRIVIND ADMINISTRAȚIA DE STAT TERITORIALĂ

Viorica BURUIAN
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Administrative
Lector, doctorandă la catedra Ştiințe Politice

Any state which proclaims the self-government and administrative decentralization must set a segment of public administration authorities to connect the central and local level. The territorial state administration represents a totality of state authorities organized on the basis deconcentration principle, which protect national interests in a specific area.

This article is related to the concepts of public administration and territorial state administration, underlying the nature of this segment of public administration authorities, setting the correlation between these two phenomena, which are always mistaken.

Since 1998, year when deconcentrated administration got legal bases for the first time, the state of Republic of Moldova has been looking for a new effective model of territorial state administration and many organization models of this administration have been tried. The present article reveals the evolution of territorial state administration in our country, as well as, some obstacles that have permitted to form a functional system of deconcentrated public service.

În majoritatea statelor, administrația publică centrală îşi aduce la îndeplinire obiectivele sale şi realizează interesele generale ale societății la nivelul comunităților locale prin plasarea şi organizarea în cadrul acestora a propriilor structuri, care le reprezintă. În unele țări aceste formațiuni se prezintă ca reprezentant al şefului statului sau al guvernului în teritoriu, ca ansamblu de servicii desconcentrate ale autorităților administrației publice centrale de specialitate sau alte autorități publice.

În acest context, apare, evident, necesitatea clarificării noțiunii şi statutului acestei categorii de autorități, abordată atât de ştiința administrației internaționale, cât şi de cea autohtonă, căreia însă nu i s-a statornicit deocamdată o denumire şi apreciere generică.

Din aceste considerente, *scopul* pe care ni l-am stabilit în realizarea prezentului studiu constă în clarificarea şi delimitarea conceptelor de „administraţie publică”, „administraţie de stat”, „administraţie de stat teritorială” şi identificarea conţinutului şi caracteristicilor lor.

Din punct de vedere etimologic, termenul „administraţie” provine din limba latină, fiind compus din prepoziţia *ad*, însemnând *la*, *către*, şi *minister*, însemnând *servitor*, *supus*.

Prin urmare, la origini, prin această noţiune s-a avut în vedere o activitate subordonată, la comandă, pusă în slujba cuiva. [13, 4]

În prezent, însă, termenul de administraţie publică este studiat sub dublă accepţiune, şi anume:

- în accepţiune organică (formală), prin administraţie publică se înţelege totalitatea autorităţilor administraţiei publice: Şeful statului, Guvernul, ministerele şi alte autorităţi centrale de specialitate subordonate Guvernului, organe centrale de specialitate autonome, instituţii subordonate ministerelor, organe teritoriale de specialitate subordonate ministerelor (administraţie de stat teritorială), organe autonome locale (consiliul raional, preşedintele raionului, consiliul local, primarul) şi instituţii subordonate acestora.
- în accepţiune funcţională (materială) prin administraţie publică se înţelege activitatea desfăşurată de autorităţile administraţiei publice prin care se execută legea, fie prin emiterea de norme subsecvente, fie prin organizarea sau prestarea directă de servicii publice.

Într-o formulare concentrată, administraţia publică poate fi definită ca ansamblul activităţilor Şefului statului, Guvernului, autorităţilor administrative autonome centrale, autorităţilor administrative autonome locale şi, după caz, structurilor subordonate acestora, prin care în regim de putere publică, se aduc la îndeplinire legile sau, în limitele legii, se prestează servicii publice. [16, 70]

Termenul de administraţie publică a fost utilizat cu preponderenţă în legislaţia şi doctrina din perioada interbelică şi preluat mai târziu în etapa actuală, post-sovietică.

Pe perioada sovietică sau postbelică, a fost utilizată în mod exclusiv noţiunea de administraţie de stat, care desemna existenţa unui organ de stat care comandă întreaga organizare şi funcţionare a statului, sub conducerea şi controlul căruia îşi desfăşoară activitatea toate celelalte organe ale statului. După 1990, în doctrină a apărut problema stabilirii dacă aceste două noţiuni, cea de administraţie publică şi cea de administraţie de stat, sunt identice, sau din contra, diferă una de cealaltă.

Din analiza conceptului de administraţie publică am reliefat că această activitate se îndeplineşte atât de administraţia publică centrală sau statală, cât şi de administraţia publică locală, care este organizată şi funcţionează în virtutea principiilor autonomiei locale şi descentralizării administrative. După cum afirmă

şi profesorul A.Iorgovan: „Administraţia locală, în baza principiului autonomiei locale, este, ca esenţă, administraţie publică şi nu administraţie de stat” [16, 71] Prin urmare, aceste două noţiuni nu se identifică, sfera noţiunii de administraţie publică este mai largă decât cea a administraţiei de stat, cuprinzând-o pe cea din urmă. Între administraţia publică şi administraţia de stat există un raport de la întreg la parte, administraţia de stat reprezintând o componentă a administraţiei publice, alături de administraţia locală [13, 4].

Noţiunea de *administraţie de stat* se utilizează şi astăzi în terminiologia administrativă, prin aceasta înţelegându-se administraţia publică centrală, apreciază cercetătorii M.Orlov şi Ş.Belecciu [18, 13]. Prin această afirmaţie, suntem de părerea că, sfera noţiunii de *administraţie de stat* a fost restrânsă exclusiv la autorităţile centrale, precum Şeful statului, Guvern, ministere şi alte autorităţi centrale de specialitate subordonate Guvernului.

Considerăm, însă, că noţiunea de administraţie de stat, pe lângă autorităţile administraţiei publice enumerate, mai cuprinde şi autorităţile administraţiei publice aflate în subordinea acestor autorităţi, întrucât şi acestea sunt de origine statală şi urmăresc realizarea aceloraşi obiective ca şi autoritatea în subordinea căreia se află, însă doar pe o porţiune a teritoriului naţional.

De aceeaşi părere este şi V.Zubco care afirmă: „Administraţia publică nu mai este în exclusivitate o administraţie a statului, fiind divizată în administraţie publică de stat şi administraţie publică locală... Ele sunt două categorii întregite, în sensul că administraţia publică a statului este încredinţată unor autorităţi statale, respectiv administraţiei publice centrale şi serviciilor sale teritoriale, precum şi autorităţilor administraţiei publice locale ... care îndeplinesc rolul de administrare a intereselor cetăţenilor din unitatea administrativ-teritorială chiar şi în cazul în care unele dintre ele realizează şi atribuţii statale” [24, 22]. Anume aceste servicii teritoriale ale administraţiei publice centrale, despre care se vorbeşte în citatul de mai sus formează administraţia de stat teritorială.

Literatura de specialitate operează cu diverse noţiuni pentru identificarea acestui segment de autorităţi ale administraţiei publice.

Pentru desemnarea serviciilor publice desconcentrate ale ministerelor şi celorlalte autorităţi centrale, A.Iorgovan în lucrările sale operează cu noţiunile de „organe locale de specialitate ale administraţiei de stat subordonate ministerelor” [16, 59], „administraţia de stat din teritoriu” sau „servicii publice statale din teritoriu” în care include autorităţi precum prefectul, Comisia judeţeană consultativă şi serviciile ministerelor şi ale celorlalte organe centrale [16, 263].

Luând în consideraţie faptul că în Constituţia României se utilizează noţiunea de „servicii publice descentralizate”, cu referire la administraţia de stat teritorială, o parte din teoreticienii de peste Prut au preluat această denumire şi o utilizează în lucrările lor de specialitate, fapt care a generat confuzie în ceea ce priveşte definirea şi delimitarea serviciilor descentralizate şi a celor desconcent-

rate, precum şi aprecierea unui anumit serviciu ca fiind descentralizat sau desconcentrat.

Aşa de exemplu, M.Preda menţionează că: „în judeţe funcţionează în subordinea ministerelor sau altor organe centrale, servicii publice descentralizate ale ministerelor, care, prin activitatea lor realizează administraţia publică în unităţile administrativ-teritoriale, fiecare în domeniul propriu” [20, 71].

De asemenea, un alt cercetător precizează că: „În cazul desconcentrării, autoritatea publică locală rămâne parte integrantă în sistemul ierarhiei centrale. Deciziile date în competenţa autorităţii publice locale sunt luate de aceasta sub puterea ierarhică a autorităţilor centrale. Autoritatea centrală poate să dea celei locale ordine, instrucţiuni, etc. cu privire la deciziile pe care să le ia autoritatea locală, având dreptul de control asupra deciziilor luate de aceasta” [15, 62], fără a clarifica în conţinut ce înţelege şi care sunt autorităţile publice *locale*, în contextul articolului său.

În ceea ce priveşte legislaţia din Republica Moldova, administraţia de stat teritorială nu dispune de reglementare constituţională, este însă prevăzută la art.7 al Legii privind descentralizarea administrativă, întitulat „Serviciile publice desconcentrate”, care la alin.1 spune: „Autorităţile de specialitate ale administraţiei publice centrale oferă populaţiei servicii publice de care sunt responsabile, prin intermediul structurilor lor teritoriale, pe care le admininistrează în mod direct” [4].

Cercetătorul în domeniul ştiinţei administraţiei A.Sîmboteanu precizează că: „Aceste autorităţi reprezintă autorităţile centrale ale statului, dar sunt desconcentrate, adică plasate în teritoriu. De aici şi provine pentru acest tip de administraţie denumirea de administraţie de stat teritorială” [23, 77].

Anume această denumire de *administraţie de stat teritorială* considerăm că este adecvată pentru desemnarea acestor servicii teritoriale, întrucât reflectă cel mai bine natura, esenţa şi statutul acestor autorităţi ale administraţiei publice.

Sintagma *de stat* ne sugerează originea acestor servicii, în sensul că ele reprezintă structuri desconcentrate ale autorităţilor administraţiei publice centrale de specialitate, precum şi relaţia de subordonare ierarhică ce se stabileşte între acestea, iar cuvântul *teritorial,* evident face referire la competenţa teritorială a acestor structuri, aceasta variind în funcţie de raza teritorială în limita căreia îşi pot exercita atribuţiile acestea.

În acest context, în funcţie de competenţa teritorială, autorităţile administraţiei de stat teritoriale se împart în:

- autorităţi desconcentrate în jurisdicţia cărora intră câteva unităţi administrativ-teritoriale intermediare, raioane în cazul ţării noastre. Exemplu de asemenea unitate structurală poate servi Direcţia generală teritorială a Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice şi Corupţiei care-şi are sediul în municipiul Bălţi şi care în conformitate cu organigrama autorităţii deserveşte următoarele

raioane: Briceni, Ocniţa, Donduşeni, Edineţ, Soroca, Drochia, Rîşcani, Glodeni, Făleşti, Sîngerei, Floreşti, Şoldăneşti, Rezina, Bălţi

- autorităţi desconcentrate în jurisdicţia cărora intră o singură unitate administrativ-teritorială de nivelul doi. În asemenea situaţie, subdiviziunea desconcentrată îşi are sediul în oraşul reşedinţă a raionului. Aşa este şi cazul Inspectoratelor Fiscale de Stat teritoriale.

Autorităţile administraţiei de stat teritoriale mai pot fi clasificate şi după competenţa lor materială în:

- autorităţi desconcentrate competente într-un domeniu specializat, şi ne referim în acest caz la serviciile exterioare ale ministerelor, responsabile de aceeaşi sferă de activitate ca şi ministerul în subordinea căruia au fost create şi funcţionează;
- autorităţi desconcentrate cu competenţă generală, aşa cum este cazul Oficiilor teritoriale ale Cancelariei de Stat.

Pe marginea celor expuse, putem afirma că, în esenţă, administraţia de stat teritorială reprezintă un ansamblu de autorităţi ale statului, organizate în baza principiului desconcentrării, care reprezintă şi apără interesele naţionale într-un domeniu concret determinat şi pe o porţiune a teritoriului naţional.

Scurt istoric privind constituirea administraţiei de stat teritoriale în Republica Moldova

Orice stat care garantează autonomia locală, principiu al statului de drept, impune neapărat şi anumite limite de exercitare a ei. Printre acestea putem menţiona cadrul legal în conformitate cu care subiecţii autonomiei locale trebuie săşi desfăşoare activitatea, fapt care ar permite satisfacerea atât a intereselor ce privesc o anumită colectivitate locală, cât şi a celor naţionale exprimate prin lege. Anume din aceste considerente, în ţările democratice, funcţionează în unităţile administrativ-teritoriale, pe lângă autorităţile de guvernare locală, cîte un reprezentant al Guvernului, care are responsabilitatea de a asigura aplicarea corespunzătoare a legislaţiei de către autorităţile publice locale.

În ceea ce priveşte ţara noastră, putem spune că până la adoptarea Legii privind administraţia publică locală din 1998, administraţia de stat teritorială nu şi-a găsit o consacrare expresă nici în Constituţie, nici în legislaţia internă, care de fapt nu conţineau prevederi din care ar fi rezultat statutul reprezentantului administraţiei centrale în teritoriu. Începând cu 1999 şi până-n prezent, legiuitorul a oferit diverse soluţii în ceea ce priveşte organizarea, conducerea şi funcţionarea administraţiei de stat teritoriale.

Practic putem afirma că administraţia de stat teritorială în Republica Moldova ia naştere odată cu adoptarea Legii privind administraţia publică locală din 6 noiembrie 1998 [1] prin care au fost înfiinţate în fiecare judeţ, în unitatea teritorial autonomă cu statut special şi în Municipiul Chişinău instituţia prefectului,

ca reprezentant al statului în teritoriu şi a serviciilor publice desconcentrate ale ministerelor, departamentelor şi ale altor organe centrale de specialitate.

Literatura de specialitate a calificat crearea instituţiei prefectului ca fiind extrem de importantă pentru Republica Moldova, instituţie care urma să facă reală descentralizarea administrativă, deoarece prefectul fusese înzestrat cu atribuţii de administrare a serviciilor publice judeţene, fără a interveni în sfera de activitate a autorităţilor reprezentative locale, legea atribuindu-i doar funcţia de a veghea la respectarea legislaţiei de către autorităţile administraţiei publice locale.

Instituţionalizarea funcţiei de prefect prin Legea privind administraţia publică locală s-a făcut, consideră A.Sîmboteanu, mai mult din motive de plasament teritorial, ceea ce nu schimbă natura statală a acestei funcţii şi nici apartenenţa sa la administraţia de stat... Natura statală a acestei funcţii mai reiese şi din numirea şi eliberarea din funcţie a prefectului prin hotărârea Guvernului şi confirmarea de preşedintele Republicii Moldova [22, 107].

Serviciile publice desconcentrate ca servicii exterioare ale autorităţilor centrale de specialitate au fost organizate în baza Hotărârii Guvernului nr.674 din 22 iulie 1999 [6], având dublă subordonare, şi anume, pe verticală, se supuneau autorităţii centrale de specialitate care le-a înfiinţat, şi pe orizontală, prefectului, în calitatea sa conducător al serviciilor publice desconcentrate.

Conducerea serviciilor publice ale ministerelor, departamentelor şi ale celorlalte autorităţi centrale de specialitate, constituite în unităţi administrativ-teritoriale, de fapt era atribuţia de bază a prefectului, chintesenţa instituţiei reprezentantului Guvernului în teritoriu, ce asigura principiul autonomiei locale şi descentralizării serviciilor publice ale autorităţilor locale şi judeţene.

În rezultatul alegerilor parlamentare din 2001, în ţară s-a declanşat o campanie de revenire la vechea structură administrativ-teritorială şi respectiv a sistemului de administrare locală. Graţie faptului că noua reformă nu a fost pregătită, bine gândită şi argumentată, s-a creat o situaţie confuză, care a durat aproape doi ani, timp în care funcţiile lichidate nu avea cine să le exercite [19, 29].

Ca urmare a modificărilor efectuate asupra cadrului normativ de reglementare a structurii şi activitităţii sistemului de guvernare locală prin Legea nr.781 din 28 decembrie 2001 [2], instituţia prefectului a fost desfiinţată şi odată cu ea a dispărut şi funcţia de conducere a serviciilor publice desconcentrate în teritoriu, precum şi funcţia de control al legalităţii actelor adoptate sau emise de autorităţile publice locale.

Din analiza atribuţiilor ce-i reveneau preşedintelui comitetului executiv al consiliului raional în urma shimbărilor realizate, rezultă că acestuia i-au fost acordate prerogativele care până atunci reveneau prefectului, printre care şi cea de control al legalităţii actelor adoptate sau emise de autorităţile publice locale de nivelul întâi şi al doilea.

În acest context, este firească întrebarea: cât de obiectivă poate fi verificarea legalităţii propriilor decizii şi cât de raţională este această dispoziţie? Concluzia care se impune este că atât actele adoptate de consiliul raional, cât şi cele adoptate de comitetul său executiv rămâneau în afara oricărui control. Practic se exclude controlul de „tutelă administrativă" [17, 114].

Fiind atacate la Curtea Constituţională, aceste prevederi au fost declarate ca fiind neconstituţionale, funcţiile reprezentantului Guvernului în teritoriu, din nou, nefiind exercitate de vreo autoritate.

Odată cu adoptarea Legii cu privire la administraţia publică locală din 18 martie 2003 [3] au fost create opt Oficii teritoriale ale Cancelariei de Stat, sediile acestora fiind plasate în oraşele reşedinţă în care îşi desfăşurau activitatea, care însă n-au fost alese în conformitate cu noua structură administrativ-teritorială, ci s-au păstrat aceleaşi centre regionale în care activaseră prefectul şi aveau sub jurisdicţie câteva raioane. Serviciile publice desconcentrate şi-au găsit reglementare în Hotărârea Guvernului nr.735 din 16 iunie 2003 [7].

Luînd în considerare faptul că subdiviziunea Guvernului, Cancelaria de Stat, nu era o autoritate publică, prin urmare nici structurile subordonate acesteia nu dispuneau de personalitate juridică şi nici nu purtau răspundere pentru activitatea sa. Apare întrebarea firească dacă puteau sau nu aceste Oficii teritoriale să exercite controlul de legalitate şi de oportunitate al actelor autorităţilor administraţiei locale.

După transformarea Cancelariei de Stat în Aparatul Guvernului prin Hotărârea Guvernului nr.1315 din 26 noiembrie 2004 [9], respectiv şi Oficiile teritoriale şi-au schimbat titulatura în Oficii teritoriale ale Aparatului Guvernului, care erau organizate şi funcţionau în conformitate cu Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.992 din 12 august 2003 [8].

O problemă a fost generată de absenţa unei modalităţi de control a actelor autorităţilor administraţiei publice din UTA Găgăuzia. Până atunci actele emise de autorităţile din unitatea teritorial autonomă Găgăuzia nu fuseseră supuse controlului de legalitate din partea Guvernului, fapt care a condus la adoptarea de către autorităţile autonomiei a unor acte ce contraveneau reglementărilor naţionale [14, 11].

Ca organ al administraţiei publice centrale de specialitate, în 2006, ia fiinţă, Ministerul Administraţiei Publice Locale, iar Oficiile teritoriale ale Aparatului Guvernului sunt transmise în subordinea acestui minister cu numele de Direcţii teritoriale control administrativ ale Ministerului Administraţiei Publice Locale şi îşi desfăşurau activitatea în conformitate cu Regulamentul de organizare şi funcţionare aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1060 din 14 septembrie 2006 [10]. În baza acestuia Direcţiile teritoriale control administrativ reiau o parte din prerogativele exercitate de prefect, şi anume, controlul legalităţii actelor adoptate sau emise de autorităţile publice locale şi cea de coordonare a activităţii gene-

rale a serviciilor publice desconcentrate ale ministerelor şi ale altor autorităţi administrative centrale.

În prezent, după ultimele modificări aduse Legii cu privire la Guvern [5], în componenţa acestuia nu se mai regăseşte Ministerul Administraţiei Publice Locale, acesta fiind desfiinţat, iar la stabilirea denumirii Direcţiilor teritoriale control administrativ s-a optat pentru revenirea la fosta titulatură, şi anume cea de Oficii teritoriale ale Cancelariei de Stat, în subordinea căreia funcţionează, cu menţiunea că şi Cancelaria de Stat a fost dotată cu statut de autoritate publică şi creată prin transformarea Aparatului Guvernului.

Pe marginea celor expuse, putem afirma că în Republica Moldova problema organizării, conducerii, funcţionării şi controlului autorităţilor ce constituie administraţia de stat teritorială rămâne în continuare deschisă şi actuală, fiind necesară operarea anumitor modificări în legislaţie menite să constituie, după o perioadă îndelungată de căutări, un eficient sistem de servicii publice care să reprezinte Guvernul la nivel local.

Necesitatea creării acestui subsistem al administraţiei publice într-un stat de drept este induscutabilă, întrucât în lipsa acestuia n-ar fi posibilă asigurarea autonomiei locale şi obţinerea unei reale descentralizări administrative. Tocmai pornind de la asemenea raţionamente, Guvernul Republicii Moldova a considerat importantă prevederea expresă, printre obiectivele prioritare ale reformei administraţiei publice centrale, desconcentrarea serviciilor publice şi restabilirea oficiului teritorial al Cancelariei de Stat, legiferând în aşa mod instituţia reprezentantului Guvernului în teritoriu [13]. În acest sens, Guvernul urmează să propună şi să adopte unele acte normative cu privire la administraţia publică centrală, elaborate în conformitate cu experienţa statelor europene în domeniul descentralizării şi desconcentrării.

Bibliografie:

1. Legea nr.186 din 6 noiembrie 1998 privind administraţia publică locală. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.14 din 12 februarie 1999
2. Legea nr.781 din 28 decembrie 2001 pentru modificarea şi completarea Legii nr.186-XIV din 6 noiembrie 1998 privind administraţia publică locală. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.16 din 29 ianuarie 2002
3. Legea nr.123 din 18 martie 2003 cu privire la administraţia publică locală. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.49 din 19 martie 2003
4. Legea nr.435 din 28 decembrie 2006 privind descentralizarea administrativă. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.29 din 2 martie 2007.
5. Legea nr.21 din 18 septembrie 2009 pentru modificarea Legii nr.64-XII din 31 mai 1990 cu privire la Guvern // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.149 din 22 septembrie 2009

6. Hotărârea Guvernului nr.674 din 22 iulie 1999 cu privire la serviciile publice ale ministerelor, departamentelor desconcentrate în teritoriu. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.80 din 29 iulie 1999
7. Hotărârea Guvernului nr.735 din 16 iunie 2003 cu privire la structura şi efectivul-limită ale serviciilor publice desconcentrate ale ministerelor, departamentelor şi altor autorităţi administrative central. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.123-125 din 20 iunie 2003
8. Hotărârea Guvernului nr.992 din 12 august 2003 cu privire la oficiile teritoriale ale Aparatului Guvernului. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.182-185 din 19 august 2003
9. Hotărârea Guvernului nr.1315 din 26 noiembrie 2004 privind Aparatul Guvernului. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.218-223 din 3 decembrie 2004
10. Hotărârea Guvernului nr.1060 din 14 septembrie 2006 cu privire la direcţiile teritoriale control administrativ ale Ministerului Administraţiei Publice Locale. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.150-152 din 22 septembrie 2006
11. Hotărârea Guvernului nr.574 din 28 septembrie 2009 cu privire la Cancelaria de Stat. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.151 din 29 septembrie 2009
12. Hotărârea Guvernului nr.845 din 18 decembrie 2009 cu privire la oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.189-190 din 22 decembrie 2009
13.Apostol-Tofan D. Drept administrativ. – Bucureşti: All Beck, 2003.
14. Creangă I. Controlul actelor administraţiei publice locale. – Chişinău: TISH, 2004.
15. Grădinaru N. Desconcentrarea în administraţia publică. // Revista naţională de drept, 2002, nr.10.
16. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. - Bucureşti: All Beck, vol.I, 2001.
17. Orlov M., Negru B., Cuneţchi T., Cojocaru E., Hristiev E., Perebinos M. Quo vadis, Moldova. – Chişinău: Copyright, 2002.
18. Orlov M., Belecciu Ş. Drept administrativ. – Chişinău: „Elena-V.I.”, 2005.
19. Popa V. Efectele descentralizării: Rolul reprezentantului Guvernului în unităţile administrativ-teritoriale. – Chişinău: TISH, 2008.
20. Preda M. Drept administrativ. – Bucureşti: Lumina Lex, 2000.
21. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare” 2009-2013. // http://www.gov.md (accesat 26.11.2009).
22. Sîmboteanu A. Reforma administraţiei publice în Republica Moldova. – Chişinău: Museum, 2001
23. Sîmboteanu A. Teoria administraţiei publice. – Chişinău: CEP USM, 2008.

24. Zubco V. Reprezentantul statului în teritoriu în dreptul comparat. – Chişinău: Prut Internațional, 2002.

Prezentat la redactie
la 31 martie 2010

UNELE CONSIDERAȚIUNI GENERALE PRIVIND CONCEPTUL DE POLITICI PUBLICE

Mariana IAȚCO
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Lector, magistru în ştiințe politice

Cet article traite le concept de politiques sociales tout en partant des définitions déjà existantes dans la littérature de spécialité. Les politiques publiques ont une histoire relativement courte, mais il y a de différentes perspectives de recherche du concept des politiques publiques. Plusieurs auteurs proposent et soulignent les aspects clefs de l'action publique, d'où la complexité de ce concept. En même temps, l'approche théorique et pratique du concept des politiques publiques permettrait aux fonctionnaires de l'administration publique de comprendre la complexité du processus de gouvernement et de trouver les solutions adéquates pour les problèmes publics. Dans ce contexte, la compréhension du concept des politiques publiques devient actuelle afin de moderniser et d'améliorer les pratiques démocratiques dans la République de Moldova, qui se trouve actuellement face aux provocations pour le processus de gouvernement démocratiques.

Momente introductive

Prezentul articol îşi propune ca scop să reflecteze asupra conceptului de politici publice. În cadrul ştiințelor politice şi administrative, analiza şi studiul politicilor publice este unul destul de recent. Abordarea de bază a „disciplinei” are cinci decenii abia de existență, dar în acelaşi timp dezvoltarea ulterioară a fost una amplă, dacă ne referim la cantitatea bibliografie de specialitate existentă, precum şi la abordările multiple prezentate în studiile efectuate.

O distincție primară a conceptului de bază este necesară pentru a înțelege esența şi natura politicilor publice. Pentru început să constatăm esența etimologică a cuvîntului. Astfel, limba română nu permite a face diferență între cele două concepte de bază introduse de anglosaxoni: *politics* şi *policy*.

Prin *politics* putem traduce politica înțeleasă ca lupta pentru putere. Prin urmare, cînd dorim să studiem politica în sensul de *politics*, obiectivile noastre de studiu sunt forțele politice, electorale, instuțiile politice şi parlamentare. Adică, activitatea ce are ca scop obținerea şi menținerea puterii politice.

Prin *policy*, înțelegem traducerea politicilor publice sau termenul de politică urmat de un adjectiv (social, economic, bugetar, etc.,) prin care facem referință la o acțiune publică, la un aspect pragmatic a activității de guvernare.

Din punct de vedere istoric, a fost H.Lasswell care a apelat la termenul de *policy* în 1951, ulterior prezentînd o serie de contribuții importante pentru analiza politicilor publice. În primul rînd, a diferențiat două activități complementare şi interdependente pentru această nouă sarcină: *cunoaşterea a* (knowledge of) şi *cunoaşterea pentru* (knowledge in) acțiunea publică [8].

Primul sens al *knowledge of* face referire la analiza şi studiul procesului de politici, adică abordează aspectul cognitiv. Al doilea sens al *knowledge in* încearcă să încadreze date şi teoreme în procesele deliberative şi de decizie pentru a îmbunătăți activitatea publică. În general, în timp ce una se referă la partea teoretică, cealaltă are un caracter mai practic. Pentru H.Lasswell aceste activități sunt îmbinate complex şi implică un caracter interdisciplinar.

În continuare, discipolii săi au prezentat propriile lor abordări a disciplinei, şi de fapt, în realitate studiul politicilor publice s-a divizat în două mari curente. Care se poat schematic diferenția în modul următorul: cantitativ, unidisciplinar, normativ, aspect economic, axat pe conținutul cunoaşterii a analizei politicilor şi versus modul contextualizat, multidisciplinar, politico-administrativ, interesanți în analiza pentru politici.

În literatura de specialitate existentă la momentul actual se consideră că problema guvernării (*governance*) implică relații multiple dintre diverse subsisteme sociale şi tendințe de reflectare a factorilor politici în studiul administrației. Reieşind din aceste relații, persistă examinarea acțiunii administrative în cadrul politicilor publice. Fiindcă, o politică publică reprezintă un fenomen complex ce rezidă în numeroase decizii luate de mai multe persoane şi organizații publice. Deseori, aceasta este nuanțată de politicile anterioare şi condiționată de alte decizii care uneori nu au o legătură evidentă cu o anumită politică promovată.

În acest sens, politicile publice prezintă dificultăți pentru specialişti, care au conceput numeroase modalități de abordare a fenomenului politicilor publice, cuprizind o întreagă gamă de variabile care influiențează procesul de luare a deciziilor publice.

Din perspectiva analizei, politicile publice se prezintă sub forma unui ansamblu de practici şi norme elaborate de unul sau mai mulți actori publici din administrația publică centrală şi cea locală.

Cîmpul de studiu constituit de analiza politicilor publice cuprinde în acelaşi timp trei obiective: cunoaşterea, acțiunea sau gestionarea şi formularea politici-

lor. Cunoştinţele generate pretind a fi adresate şi aplicate la problemele concrete a acţiunii politice şi administrative, care includ aspecte multiple şi prin urmare foarte complexe, deoarece implică valori, percepţii sociale, factori instituţionali, actori publici, conflicte şi ideologii cu privire la soluţionarea problemelor publice.

În acest context, interesul ştiinţei politice faţă de procesul de formulare a politicilor publice a fost să găsească răspunsuri pentru următoarele întrebări:

- Care sunt raţiunile pentru care anumite probleme sunt calificate ca fiind publice, în timp ce altora li se refuză acest statut?
- Cum şi pentru ce motive guvernele includ anumite probleme publice pe agenda lor, în timp ce pe altele le resping?
- Ce definiţii primesc anumite probleme publice?
- Cum şi din care raţiuni guvernele tind să aleagă anumite mijloace de acţiune, să utilizeze anumite instrumente?
- Cum guvernele aleg anumite modele de implementare şi preferă anumite criterii de evaluare?
- De ce se menţin anumite politici, în timp ce la altele se decide să se renunţe sau să fie modificate [11, 27]?

Aceste perspective tind să răspundă în esenţă unor preocupări diverse ale administraţiei publice, pentru optimizarea procesului de guvernare democratică şi de a analiza efectele intervenţiei publice în transformarea acestor probleme.

Astfel, o politică publică, ca studiu ştiinţific cercetează acele procese de formulare şi implementare a diferitelor interese publice, utilizate pentru a soluţiona probleme specifice legate de viaţa societăţii [10, 19].

În acest context, analiza politicilor publice are scopul de a produce informaţii relavante pentru deciziile publice şi să constituie un suport practic şi normativ pentru factorii decizionali în soluţionarea problemelor publice cu aspect social sau economic.

Este fundamental să explicăm esenţa politicilor în baza a două aspecte-cheie:

- „analiza politicilor" care se bazează pe elaborarea unor metodologii pentru determinarea rezultatelor unei politici şi pentru a realiza comparaţii între politici alternative în ceea ce priveşte rezultatele lor.

- „ciclul politicilor" care încearcă să explice politicile ca pe o succesiune logică de etape ca: stabilirea agendei ce se referă la procesul prin care problemele ajung in atenţia publicului şi a instituţiilor administrative; formularea politicilor priveşte procesul prin care sunt definite, evaluate, acceptate sau respinse politici alternative de soluţionare a unei probleme aflate pe agendă; urmează luarea deciziilor este procesul prin care instituţiile guvernamentale adoptă o anumită alternativă pentru soluţionarea unei probleme; implementarea este procesul prin care instituţiile guvernamentale aplică în practică politica adoptată; şi ultima este

evaluarea procesul prin care rezultatele politicilor sunt monitorizate şi evaluate. Findcă, rezultatele obţinute pot constata reconceptualizarea problemei şi a soluţiilor propuse [9, 25].

Astăzi a devinit un imperativ necesitatea raportării sau evaluării din partea autorităţilor publice cu privire la acţiunea publică. Momentul dării de seamă a favorizat dezvoltarea evaluării politicilor publice, a cărui obiectiv principal este de a determina eficienţa acestora. Adică, constă în a compara rezultatele politicilor publice cu obiectivele propuse şi mijloacele utilizate pentru a fi realizate pînă la final. În acelaşi timp, evaluarea constă într-o activitate ştiinţifică, şi mai este o practică profesională în elaborarea unui ansamblu de mecanisme instituţionale.

Actualmente, evaluarea este o activitate în dezvoltare, dar este important de ramarcat faptul că, frontierele între aceasta şi a monitorizării, a controlul gestionării, consultării, a cercetării aplicative şi a auditului mai rămîne încă a fi definite.

Definiţii a conceptului de politici publice

Pentru a ne apropia de o definire a conceptului de politici publice, să reluăm unele definiţii din literatura de specialitate. Politicile publice se referă la activităţile materiale sau simbolice pe care le gestionează autorităţile publice. Această primă definiţie se centrează pe două componente. Primul se raportează la determinarea principalilor actori a politicilor: autorităţile publice. A doua componentă ne atenţionează faptul că politicile publice sunt acţiuni concrete şi elemente aparent simbolice a acţiunii publice.

Pentru a întelege acest moment, propunem a doua definire reluată de J.C.Thoenig si Y.Meny ce se referă la „ceea ce guvernele decid să realizeze sau să nu realizeze” [12, 18]. În acest context, trebuie clarificat următorul momentul, nu se afirmă, faptul de a nu acţiona este o politică publică, ci dimpotrivă se doreşte evidenţierea aspectului, că decizia de a nu acţiona cu privire la o anumită problemă confirmă în sine o politică publică. Prin urmare, există definiţii ce cuprind ambele aspecte şi consideră că o politică publică nu este doar o acţiune concretă, poate fi şi o acţiune simbolică sau o non-acţiune.

Alt element cheie în definiţie se referă la un ansamblu de decizii a cărui obiectiv este distribuirea anumitor bunuri sau resurse. Această abordare ne reaminteşte că o politică publică nu este o acţiune izolată, o măsură separată, ci reprezintă un complex sau o reţea de acţiuni care poate afecta sau priveligia anumiţi indivizi sau grupuri din societate.

Un alt cercetător C.Larrue propune următoarea definiţie a politicilor publice: „o juxtapunere de activităţi, decisii sau măsuri coherente şi adoptate principal de către actorii sistemului politic-administrativ a unui stat cu scopul de a rezolva o problemă colectivă” [7, 28]. Aceste decizii crează acte şi documente de

politici formalizate, de natură mai mult sau mai puțin coercitivă, cu obiectivul de a modifica comportamentul „grupurilor țintă”, care se află desigur în centrul problemei ce solicită soluționare.

O altă perspectivă de conceptualizare a politicilor publice este cea propusă de W.Jenkins, care definişte politicile publice ca „un set de decizii interdependente luate de un actor politic sau de un grup de actori politici cu privire la selecția scopurilor şi la mijloacele de a atinge aceste scopuri într-o situație specifică, în care ar trebui ca aceşti actori politici, să poată să ia decizii” [4, 14].

Meritul acestei definiții constă în faptul că consideră elaborarea politicilor publice un proces, unde autoritățile guvernamentale sunt supuse unor presiuni interne şi externe, ce țin de lipsa resurselor sau de rezistența față de anumite alternative de soluționare a problemelor.

În acelaşi timp autorul recunoaşte că politicile publice reprezintă o serie de decizii interdependente. De asemenea, Jenkins propune un standard de evaluare în analiza politicilor publice. Fiindcă, procesul de elaborare a politicilor publice reprezintă un comportament al autorităților publice de a decide cu privire la anumite țeluri şi mijloace de a atinge aceste țeluri într-o anumită situație. Prin urmare, în opinia autorului, trebuie să existe o coerență şi concordanță între țeluri şi mijloace, chiar dacă nu explică natura țelurilor şi mijloacelor implicate.

La momentul actual, în literatura occidentală, există un consens relativ a cercetătorilor cu privire la caracteristicile conceptului de politici publice. În sensul că o politică publică poate constitui în acelaşi timp:

- *un conținut* – fiindcă, activitatea publică se reprezintă sub forma unui conținut, produs ce reiese din mobilizarea resurselor. Anume aceste produse sunt rezultatul unor acțiuni a instituțiilor administrative;
- *un program* – în sensul că politicile nu se reduc la un anumit punct de acțiune în mod izolat, ci la o rețea de legături între aceste acțiuni, formînd o structură de referință în orientarea acestor acte a guvernării;
- *o orientare normativă* – se presupune că acțiunea publică nu este rezultatul unor răspunsuri haotice ci, din potrivă este expresia finalităților şi preferințelor pe care factorii decizionali, conştient sau nu, în mod forțat sau voluntar, nu poate decît să le accepte şi pentru care este responsabil. Fiindcă, acțiunile publice poartă anumite valori, norme ce servesc drept bază pentru obiectivele guvernării;
- *un factor coercitiv* – se explică prin faptul că activitatea publică reiese din autoritatea cu care sunt învestiți actorii guvernamentali. Adică, aceştea din urmă au o legitimitate a autorității legale sau exercită o coerciție care se bazează pe monopolul forței. Actul public se impune prin fapul că este abilitat ca expresie a puterii publice şi prin urmare autoritatea se impune colectivității;
- *un resort social* - prin faptul că o politică publică se defineşte prin resortul său, prin cetățenii ale căror situații, interese, comportamente sunt afectate de ac-

țiunea publică. Analiza trebuie să identifice publicul, indivizii, grupurile, instituțiile care intă în arealul de acțiune guvernamentală [11, 19-20].

Aceste abordări teoretice, de fapt reprezintă un ghid pentru analiza politicilor, care nu este totuşi uşor de respectat în practică, mai ales în situații publice concrete.

În acest context, am propune şi noi o viziune asupra conceptul de politici reieşind din ansamblul definițiilor abordate în literatura de specialitate. Astfel, *politicile publice reprezintă o rețea de decizii interdependente, care se referă la alegerea obiectivelor, priorităților, mijloacelor, resurselor alocate şi punerea lor în practică pentru a orienta realitatea economică şi socială în direcția dorită, în vederea furnizării bunăstării colective.*

La ora actuală, atenția şi interesul care se acordă măsurării preformanțelor în politicile publice este încercarea de a raționaliza procesul elaborării politicilor. Fiindcă, cînd ne referim la elaborarea politicilor ca un proces politic trebuie să înțelegem valorile, ideile, normele care se oglindesc în acest proces. În acelaş timp, diferite aspecte ce divizează grupuri sociale şi induc diferite percepții asupra țelurilor publice, necesitatea de a rezolva problemele publice pe căii de consens şi dialog şi factorii critici influențează dezvoltarea politicilor în fiecare etapă de înfăptuire a lor.

În această ordine de idei, am putea reliefa o înțelegere a interacțiunilor dintre analiza politicilor şi politică şi a circumstanțelor prin care considerațiile politice creează cadrul pentru utilizarea analizei. Se presupune că analiza este obiectivă şi denotă raționalitate. Fapt, ce semnifică utilizarea instrumentelor economice, statistice, de planificare, algoritmi matematici, şi alte metode de cercetare pentru a ghida spre soluții raționale pentru problemele existente, pentru a contribui la creşterea producție şi furnizării de bunuri şi servicii publice.

Fiindcă, este important să distingem ceea ce reprezintă *studiul politicilor publice* şi *analiza politicilor*, care are la bază drept criteriu gradul de neutralitate şi interesele politice ale analiştilor. Autorii Howlett şi Ramesh susțin că studiile asupra politicilor publice sunt examinate mai ales de mediul academic, se referă la metapolitică şi sunt fixate pe înțelegerea proceselor de constituire a politicii publice. În timp ce analiza politicilor sunt conduse de funcționarii publici sau de instituții de tip „think-tank” fiind axate pe conceperea politicii reale. Prin urmare, primele au un caracter descreptiv şi explicativ, în timp ce acestea din urmă au o orientare prescreptivă [4].

Analiza politicilor publice: modele

Analiza politicilor publice reprezintă o preocupare relativ nouă pentru administrația publică. De exemplu, pentru administrația publică din Republica Moldova analiza politicilor constuie o activitate destul de recentă, chiar dacă guver-

nele anterioare se confruntase şi înainte cu probleme privind înfăptuirea politicilor publice.

Diverse tipologii au fost dezvoltate pentru a analiza politicile publice. În acest efort, specialiştii în politici s-au bazat pe modele şi instrumente propuse de către ştiinţele sociale. În continuare vom face referinţă numai la unele din ele.

Problema care apare aici este de următorul caracter: care este influenţa statului asupra înfăptuirii politicilor publice? Există şi alţi factori în societate care influenţează acest proces? Dacă da, atunci cum se balansează aceştia? Desigur, nu există un singur răspuns la aceste întrebări. Din această perspectivă există cîteva modele sau abordări de înfăptuire a politicilor publice.

În linii generale, putem destinge trei mari abordări teoretice de analiză frecvent abordate în literatura occidentală de specialitate. Primul din ele, de natură funcţionalistă, consideră că statul se potriveşte unui „ghişeu” însărcinat de a deservi toate cerinţele sociale. Astfel, politicile publice constituie răspunsurile acestor cerinţe şi sunt analizate într-o perspectivă de optimizare a deciziilor colective, a raţionalităţii comportamentului birocraţiilor. În acest model găsim şi reflectăm abordarea raţionalităţii absolute, a raţionalităţii limitate şi a Şcolii Public Choise [2].

Conform, celei de a doua abordare, statul se prezintă monopolizat de către o anumită clasă socială, aşa precum o percepe abordarea marxistă şi neomarxiştii din anii ‘60 ai sec.XX. Ori, de către grupuri specifice potrivit teoriei elitelor şi celei a organizaţiilor. Prin urmare, statul are un spaţiu de autonomie limitat în raport cu interesele unei clase sau unui grup şi politicile publice constituie o reflectare a intereselor grupurilor dominante [3].

A treia abordare se centrează pe distribuirea puterii şi a interacţiunilor între actorii publici prin intermediul reprezentării şi organizării intereselor sectoriale sau categoriale conform abordării neocorporatiste [1]. Ori, manifestă interes faţă de organizarea instituţională ce marchează aceste interacţiuni, aşa precum o propune modelul neo-instituţionalist.

În plus, unele modele numite taxonomii se dedică a clasifica politicile publice şi a prezenta scheme a ciclului de politici. Astfel, găsim studii axate pe tipologii, care se adresează tipului de elaborare a politicilor publice şi a consecinţelor sale. Alţii oferă o analiză a problemelor ce apar pe parcursul diferitor etape ce intervin în politicile publice. Există de asemenea contribuţii ce abordează analiza fenomenelor de distribuire a puterii între actorii politicilor publice pentru a elabora tipologia lor.

În acest sens, este important de semnalat că numeroase analize a politicilor publice recurg la modelul sistemic. Pentru că, mediu politic formează un subsistem cu structuri, actori şi reguli. În faţa presiunilor, solicitărilor şi stimulărilor acest sistem reacţionează cu un răspuns: politicile publice. Sistemul are propriile sale caracteristici sau *inputs* şi generează ieşiri, soluţii sau *output*. Modelul si-

stemic reprezintă un cadru interpretativ de abordare destul de sugestiv pentru analiştii de politici publice [6, 4].

În acelaşi timp, se explică modele politicilor sunt reprezentări simplificatoare ale unor anumite aspecte ale problemelor şi construite cu scopuri precise. În acest context, un model poate avea forme foarte variate de la o imagine a problemei pînă la concepţii exacte, diagrame, ecuaţii sau scenarii programate la calculator.

Să propunem un exemplu simplu, pentru a observa în ce măsură modele sunt utile în analiza politicilor. Să presupunem că legislativul are iniţiativa de a modifica legislaţia cu privire la limita de viteză pe drumuri. Se poate crea un model a problemei în modul următor: la început se vor selecta variabile semnificative a problemei, relevante pentru analiză. Şi acestea ar fi: timpul economisit de şoferi în deplasări; numărul accidentelor; şi costul operării. Prin urmare, dacă limita de viteză creşte, atunci se economiseşte timp, fiindcă se reduce timpul deplasărilor, în schimb creşte probabilitatea numărului de accidente şi pe de altă parte costul operării va creşte dacă maşinile circulă cu o viteză mai mică decît cea indicată.

Astfel aspectele relevante a problemei ne permite o înţelegere mai clară a situaţiei. Desigur, în acest sens se poate realiza o analiză a impactului fiecărei variabile, de exemplu pentru a calcula timpul economisit sau costul operării. Se susţine faptul că modelele pot fi clasificate în mai multe moduri, ţinînd cont de scopurile pentru care au fost create, de funcţiile lor, de conţinutul şi forma pe care o pot lua.

Modele descriptive şi normative. Cele descriptive au funcţia de a explica evoluţia problemelor publice şi de a prezice scenariile sau consecinţele acestora. Modele descriptive pot fi utile pentru a monitoriza rezultatele politicilor. Şi de obicei apelează la anumiţi indicatori, cum ar fi cei macroeconomici (dinamica PIB, mărimea inflaţiei, deficitul bugetar, etc) sau cei sociali ca nivelul de alfabetizarea, accesul la servicii medicale, etc. În schimb, modele prescriptive nu au rolul de a explica sau precize anumite evoluţii, ci de a propune anumite reguli, norme sau recomandări. Ele fac apel la anumite valori a căror atingere este considerată dizerabilă. Pentru o guvernare democratică sunt esenţiale valorile ca eficienţa, dreptatea, respectarea drepturilor omului, conservării şi protejării mediului ambiant, etc.

Modele verbale şi simbolice. Aceste modele sunt descrise într-o formă simbolică, de obicei utilizează tehnici matematice, statistice, logice, baze de date sau programe informatice, etc. Deseori sunt greu de interpretat şi mai dificil de explicat publicului sau factorilor de decizie, uneori chiar şi specialiştilor, dar sunt de un mare ajutor la fundamentarea şi îmbunătăţirea deciziilor publice. Cele mai cunoscute modele, probabil sunt cele care folosesc funcţiile liniare de tipul algoritmului matematic, cind analistul de politici doreşte modificarea unei

variabile a politicii. Modele verbale sunt utilizate frecvent, şi devin folositoare, pentru că permit formularea unor argumente, a unor puncte de vedere sau păreri generale, mai degrabă decît folosirea unor valori numerice exacte.

Modele statice şi dinamice. Modele statice se axează pe analiza unei situație date şi se concentrează asupra raporturilor dintre variabile problemei de politici. Însă acestea pot fi analizate şi dinamic pentru a obține simularea evoluției viitoare. Una din cele mai cunoscute şi simple forme de model dinamic este cel a arbolului de decizie, efectuat pentru proiecția în viitor a deciziilor asupra politicilor publice şi a consecințelor acestora. Un exemplu, în acest context ar fi politicile privitor la problema poluării, unde deciziile se ramifica şi se pot cunoaşte probabilitatea rezultatelor sau consecințelor [9, 55].

În final, am putea susține că importanța modelelor constă în aceea că: simplifică problemele de politici, ajutîndu-l pe analist să gestioneze mai bine complexitatea problemei abordate; contribuie la distingerea variabilelor semnificate de cele nesemnificate; permite prezicerea consecințelor adoptării unei politici; ajută la obținerea de informații relevante pentru decidenți; şi în cele din urmă contribuie la o mai bună comunicare între actorii participanți la elaborarea unei politici; înlesneşte procesul de realizare a politicilor publice.

Desigur, realizarea acestor modele cere abilități, cunoştințe şi maestrie din partea specialiştilor de politici publice. Astăzi şi pentru modernizarea administrației publice din Republica Moldova devine un imperativ încadrarea analizei problemelor de politici în modele care să corespundă adecvat complexității lor. În acest sens, conform strategiei de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova a fost adoptată Hotărîrea Guvernului nr.33 privitor la regulile şi cerințele unificate față de documentele de politice [5]. Se poate afirma că este un pas bun în scopul perfecționării procesului decizional, îmbunătățirii calității documentelor de politici, asigurarea transparenței şi participării la formularea şi elaborarea politicilor publice în țara noastră.

Bibliografie:

1. Bertrand J., Muller P. L'Etat en action. Politiques publiques et corporatismes. - Paris, PUF, 1987.
2. Downs A. An Economic Theory of Democracy. // Popescu L. Politici Publice. - Bucureşti, Ed. Economică, 2003.
3. Habermas J. Raison et légimité. Les problèmes de légitimation dans le capitalisme avancé. - Paris, Payot, 1988.
4. Howlett M., Ramesh M. Studiul Politicilor Publice: cicluri şi subsisteme ale politicilor. - Chişinău, Epigraf, 2004.
5. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la regulile de elaborare şi cerințele unificate față de documentele de politici nr 33 din 11 ianuarie 2007.

6. Kauffer M.E. Las políticas públicas: algunos apuntes generales. – Madrid, Ecosur, 2007.
7. Larrue C. Analyser les politiques publiques d'environnement. - Paris, L'Harmattan, 2000.
8. Lasswell H. The Policy Orientation. // Lerner D., Lasswell H. The Policy Sciences. - Stanford University Press, 1951.
9. Miroiu A., Rădoi M., Zulean M. Politici publice. - Bucureşti, Ed. Politeia-SNSPA, 2002.
10. Potucek M., Le Loup L.T. Approaches to Public Policies in Central and Eastern Europe. // Public Policy in CEE Theories, Methods, Practices. – Bratislava, Press NISPAcee, 2003.
11. Profiroiu M. Politici Publice. - Bucureşti, Ed. Economica, 2006.
12. Thoenig J.C., Meny Y. Politiques publiques. - Paris, Presses Universitaires de France, 1989.

Prezentat la redactie
la 7 martie 2010

Recezent – **Diana BENCHECI**, doctor în ştiințe politice, conferentiar

Compartimentul *SOCIOLOGIA POLITICĂ*

MOBILIZAREA DIASPOREI ŞTIINŢIFICE A REPUBLICII MOLDOVA – CONTRIBUŢII PENTRU DEZVOLTAREA ŢĂRII DE ORIGINE

Oleg CASIADI
Republica Moldova, Chisinau, Academia „Ştefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, catedra „Ştiinţe socioumane”,
Doctor in filosofie, conferentiar, sef-catedră

Sergiu PORCESCU
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Stiinte a Moldovei, Direcţia Integrare Europeană şi Cooperare Internaţională
Şef al direcţiei, doctorand

Vitalie VARZARI
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Stiinte a Moldovei, Institutul Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice
Doctorand

Almost 1 million people have left the Republic of Moldova since 1991, according to other sources, about - 800,000. About 44% of the population aged between 18 and 40 years (both skilled and unskilled) have indicated serious plans to emigrate. This phenomenon affected as well the scientific community of the Republic of Moldova. Since the value of national scientific school is renown, the integration through special programs for Moldovan immigrant scientists is taking place in universities and research institutions abroad. Taking into account the differences between salaries of Moldova and the West, it is clear that policies to deal with migration and encouraging return migrants are for the moment at least inefficient. This is why Diaspora option can successfully mobilize the intellectual capacity that the scientific Diaspora owns, and can contribute to the development of the country of origin in various fields. These are the main subjects that are studied in the present scientific article.

Contextul general

Migraţia internaţională creşte în complexitate şi are un impact sesizabil – atît pozitiv, cît şi negativ – asupra economiilor naţionale şi societăţilor. Autorităţile centrale depun eforturi considerabile pentru a administra fenomenul migraţiei în contextul socio-economic internaţional complex, context caracterizat din ce în ce mai mult de un deficit al calificării forţei de muncă şi de competiţie

pentru cei cu o înaltă calificare, în cadrul unui sistem economic din ce în ce mai globalizat şi o populaţie ce îmbătrîneşte rapid în societăţile economic avansate [15]. În acelaşi timp, pentru a asigura liniştea şi stabilitatea societăţilor sunt necesare eforturi care să vizeze integrarea migranţilor în ţările de destinaţie, cît şi eforturi pentru conectarea acestora la procesele de dezvoltare a ţării de origine.

În ciuda acestui fapt, se observă o intensificare a fluxurilor migraţioniste transnaţionale a forţei de muncă înalt calificate [1], iar ca urmare a facilitării accesului la informaţii, la oportunităţi privind locurile de muncă în străinătate, dar şi ca rezultat al deficitului de oportunităţi în ţările de origine, există suficient temei că această tendinţă va continua. Dezbaterea actuală privind migraţia evidenţiază, pe de o parte, faptul că emigraţia forţei de muncă înalt calificată reprezintă un pericol pentru ţările în curs de dezvoltare, care sunt în general societăţi exportatoare de capitalul uman, iar pe de altă parte, discuţiile academice curente identifică instrumente specifice care elucidează beneficiile potenţiale ale acestei stări de fapt pentru ţările de origine ale migranţilor. Avînd în vedere că resursele umane sunt considerate a fi un factor central în procesele de cercetare - inovare şi dezvoltare tehnologică [25], este firesc ca ţările mai puţin dezvoltate să fie alarmate faţă de exodul elitelor lor către ţările dezvoltate, deoarece aceasta reduce fatal propriul capital uman. Cu toate acestea, iniţiativele recent lansate, de către ţările ce se confruntă cu aceste provocări, au arătat cum contribuţiile provenite de la emigranţii calificaţi, sub forma de transfer a cunoştinţelor, migraţie circulară, formarea reţelei diasporei pot transforma fenomenul exodului de creieri (*brain drain*) în acumulare de capital uman (*brain gain*).

Din această perspectivă, mobilitate internaţională a talentelor este esenţială pentru procesul de dezvoltare. Astfel, nu este absolut necesar ca expatriaţii să fie investitori sau contribuabili financiari direcţi pentru a exercita un impact pozitiv asupra ţărilor lor de origine. Ei pot servi în calitate de punţi de legătură prin acordarea expertizei şi a accesului la pieţe şi surse de investiţii. Membri influenţi din diasporă pot contribui la dezbateri publice şi formarea de opinii, pot articula planuri de reformă şi ajuta la elaborarea şi implementare noilor politici.

Pentru a înţelege amploarea şi impactul migraţiei forţei de muncă înalt calificate, inclusiv a „exodului de creieri”[1], din ţările în curs de dezvoltare, este necesar mai întîi să identificăm factorii ce provoacă acest fenomen. Aceştia pot fi clasificaţi în factori interni (*push factors*) şi externi (*pull factors*). Factori externi sunt cei care atrag forţa de muncă calificată din ţările în curs de dezvoltare şi se referă, în principal, la condiţiile net superioare de trai şi muncă oferite de ţările gazdă. Acestea includ salarii mai mari, oportunităţi de angajare, condiţii

---

[1] *Conceptul “Exodul creierilor” a fost lansat pentru prima dată în anii ’60, cu referire la emigrarea savanţilor şi intelectualilor englezi spre SUA. Gary Becker a dezvoltat acest concept din perspectiva capitalului uman.*

de lucru relativ bune, stabilitate politică, economică şi socială. Factorii interni ce favorizează exodul includ: lipsa oportunităților de realizare a aspirațiilor profesionale, nivelul scăzut de trai, instabilitate politică şi socială, lipsa oportunităților de a utilizare a competențelor, frecvența dezastrelor ecologice, etc [14].

Totodată, în secolul XXI aceste circumstanțe favorabile migrației forței de muncă se extind, iar conform estimărilor experților de la Banca Mondială migrația va continua să crească datorită următoarele considerente:

1. Intensificarea proceselor de globalizare creşte gradul de conştientizare a decalajului dintre nivelurile de trai şi provoacă stimulente mai clare pentru decizia de a emigra;

2. Îmbunătățirea accesului la mijloacele de transport şi de comunicare creşte gradul de mobilitate a persoanelor;

3. Creşterea fluxurilor de informații reduce incertitudinea în perspectivele de migrație;

4. Persoanele apte de muncă din țările în curs de dezvoltare, care în mare parte au sub 30 de ani, repede conştientizează avantajele emigrației spre țările dezvoltate;

5. Consolidare diasporei în țările cu venituri mai mari contribuie la dezvoltarea rețelelor sociale în domeniul migrației [2].

Astfel, la nivel individual, decizia de migrație este rezultatul unui proces prin care individul rațional evaluează beneficiile migrației internaționale [4, 78]. Aşa încît, numărul migranților de înaltă calificare este în continuă creştere la nivel mondial, acest fenomen fiind determinat, pe termen lung, de 3 tendințe fundamentale:

• Dezvoltarea modernă constă în inovare;

• Îmbătrînirea populației statelor dezvoltate şi presiunea asupra bugetelor naționale cauzată de aceasta determină atragerea persoanelor cu o productivitate sporită a muncii;

• Piața internațională a muncii tinde spre relaționarea cu circulația mărfurilor şi piața internațională de capital, astfel decalajul socio-economic dintre țările bogate şi cele sărace creează un decalaj în concentrarea capitalului uman.

În cazul cercetătorilor ştiințifici acestea sunt argumente suficiente pentru accederea fondurile de cercetare şi emigrarea în țări care oferă condiții suficiente de realizare profesională. În aceste circumstanțe de concurență globală, SUA, UE şi Japonia au demarat o adevărată competiție în cursa de a deveni poli de atracție pentru tinerii cercetători străini, lansînd diverse programe de atragere şi integrare a acestora.

Migrația şi dezvoltarea țării de origine – contribuții ale diasporei ştiințifice

O serie de cercetări elucidează impactul pozitiv pe care migrația persoanelor înalt calificate îl poate genera prin intermediul remitențelor, repatrierea ulterioa-

ră în țara de origine, crearea unor rețele de încurajare a schimburilor, lansarea programelor de promovare a cooperării şi circulație a cunoştințelor, rezultînd, în final, într-un un cîştig net pentru formarea capitalului uman în țările de origine [24]. Astfel, literatura de specialitate arată importanța mobilității internaționale a persoanelor calificate în ceea ce priveşte consolidarea capacităților ştiințifice şi tehnologice ale țării de origine.

Impactul asupra dezvoltării provenite din contribuția expatriaților a obținut o atenție semnificativă atît din partea cercetătorilor cît şi din partea factorilor de decizie, mai ales începînd cu anii '90 (Printre cei mai elocvenți fiind J.-B. Meyer, R.Adams, Ch.Borders-Benayoun, J.-C.Bolay etc), astfel încît diaspora a început să fie considerată drept o sursă de cunoştințe şi abilități care circulă între țări, cu un grad înalt de dorință şi capacitate de a contribui la dezvoltarea țării de origine. Aceste efecte de *feed-back* se află în centrul dezbaterii cu privire la ceea ce a fost denumit *opțiunea diasporei* [11], viziune care încurajează implementarea diferitor strategii şi mecanisme pentru recuperarea resurselor capitalului uman emigrat care se află încă în străinătate.

Astfel, una dintre cele mai esențiale evoluții cu privire la abordarea fenomenului migraționist înregistrate în ultimii ani, a constat în schimbarea percepției vis-a-vis de impactul potențial negativ al migrației spre recunoaşterea posibilelor efecte pozitive asupra procesului de dezvoltare, în special, a țărilor de origine. În acest context, migranții calificați sunt considerați a fi agenți veritabili ai dezvoltării în domeniul ştiinței, economiei şi societății civile în țara lor de origine. De facto, ei sunt acei actori care dețin potențialul de a contribui la construirea **rețelelor diasporei** [12], la aprofundarea legăturile dintre țările de origine şi cele de destinație şi contribuie în mod direct la eforturile de dezvoltare.

Exemple ale acestui mecanism din multe țări au demonstrat cum migranții calificați pot contribui, la dezvoltarea țării de origine, prin diverse practici de transfer ale cunoştințelor, resurselor şi competențelor lor, fie *direct* – revenind temporar sau permanent în țara de origine, sau *indirect* (virtual) – prin utilizarea noilor tehnologii informaționale şi de comunicare.

În condițiile în care, pentru Republica Moldova, capitalul uman este cea mai valoroasă resursă, fenomenul *exodului de creieri* reprezintă un impediment crucial pentru creşterea economică, dezvoltare şi reducerea sărăciei. Pe de altă parte, dacă forța de muncă înalt calificată este importantă, atunci forța de muncă din mediul academic are o valoare dublă în această privință, căci oferă o varietate de funcții cruciale pentru dezvoltarea societății prin:

1. Cercetare aplicativă şi fundamentală;
2. Inovație;
3. Transferul rezultatelor cercetării-inovării în idei comercial exploatabile, produse şi servicii noi;

4. Consolidarea capacităţilor tinerii generaţii prin intermediul procesului de predare – învăţare şi respectiv formarea noilor specialişti în domenii-cheie, inclusiv cadre didactice şi cei din sectorul medical.

Aceste considerente ne dau temei să considerăm că în timp ce pierderea forţei de muncă calificate, datorită emigraţiei, are un impact fundamental pentru potenţialul de dezvoltare a ţărilor în curs de dezvoltare, pierderea forţei de muncă academice este aproape catastrofală, căci, pe termen scurt, este imposibil de înlocuit. Astfel, apare necesitatea cooptării diasporei ştiinţifice în procesul de cercetare, dezvoltare şi educaţie în ţara de origine. Menţionăm că, în literatura recentă, termenul diasporă ştiinţifică a fost definit drept "o comunitate autoorganizată a oamenilor de ştiinţă aflaţi în străinătate care contribuie la dezvoltarea ţării sau regiunii lor de origine, în principal în domeniul ştiinţei, tehnologiei, educaţiei şi altor domenii conexe" [3].

Elitele intelectuale de la Chişinău sunt din ce în ce mai preocupate de identificarea unui mecanism durabil de implicare a capitalului uman emigrat în beneficiul ţării de origine.

Programe care au drept scop crearea conexiunilor transnaţionale dintre membrii unei diaspore înalt calificate au fost implementate cu succes în multe regiuni ale lumii. Aceste programe pot fi studiate, preluate, adaptate şi implementate în Moldova. În acest sens este deosebit de important a identifica:

- Factorii interni şi externi care au motivat şi/sau determinat savanţii moldoveni să părăsească ţara;
- Ţările gazdă unde există o concentrare înaltă a savanţilor moldoveni, domeniile lor de cercetare şi profilul migraţional al acestora etc.
- Statutul legal şi condiţiile de profesare;
- Oportunităţile locale şi internaţionale şi politici relevante în privinţa susţinerii unui mecanism de implicare a membrilor diasporei ştiinţifice în dezvoltarea ţării de origine;
- Oportunităţile de transfer tehnologic şi practici inovaţionale în Republica Moldova prin implicarea diasporei ştiinţifice;
- Instrumente stimulatorii pentru atragerea membrilor diasporei ştiinţifice în procesul de dezvoltare a ţării de origine;
- Instrumentelor permanente pentru crearea unei platforme de interacţiune dintre diaspora ştiinţifică şi colegii lor din Republica Moldova;
- Recomandări de politici atît pentru ţările de origine cît şi pentru cele de destinaţie în privinţa utilizării eficiente a capitalului uman deţinut de membrii diasporei ştiinţifice.

Un exemplu elocvent invocat în favoarea creării diasporilor ştiinţifice este cel al Reţelei stabilite între Valea Siliciului (Silicon Valley) din SUA şi regiunea Hsinchu din Taiwan. Studiile efectuate asupra acestei comunităţi transnaţio-

nale au arătat că o mare parte a succesului dezvoltării sectorului de tehnologii informaţionale din Taiwan în anii ’80 şi ’90 s-a datorat inginerilor americani de origine asiatică care au constituit adevărate reţele socio-economice între Silicon Valley şi Parcul tehnico-ştiinţific Hsinchu [20].

Tot în acelaşi context, un set specific de circumstanţe le-a permis cercetătorilor taiwanezi aflaţi în SUA să contribuie la dezvoltarea ţării de origine. Creşterea rapidă a sectorului de noi tehnologii în Valea Siliciului, a contribuit la valorificarea capacităţilor lor de cercetare, utilizate datorită unui şir de circumstanţe, precum un spirit înalt de antreprenoriat în cadrul comunităţii, o iniţiativă activă a guvernului taiwanez în promovarea sectorului de tehnologii informaţionale şi o angajare pro-activă a specialiştilor taiwanezi în IT aflaţi peste hotare la elaborarea strategiilor de promovare a creşterii sectorului privat în regiunea Hsinchu. Aceste exemple demonstrează potenţialul cercetătorilor aflaţi peste hotare în domeniul transferului de tehnologii, ei reuşind să promoveze utilizarea în statul de origine a celor mai recente realizări.

Schimbul de informaţii dintre diasporă şi comunitatea ştiinţifică din statul de origine în ambele direcţii reprezintă cea mai simplă formă de interacţiune. În vederea transmiterii în ţara de origine a informaţiei şi abilităţilor obţinute peste hotare, reprezentanţii diasporei ştiinţifice pot utiliza următoarele metode:

- Organizarea seminarelor anuale în colaborare cu instituţiile ştiinţifice respective din ţara de origine;
- Oferirea serviciilor de consultanţă autorităţilor guvernamentale din ţara de origine;
- Implicarea în pregătirea tinerilor cercetători;
- Transferul de tehnologii know-how;
- Dezvoltarea reţelei de afaceri în rîndul membrilor diasporei etc.

Genul de evenimente care se petrec cu participarea membrilor diasporei şi comunităţii ştiinţifice naţionale (întruniri ştiinţifice, schimb de informaţii prin intermediul poştei electronice, sesiuni de training) nu întotdeauna produc rezultate vizibile, tangibile sau imediate şi nu permit o analiză statistică a lor. În realitate, pentru a genera proiecte comune între diasporă şi ţara de origine este necesară asigurarea a 2 condiţii: dezvoltarea unui sistem informaţional şi stabilirea unei scheme permanente de încurajare a contactelor.

Un exemplu elocvent în acest sens este reţeaua Colombiană *Red Caldas*, una dintre primele reţele care a evoluat în calitate de grup bine organizat şi autonom format din oameni de ştiinţă columbieni aflaţi în străinătate. Misiunea reţelei *Red Caldas* este de a consolida comunitatea ştiinţifică columbiană şi de a o integra în comunitatea ştiinţifică internaţională prin intermediul stabilirii contactelor şi parteneriatelor, organizarea conferinţelor, seminarelor şi altor modalităţi de schimb de informaţii. Membrii reţelei *Red Caldas* sunt încurajaţi să colaboreze prin intermediul proiectelor de cercetare, aceştea angajîndu-se în acţiuni şi acti-

vităţi bine determinate pentru a contribui la progresul economic şi social din ţara lor de origine [20].

Deşi există diaspore care au apărut la iniţiativa comunităţilor ştiinţifice naţionale, unele state au conştientizat potenţialul de care pot beneficia în urma instituţionalizării reţelelor stabilite între cercetătorii aflaţi în ţară şi cei de peste hotare. Uneori, statele dezvoltate percep crearea pe teritoriul lor a diasporei ştiinţifice a statelor în curs de dezvoltare drept parte a politicii de asistenţă pentru dezvoltare (cazul Franţei). Un exemplu de politică guvernamentală în domeniul utilizării potenţialului diasporei ştiinţifice este modelul chinez "Serveşte-ţi Naţiunea". În cadrul acestuia, guvernul chinez şi-a asumat angajamentul de a crea un website şi un centru ce va oferi asistenţă cercetătorilor chinezi întorşi definitiv sau temporar în patrie. Eforturile guvernului în acest sens au început la mijlocul anilor '90 odată cu proiectul *Aer de Primăvară*. În 1996, în urma unei vizite de succes efectuate de către un grup de studenţi chinezi ce îşi făceau studiile în Germania, acest proiect a trecut într-o fază experimentală, iar în 1997 a fost lansat oficial. Acest proiect oferea suport financiar cetăţenilor reîntorşi pe perioade scurte în ţara de origine. Programul suportă costul biletului de avion pînă în China, mizînd pe faptul că cercetătorii ar putea utiliza propriile resurse financiare provenite din granturile de cercetare pentru retur.

În noiembrie 2000, Ministerul chinez al educaţiei a lansat un program care ar stimula întoarcerea cercetătorilor aflaţi peste hotare în timpul vacanţei de vară oferindu-le un salariu ce depăşea de 5 ori salariul pe care l-ar fi cîştigat pe parcursul acestei perioade în ţara gazdă. În 2001, un document guvernamental important, ce întrunea eforturile mai multor ministere, semnala cetăţenilor aflaţi peste hotare datoria de a-şi servi naţiunea, chiar dacă aceşti cetăţeni nu manifestă dorinţa de a reveni pentru totdeauna în ţară [21].

O altă componentă a politicii guvernamentale chineze este *Planul celor 100 de savanţi*, menit să atragă 100 de savanţi cu renume aflaţi în străinătate pentru a activa în cadrul Academiei Naţionale de Ştiinţe. Succesul politicii lansate la mijlocul anilor '90 este demonstrat şi de cele 1700 de afaceri iniţiate numai în Shanghai de expatriaţi.

Exemplul ţărilor din Europa este la fel de concludent. Astfel, la începutul anului 2006, în Croaţia a fost lansat un serviciu web – Portalul Ştiinţific Croat (www.znanstvenici.hr) pentru facilitarea interacţiunii şi cooperării între cercetătorii croaţi, similar cu serviciul oferit de către Societatea pentru Popularizarea Publică a Ştiinţei – www.znanost.org, societate informală a savanţilor, profesorilor şi studenţilor croaţi aflaţi atît în Croaţia, cît şi în străinătate. Printre acţiunile directe întreprinse în vederea consolidării diasporei ştiinţifice se înscrie şi publicarea de către Societatea Croato Americană a 5 volume despre savanţii croaţi din diasporă, inclusiv *Savanţi Croaţi Eminenţi în SUA* şi *Savanţi Croaţi Eminenţi în Lume*. În ultimii ani, mulţi savanţi croaţi cunoscuţi s-au reîntors în ţara

de origine prin intermediul programului de reîntoarcere a savanților croați. Locurile de muncă le-au fost asigurate de către Ministerul Științei, Educației şi Sportului (MSES) în cooperare cu universitățile şi instituțiile științifice din Croația. În 2005, Fundația Națională Croată pentru Știință, Educație şi Dezvoltare Tehnologică a lansat programul *Brain Gain* pentru facilitarea reîntoarcerii savanților. Programul este format din 4 subprograme: *Visitor, Senior, Postdoc, Homing*. Primele 3 programe sunt deschise pentru toți savanții, pe cînd programul Homing e adresat susținerii savanților croați recunoscuți ce activează peste hotare în vederea instituirii unei infrastructuri de cercetare (cu o valoare de 100 mii de euro) în Croația [16].

Eforturile de mobilizare a diasporei științifice a Republicii Moldova

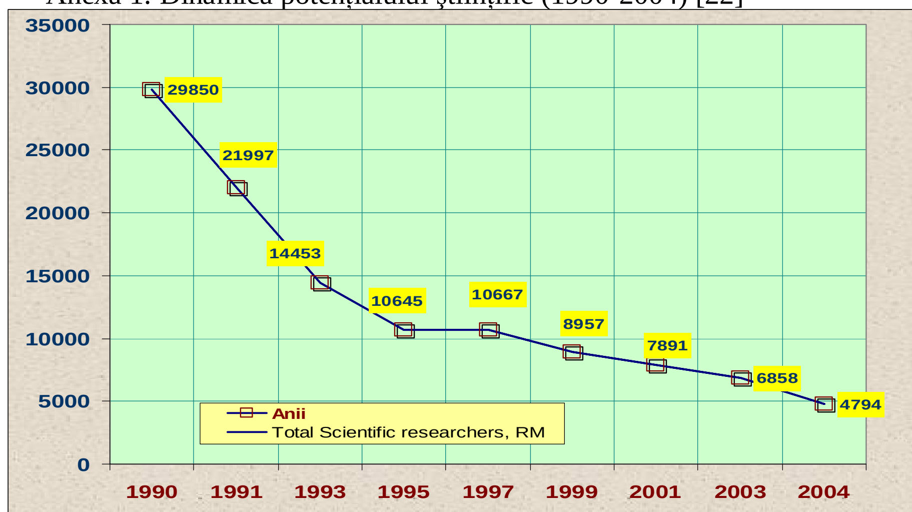
În Republica Moldova circa 44% din populația cu vîrsta cuprinsă între 18 şi 40 ani (atît calificați cît şi necalificați) au indicat faptul că intenționează în mod serios să emigreze [13]. Tranziția continuă a statului nostru, ignorarea sectorului de cercetare-inovare în calitate de prioritate pentru dezvoltare, degradarea infrastructurii științifice, lipsa oportunităților pentru afirmare profesională, de comun cu atractivitatea materială şi morală a centrelor științifice din statele dezvoltate, sunt doar cîțiva dintre factorii care au favorizat, în istoria contemporană a Republicii Moldova, emigrația din rîndul potențialului științific autohton. Insuficiența şi instabilitatea financiară, lipsa experienței de gestionare a științei în condițiile dificile ale economiei de piața în curs de constituire din anii '90 au impus aplicarea unui mod neadecvat de utilizare a resurselor materiale şi financiare, au provocat fenomene negative care au afectat potențialul științific existent: deteriorarea bazei materiale şi tehnico-ştiințifice; exodul competențelor din sfera de cercetare-dezvoltare şi reducerea fluxului cadrelor tinere; dezintegrarea unității tehnologice a lanțului cercetări științifice – aplicarea inovațiilor tehnico-ştiințifice în producție etc. Astfel, efectivul cercetătorilor științifici, inclusiv al celor cu grad științific din cadrul Academiei de Științe s-a redus, respectiv, cu 83,4% (anexa 1).

Pe de altă parte, dorim să menționăm că nu există în prezent date statistice oficial documentate care ar indica numărul şi/sau destinația (nici pe domenii de activitate, nici pe țări) savanților emigranți din știința moldovenească. Sursele neoficiale indică faptul că comunitatea științifică din Moldova s-a confruntat în primii ani de independență, cu migrația în masă a profesorilor şi cercetătorilor preferențial spre Israel, Germania, SUA şi Rusia, ceea ce a cauzat un deficit major al profesioniştilor din domeniul educație şi cercetare în Republica Moldova, sectoare esențiale pentru dezvoltarea capitalului uman.

Reiterăm şi faptul că acest proces a fost susținut şi de programele statelor de destinație, care sunt interesate în atragerea personalului înalt calificat, în special a tinerilor [18; 19]. Valoarea şcolilor științifice autohtone, în pofida restricțiilor

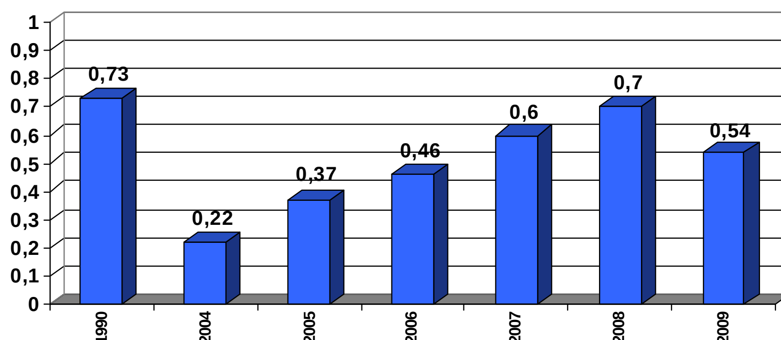
de comunicare impuse în perioada sovietică, era recunoscută departe peste hotarele țării. Astfel, prin intermediul programele de integrare speciale pentru oameni de știință imigranți din spațiul post sovietic, mulți dintre cercetătorii moldovenii și-au continuat carierele lor academice în universități și instituțiile de cercetare din străinătate. Iar luînd în considerație diferențele substanțiale dintre salariile din Moldova și cele din Occident, cît și condițiile de cercetare, este evident că politicile de contracarare a migrației și încurajarea reîntoarcerii emigranților sunt pentru moment cel puțin ineficiente. Din această cauză *opțiunea diasporei*, prin mobilizarea eficientă a capacității intelectuale pe care o dețin membrii diasporei intelectuale, poate contribui la dezvoltarea țării de origine în diverse domenii.

Anexa 1. Dinamica potențialului științific (1990-2004) [22]

Anul 2004 reprezintă un an de transformare în dezvoltarea științei în Republica Moldova. O dată cu adoptarea *Codului cu privire la știință si inovare* s-a modificat esențial paradigma funcțională și instituțională a Academiei de Științe a Moldovei (ASM) prin delegarea către aceasta a competentelor Guvernului în vederea realizării politicii de stat în sfera științei și inovării și a rolului de coordonator în promovarea inovațiilor și transferului tehnologic, atribuirea statutului de instituție publică de interes național în sfera științei și inovării, diversificarea statutului organizațiilor din sfera științei și inovării ca membri ai AȘM, implicarea mai larga a comunității științifice în activitățile de organizare și dirijare a științei din țară, păstrarea și promovarea libertăților academice.

Anexa 2. Finanţarea sferei ştiinţei şi inovării (% din PIB) [22]

A sporit substanţial finanţarea de la bugetul de stat a sferei ştiinţei şi inovării (anexa 2), ceea ce a creat premise reale pentru renovarea bazei tehnico-materiale şi experimentale, reutilarea laboratoarelor cu echipament ştiinţific modern, înviorarea şi mobilizarea activităţilor de inovare si transfer tehnologic, îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de retribuire a muncii cercetătorilor ştiinţifici. În acelaşi context, autorităţile de la Chişinău au elaborat iniţiative în scopul de a crea un cadru legal pentru emigranţii moldoveni care doresc să se reîntoarcă în ţara de origine, precum şi au contribuit la crearea premiselor de repatriere şi reintegrare a expatriaţilor moldoveni.

Pe de altă parte, priorităţile de politici ale Republicii Moldova privind migraţia, promovează reîntoarcerea forţei de muncă pierdute, îmbunătăţirea gestiunii migraţiei şi sporirea impactului de dezvoltare a capitalului şi deprinderilor obţinute de către cetăţenii moldoveni peste hotare. Aceste obiective naţionale de politici sunt dovedite, *printre altele,* prin:

- Strategia Naţională de Dezvoltare pentru anii 2008-2011, care indică necesitatea de a reglementa fluxurile migraţionale şi de a consolida gestionarea frontierelor;
- Planul de acţiuni pentru stimularea reîntoarcerii muncitorilor migranţi moldoveni de peste hotare;
- Programul de Acţiuni pentru sprijinirea persoanelor născute în Republica Moldova care locuiesc peste hotare (diaspora moldovenească);
- Planul naţional de acţiuni privind protejarea cetăţenilor Republicii Moldova care locuiesc peste hotare;
- Planul de acţiuni privind promovarea intereselor cetăţenilor moldoveni din Italia şi legătura lor cu Moldova;
- Regulamentul privind suportul financiar destinat pentru activităţi în legătură cu păstrarea identităţii naţional-culturale a persoanelor care provin din Republica Moldova şi locuiesc peste hotare (diaspora moldovenească);

- Programul de stat de susținere a dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii pentru anii 2009-2011;
- Strategia națională privind politicile de angajare în cîmpul muncii pentru anii 2007-2015;
- Programul Național pentru dezvoltarea unui sistem integrat de servicii sociale pentru anii 2008-2012;
- Planul Național privind prevenirea şi combaterea traficului de ființe umane pentru anii 2008-2009;
- Strategia Sistemului Național de Referire pentru protecția şi asistența victimelor şi potențialelor victime ale traficului de ființe umane pentru anii 2008-2016 şi Planul de acțiuni privind punerea în aplicare a strategiei pentru perioada 2008-2011;
- Regulamentul privind procedura de repatriere a copiilor şi adulților – victime ale traficului de persoane, traficului de migranți ilegali, precum şi a copiilor neînsoțiți.

Cu toate acestea, se atestă lipsa unei abordări sistemice privind reîntoarcerea imigranților calificați. Astfel, conform studiului Organizației Internaționale pentru Migrație [23], deoarece migrația spre țările UE reprezintă o investiție financiară, aceasta deseori este întreprinsă de cetățeni calificați şi se asociază cu planurile de şedere de lungă durată şi posibil stabilirea cu traiul permanent peste hotare. În aceste circumstanțe, autoritățile de la Chişinău duc lipsa de capacități suficiente pentru a menține contactele cu moldovenii de peste hotare şi pentru a-i susține, se pierd 'cei mai buni' oameni şi nu se reuşeşte utilizarea la maximum a resurselor diasporei. În ciuda acestui fapt, Guvernul a purces la cartografierea diasporei, a elaborat un cadru instituțional pentru menținerea dialogului între diaspora şi țară de baştină, a aprobat un Plan Național de Acțiuni pentru diaspora şi alte documente de politici care se axează pe diasporă.

Şeful Misiunii OIM în Moldova, M.A.Wyss, evidenția faptul că Guvernul Moldovei este preocupat de asimilarea unor bune practici, întărirea capacității de abordare a programelor diasporei şi consolidarea coerenței dintre agendele migrației şi dezvoltării. Acestea pot fi atinse prin intermediul unei colaborări în ascensiune şi a unor abordări eficiente de antrenare a diasporei în calitate de actor pentru dezvoltarea țării de baştină şi creare a unor sisteme de legături cu conaționalii de peste hotare. Politicile şi programele orientate spre diasporă în vederea dezvoltării țării de origine s-au extins în ultimii zece ani. Guvernul Moldovei încearcă să introducă o varietate de instrumente şi măsuri politice pentru a încuraja migranții, în mod permanent sau temporar stabiliți peste hotare, să contribuie la dezvoltarea țării lor de baştină [23]. În această ordine de idei, managementul diasporei şi protejarea cetățenilor moldoveni peste hotare au fost identificate drept prioritățile cheie ale Planului național de acțiuni pentru anul 2008 cu privire la protejarea cetățenilor moldoveni aflați peste hotare şi ale Programului

de acțiuni pentru anii 2006-2009 cu privire la sprijinul persoanelor născute în Republica Moldova aflate peste hotare.

Astfel, informațiile disponibile din investigațiile sociologice şi din sursele neoficiale indică faptul că majoritatea emigranți care au plecat în anii '90, intenționează, în cele din urmă, să se întoarcă în Moldova[2]. Cu toate acestea, mulți dintre ei, în special cei înalt calificați, se pare că ar fi părăsit țara pe o bază mai permanentă, iar estimările indică faptul că migrația devine o decizie calculată şi se poate transforma într-un fenomen permanent creînd un grad înalt de risc pentru aprofundarea fenomenului „exodului de creieri" [27].

Atît timp cît există o cerere crescîndă pentru forță de muncă calificată în țările dezvoltate şi are loc promovarea intensă a politicilor de atragere a capitalului uman calificat din zonele în curs de dezvoltare spre zonele dezvoltate, emigrația din Moldova nu poate fi evitată, însă impactul ei negativ asupra dezvoltării poate şi trebuie atenuat prin identificarea şi elaborarea măsurilor specifice care să conecteze emigranții moldoveni înalt calificați la procesele de dezvoltare în domeniile cercetării şi inovării din Republica Moldova.

În perspectiva de durată medie şi lungă, reîntoarcerea cercetătorilor aflați peste hotare ar presupune costuri enorme ce țin de modernizarea infrastructurii de cercetare-inovare, în scopul creării de condiții similare celor din Occident, reducerea diferenței salariale, asigurarea cu poziții privilegiate în ierarhia instituțională. Nu trebuie diminuat, de asemenea, rolul factorilor personali în fiecare caz în parte, care pot fi atît pro, cît şi contra reîntoarcerii. Totuşi, o alternativă a acestui proces de lungă durată ar fi crearea în străinătate a diasporelor ştiințifice, care s-ar putea constitui într-o etapă intermediară a procesului de reîntoarcere în țara de origine. Fenomenul diasporei ştiințifice este considerat ca fiind un proiect inovativ în domeniul politicilor publice.

Luînd în considerație aceste circumstanțe şi conştientizînd necesitatea de implicare a diasporei ştiințifice a Republicii Moldova în dezvoltarea țării de origine, Academia de Ştiințe a Moldovei a lansat în 2008 inițiativa "Dezvoltarea cooperării în cadrul diasporei ştiințifice a Republicii Moldova". Inițiativa are drept scop primordial crearea unei platforme de interacțiune între diaspora ştiințifică şi comunitatea ştiințifica din Moldova prin crearea etapizată a Rețelei Diasporei Ştiințifice a Republicii Moldova (RDSRM).

Obiectivele RDSRM constau în susținerea comunicării şi colaborării între cercetătorii din Republica Moldova şi cei din afara; oferirea mecanismelor de sprijinire a savanților aflați peste hotare în dorința lor de implicare în procesul de inovare din Moldova; sprijinirea instituțiilor de cercetare din Moldova în vederea implicării lor în proiecte inițiate de instituțiile de cercetare-gazdă a cerce-

---

[2] *Aproximativ 70% din emigranții moldoveni intenționează să se întoarcă pe o bază permanentă în Moldova [6]*

tătorilor originari din Republica Moldova. Pentru realizarea acestor obiective, la prima etapă se intenționează crearea unei baze de date electronice a cercetătorilor originari din Moldova aflați peste hotare, cît şi lansarea unui forum de discuții care ar înlesni colaborarea şi schimbul de idei între toți savanții originari din Moldova în elaborarea RDSRM. Astfel, prin implementarea acestui proiect, se preconizează atingerea următoarelor rezultate:

- creşterea nivelului de cooperare în domeniul ştiinței şi inovării între savanții din Republica Moldova şi colegii acestora ce îşi desfăşoară activitatea de cercetare peste hotarele țării;
- sporirea calității desfăşurării procesului de expertizare a proiectelor în domeniul cercetare-inovare finanțate în bază de concurs din bugetul de stat;
- informarea corectă a opiniei publice internaționale despre activitățile de cercetare desfăşurate de savanții moldoveni în Republica Moldova;
- stabilirea unor contacte de durată între savanții din Republica Moldova şi colegii lor din centrele de cercetare din străinătate;
- mărirea gradului de cointeresare a investitorilor străini în sectorul de cercetare şi inovare din Republica Moldova;
- creşterea numărului savanților originari din Republica Moldova ce promovează constant imaginea ştiinței autohtone pe arena internațională;
- amplificarea rolului pe care îl au savanții în promovarea imaginii Republicii Moldova peste hotare;
- crearea unui cadru mai favorabil pentru reîntoarcerea celor mai notorii savanți moldoveni în Republica Moldova;
- cooptarea cercetătorilor aflați peste hotare în calitate de surse de informare pentru comunitatea ştiințifică din țară;
- sporirea numărului de lucrări academice publicate în Republica Moldova şi semnate de savanți moldoveni emigranți;
- creşterea numărului de publicații editate de membrii Diasporei ştiințifice în cooperare cu cercetători din Republica Moldova;
- contribuția cercetării-inovării la dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, în general.

În acest context, continuînd eforturile de consolidare a diasporei ştiințifice a originarilor din Republica Moldova, AŞM a demarat cîteva activități orientate spre conturarea unui *cadru politic, teoretic şi practic,* care vizează în principal, susținerea comunicării şi colaborării cu cercetătorii originari din Republica Moldova ce activează în străinătate, crearea mecanismelor de implicare a acestora în sfera ştiinței şi inovării din Moldova, inclusiv prin accesarea în comun a fondurilor europene şi internaționale, expertizarea proiectelor naționale, implicarea în procesul de pregătire a cadrelor ştiințifice etc.

Relevant în acest sens este proiectul „Conectarea diasporei ştiinţifice a Republicii Moldova la dezvoltarea ştiinţifică şi economică a ţării de origine”, dezvoltat în comun cu Şcoala Politehnica Federală din Lausanne (EPFL). Partenerii elveţieni antrenaţi în acest proiect au coordonat anterior procesul de formare a diasporilor ştiinţifice în mai multe regiuni ale lumii, inclusiv America Latină. Astfel, proiectul va crea o bază teoretico-metodologică solidă pentru elaborarea unui mecanism de durată care va contribui la identificarea căilor de implicare a savanţilor expatriaţi originari din Moldova în procesul de dezvoltare ştiinţifică şi economică a ţării lor de origine. Se vor studia, în acest context, experienţa altor state în domeniul de referinţe, se va realiza o cercetare sociologică care va pune în evidenţă atît viziunea membrilor diasporei ştiinţifice, cît şi a colegilor lor din Moldova, referitor la cele mai eficiente căi de intensificare a colaborării reciproce pentru contribuirea la dezvoltarea ţării de origine, iar rezultatele investigaţiilor vor constitui baza unui studiu complex ce va propune recomandări specifice autorităţilor Republicii Moldova, autorităţilor ţărilor gazde, savanţilor moldoveni, organizaţiilor internaţionale în privinţa optimizării colaborării dintre diaspora ştiinţifică şi ţara de origine.

O iniţiativă practică în acest sens este lansarea recentă, sub egida Organizaţiei Internaţionale pentru Migraţie din Moldova (OIM), a unui proiect de anvergură naţională menit să folosească fenomenul migraţiei drept factor de dezvoltare. În cadrul acestui proiect AŞM îşi propune să consolideze rolul Moldovei ca platformă de cercetare şi dezvoltare prin revenirea temporară în Republica Moldova a oamenilor de ştiinţă expatriaţi. Totodată, misiunile de scurtă durată a experţilor moldoveni ce activează în centrele de cercetare de peste hotare vor avea şi o însemnătate simbolică căci, pe lîngă activităţile de cercetare în domeniilor lor de competenţă, savanţii şi colegii lor vor fi antrenaţi într-o campanie de sensibilizare publică, cu promovarea mesajului de existenţă a oportunităţilor de realizare profesională în Moldova.

În acelaşi context, pentru reliefarea unui cadru politic eficient de promovare a iniţiativelor practice ale AŞM, în data de 31 ianuarie 2010, acad. Gh.Duca – preşedintele Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prof. E.Constantinescu – preşedintele Forului Ştiinţific Academic, preşedinte al României (1996-2000), şi acad. E.Doga, compozitor, artist al poporului, membru titular al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, au elaborat şi semnat *Declaraţia de la Chişinău*. Astfel, oamenii de ştiinţă şi cultură, născuţi pe teritoriul actualului stat Republica Moldova, cu statut reprezentativ în comunităţile stiinţifice şi culturale din Republica Moldova şi România, reuniţi la Chişinău, au decis să fondeze, sub auspiciile Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Sfatul Oamenilor de Ştiinţă şi Cultură Originari de pe teritoriul actualului stat Republica Moldova [7].

Sensibilizarea şi mobilizarea personalităţilor noastre notorii din diaspora ştiinţifică şi culturală în vederea accelerării procesului de aderare a Republicii Mo-

ldova la Uniunea Europeană este obiectivul prioritar al Sfatului instituit de cele trei personalităţi.

Totodată, pentru a stimula şi promova implicarea membrilor diasporei ştiinţifice în dezvoltarea Republicii Moldova, AŞM a lansat o nouă iniţiativă care constă în aprecierea rezultatelor deosebite în sfera ştiinţei şi inovării obţinute de conaţionalii noştri în străinătate. În acest context, la 29 decembrie 2009, în premieră, în cadrul şedinţei festive a Consiliului Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică, Diploma de Merit a AŞM i-a fost conferită cercetătoarei S.Ghervas, istoric originar din Republica Moldova, directoare de studii la Institut d'Etudes Avancées din Paris şi la Maison des Sciences de l'Homme din Paris, pentru promovarea peste hotare a patrimoniului istoric şi cultural naţional al ţării noastre[3].

Totodată, atragerea pe o bază permanentă şi reintegrarea în sistemul autohton de cercetare a savanţilor moldoveni expatriaţi, constituie o prioritate pentru mediul academic din Republica Moldova. Acest proces a debutat deja, iar rezultatele sunt vizibile. Astfel, A.Sidorenco, doctor habilitat în ştiinţe fizico-matematice, profesor universitar, după 10 ani de activitate ştiinţifică fructuoasă în Republica Federală Germania, a revenit în 2008 în Moldova şi a fost ales în calitate de director al Institutului de Inginerie Electronică şi Nanotehnologii al AŞM. În acelaşi context, doctorul în istorie V.Kavruk, director al Muzeului Naţional al Carpaţilor Răsăriteni din Sfîntu Gheorghe (1998-2009), România, a revenit în Republica Moldova la invitaţia AŞM şi a fost numit în calitate de director al Institutului Patrimoniului Cultural al AŞM.

Aceste personalităţi doresc să reproducă în Moldova mecanismele instituţionale performante din universităţile europene unde au studiat şi lucrat [8]. Mai mult, relaţiile profesionale formate în timpul profesării peste hotare, permit crearea mai facilă a parteneriatelor internaţionale de cercetare între organizaţiile din sfera cercetare şi inovare din Republica Moldova şi cele europene, în special pentru depunerea în comun a proiectelor de cercetare ştiinţifică pentru finanţare din granturi internaţionale, publicarea studiilor ştiinţifice în reviste cu impact internaţional, organizarea şi participarea la conferinţe, workshop-uri şi simpozioane importante, toate acestea facilitînd şi încurajînd integrarea stemului autohton de cercetare în Spaţiul European de Cercetare.

Concluzii finale

Iniţiativele care îşi propune să stimuleze implicarea de la distanţă a diasporei ştiinţifice în dezvoltarea ţării de origine, cît şi reîntoarcerea cercetătorilor af-

---

[3] Menţionăm că Academia Franceză i-a acordat în 2009 S.Ghervas prestigiosul Premiu de Istorie – Guizot-2009 pentru cartea sa „Réinventer la tradition. Alexandre Stourdza et l'Europe de la Sainte-Alliance" (Reinventarea tradiţiei: Alexandru Sturdza şi Europa Sfintei Alianţe), apărută la Paris, ed. Honoré Champion.

lați peste hotare au la bază următoarele instrumente: (a) oferirea granturilor de reîntoarcere temporară în țară a diasporei științifice, oferite de Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea din Republica Moldova, (b) premierea anuală a membrilor diasporei pentru activități de promovare a patrimoniului științific și cultural al țării noastre, peste hotare, (c) elaborarea modelului autohton de implicare a diasporei științifice în dezvoltarea țării de origine, (d) elaborarea bazei de date electronice a membrilor diasporei științifice.

În același timp, pentru a progresa în continuare în această direcție, este necesar de:

- a coopta membri ai diasporei în colegiile de redacție ale revistelor științifice autohtone;
- a coopta membri ai diasporei în expertizarea proiectelor științifice naționale;
- a înființa un Fond special pentru proiecte de cercetare comune și pentru granturi speciale de reîntoarcere temporară a diasporei științifice;
- a coopta membrilor remarcabili ai diasporei în calitate de profesori asociați în cadrul universităților din Moldova;
- a garanta condiții de muncă stimulatorii în cadrul sistemului de cercetare autohton pentru membrii diasporei științifice ce intenționează să se întoarcă;
- a sprijini comunicarea și colaborarea dintre cercetătorii moldoveni din străinătate și cei din țară;
- a elabora un portal electronic, o bază de date electronică și un forum online de discuții și interacțiune dintre savanții plecați și colegii lor din țară.

Bibliografie

1. Adams R.H. International Migration, remittances and the brain drain: A study of 24 labour-exporting countries. // World Bank Policy Research Working Paper 3069, 2003.
2. Barbone L. World Bank, 5 februarie, 2009 (http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1234545941507/Luca_ppt_v3_russ.ppt)
3. Barre R., Hernandez V., Meyer J.-B., Vink D. Diasporas scientifiques. – Paris, Institute de Recherche pour le Development, IRD editions, 2003.
4. Casiadi O., Porcescu S. Migrația: subiecte și subiecți – Chișinău, Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2008.
5. Concepția politicii migraționale a Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea Parlamentului. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr.1386-XV, din 11 octombrie 2002.
6. Rezumat de presă - Investițiile, întoarcerea și reintegrarea emigranților pentru dezvoltare în Moldova”. // http://www.iasci.info/MOL_Annexes/Annex%2010b%20-%20Rezumat%20de%20presa%20CIVIS.pdf

7. Declarația de la Chişinău, semnată la 31 ianuarie 2010. (http://international.asm.md/ files/diaspora/declaratia_de_la_chisinau.pdf)
8. Interviul cu Dr. Valeri Kavruk recent revenit în țară după o absență de 11 ani. // http://asm.md/?go=noutati_detalii&n=2745&new_language=0
9. Legea cu privire la Migrațiune. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr.1518-XV din 6 decembrie 2002.
10. Legea cu privire la migrația de muncă. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr.180-XVI, din 10 iulie 2008.
11. Meyer J.-B. Turning brain drain into brain gain: the Colombian experience of the diaspora option. // Science, technology and Society; no 2(2), 1997.
12. Meyer J.-B. Network approach versus brain drain: lessons from the diaspora. // International Migration, Vol.39, No5, Blackwell, Oxford, 2001.
13. Modele migrației şi problemele dezvoltării resurselor umane în Moldova. Fundația Europeană pentru Instruire (ETF), http://www.meda-ete.net/pubmgmt.nsf/(getAttachment)/542704304F409FAEC12574B90057E51E/$File/NOTE7J5LS7.pdf
14. Nunn A. The 'Brain Drain' Academic and Skilled Migration to the UK and its Impacts on Africa. Report to the AUT and NATFHE, 2005, http://www.ucu.org.uk/media/pdf/3/4/thebraindrain.pdf.
15. O amplă politică europeană în domeniul migrației, http://www.firststeps-project.eu/web/content.asp?lng=ro&parent=POLICY&section=Comprehensive
16. Petrovečki M., Paar V., Primorac D. Can Croatia Join Europe as Competitive Knowledge-based Society by 2010? // http://hrcak.srce.hr/index.php?lang=en&show=clanak&id_clanak=6318.
17. Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare, din 9 octombrie 2008. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, 187-188/1143 din 17 octombrie 2008.
18. Politica SUA în această privință bazat pe sistemul US Green Card, http://www.usa-green-card.com/
19. Politica comunitară a UE în vederea atragerii personalului calificat din țările terțe bazată pe sistemul de recrutare EU Blue Card, http://www.apply.eu/
20. Porcescu S. Oportunități pentru comunitățile ştiințifice din țările de origine. // Akademos, 2008, Nr.3 (10).
21. Promoting Knowledge Exchange through Diaspora Networks (The Case of People's Republic of China) By Xiang Biao ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS), University of Oxford, A report written for the Asian Development Bank, March 2005
22. Rapoartele anuale privind activitatea Academiei de Ştiințe a Moldovei: anii 1990-2009. – Chişinău, Tipografia AŞM, 1990-2009.

23. Recomandările seminarului de politici privind diaspora şi dezvoltarea ţării de baştină 10–11 aprilie 2008. // http://www.iom.md/materials/13_diaspora_seminar_recommend_rom.pdf
24. Salt J. International movements of the highly skilled – Directorate for Education, Employment, Labour and Social Affairs. // International Migration Unit Occasional paper no.3, 2007.
25. UNESCO Rapport de l'UNESCO sur la science – Paris, UNESCO, 2006.
26. Varzari V. Fenomenul migraţiei în Europa de Est: situaţii diferite, probleme comune (cazul Republicii Moldova). // Viziunea tinerilor asupra proceselor social-politice din lume (materialele Conferinţei Ştiinţifice Studenţeşti). - Chişinău, 2004.
27. Modele şi tendinţe ale migraţiei şi remitenţelor în Republica Moldova, OIM – 2007, http://www.iom.md/materials/5_patterns_ro.pdf

Prezentat la redactie
la 20 aprilie 2010

Recenzent – **Valentin TURCAN**, doctor in filosofie, conferentiar

ПРЕЗИДЕНТСКИЕ ВЫБОРЫ В УКРАИНЕ: ЭЛЕКТОРАЛЬНЫЙ РАСКОЛ СТРАНЫ СОХРАНЯЕТСЯ

Владимир КОРОБОВ
Украина, Херсон, Херсонский национальный технический университет, кафедра философии и социологии
Заведующий кафедрой, кандидат социологических наук, профессор

In article results taken place in Ukraine in 2010 of democratic presidential election are analyzed. Features of a course of election campaign are considered: high activity of voters; reproduction and cyclic end of the basic conflict typical for elections of 2004; scandalousness of election campaign and application of "dirty" political strategies; display and prevalence of electoral xenophobia; public inquiry about new political force («a phenomenon of Tigipko»). Results of the first and second round of elections, results of elections in foreign district are analyzed. Elections of 2010 have confirmed presence of political and cultural split of Ukraine, actual coexistence in one state of two societies with the accurate geographical borders, based on opposite values.

Keywords: presidential election, electoral situation, electoral rating, electoral xenophobia, voters, base electorate, electoral geography, values, an advertising campaign.

«Всяк суетится, лжет за двух,
и всюду меркантильный дух».
А.С.Пушкин. Евгений Онегин.

Первый тур выборов: «высококачественные выборы»

Традиционно на Украине во время выборов всегда сильным оказывается иностранное вмешательство. Но на этот раз иностранные государства демонстративно дистанцировались от выборов и всячески подчеркивали свою нейтральность. Один из главных претендентов на пост президента – Ю.Тимошенко исключила иностранное влияние на ход происходивших выборов: «Я убеждена, что на ход избирательного процесса в Украине ни одна другая страна не влияет» [1]. Эта особенность состоявшихся в 2010 году президентских выборов отличает их от ряда предшествующих выборов. Новостью состоявшихся президентских выборов в Украине также стала **позитивная оценка иностранных и международных наблюдателей.** Обычно критические оценки украинской электоральной демократии на этот раз сменились необычно комплиментарными оценками.

Один из международных наблюдателей М.Сарсембаев (ОБСЕ) отмечал после первого тура: «В целом избирательный процесс прошёл в спокойном, конструктивном и нормальном русле, прозрачность и открытость выборов в Украине не поддается сомнениям… Мне, как представителю ЦИК РК (Республики Казахстан – В.К.), хотелось бы, чтобы Украина поделилась в рамках ОБСЕ электоральным опытом организации демократических выборов. Опыт первого тура этих выборов, предыдущих президентских и парламентских выборов в Украине имеет право быть записанным в хрестоматии по выборам» [2].

По мнению Ж.Суареша, специального координатора миссии краткосрочных наблюдателей ОБСЕ, выборы в Украине прошли на высоком уровне. «Эти выборы были очень хорошими, – отметил он. - Это были высококачественные выборы» [3]. По мнению большинства международных наблюдателей, избирательная кампания прошла спокойно, организованно, опасения по поводу фальсификаций – не оправдались. Такие позитивные оценки первого тура конечно создали у основных участников выборов уверенность в их благополучном исходе и позитивном настрое международных организаций. В дальнейшем такая позиция международных наблюдателей сыграла на руку Партии регионов и ее кандидату Януковичу и значительно ослабила позиции БЮТ и Тимошенко.

Одним из наиболее ярких эпизодов предвыборной борьбы перед первым туром выборов стал приезд на Украину более **двух тысяч грузинских наблюдателей**. Общая численность иностранных наблюдателей на выборах составляла 3779 человек: 330 – от иностранных государств и 3449 – от международных организаций [4].

По предложению Блока Тимошенко Центральная избирательная комиссия должна была зарегистрировать 2042 грузинских наблюдателя. ЦИК 11 января 2010 г. отказал в регистрации 2011-ти грузинским наблюдателям. Тимошенко пыталась опротестовать это решение в Киевском апелляционном административном суде, который обязал ЦИК зарегистрировать гостей. Но ЦИК 16 января окончательно отказал грузинским наблюдателям в регистрации. В составе грузинских наблюдателей оказалось около ста человек – сотрудников специальных служб – МВД, вооруженных сил Грузии и т.п. 1466 – указали в анкетах, что они безработные. 119 анкет дублировались. Никто из грузинских гостей не имел опыта наблюдения за выборами [5].

Заместитель секретаря Совета безопасности и обороны Украины, известный украинский политолог Д.Выдрин назвал этих грузинских граждан «лженаблюдателями». «Целенаправленно стала уничтожаться репутация международных наблюдателей. Это понятно, исходя из той ситуации, когда на три тысячи официальных наблюдателей появляется почти столько же лженаблюдателей из Грузии. Это была попытка уничтожить авторитет и репутацию международных наблюдателей как таковых» [6].

Сейчас, после выборов, когда стала известна конструктивная роль международных наблюдателей от ОБСЕ и ПАСЕ, появление «грузинских наблюдателей» уже не кажется случайным. Видимо штаб Тимошенко получил информацию о том, какие настроения и впечатления формируются в среде европейских наблюдателей и возникла идея нейтрализовать нежелательную для него роль международных наблюдателей.

Представители Партии регионов представили в Верховном Совете запись подслушанных телефонных разговоров Тимошенко и Саакашвили, президента Грузии, посвященную теме «грузинских наблюдателей». Они потребовали выдворения непрошенных гостей с территории Украины и нейтрализации их возможного деструктивного влияния на предвыборную ситуацию.

«Высококачественные выборы» начались с серии грязных скандалов. Наиболее одиозным оказался скандал вокруг «педофилов в «Артеке». В октябре 2009 г. через Интернет, а потом и в прессе, на телевидении широко обсуждалось уголовное дело, возбужденное в Крыму против сотрудника «Артека» Полюховича, который, по обвинению своей бывшей жены насиловал двух их малолетних приемных детей. Затем в скандале оказались

замешаны директор «Артека» Б.Новожилов, народные депутаты от БЮТ В.Уколов, С.Терехин и Р.Богдан, ряд других должностных лиц и даже священник. Этот грязный скандал бросал тень на команду Юлии Тимошенко и на руководство «Артека», препятствующее приватизации земель знаменитого пионерского лагеря. Скомпрометированным оказался один из самых известных брендов советской эпохи. Украина некоторое время была охвачена смакованием грязных подробностей групповой педофилии [7]. Несмотря на созданную парламентскую комиссию, «дело о педофилах» до сих пор не расследовано до конца. Но на этом тема «предвыборной педофилии» не закончилась. БЮТ нанес «ответный удар» по Партии регионов. В педофилии был обвинен и арестован ректор Государственной академии водного транспорта В.Михайлов, который якобы (это Партия регионов отрицала) был одним из доверенных лиц Януковича на прошлых выборах [8]. Снова страна погрузилась в выяснение грязных подробностей похождений ректора.

Другим предвыборным скандалом стала так называемая «охота на человека» депутата Лозинского». Народный депутат от Блока Юлии Тимошенко Лозинский вместе с начальником районной милиции и районным прокурором охотились в угодьях, принадлежащих Лозинскому возле села Грушки Голованевского района Кировоградской области, на местного жителя В.Олийныка и убили его. Эта история обросла многочисленными подробностями. Лозинский длительное время скрывался, но после окончания выборов сдался в Генеральную прокуратуру и был задержан. «Охота Лозинского» стала нарицательным понятием, обозначающим беспредел, творимый новоявленными украинскими латифундистами и владельцами лесных и охотничьих угодий [9].

Эти скандалы дают представление о моральной деградации украинского общества, политического класса Украины и низкой моральной обстановке, в которой проходила предвыборная кампания, о тех методах компрометации, которые применяли соперничающие политические группировки. Разумеется, подобные нравы политикума, использующего столь сомнительные методы в предвыборной борьбе неслучайны, и никуда этот синдром бесследно не исчезнет после окончания выборов. В этой отравленной атмосфере украинское общество продолжит жить и дальше.

Первый тур выборов завершился убедительной победой лидера Юго-Востока Украины В.Януковича, за которого было подано 35,32% голосов. Его конкурентка, лидер Запада и Центра страны, Ю.Тимошенко получила 25,05% голосов. Эти результаты оказались вполне ожидаемыми и прогнозируемыми по результатам многочисленных предвыборных опросов. Сенсацией первого тура стал результат С.Тигипко, который вышел на третье место по результатам первого тура и получил 13,05% голосов. Другой по-

литик «новой волны» - Арсений Яценюк получил только 6,96% голосов, что оказалось значительно ниже ожидаемого результата. Этому молодому интеллектуальному политику предрекали как раз третье место, занятое в реальности С.Тигипко, именно он считался олицетворением «третьей силы». Но неудачная избирательная кампания, проведенная А.Яценюком, негативно повлияла на рейтинг этого политика и поддержку со стороны избирателей. Действующий президент, кумир Майдана 2004 года В.Ющенко получил крайне низкий результат – только 5,45% голосов. Это свидетельствует о глубоком разочаровании избирателей в этом политике, государственном деятеле, вожде «помаранчевой» революции. Такой низкий результат для действующего президента считается беспрецедентным и это позволило политическим критикам В.Ющенко говорить о его рекорде, «достойном книги Гиннеса». Лидер коммунистов Украины П.Симоненко был поддержан голосами только 3,54% украинских избирателей, несмотря на создание Левого предвыборного блока. Известный политик В.Литвин, по общему мнению поставивший «рекорды» по затратам на предвыборную рекламу, собрал только 2,35% голосов. Лидер новой радикальной националистической партии «Свобода» О.Тягнибок получил 1,43%, что значительно ниже его планов и ожиданий. Бывший министр обороны Украины А.Гриценко получил 1,20%, а лидер социалистов А.Мороз, ветеран украинской политики, - только 0,38% голосов. За любопытного «технического» кандидата – В.Протывсих проголосовало только 0,16% избирателей. В первом туре голосования приняли участие 18 кандидатов. Остальные кандидаты получили поддержку менее 1% избирателей каждый (гистограмма 1 и Таблица 1) [10].

Результаты первого тура оказались предсказуемыми. Считалось, что дальнейший ход предвыборной борьбы и результаты второго тура будут определяться разницей в голосах, поданных за двух первых фаворитов предвыборной гонки. Но если разрыв будет меньше 10%, Тимошенко может рассчитывать на победу во втором туре, если больше 10% - Тимошенко однозначно проиграет. Разрыв оказался чуть больше 10 – 10,27%. Такие результаты первого тура делали предвыборную борьбу еще более напряженной, ведь разница между рейтингами лидеров и во втором туре обещала быть незначительной.

Ведущие кандидаты и их штабы не стали оспаривать результаты первого тура, сосредоточившись на подготовке ко второму туру выборов.

Второй тур выборов: реванш В.Януковича

Исход второго тура выборов зависел от мобилизации электората, явки на избирательные участки и голосования тех, кто голосовал в первом туре не за Януковича и Тимошенко. Оба кандидата пытались договориться с

кандидатами, не вышедшими во второй тур об их поддержке, пытаясь заполучить на свою сторону их избирателей.

Предвыборная борьба накануне второго тура обострилась. Одним из наиболее ярких эпизодов предвыборной борьбы кандидатов накануне второго тура стала попытка рейдерского захвата полиграфкомбината «Украина» со стороны Ю.Тимошенко. Этот полиграфкомбинат печатал бланки для голосования на выборах и контроль над ним создавал определенные условия для фальсификаций этих бланков. 18 января 2010 г. Кабмин под руководством Ю.Тимошенко принял решение о полной смене руководства комбинатом и взятии его под контроль. В 5.30 утра 23 января была осуществлена попытка силового захвата комбината сотрудниками охранного подразделения «Щит» под руководством представителя Кабмина В.Рудика. Обеспечивали эту акцию милиционеры из Шевченковского райотдела и сотрудники спецподразделения МВД «Беркут». Были разбиты двери, применялись слезоточивый газ и дубинки. Охрана комбината оказала сопротивление. Прибывшие депутаты от Партии регионов во главе с будущим премьер-министром и начальником избирательного штаба Януковича Н.Азаровым захватила кабинет директора комбината. Президент Ющенко созвал заседание Совета безопасности и обороны, на котором принято решение обеспечить охрану полиграфкомбината внутренними войсками и Службой безопасности Украины. Генеральная прокуратура возбудила уголовное дело по факту попытки силового захвата полиграфкомбината «Украина» [11].

28 января на сессии Верховного Совета министр внутренних дел Луценко был освобожден с занимаемой должности с формулировкой «за систематическое нарушение действующего законодательства о выборах, неоднократные попытки вмешаться в ход избирательного процесса» [12]. И хотя через час после этого Тимошенко попыталась восстановить Луценко в должности исполняющего обязанности министра, ее команде в результате этих событий был нанесен сильный политический удар, в дальнейшем она уже не смогла использовать Министерство внутренних дел в качестве административного ресурса во время второго тура выборов. События вокруг полиграфкомбината «Украина» свидетельствуют об остроте кампании, показывают ожесточенность борьбы, пример использования предвыборными штабами силовых методов в достижении политических целей.

В то же время, президент Ющенко, недавний союзник Тимошенко по «помаранчевой» революции 2004 года занял позицию поддержания законности и противостояния неправовым методам Тимошенко по захвату власти и влиянию на результат выборов. Верховный Совет также проявил в «момент истины» способность к отстаиванию законности и правопорядка.

Расчет Тимошенко на безнаказанность в результате паралича президентской и парламентской власти оказался неверным.

В принципе, состоявшиеся выборы явились продолжением событий «помаранчевой» революции 2004-2005 гг. Вновь обнаженно противостоят друг другу Запад и Восток страны, противостоят два курса, два геополитических выбора, один - за «помаранчевую» революцию и за консолидацию всей Украины вокруг ценностей Галичины и другой - против этих ценностей, за сохранение русской идентичности Юго-Востока Украины, один - за сотрудничество с Россией и другой - против такого сотрудничества. Вновь это противостояние персонифицировано выбором между неповоротливым выходцем из Донбасса Януковичем и изворотливой уроженкой Днепропетровска, принявшей и защищающей идеологию Запада - Тимошенко. Второй тур выборов поставил жирную точку в этом противостоянии в виде победы Януковича, подвел справедливый итог «помаранчевой» революции, разочаровавшей украинцев своими негативными последствиями для развития страны и для жизни людей. В принципе, - ничего нового, нынешние выборы – римейк прошлых, на Украине – политический застой, повторение пройденного.

Электоральная ситуация у Януковича и Тимошенко перед вторым туром кардинально отличалась. Янукович практически исчерпал свою электоральную базу и мог надеяться на поддержку сторонников коммунистов и части сторонников Тигипко (как предсказывали социологи, только на треть его электората). Тимошенко же рассчитывала на серьезное увеличение (может даже удвоение) своей поддержки за счет сторонников многочисленных кандидатов от «национал-демократического» лагеря. Это избиратели Ющенко, Тягнибока, Яценюка, Гриценко, часть избирателей Тигипко (до двух третей) и др. Учитывая, что разрыв в первом туре оказался критическим (чуть больше 10%), Тимошенко надеялась на свою победу.

На самом деле, надежды Тимошенко почти оправдались. Если Янукович во втором туре прибавил 13,63%, то она – 20,42%. Янукович прибавил во втором туре прежде всего за счет восточных и южных областей – от 19,61% в Херсонской области до 28,26% в Севастополе. Тимошенко прибавила за счет западно-украинских областей, причем эта прибавка была весомей: от 32,39% в Ровенской области до 52,72% - в Тернопольской (таблица 2). Любопытно, что единственная область в Украине, где кандидат в президенты (Янукович) во втором туре снизил показатели по сравнению с первым туром на 1,9% - была Тернопольская область, известная как оплот украинского национализма. Этот парадоксальный в электоральной социологии Украины факт может быть объяснен только накалом страстей в этой западной области и результативностью кампании по голосованию «против Януковича».

В последнее время в Украине получила развитие электоральная география, появились многочисленные попытки наглядного представления динамики электоральных процессов в регионах страны, в избирательных округах. На представленных нами электоральных картах Украины (карта 1, таблица 3) хорошо видно, что итоги президентских выборов 2010 года подтвердили ранее уже открытую особенность украинского государства: Украина реально состоит из двух латентных государств, двух обществ, между которыми существуют очень серьезные различия социально-культурного, социально-экономического и социально-политического характера.

Сам по себе такой раздел или как говорят на Украине – «раскол», не является чем-то особенным, ведь аналогичная ситуация сложилась в Республике Молдова или в такой европейской стране как Бельгия. Украинская особенность – стремление отрицать или замалчивать такой раскол, вместо того, чтобы институционализировать его, оформить, придать ему нормативно-правовую цивилизованную форму. Единственный путь к решению вопроса – федерализация Украины по европейскому образцу. Но пока эта тема табуирована в «демократической» Украине и реальное решение проблемы подменяется романтическими призывами к «единству», стремлением замолчать тему и оттянуть ее решение.

За Тимошенко проголосовало большинство избирателей в 17 областях Украины, это Запад и Центр страны. За Януковича – большинство в 10 областях, это Восток и Юг. Разделительная линия между этими макрорегионами возникла не сегодня, ее возникновение связывают с границами Речи Посполитой и Российской империи, с границами Российской и Австро-Венгерской империй, с границами советских областей и Западной Украины, реально присоединенной в 1939 году. Еще глубже линию цивилизационного раскола, проходящего по Украине, определяет Хантингтон, который видит здесь границу западно-христианского и православного миров. В данной статье не ставится задача рассмотреть причины, генезис этого раскола. Мы лишь фиксируем по результатам президентских выборов электоральное воплощение этого раскола.

Анализ предвыборных выступления, программных заявлений, рекламных материалов позволяет в самых общих чертах показать кардинальные ценностные различия двух кандидатов в президенты – Януковича и Тимошенко. Разумеется, речь идет не о самих кандидатах, различия между которыми гораздо меньше, чем между их избирателями, а именно о различиях двух массивов избирателей. Политики давно сблизили свои взгляды, но они вынуждены апеллировать к своим избирателям, взгляды и ценности которых контрастно противоположны. Сравнение ценностей двух групп избирателей (таблица 4) показывает, что главным является отношение к

русскому языку, русской культуре и России, так как Юг и Восток, как электоральная база Януковича остаются частью русского мира.

Наш вывод об электоральном расколе Украины согласуется с данными других исследователей. Одну из попыток составления электоральных карт по итогам президентских выборов 2010 года предпринял молодой аналитик С.Васильченко.

На карте 2 (составлена С.Васильченко) видно, что по итогам второго тура выборов 2010 года в Украине сохранился электоральный раскол на две части: Запад-Центр, голосующий за украинские националистические ценности (Ю.Тимошенко) и Восток-Юг, голосующий за ценности русскоязычного мира (В.Янукович).

Используя электоральные карты, С.Васильченко делает вывод, что по итогам второго тура 7 февраля 2010 г. в сравнении с т.н. «третьим туром» 26 декабря 2004 г. «все потеряли часть своих сторонников в базовых регионах. Но В.Януковичу удалось более удачно их компенсировать ростом поддержки на других территориях, и в целом он потерял 2,68% избирателей. Намного хуже ситуация у Ю.Тимошенко, она получила на 23,17% голосов меньше, чем В.Ющенко. Мощный удар по Ю.Тимошенко сделала беспрецедентно массовая (в сравнении с прошедшими выборами) кампания голосования «против всех», вследствие чего большое количество потенциальных ее избирателей не пришло на выборы или не поддержало ни одного кандидата» [13].

Некоторые особенности рекламной кампании основных кандидатов

Для украинских выборов последних лет характерно ослабление внимания к содержательной части предвыборной кампании – к программам, аргументам, доказательствам и рациональным моделям и усиление внимания и роли формы, эмоциональной составляющей кампании.

Эту тенденцию довела практически до совершенства Ю.Тимошенко, для кампании которой огромное значение играли не рациональные, а иррациональные моменты. Для команды Тимошенко большое значение имели культ личности лидера, ее проникновенные но бессодержательные выступления, ее одежда, ее прическа, ее голос, дизайн команды и реклама.

БЮТ широко использовал дизайн. Эта команда получила название «бело-сердечные», так как «помаранчевую» символику они заменили на красное сердце на белом фоне, практиковали символические «белые одежды» для фракции в Верховном Совете.

Тимошенко ежедневно меняла свои замечательные наряды, часто стилизованные под украинские национальные костюмы. Хрестоматийным выразительным средством стала аккуратно уложенная в национальном

стиле русая коса Тимошенко, говорят, смена цвета волос с черного на русый сыграла огромную роль в ее популярности.

Тимошенко обладает замечательными артистическими способностями, ее горящий взгляд, проникновенный томный голос, милые неправильности ее украинской речи, драматические интонации, трагический шепот и истерический крик, ее лицо, ставшее новой иконой украинской политики – все это пленяло простых, неискушенных слушателей, заставляло верить и в откровенную ложь, которой «Юля» (так, любя, называли ее простые избиратели) часто пользовалась, и доверять ей, верить ей и голосовать за нее.

Увлеченность дизайном сыграла злую шутку с командой Тимошенко. Если реклама Януковича оказалась простой и доступной, располагающей избирателя и не создающей проблемы для восприятия, не отталкивающей никого, то многочисленные рекламные изобретения команды Тимошенко были чрезмерно усложненными, слишком разнообразными, и порой просто отталкивающими людей больше, чем притягивающими их.

В рекламе Януковича рассматривались главные проблемы простых избирателей: заработная плата, трудоустройство, пенсии, высокие цены, медицинское обслуживание. На втором плане Янукович говорил о сельском хозяйстве, малом бизнесе, курсе гривни и честных судах. Его главный слоган: «Янукович – эффективный лидер, с которым Украина заработает».

Реклама Тимошенко выглядела более сложной, амбициозной и неудачной. Главный слоган – «Вона працює», т.е. «Она работает», «Вона – це Украина» («Она – это Украина»). Как правильно отметил В.Ткачук: в бюллетене не пишут «Вона», а пишут «Тимошенко». Кроме того, отождествлять себя с Украиной – это уж слишком даже для всепрощающего украинского избирателя! Неэффективными оказались тексты типа «С Украиной в сердце!» или «Новый путь Украины начинается!». Но самый большой провал Тимошенко была реклама с использованием изображения тигра. Тимошенко дали новый бренд – ТигрЮля, и вот появились рекламные щиты, на которых премьер-министр большой православной державы рекламировал себя лежа в развязной позе рядом с хищником, символизирующим наступление нового года по восточному календарю. Возникали нехорошие ассоциации в отношении «ТигрЮли» и опасения в отношении хищника. Перед вторым туром реклама Тимошенко кардинально изменилась, появились удачные сильные призывы, а сама Тимошенко переоделась в черные одежды, но было поздно, неудачная рекламная кампания негативно сказалась на ее поддержке избирателями.

Интересный анализ рекламы ведущих кандидатов сделал В.Ткачук. Он увидел мимикрию рекламы Януковича под других кандидатов (таблица 5). Основные бренды Януковича заимствовали и перехватывали инициативу у

его соперников, так у Тигипко он взял тезис о спасении страны, у Литвина – тезис о силе и нужности, у Тимошенко – тезис о том, что он работает. Этот рекламный ход в целом оправдал себя и оказался достаточно эффективным. В целом рекламная кампания основных кандидатов – Януковича, Тимошенко, Тигипко, Яценюка и Ющенко оказалась довольно интенсивной и затратной. Наиболее эффективной оказалась кампания Януковича и Тигипко, наиболее креативной – у Тимошенко, наиболее затратной – у Яценюка и Литвина, наиболее бездарной – у Ющенко. Политическая предвыборная реклама, формирующая образы кандидатов, оказалась более важным инструментом, чем обсуждение программ и планов кандидатов.

Феномен Тигипко

Президентские выборы 2010 года во многом воспроизвели ситуацию, сложившуюся на предыдущих выборах президента Украины в 2004 г. Вновь соперниками стали «вожди помаранчевой революции» В.Ющенко и Ю.Тимошенко, а также их донецкий оппонент – В.Янукович. В украинском обществе проявился синдром усталости от этих надоевших политиков, сформировался запрос на «новых политиков», на так называемую «третью силу».

В целом, по нашим наблюдениям, демократическая пресса и лидеры общественного мнения несколько преувеличивали в ходе избирательной кампании уровень этого запроса, который принимал форму намеренно усиленных предвыборных сенсаций. Предвосхищая электоральное поражение утративших доверие «вождей помаранчевой революции» В.Ющенко и Ю.Тимошенко, сформированных на базовых ценностях Западной Украины и в значительной степени укомплектованный из числа выходцев с Западной Украины тот сегмент политического класса страны, который консолидировался вокруг центральной власти (вокруг президента-националиста и премьер-министра, ориентировавшегося на западноукраинский электорат), пытался с помощью дискурса «третьей силы» и «новых политиков» понизить уровень электоральной поддержки В.Януковича и отчасти – пробудить у избирателей интерес к президентским выборам. Вот откуда столь поспешное объявление уже хорошо известных политиков «новой волной» и «третьей силой». Практически это хорошо сконструированный электоральный миф, предназначенный для кратковременного использования в предвыборный период.

При более внимательном рассмотрении С.Тигипко не может быть назван «молодым» или новым политиком, ведь его личность сформировалась в советское время, первые опыты политической работы он получил в комсомоле, в 1989-1991 гг. - на заметной должности первого секретаря Днепропетровского обкома комсомола; к тому же в период становления незави-

симости Украины он стал не только влиятельным банкиром, руководителем Национального банка Украины, министром экономики в правительстве В.Ющенко, но и начальником предвыборного штаба В.Януковича в 2004 г. Политические оппоненты назвали его «битым Жаком» и «комсомольцем-банкиром-госслужащим со стажем». Известный комментатор С.Грабовский пишет: «когда 50-летнего успешного бизнесмена вдруг провозглашают «молодым политиком» - это еще можно понять. Политтехнологический ход. Или еще какая-нибудь лабуда, призванная повлиять на подсознание женской части электората «бальзаковского возраста». Молодой Тигипко во главе «Сильной Украины» - звучит!» [15]. Тем не менее, С.Тигипко, преподнесенный в соответствующем виде украинскими СМИ, воспринимается многими избирателями как «новое лицо» в украинской политике.

Как оценить реальные уровень и силу реального общественного запроса, востребованности новых, молодых политиков? Группу претендентов на украинское президентство можно разбить на две составляющие – условно говоря на «старых» и «новых» политиков, хотя и «новые» хорошо известны специалистам, а кое-кто – и избирателям. Из 18 кандидатов - 8 условно можно отнести к «старым» политикам, а 10 – к «новым». За «старых» политиков подали голоса 72% избирателей, за «новых» - 24% (таблица 6). Этого оказалось вполне достаточно, чтобы на политическом небосклоне Украины в результате этих выборов появилась новая политическая звезда – Сергей Тигипко.

Политическая личность С.Тигипко вызвала в период президентских выборов огромный интерес украинской общественности и средств массовой информации. Появился ряд интересных характеристик С.Тигипко, ряд любопытных интерпретаций его политической биографии. Известный украинский политолог Д.Выдрин относит С.Тигипко к категории «биментолов», которых так интенсивно продуцирует «пограничная» Днепропетровщина. Если для менталитета донецких политиков характерен экспансионизм, «политическое рейдерство», а для галичанских политиков характерна стойкость при отстаивании своих ценностей, то для «биментолов» - удивительная способность к политической мимикрии и ценностной адаптации к обеим вариантам. «Попадая даже на время в то или иное окружение, - пишет Д.Выдрин, - они искренне верят, даже убеждены, что являются его органической частью». Таких людей Д.Выдрин называет «универсальными посредниками», «блестящими имитаторами». Тигипко и другие «биментолы» легко переходят из партии в партию, из команды в команду. В то же время они не глубоки, они не заземлены». Для них характерен «чрезмерный житейский прагматизм», «родовая легкость бытия».

Другой особенностью Тигипко стал его прекрасный облик «украинского мачо», его летящая походка и пронзительный «бондовский» взгляд. Все это в совокупности позволило сформироваться такому видению: «Хорошо бы изменить лозунг Тигипко «Сильный президент – сильная страна» на «Стильный президент – сильная страна».

Д.Выдрин описывает некоторые риски для С.Тигипко: некоторое перебарщивание с накачиванием силы в его электоральный образ, что может порождать эффект гротескного или даже комедийного превосходства образа над его носителем; риск выбора между искушением продолжать приспособление к чужим сущностям и попыткой создания собственных политических смыслов.

По мнению Д.Выдрина личность С.Тигипко сформировалась на двух пиках его карьеры: когда он стал первым секретарем обкома комсомола, и когда он возглавил правление «Приватбанка». В эти моменты он постиг вкус власти и ощутил запах больших денег [16].

Если отбросить комплименты и литературные красивости перед нами предстает малосимпатичный образ несамостоятельного беспринципного приспособленца, получившего «уроки» политической мимикрии в перестроечном комсомоле и беспредельном бизнесе 90-х гг., с презрением относящегося к рядовым избирателям и заменяющего идеологии, принципы и программы примитивной политической рекламой и простыми соображениями собственной выгоды.

Поразительный электоральный успех С.Тигипко, вышедшего на третье место по результатам первого тура выборов специалисты приписывают удачной рекламной кампании, проведенной его штабом. «Феномен Тигипко показывает, насколько реклама и PR могут влиять на результат выборов и развитие событий после них, – пишет один из молодых профессионалов в области рекламы и маркетинга В.Ткачук. – Такой мгновенный рывок в рейтинге Тигипко могла обеспечить только правильная реклама» [17]. Реклама С.Тигипко оказалась простой, доходчивой и яркой. Тигипко предстал в ней перед избирателями как сильный, стильный, решительный, элегантный мужчина, знающий, что ему делать. Уже после окончания выборов во многих городах Украины будущие претенденты на должности мэров украинских городов начали подражать рекламе Тигипко, ее цветовой гамме, манере держаться, стилю слоганов и т.д.

Неожиданный рост предвыборных рейтингов С.Тигипко воодушевил его сторонников. За несколько дней до выборов, 13 января, когда на Украине уже была запрещена публикация предвыборных опросов, Всероссийский центр изучения общественного мнения опубликовал в Интернете результаты своего предвыборного опроса, согласно которому С.Тигипко с рейтингом 14,4% опережал Ю.Тимошенко (13,9%). Вероятный выход

С.Тигипко во второй тур выборов означал непредсказуемое завершение президентских выборов. [18].

Публикации о такого рода одиночных сенсационных результатах предвыборного опроса, когда кандидат вдруг неожиданно вырывается на новую позицию в предвыборной гонке в украинской практике типичны для так называемых «заказных опросов» и очень напоминают политтехнологические приемы манипуляции мнениями избирателей. Тем не менее, новость о возможном выходе Тигипко во второй тур выборов вместе с Януковичем и вероятная его победа на президентских выборах всерьез обсуждалась многими.

Важнейшей особенностью электората С.Тигипко является то, что он более-менее равномерно распределен по всей стране, в отличие от электората Януковича и Тимошенко, четко локализованного в отдельных регионах (таблица 7). Эта особенность электоральной поддержки С.Тигипко отмечалась в многочисленных аналитических материалах и комментариях: «В отличие от фаворита Виктора Януковича банкир не имеет ярко выраженной ангажированной политической позиции, которая бы территориально ограничивала охват его потенциальных избирателей» [19]. Тем не менее, самые низкие показатели поддержки Тигипко получил в Галичине и Донбассе, где электорат ведущих участников предвыборной гонки был сильно отмобилизован, а самые высокие показатели – в Одесской области (больше 21% голосов, второе место в рейтинге), в Харьковской (около 19% голосов, второе место в рейтинге) и Запорожской (около 18% голосов, второе место в рейтинге) областях, в г.Киеве (около 19% голосов, второе место в рейтинге). Можно сделать вывод, что наиболее восприимчивы к предвыборной кампании С.Тигипко, к его обещаниям «шоковой терапии», модернизации промышленного потенциала страны и формированию «сильной Украины» оказались более подготовленные и искушенные жители крупных украинских городов Украины, расположенных на Востоке, в Центре и на Юге.

Перед вторым туром выборов в украинских СМИ было много предположений о перспективах голосования избирателей, поддержавших в первом туре С.Тигипко. Но после выборов анализ данных о голосовании показывает, что электорат С.Тигипко поддержал В.Януковича. Известный в Украине журналист А.Попов приводит таблицу сравнения голосования за «оранжевых» и «антиоранжевых» (таблица 8.), исходя из которой видно, что «Большинство голосов Тигипко получил на юго-востоке, а сейчас в этих регионах результат Януковича достаточно близок к суммарному результату всех «антиоранжевых», включая лидера «Сильной Украины», в первом туре (а в Донбассе, Крыму, Николаевской области и Севастополе он даже чуть больше). Из этих цифр можно предположить, что минимум

три четверти электората третьего призера выборов поддержали там Януковича.

В 17 регионах запада и центра результат победителя нынешних выборов находится между результатами «антиоранжевых» с учетом Тигипко и без учета этого кандидата. Но, как правило, он ближе к последнему варианту. Здесь электорат бронзового призера раскололся в среднем в пропорции 3:2 в пользу Тимошенко. Однако в Житомирской, Закарпатской, Полтавской, Черкасской, Черновицкой областях (т.е. почти в трети регионов «оранжевой зоны»), вероятно, большая часть сторонников Тигипко поддержала Януковича» [20].

Пожалуй, С.Тигипко оказался одним из самых честных участников президентских выборов. Для украинских выборов характерно недоверие избирателей к тем сведениям о доходах и расходах на проведение избирательных кампаний, которые показывают участники. Разумеется, у нас нет никаких эксклюзивных сведений на эту тему. Однако лживость соответствующих сведений практически всех кандидатов – это общее впечатление всех экспертов, с которыми нам приходилось обсуждать данную проблему. По сообщениям украинской прессы, основанным на анализе деклараций о доходах кандидатов в президенты, «самым богатым из претендентов на пост главы государства на сегодняшний день является банкир, а в прошлом глава Нацбанка Украины Сергей Тигипко. Согласно декларации, в прошлом году он заработал более 20 миллионов 260 тысяч гривен. Этот доход получен от продажи ценных бумаг и корпоративных прав, а также от предпринимательской деятельности. Плюс заработная плата, дивиденды, проценты и роялти. Супруга кандидата, Наталья Тигипко, в прошлом году заработала больше своего мужа - более 29 миллионов гривен. Кроме того, Сергей Тигипко владеет земельным участком более чем в 3,7 гектара, домом площадью более 1200 квадратных метров и квартирой площадью 419 квадратных метров, а супруга - квартирой площадью 220 квадратных метров. На содержание указанного имущества Сергей Тигипко истратил в прошлом году почти 3 миллиона гривен. Несмотря на то что политик входит в число самых богатых людей Украины, ни он, ни его супруга, согласно декларации, не имеют автомобилей» [21].

По данным журналистов, состояние С.Тигипко колеблется между $780 млн. и $1,6 млрд. [22]. С.Тигипко заявил журналистам, что он израсходовал на свою кампанию 90 млн. грн, при этом он сказал, что «эта сумма может быть еще больше» [23].

В целом можно сделать вывод, что С.Тигипко, этот талантливый политик молдавского происхождения, стал одним из самых ярких украинских по своему менталитету, патриотизму, содержанию и особенностям политиков «новой волны». Для него характерны такие «украинские» черты, как

неудержимый популизм, политическая мимикрия, прагматизм, стремление подменить идеологию и мировоззрение политтехнологией, политическая всеядность, апелляция к подсознанию и чувственному восприятию в ущерб рациональному подходу. По общему убеждению его ожидает большое политическое будущее – строительство новой партии «Сильная Украина», новые электоральные успехи на парламентских и местных выборах, возможно – успех на выборах мэра г.Киева. В.Янукович пригласил его в правительство Н.Азарова в качестве вице-премьера, отвечающего за реформы. Альянс с правительством Партии регионов даст Тигипко возможность использовать административный ресурс на предстоящих выборах.

Распространение электоральной ксенофобии на выборах 2010 г.

Одной из особенностей избирательной кампании по выборам президента Украины в 2010 году стало широкое распространение электоральной ксенофобии. Кроме кандидатов в президенты, реально претендующих на победу или имеющих значительную поддержку избирателей, в избирательном бюллетене оказались так называемые «технические» кандидаты, не известные избирателям, не имеющие никакой поддержки со стороны избирателей и являющиеся носителями откровенно ксенофобских взглядов. В этом проявилось несовершенство украинского избирательного законодательства, не способного создать заслон для подобного типа «кандидатов» еще на стадии регистрации.

Во время избирательной кампании широко использовались методы «черного пиара», состоящие в распространении всякого рода слухов, неофициальной информации об этническом и региональном происхождении кандидатов в президенты, их «подлинных» фамилиях, компрометирующих связях с иностранными государствами, этническими организациями и т.п. Пожалуй, главными объектами такой предвыборной «работы» оказались Ю.Тимошенко, А.Яценюк и С.Тигипко. Причем, парадоксальным образом «жертвы» ксенофобского пиара в той или иной форме сами участвовали в процессе раздувания ксенофобских настроений: А.Яценюк уделил определенное внимание опровержению информации о своем еврейском происхождении и тиражированию сведений о своей украинской генеалогии, что видимо было его политтехнологической ошибкой; а другой кандидат в президенты, во втором туре поддержавший Ю.Тимошенко, – мэр Ужгорода С.Ратушняк оказался одним из главных «ньюсмейкеров» по антисемитской и антимолдавской теме, «разоблачителем» происхождения А.Яценюка и С.Тигипко.

Политики и государственные деятели молдавского происхождения занимают достойное место в жизни Украины и вызывают неизменное уважение у своих сограждан и пользуются поддержкой населения, избирателей.

Широко известны имена таких политиков как Анатолий Кинах (родом из с.Братушаны Молдавской ССР), который в разные годы был главой украинского правительства, Совета безопасности, народным депутатом, лидером партии и т.д.; нынешнего министра иностранных дел Петра Порошенко, годы становления личности которого пришлись на время проживания в г. Бендеры; и наконец, банкира Сергея Тигипко, занявшего третье место в первом туре выборов 2010 г. – он родом из с.Драгонешты Молдавской ССР. Эти широко известные имена – только небольшая часть солидного списка имен украинских молдаван, известных руководителей, талантливых специалистов, чье происхождение и формирование в той или иной степени связано с Молдовой. Они составляют честь и славу молдавского и украинского народов.

Тем не менее, в Украине есть проявления антимолдавских настроений, проявления антимолдавской ксенофобии, которые, разумеется не поддерживаются большинством украинцев и являются в основном проявлениями политического маргиналитета. Так, на брифинге 11 января 2010 г. кандидат в президенты, мэр Ужгорода С.Ратушняк обвинил С.Тигипко, что он «работает в интересах Молдавии и Румынии». «Мне все рассказали, - утверждал С.Ратушняк. – Все же знают, что он уже пообещал Молдавии часть Одесского региона, а Румынии остаток черноморского шельфа. Он ведь родом из села Драгонешты в Молдавии. Вот пусть скажет тогда: я молдаванин, хочу править Украиной. И пусть скажет это на молдавском языке» [24, 25]. Далее следовали оскорбительные ксенофобские характеристики национальностей, которые из соображений меры и корректности просто нет смысла воспроизводить, нелепые обвинения типа того, что в штаб Тигипко набраны только этнические молдаване и т.п.. Аналогичные антисемитские нападки С.Ратушняк также произвел на другого кандидата в президенты – А.Яценюка.

Данные социологических исследований, проведенных под руководством автора в нескольких регионах Украины в предвыборный период, свидетельствуют о достаточно высоком уровне электоральной ксенофобии. Рассмотрим данные двух исследований, проведенных в марте 2009 г. [исследование проведено Социологической группой «Взаимодействие» 17-31 марта 2009 г. в г. Днепропетровске, руководитель – В.К.Коробов; по методике стандартизованного интервью по месту жительства опрошено 3200 респондентов, ошибка выборки – 3%] и в сентябре 2009 г. [исследование проведено Социологической группой «Взаимодействие» 1-30 сентября 2009 г. в г.Херсоне, руководитель – В.К.Коробов; по методике стандартизованного интервью по месту жительства опрошено 1000 респондентов, ошибка выборки – 3%].

Для большинства избирателей национальная принадлежность политика не имеет значения. Тем не менее, наиболее позитивно может повлиять на выбор избирателей принадлежность политика к украинской национальности (Днепропетровск - 49%, Херсон – 49,2%), русской национальности (Днепропетровск - 34%, Херсон – 26,8%), в гораздо меньшей степени – к еврейской национальности (Днепропетровск - 11%, Херсон – 7,3%) или к иной национальности (Днепропетровск - 2%, Херсон – 3,3%).

Электоральная ксенофобия получила на президентских выборах 2010 года определенное распространение. Наибольшее число негативных выборов имеет еврейская национальность – почти 17% избирателей в Днепропетровске и 25,3% в Херсоне указали, что принадлежность политика к еврейской национальности негативно повлияет на их выбор. 13% опрошенных в Днепропетровске и 14,5% в Херсоне указали, что на их выбор негативное влияние окажет принадлежность политика к другим национальностям. 3,5% опрошенных избирателей Днепропетровска и 11,4% - в Херсоне указали, что негативно повлияет на их выбор принадлежность политика (кандидата) к русской национальности (гистограммы 2 и 3).

Распространение электоральной ксенофобии стало возможным в результате приверженности националистической идеологии в той или иной степени и форме - руководства Украины, ее президента, премьер-министра, партий правящей парламентской коалиции (НУНС, БЮТ, НПЛ) и некоторых региональных непарламентских партий типа «Свободы», получившей поддержку в Галичине. Традиционно главные враги украинских националистов – евреи, русские и поляки, но на этот раз досталось и молдаванам.

Один из активистов партии «Свобода» в своем выступлении на партийной конференции 20 февраля 2010 г., посвященному итогам президентских выборов ярко выразил особенности доминирующего на Украине националистического дискурса: «обеспечить нашим детям и внукам украинскую Украину, в которой каждый представитель титульной нации будет хозяином на своей, Богом данной земле». Пафос этого дискурса в каждом слове противоречит европейским ценностям. [26],

Ярким доказательством курса правящего класса, поощряющего ксенофобию, создающую обстановку нетерпимости к представителям т.н. «нетитульных» национальностей, обстановку межнациональной напряженности стало присвоение уходящим президентом Украины В.Ющенко звания «Герой Украины» герою-символу украинского национализма – Степану Бандере. Это решение стало символом глубоко идеологизированной политики президента и правительства Украины, направленной на межнациональный раскол страны. Награждение С.Бандеры вызвало протесты в России, Польше, Израиле, это решение стало вызовом русскоязычной Украи-

не, еврейской и польской общинам Украины, в настоящее время в восточных областях Украины в суды поданы многочисленные иски от граждан, возмущенных этим решением президента.

В целом можно сказать, что в силу ряда объективных и субъективных причин электоральная ксенофобия стала особенностью украинской политической жизни и в дальнейшем этот фактор может усилиться, проявиться на парламентских и местных выборах.

Итоги выборов по зарубежному избирательному округу

Представляют определенный интерес **результаты выборов президента Украины по зарубежному избирательному округу.** Если в первом туре В.Янукович занял первое место, получив 29,57% голосов, а Ю.Тимошенко – второе место, с 23,24% голосов, то во втором туре – Ю.Тимошенко уже опередила В.Януковича с серьезным разрывом почти в 27 процентов: 60,57% - против 33,96%. Эта скромная победа Ю.Тимошенко в зарубежном избирательном округе, в котором голосовало только 45 193 избирателя, конечно же является прежде всего результатом активности средств массовой информации страны пребывания, отдающих предпочтение тому или иному кандидату и давления общественного мнения страны пребывания. Так, например, характерно различие в голосовании граждан Украины в Российской Федерации и Соединенных Штатах Америки. Здесь сравнимое количество голосовавших: 3829 и 3551 чел., соответственно, но в РФ победил В.Янукович (75,45% голосов во втором туре), а в США – Ю.Тимошенко (88,51% голосов во втором туре) [27].

Такой результат, конечно же, связан с политическими предпочтениями кандидатов на выборах президента Украины в стране пребывания. По данным Всероссийского Центра изучения общественного мнения, большинство россиян (62%) более-менее внимательно следили за ходом президентских выборов на Украине. Причем 52% опрошенных считают, что для России лучше, если президентом Украины станет В.Янукович, и лишь 11% - поддерживали Ю.Тимошенко [28]. Доминирующая поддержка В.Януковича российским общественным мнением не могла не сказаться на результатах голосования граждан Украины, проживающих в России. У нас нет данных социологических опросов украинской диаспоры в США, но по той же логике Ю.Тимошенко, которая позиционировалась как прозападный кандидат, оказалась предпочтительней в этой стране.

Но и собственные электоральные установки проживающих за рубежом граждан Украины очевидно определяются их ориентацией на западные ценности и на евроинтеграцию Украины, что вполне согласуется с программой Блока Юлии Тимошенко.

Определенную роль в электоральных настроениях диаспоры сыграла поддержка со стороны Кабинета Министров, возглавляемого Ю.Тимошенко. В октябре 2009 г. в одностороннем порядке, без согласования с Верховной Радой (парламентом), Кабинет Министров внес изменения в госбюджет на 2009 г., согласно которому пяти украинским министерствам выделено 47 млн. гривен для помощи и поддержания связей с зарубежной диаспорой. Деньги выделены за счет перераспределения средств стабилизационного фонда [29]. Такая поддержка получила позитивную оценку в украинской диаспоре.

Ю.Тимошенко между первым и вторым турами выборов в феврале 2010 г. предприняла определенные действия, направленные на поддержку и обеспечение прав украинцев в Молдове. Во время визита премьер-министра Республики Молдовы В.Филата в Киев правительствами Украины и Молдовы было подписано два документа об углублении сотрудничества. Это Протокол между Кабинетом Министров Украины и правительством Республики Молдова о внесении изменений в межправительственное Соглашение о взаимном признании прав и регулировании отношений собственности от 11 августа 1994 года и Соглашение о сотрудничестве в области молодежной политики. Ю.Тимошенко также поблагодарила В.Филата за подписанное в декабре 2009 г. украино-молдавское Соглашение о сотрудничестве по обеспечению прав национальных меньшинств и подчеркнула важность этого соглашения, так как украинская диаспора в Молдове – вторая по численности в мире. [30].

Интерес к голосованию граждан Украины за рубежом обусловлен сильнейшим влиянием на внутриполитическую ситуацию в Украине геополитической ситуации и геополитических ориентаций избирателей. Значительная часть из них возлагает свои надежды на улучшение ситуации в Украине на внешнеполитические союзы своей страны, они хотят вхождения Украины в состав Евросоюза или Российской Федерации. Важно также, что численность украинцев, проживающих за рубежом, составляет более 20 млн. чел., что составляет значительный человеческий, экономический и политический ресурс [31].

Блогер А.Киреев сделал карту электоральной географии (карта 3), наглядно демонстрирующую, как голосовала украинская диаспора на выборах Президента Украины в первом туре, 17 января 2010 года. «Стоит отличать голосование в странах, где голосуют, как правило, работающие в посольствах - это африканские, латиноамериканские, азиатские страны. И есть страны, в которых проживает большая диаспора: США, Канада, Израиль, Россия, Молдова, Германия. Как правило все логично: диаспора в США и Канаде за Ющенко, правда он тут набрал все же не подавляющее большинство. В странах Западной Европы победила Тимошенко. Там «за-

падники», но не так националистически настроенные, как в Америке», - написал Киреев в своем дневнике в Живом Журнале.

«В Германии Янукович победил, но с небольшим отрывом от Тимошенко при высоком результате за Ющенко и Тигипко. Скорее всего в Германии во втором туре победит Тимошенко. Страны бывшего СССР – уверенно за Януковича, за исключением Грузии, в которой логично победил Ющенко. Правда, в Грузии мало проголосовало: там за Ющенко 15 голосов, по 14 за Тигипко и Януковича и 13 за Тимошенко. Арабские страны тоже логично за Януковича. Социалистические Куба и Китай - тоже. Любопытен Израиль: 62% за Януковича, 14% за Тигипко, 8,5% за Тимошенко и 3% за Ющенко. А из победы Тигипко в Сингапуре, Вьетнаме и Черногории я бы выводов делать не стал: там слишком мало проголосовавших. Вобщем, сами результаты по загранице - это сбор-дружина совершенно разных результатов по странам. В сумме Янукович получил 30%, Тимошенко 23%, Ющенко 16%, Тигипко 11%, Яценюк 7%», - подчеркнул А.Киреев [32].

В Республике Молдова было открыто два избирательных участка: в Посольстве Украины в Республике Молдова в г. Кишиневе и в Консульстве Украины в г.Бельцы. Граждане Украины, проживающие в Молдове, предпочли В.Януковича: в первом туре за него отдано 71,52% голосов, а во втором – 85,43% [33].

В Приднестровье, в отличие от выборов 2004 г., избирательные участки созданы не были, поэтому значительная часть граждан Украины, проживающих в этом регионе, не приняла участия в голосовании. Но можно предположить, исходя из того, что в 2004 г. граждане Украины, проживающие в Приднестровье, в подавляющем большинстве голосовали за В.Януковича, что и в 2010 г. они бы отдали голоса этому же кандидату.

В соседней Румынии также было создано два участка: в Посольстве в Бухаресте и в Генеральном консульстве в Сучаве. Здесь избиратели также предпочли В.Януковича: в первом туре за него проголосовало 34,66%, а во втором – 58,45% [34].

Такая поддержка В.Януковича в Молдове и Румынии конечно же, коррелирует с поддержкой этого политика в регионах Украины с доминированием компактного расселения молдаван и румын. Если в целом по Одесской области за В.Януковича проголосовало 74,14% избирателей, то в 144-м округе, куда входит Ренийский район с доминированием молдавского населения, за него голосовали 86,57% избирателей. Если в целом по Черновицкой области за В.Януковича отдано только 27,64% голосов, то в 206-м округе, куда входят Герцаевский район с доминированием избирателей румынской национальности и Новоселицкий район с доминированием избирателей молдавской национальности за него отдано 41,95% голосов.

По уточненным данным представительства ГМ «Опора», в Герцаевском районе Черновицкой области за Януковича проголосовало 63% избирателей, а в Новоселицком районе – 45% [35].

Такие ориентации украинских избирателей молдавской и румынской национальности не случайны. В.Янукович в своей предвыборной программе предложил демократический способ решения языкового вопроса, в том числе в районах компактного проживания молдаван и румын, противоположный националистической идее украинизации и вытеснения национальных языков. Поэтому в местах компактного расселения национальных меньшинств Ю.Тимошенко, консолидирующая весь спектр украинского националистического электората, не получила поддержки. В предвыборной программе «Украина для людей» В.Янукович прямо говорит: «Я – последовательный сторонник… осуществления сбалансированной государственной языковой политики, которая адекватно реагирует на языковые потребности общества, отвечает общепризнанным нормам международного права, Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств» [36].

Если Ю.Тимошенко в запальчивости утверждала, что даже ставить вопрос о других языках, кроме украинского не позволит, то В.Янукович обещал решить языковую проблему в Украине цивилизованным путем. Это обещание нашло поддержку у избирателей и одобрение у широкой общественности. В своем поздравлении В.Януковича с победой на президентских выборах, Межрегиональное объединение «Румынская община Украины» отмечает: «Представители румыноговорящей общины Украины, как и другие национальные меньшинства, с которыми Вы 30 ноября 2009 года подписали соглашение о партнерстве, поддерживали Вашу решимость, мудрость и взвешенность в отношении утверждения в Украине европейских ценностей и реализации прав человека и национальных меньшинств, в частности права на получение образования на родном языке, на официальное использование языков национальных меньшинств в местах их компактного проживания» [37].

Выводы

На Украине сложилась система электоральной демократии западного типа, для которой характерна ключевая роль альтернативных многопартийных политических выборов под международным контролем. Прошедшие президентские выборы показали сохранение интереса к выборам у избирателей и доверия к этой демократической процедуре. Хотя состоявшиеся выборы у части политического класса и части избирателей (Блок Ю.Тимошенко и ее избиратели) вызвали критическое отношение и даже отрицание, обвинения в тотальных фальсификациях и нелегитимности ре-

зультатов, у большинства украинского народа и политического класса Украины результат этих выборов не вызывает сомнений. Международные наблюдатели высоко оценили прошедшие выборы как прозрачные и демократические. Вместе с тем, эти выборы проходили скандально, в обстановке морального упадка общества, с использованием политическими конкурентами «грязных» политтехнологий.

На прошедших выборах конкурентами использовались методы, основанные на разжигании ксенофобских настроений, электоральная ксенофобия во многом благодаря целенаправленной кампании достигла неприемлемых масштабов.

Важнейшей особенностью прошедших выборов оказался реванш Партии регионов, представляющей Юго-Восток страны и крах «помаранчевого» проекта национально-демократических сил. Настоящие выборы стали завершением процесса, начавшегося на предыдущих выборах в 2004 году.

Прошедшие выборы показали сохранение раскола страны, практическое сосуществование в одной стране двух обществ с противоположными ценностями – русскоязычного и украиноязычного.

Во время выборов 2010 года проявился общественный запрос на новую политическую силу, на смену правящей политической элиты, что проявилось в электоральных успехах относительно новых политиков – С.Тигипко и А.Яценюка.

Библиография

1. Тимошенко: на выборы в Украине ни одна другая страна не влияет. // Всероссийский центр изучения общественного мнения. – 05.02.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/13165.html. – Дата доступа: 28.02.2010
2. Актуальное интервью. Украинский опыт проведения выборов достоин подражания – представитель ОБСЕ Марат Сарсембаев. // Укрінформ. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ukrinform.ua/rus/order/?id=882296. – Дата доступа: 13.03.2010
3. Глава миссии ОБСЕ: это были высококачественные выборы. // ProUA.com. – 18.01.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://proua.com/news/2010/01/18/154246.html. – Дата доступа: 13.03.2010
4. Вибори Президента України. Офіційні спостерігачі від іноземних держав і міжнародних організацій // Центральна виборча комісія. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011. – Дата доступа: 13.03.2010
5. Чачия А. «Десант» наблюдателей от Грузии – беспрецедентный случай в мировой практике // «Киевский телеграф», №4 (506), 29 января 2010 г. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://telegrafua.com/506/

politics/10667/. – Дата доступа: 13.02.2010
6. БЮТ готовит хаос для Украины – СНБО. // MinPromUa. – 04.02.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.mail.ru/inworld/ukraina/politics/3337627/. – Дата доступа: 13.03.2010
7. Президентская кампания на Украине. Спецоперация «педофилы в Артеке». // Весь сор в одной избе. Домашняя библиотека компромата Сергея Горшкова. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.compromat.ru/page_28428.htm. – Дата доступа: 13.03.2010
8. «Педофилгейт Виктора Януковича»: новые фигуранты. // Выборы.org. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vybory.org/articles/1527.html. – Дата доступа: 13.03.2010
9. Бютовец Лозинский устроил охоту на живого человека? // Фраза. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fraza.ua/news/23.06.09/70171.html. – Дата доступа: 13.03.2010
10. Вибори Президента України. Результати голосування у першому турі 17 січня 2010 р. // Центральна виборча комісія України. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cvk.gov.ua/vp2010/wp0011.html. – Дата доступа: 13.02.2010
11. Кучерук В. Депутаты переживают за «Украину» // КоммерсантЪ-Украина, №412, 26 января 2010 г. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://kommersant.ua/doc.html?DocID=1310711&IssueId=7000353. – Дата доступа: 13.03.2010
12. Юрчук А. Юрий Луценко: холодная зима 2010-го. // «Киевский телеграф», №4 (506), 29 января – 4 февраля 2010 г. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://telegrafua.com/506/politics/10659/. – Дата доступа: 13.03.2010
13. Електоральні мапи. // Особистий сайт Сергія Васильченка. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vasylchenko.ucoz.ru/_ph/3/681961260.jpg. – Дата доступа: 27.02.2010
14. Ткачук В. Як вони це робили. // «Українська правда», 5.02.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravda.com.ua/articles/2010/02/5/4708502/. – Дата доступа: 27.02.2010
15. Грабовський С. Квадратура політичних кіл Сергія Тігіпка. // «Українська правда», 19.02.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravda.com.ua/columns/2010/02/19/4787350/view_print/. – Дата доступа: 27.02.2010
16. Выдрин Д. Тигипко – привет из прошлого или гость из будущего? // «Українська правда», 11.12.2009. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vybory.pravda.com.ua/articles/4b26173dec9b5/. – Дата доступа: 14.02.2010
17. Ткачук В. Як вони це робили. // «Українська правда», 5.02.2010. –

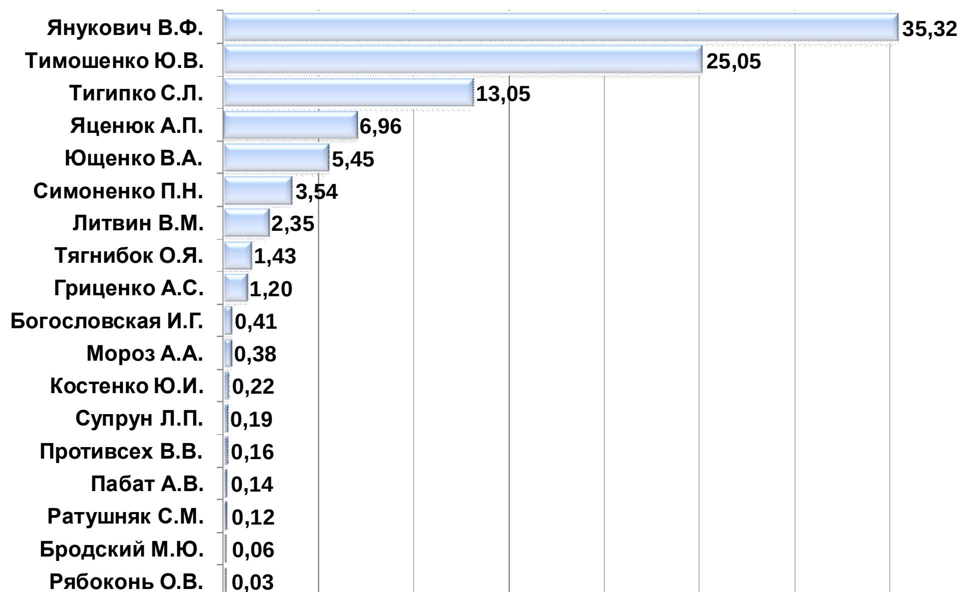
[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravda.com.ua/ articles/2010/02/5/4708502/. – Дата доступа: 27.02.2010
18. Сергей Тигипко. // ВЦИОМ. - 18.01.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/ 13057.html?no_cache=1&cHash=f1b4499d1f&print=1. – Дата доступа: 14.02.2010
19. Сергей Тигипко. // ВЦИОМ. - 18.01.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/ 13057.html?no_cache=1&cHash=f1b4499d1f&print=1. – Дата доступа: 14.02.2010
20. Попов А. Полшага от реванша. // 2000. Еженедельник. - № 6 (497). – 12-18.02.2010. – С.А2
21. Самым состоятельным кандидатом в президенты Украины оказался Сергей Тигипко, а наиболее скромным – лидер «Свободы» Олег Тягнибок. // «Факты и комментарии», 4.11.2009. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.facts.kiev.ua/archive/2009-11-04/101330/ index.html. – Дата доступа: 27.02.2010
22. Капустин А. Третьим будешь? Рецепт успеха Сергея Тигипко. // Новое время, №2, 25.01.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.newtimes.ru/articles/print/14385. – Дата доступа: 28.01.2010
23. Тигипко сказал, сколько потратил на президентскую кампанию. // УНИАН. - 13.01.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.unian.net/rus/news/news-356606.html. – Дата доступа: 14.02.2010
24. Кандидат в президенты Украины: «Жиды и молдаване Украину до добра не доведут». // President2010.org. - свободный некоммерческий новостной ресурс по выборам Президента Украины 2010. – 12.01.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.president2010.org/ news/619851. – Дата доступа: 21.02.2010
25. Кандидат в президенты Украины: «Жиды и молдаване Украину до добра не доведут» // VLASTI.NET. – Информационный ресурс Союза Независимых Журналистов. – 13.01.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vlasti.net/news/73258. – Дата доступа: 21.02.2010
26. Відбулася загальноукраїнська партійна конференція ВО «Свобода». // ВО «Свобода». Офіційна сторінка. – 20.02.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/ 013822/. – Дата доступа: 21.02.2010
27. Вибори Президента України. Результати голосування по закордонному виборчому округу. // Центральна виборча комісія України. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cvk.gov.ua/vp2010/ wp0011.html. – Дата доступа: 13.02.2010

28. Россияне – за Януковича. // Всероссийский Центр изучения общественного мнения. Пресс-выпуск №1424, 4.02.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wciom.ru/novosti/press-vypuski/press-vypusk/single/13153.html?cHash=9f74515d1c&print=1&no_cache=1. – Дата доступа: 13.02.2010
29. Тимошенко выделила на поддержку диаспоры почти 50 миллионов. // ТСН.ua. – 12.10.2009. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.tsn.ua/ukrayina/timoshenko-vydelila-na-podderzhku-diaspory-pochti-50-millionov.html. – Дата доступа: 14.02.2010
30. Тимошенко договорилась о правах украинцев в Молдавии. // РОСБАЛТ. Информационное агентство, 1.02.2010. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rosbalt.ru/print/708802.html. – Дата доступа: 14.02.2010
31. Украинская диаспора за рубежом насчитывает более 20 млн. человек. // Сегодня.ua., 27.08.2009. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.segodnya.ua/news/14074260.html. – Дата доступа: 14.02.2010
32. Голосование украинской диаспоры. // Live Journal. Александр Киреев. - 19.01.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://kireev.livejournal.com/515394.html. – Дата доступа: 13.02.2010
33. Вибори Президента України. Результати голосування по закордонному виборчому округу. // Центральна виборча комісія України. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cvk.gov.ua/vp2010/wp0011.html. – Дата доступа: 13.02.2010
34. Вибори Президента України. Результати голосування по закордонному виборчому округу. // Центральна виборча комісія України. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cvk.gov.ua/vp2010/wp0011.html. – Дата доступа: 14.02.2010
35. Результаты голосования в Черновицкой области по районам // Buk-News, 13.02.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://buknews.cv.ua/2010/02/08/16092/. – Дата доступа: 14.02.2010
36. Передвиборча програма В.Януковича «Україна для людей». // Виктор Янукович. Персональный информационный сервер, 13.02.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://yanukovych.com.ua/partyprogram.html. – Дата доступа: 13.02.2010
37. Міжрегіональне об'єднання «Румунська Спільнота України» вітає Віктора Януковича. // Виктор Янукович. Персональный информационный сервер, 13.02.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.yanukovych.com.ua/news-12396.html. – Дата доступа: 13.02.2010

Представлена в редакцию
14 марта 2010 года

ПРИЛОЖЕНИЯ

Гистограмма 1. Итоги голосования в первом туре выборов президента Украины 17.01.2010 г.

Источник: http://www.cvk.gov.ua/vp2010/wp0011.html

Таблица 1. Итоги голосования в первом туре выборов президента Украины 17.01.2010 г.

% обработанных протоколов по Украине	100,00
Количество избирателей, которые приняли участие в голосовании по Украине	24 588 268
% избирательных бюллетеней, признанных недействительными по Украине	1,65
% избирателей, которые не поддержали никакого кандидата	2,20

Кандидат	% ЗА	Голосов ЗА
Янукович Виктор Федорович	35,32	8 686 642
Тимошенко Юлия Владимировна	25,05	6 159 810
Тигипко Сергей Леонидович	13,05	3 211 198
Яценюк Андрей Петрович	6,96	1 711 737
Ющенко Виктор Андреевич	5,45	1 341 534
Симоненко Петр Николаевич	3,54	872 877
Литвин Владимир Михайлович	2,35	578 883
Тягнибок Олег Ярославович	1,43	352 282
Гриценко Анатолий Степанович	1,20	296 412
Богословская Инна Германовна	0,41	102 435

Мороз Александр Александрович	0,38	95 169
Костенко Юрий Иванович	0,22	54 376
Супрун Людмила Павловна	0,19	47 349
Противсех Василий Васильевич	0,16	40 352
Пабат Александр Викторович	0,14	35 474
Ратушняк Сергей Михайлович	0,12	29 795
Бродский Михаил Юрьевич	0,06	14 991
Рябоконь Олег Васильевич	0,03	8 334

Источник: http://www.cvk.gov.ua/vp2010/wp0011.html

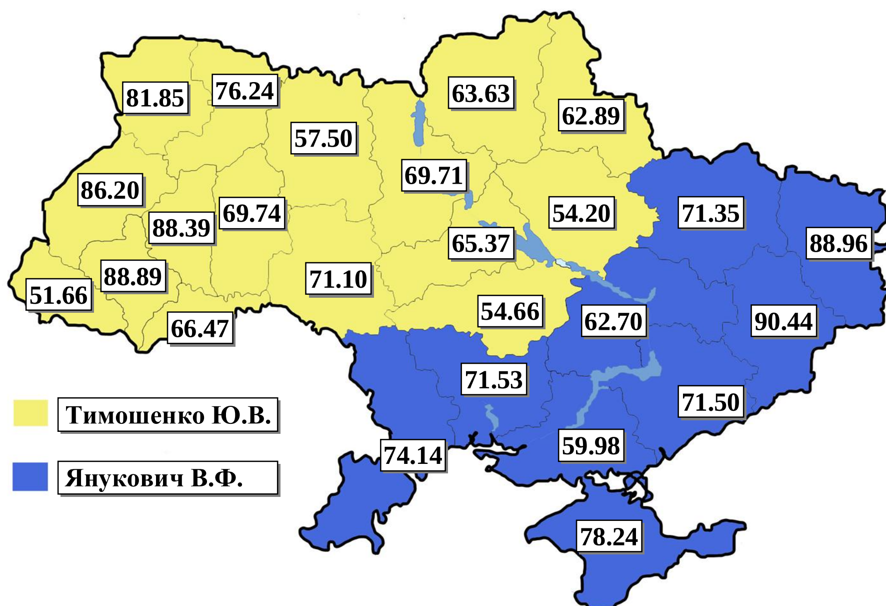
Таблица 2. Результаты I и II тура голосования по выборам Президента Украины в 2010 году за В.Януковича и Ю.Тимошенко по областям Украины, в %.

№	Регион Украины	Виктор Янукович			Юлия Тимошенко		
		1 тур	2 тур	динамика	1 тур	2 тур	динамика
	Украина в целом	35,32	48,95	+13,63	25,05	45,47	+20,42
	Запад						
1	Волынская	9,60	14,01	+4,41	53,78	81,85	+28,07
2	Закарпатская	29,65	41,55	+11,90	26,23	51,66	+25,43
3	Ивано-Франковская	5,11	7,02	+1,91	38,98	88,89	+49,91
4	Львовская	5,67	8,60	+2,93	34,70	86,20	+51,50
5	Ровенская	12,48	18,91	+6,43	43,85	76,24	+32,39
6	Тернопольская	9,82	7,92	-1,90	35,67	88,39	+52,72
7	Черновицкая	19,12	27,64	+8,52	32,31	66,47	+34,16
	Центр						
1	Винницкая	15,01	24,26	+9,52	46,90	71,10	+24,20
2	Житомирская	24,27	36,70	+12,43	32,64	57,50	+24,86
3	Киевская	15,45	23,61	+8,16	42,29	69,71	+27,42
4	Кировоградская	26,74	39,61	+12,87	34,58	54,66	+20,08
5	Хмельницкая	15,23	24,94	+9,71	40,06	69,74	+29,68
6	г. Киев	15,91	25,72	+9,81	35,74	65,34	+29,60
7	Черкасская	17,36	28,84	+11,48	41,21	65,37	+24,16
	Восток						
1	Днепропетровская	41,67	62,70	+21,03	14,78	29,13	+14,35
2	Донецкая	76,04	90,44	+14,40	4,32	6,45	+2,13
3	Запорожская	50,83	71,50	+20,67	12,26	22,22	+9,96
4	Луганская	71,07	88,96	+17,89	6,51	7,72	+1,21
5	Полтавская	25,27	38,99	+13,72	32,02	54,20	+22,18
6	Сумская	18,66	30,40	+11,74	36,78	62,89	+26,11
7	Харьковская	50,18	71,35	+21,17	10,68	22,43	+11,75
8	Черниговская	19,51	30,95	+11,44	42,74	63,63	+20,89
	Юг						
1	АР Крым	61,13	78,24	+17,11	11,96	17,31	+5,35
2	Николаевская	51,27	71,53	+20,26	13,53	22,95	+9,42
3	Одесская	51,12	74,14	+23,02	10,18	19,52	+9,34
4	Херсонская	40,37	59,98	+19,61	19,33	33,73	+14,40

5	г. Севастополь	56,09	84,35	+28,26	6,52	10,38	+3,86

Источник: *http://www.cvk.gov.ua/vp2010/wp0011.html*

Карта 1. Итоги второго тура президентских выборов в Украине. 7 февраля 2010 г.

Источник: http://www.cvk.gov.ua/vp2010/wp0011.html

Таблица 3. Итоги второго тура президентских выборов в Украине. 7 февраля 2010 г.

% обработанных протоколов по Украине	100,00
Количество избирателей, которые приняли участие в голосовании по Украине	25 493 529
% избирателей, которые не поддержали никакого кандидата	4.36

Регион	Лидер в регионе	% ЗА
Автономная Республика Крым	Янукович В.Ф.	78.24
Винницкая	Тимошенко Ю.В.	71.10
Волынская	Тимошенко Ю.В.	81.85
Днепропетровская	Янукович В.Ф.	62.70
Донецкая	Янукович В.Ф.	90.44
Житомирская	Тимошенко Ю.В.	57.50
Закарпатская	Тимошенко Ю.В.	51.66

Запорожская	Янукович В.Ф.	71.50
Івано-Франковская	Тимошенко Ю.В.	88.89
Киевская	Тимошенко Ю.В.	69.71
Кировоградская	Тимошенко Ю.В.	54.66
Луганская	Янукович В.Ф.	88.96
Львовская	Тимошенко Ю.В.	86.20
Николаевская	Янукович В.Ф.	71.53
Одесская	Янукович В.Ф.	74.14
Полтавская	Тимошенко Ю.В.	54.20
Ровненская	Тимошенко Ю.В.	76.24
Сумская	Тимошенко Ю.В.	62.89
Тернопольская	Тимошенко Ю.В.	88.39
Харьковская	Янукович В.Ф.	71.35
Херсонская	Янукович В.Ф.	59.98
Хмельницкая	Тимошенко Ю.В.	69.74
Черкасская	Тимошенко Ю.В.	65.37
Черновицкая	Тимошенко Ю.В.	66.47
Черниговская	Тимошенко Ю.В.	63.63
г. Киев	Тимошенко Ю.В.	65.34
м. Севастополь	Янукович В.Ф.	84.35

Таблица 4. Сравнение ценностных ориентаций избирателей В.Януковича и Ю.Тимошенко.

Ценности избирателей В.Януковича	***Ценности избирателей Ю.Тимошенко***
Русские и русскоязычные украинцы (несвидомые украинцы») – государствообразующий этнос наряду с украиноговорящими украинцами	Этнические украиноговорящие украинцы («свидомые украинцы») – единственный государствообразующий этнос, титульная нация
Двуязычие, равноправный статус русского и украинского языков	Один государственный язык – украинский
Дружба с Россией, союз с Россией и Белоруссией, у части электората – новое воссоединение с Россией	Сворачивание сотрудничества с Россией, у части электората – враждебность к России
Равноправие регионов Украины и их органическое право решать свою судьбу, у части электората – федерализация Украины	Создание унитарного этнического государства, сохранение «сталинского» деления на области
Интеграция с Россией, вступление в Единое экономическое пространство, Таможенный союз и т.д. У части электората – многовекторность – одновременное сотрудничество с Россией и ЕС.	Интеграция с Европой, вступление в ЕС и НАТО
Русско-украинский симбиоз	Господство украинской культуры

Становление украинской политической нации, основанной на принципе гражданства, а не этнического происхождения	Реализация украинской национальной идеи, становление украинской этнической нации
ОУН-УПА – бандиты, Бандера – террорист и пособник фашистов	ОУН-УПА – герои борьбы за независимость, Бандера – герой Украины
Черноморский флот России – дружественное военное формирование, защищающее интересы и безопасность обеих государств	Черноморский флот Украины – оккупационное формирование иностранного государства

Таблица 5. Мимикрия рекламы Януковича под других кандидатов [14].

№	*Слоган другого кандидата*	*Слоган Януковича*
1	Спасти страну (А.Яценюк)	Виктор Янукович – лидер, который спасет страну
2	Сильный президент – сильная страна! (С.Тигипко)	Для этого нужен сильный и эффективный лидер.
3	Стране нужен Литвин. Она работает (Ю.Тимошенко)	Украине нужен эффективный лидер, с которым она заработает
4	Она работает («Вона працює» - Ю.Тимошенко)	Виктор Янукович – эффективный лидер, с которым Украина заработает

Карта 2. Кандидаты в президенты, которые получили самый большой процент голосов избирателей по округам (7.02.2010)

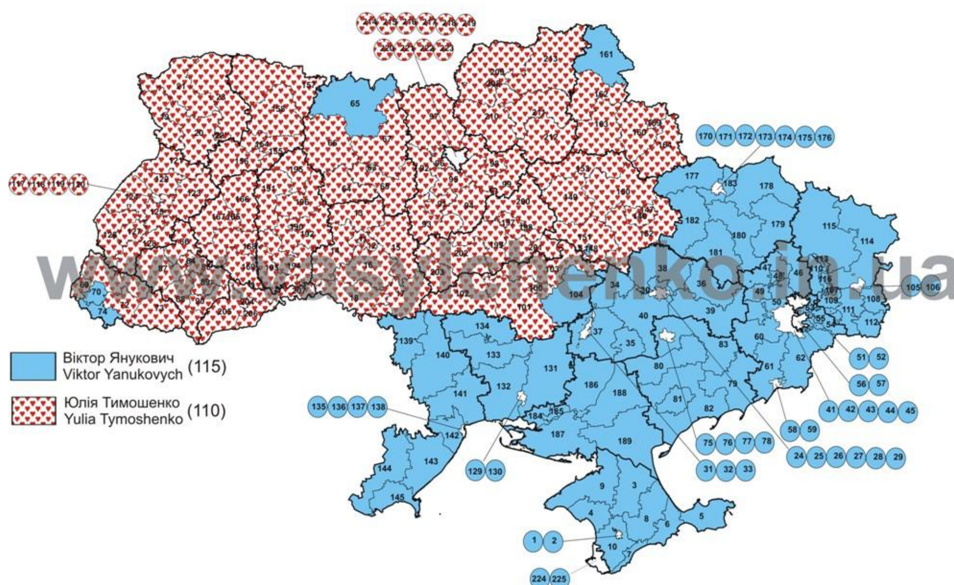

Таблица 6. Уровень востребованности «новых политиков» (по итогам голосования в 1 туре президентских выборов, 17.01.2010 г.)

«Старые политики» - 8	*% голосов*	*«Новые политики» - 10*	*% голосов*
В.Янукович	35,32	С.Тигипко	13,06
Ю.Тимошенко	25,05	А.Яценюк	6,96
В.Ющенко	5,45	О.Тягнибок	1,43
П.Симоненко	3,55	А.Гриценко	1,20
В.Литвин	2,35	И.Богословская	0,41
А.Мороз	0,38	Л.Супрун	0,19
Ю.Костенко	0,22	В.Протывсих	0.16
М.Бродский	0,06	О.Пабат	0,14
		С.Ратушняк	0,12
		О.Рябоконь	0,03
Всего:	**72,35**		**23,70**

Таблица 7. Голосование за С.Тигипко в первом туре президентских выборов 2010 г. по регионам.

№	*Регион Украины*	*% поданных голосов*	*рейтинг*
	Запад		
1	Волынская	10,15	2
2	Закарпатская	10,00	4
3	Ивано-Франковская	4,36	6
4	Львовская	4,77	6
5	Ровенская	10,68	3
6	Тернопольская	4,80	6
7	Черновицкая	8,85	4
	Центр		
1	Винницкая	11,20	3
2	Житомирская	13,48	3
3	Киевская	15,35	3
4	Кировоградская	14,50	3
5	Хмельницкая	13,22	3
6	г. Киев	18,95	2
7	Черкасская	12,88	3
	Восток		
1	Днепропетровская	22,48	2
2	Донецкая	7,21	2
3	Запорожская	17,68	2
4	Луганская	9,46	2
5	Полтавская	12,25	3
6	Сумская	14,47	3
7	Харьковская	18,81	2
8	Черниговская	13,35	3

	Юг		
1	АР Крым	10,97	3
2	Николаевская	13,42	3
3	Одесская	21,13	2
4	Херсонская	15,50	3
5	г. Севастополь	15,12	2

Таблица 8. Голосование за «оранжевые» и «антиоранжевые» силы на последних парламентских и президентских выборах

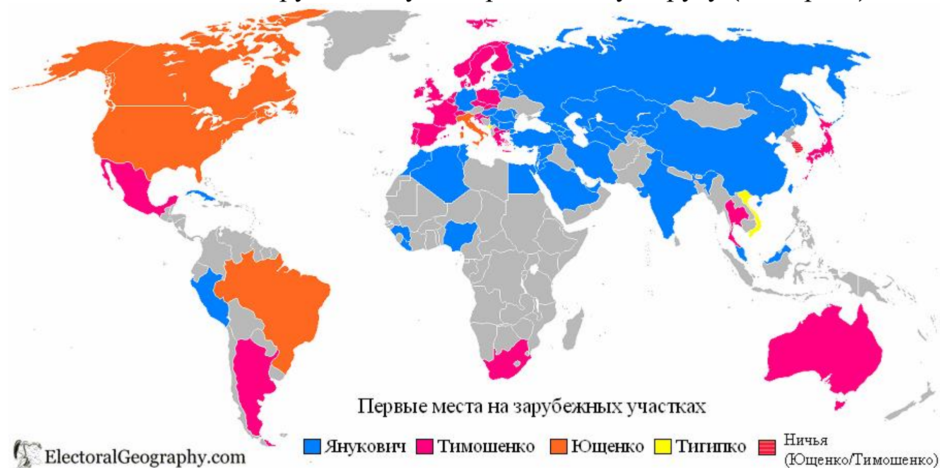
Регион	*«Оранжевые» силы**				*«Антиоранжевые» силы***				
	2006	*2007*	*2010 с Яценю-ком*	*Тимо-шен-ко 8.02*	*2006*	*2007*	*2010 с Тигип-ко*	*2010 без Тигип-ко*	*Януко-вич 8.02*
Украина	46,38	45,62	40,31	45,47	39,74	43,94	52,72	39,66	48,96
Крым	16,27	15,24	16,27	17,32	70,21	74,60	78,04	67,07	78,25
Винницкая	72,40	69,03	62,22	71,10	13,49	20,35	30,19	18,99	24,26
Волынская	78,68	79,03	68,53	81,85	7,72	11,46	22,73	12,58	14,01
Днепропет-ровская.	25,92	27,52	24,42	29,13	54,92	58,53	69,37	46,89	62,70
Донецкая	8,29	5,53	8,32	6,45	84,80	89,21	88,29	81,08	90,44
Житомирс-кая	54,69	52,51	45,94	57,50	25,53	31,11	42,15	28,67	36,70
Закарпатс-кая	54,54	60,50	44,81	51,66	21,78	25,24	42,56	32,56	41,55
Запорожс-кая	21,19	19,59	19,72	22,22	64,72	67,73	74,62	56,94	71,50
Ивано-Фран-ковская	88,20	90,86	84,16	88,89	2,94	4,59	10,31	5,95	7.02
Киевская	71,87	69,16	57,33	69,71	13,56	18,52	33,52	18,17	23,61
Кировоград-ская.	51,61	49,49	44,11	54,66	28,10	36,84	46,50	32,00	39,61
Луганская	7,61	6,90	10,12	7,72	85,46	86,09	86,10	76,64	88,96
Львовская	85,53	89,45	84,09	86,20	4,40	5,84	11,31	6,54	8,60
Николаевс-	23,64	22,63	21,93	22,95	61,92	65,66	70,66	57,24	71,53

кая									
Одесская	24,59	20,38	17,19	19,52	56,88	66,92	75,51	54,38	74,14
Полтавская	56,70	52,56	46,81	54,20	27,88	34,72	43,54	31,29	38,99
Ровенская	74,84	72,87	62,75	76,24	10,28	15,01	25,47	14,79	18,91
Сумская	67,67	64,46	50,56	62,89	18,85	25,25	40,06	25,59	30,04
Тернополь-ская	87,81	91,29	78,87	88,39	2,93	4,80	15,63	10,83	7,92
Харьковс-кая	23,01	24,67	19,58	22,43	61,68	63,09	74,78	55,96	71,35
Херсонская	34,15	31,96	28,99	33,73	50,01	56,84	64,12	48,62	59,98
Хмельниц-кая	69,04	66,98	58,66	69,74	14,84	20,10	31,91	18,69	24,94
Черкасская	68,85	62,28	56,18	65,37	17,01	25,20	34,80	21,92	28,84
Черновиц-кая	67,41	67,25	61,89	66,47	16,49	23,13	30,23	21,38	27,64
Черниговс-кая	61,33	57,03	53,37	63,63	23,63	31,15	38,29	24,94	30,95
г.Киев	66,30	63,17	53,52	65,34	17,65	21,81	37,39	18,44	25,72
г.Севасто-поль	9,06	7,40	10,08	10,38	80,72	84,19	83,62	68,50	84,35
Загран. Округ	66,60	60,93	52,58	60,57	24,68	30,36	42,24	31,08	33,96

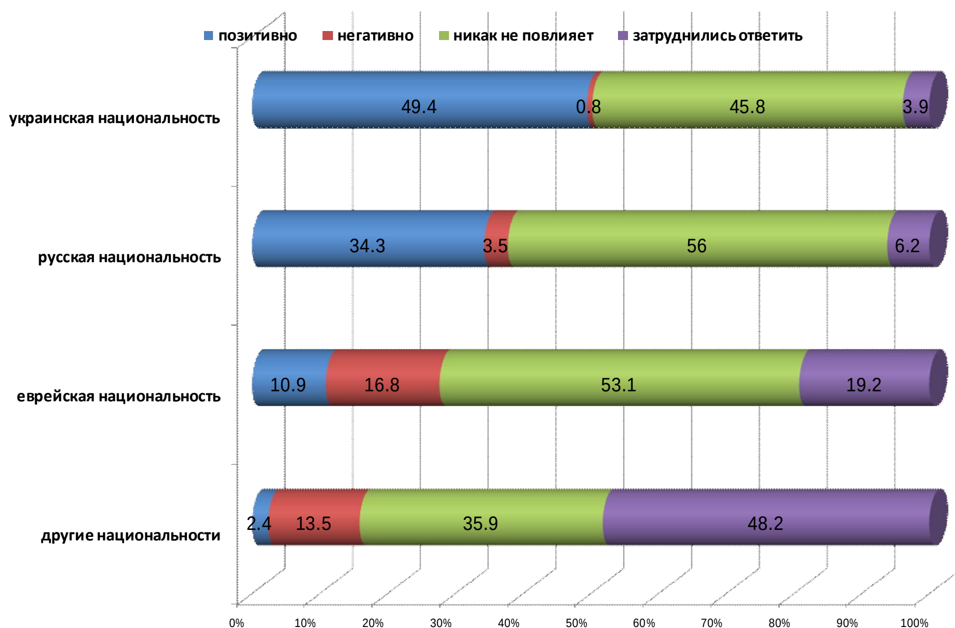
**К «оранжевым» отнесены: 2006 г. — БЮТ, НУ, СПУ, Блоки Костенко — Плюща и Кармазина, «Пора-ПРП», «Свобода», ППС А. Зинченко; 2007 г. — БЮТ, НУНС и «Свобода»; 2010 г. — Тимошенко, Ющенко, Тягнибок, Костенко, Гриценко и Яценюк.*

***В состав «антиоранжевых» сил включены: 2006 г. — ПР, КПУ и Блок Витренко, «Не так!»; 2007 г. — КПУ, СПУ и Блок Витренко; 2010 г. — Янукович, Симоненко, Богословская, Мороз и (с оговоркой) Тигипко.*

Карта 3. Итоги голосования в первом туре выборов президента Украины 17.01.2010 г. по зарубежному избирательному округу (А.Киреев).

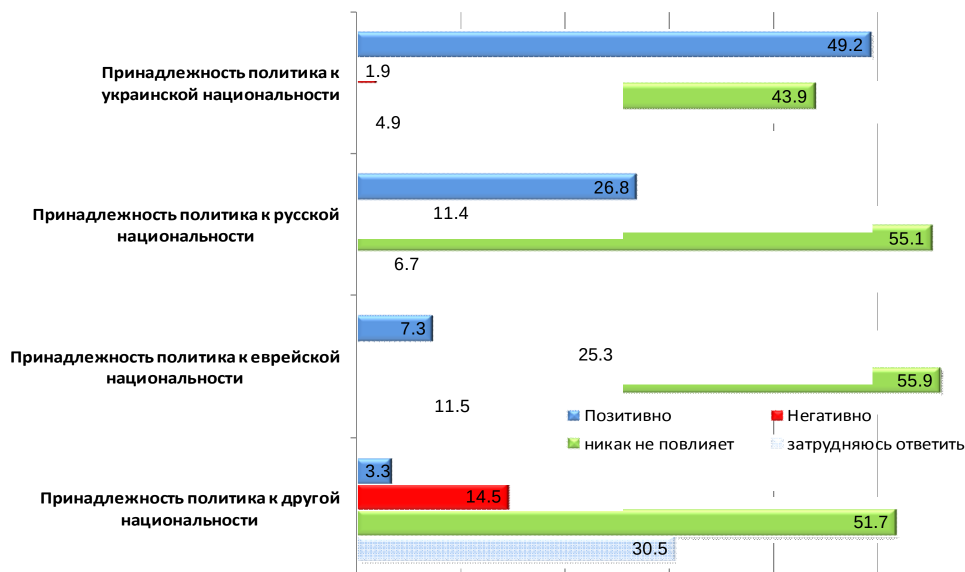

Гистограмма 2. Ответы на вопрос: «Как повлияет на ваш выбор, как избирателя, принадлежность политика к украинской, русской, еврейской, другой национальностям?» (г. Днепропетровск, n = 3200).

	позитивно	негативно	никак не повлияет	затруднились ответить
украинская национальность	49.4	0.8	45.8	3.9
русская национальность	34.3	3.5	56	6.2
еврейская национальность	10.9	16.8	53.1	19.2
другие национальности	2.4	13.5	35.9	48.2

Гистограмма 3. Ответы на вопрос: «Как повлияет на Ваш выбор, как избирателя, принадлежность политика к следующим национальностям?» (г. Херсон, n = 1000).

	Позитивно	Негативно	никак не повлияет	затрудняюсь ответить
Принадлежность политика к украинской национальности	49.2	1.9	43.9	4.9
Принадлежность политика к русской национальности	26.8	11.4	55.1	6.7
Принадлежность политика к еврейской национальности	7.3	25.3	55.9	11.5
Принадлежность политика к другой национальности	3.3	14.5	51.7	30.5

СОЦИАЛЬНАЯ ПАМЯТЬ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ МОЛДАВСКОГО ИЗБИРАТЕЛЯ[4]

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политологии
Заведующий кафедрой, доктор хабилитат политических наук, профессор, заслуженный деятель образования и науки Республики Молдова «Om Emerit»

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, лаборатория «Социология политики»
Заведующий лабораторией, доктор философских наук, доцент

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Республики Молдова
доктор хабилитат истории, профессор, академик

In this article the influence on terminal and tool values of social memory of value of the Moldavian voters is examined. Terminal concern is considered to be from an ideological level, while at an ordinary level the consciousness of the individual defines their final correlation to such terms as kindness, justice, truth, etc. Tool values at this level get lines of traditional reproduction of life during this concrete time and in this concrete place.

The analysis shows that the "Soviet" tool values of the Moldavian voters, under the influence of social memory, are estimated positively in comparison with the "Post-Soviet" ones. At the same time the "Soviet" terminal values, under the influence of social memory, are estimated negatively in comparison with the "Post-Soviet" ones. Thus the social memory of the Moldavian voters as a whole leads to nostalgia on the Soviet past of most of the Moldavian electors.

В начальный период значимых социальных изменений, а Республика Молдова, как и почти все страны на постсоветском пространстве находится именно в таком состоянии, в сознании населения всегда происходит

[4] *Статья подготовлена в рамках проекта №09.820.07.05 UF «Молодежь перед цивилизационным выбором: на материалах Республики Молдовы и Юга России», осуществляемого в рамках научных проектов РГНФ - АНМ (2009-2010 гг.)».*

столкновение социальных ценностей уходящей социальной системы и приходящей на смену, новой. С одной стороны, тех, которые были усвоены в период первичной социализации, то есть ценностей другой, уходящей с социально-политической арены социальной системы. И, с другой стороны, ценностей, характерных для новой социально-политической системой, которая необходимым образом привносит в сознание населения свои новые (часто новые только в сравнении с ушедшими) ценности.

Существование обеих групп ценностей подпитываются из разных источников. Первая группа ценностей, полученная в период первичной социализации в семье, школе, вузе, затем в процессе производственной деятельности на долгие годы, если не на всю последующую жизнь, впечатывается в социальную память индивида. Там эта группа ценностей играет роль социального эталона, с которым при происходящих глобальных социальных переменах сравниваются новые системы ценностных ориентаций.

Вторая группа ценностей формируется в тех же видах социальных общностях, но уже на иных идеологических основаниях, под влиянием, как новой идеологии, так и новых социально-экономических реалий. На этапе значимых социально-экономических преобразований эта группа ценностей неминуемо воспринимается в сравнении с ценностями, существующими в социальной памяти индивида, группы и общества в целом. И тогда происходит переоценка последних в категориях «хорошо» или «плохо». «Для членов общества привычные дела не просто обстоят вполне определенным образом, но обстоят они всегда либо правильно, либо неправильно»[5].

Определение «правильности» или «неправильности» старых или новых социальных ценностей, сосуществующих на начальном этапе социальных преобразований, осуществляется на социальном уровне в процедуре обращения к социальной памяти общности, в процессе которого происходит сравнение двух групп социально-политических ценностей. Такое сравнение осуществляется в процессе политического противоборства, с одной стороны, двух типов политических сил, одних, отстаивающих прошлое, и, других, выступающих за утверждение новых. С другой стороны, происходит и личностная переоценка, сравнение старых и новых ценностей, как индивидом, так и новыми поколениям.

Конечно, следует учесть, что за прошедшие двадцать лет существования новой политической системы сформировалось и новое поколение, которое прошло период первичной социализации уже при господстве новых

[5] *Гарфинкель Г. Исследование привычных оснований повседневных действий. // Социологическое обозрение, 2002, том 2, №1.*

ценностей. Это новое поколение не обладает социальной памятью о старых ценностях непосредственно, из своего личного опыта. Но в то же время оно в процессе реальной жизнедеятельности контактирует со старшими поколениями, носителями социальной памяти о недалеком прошлом. Это, как правило, их отцы и матери, часто старшие братья, сестры, то есть «значимые другие» (Дж.Мид), под влиянием которых проходит этап первичной социализации.

В результате на уровне всех существующих в обществе поколений на политической арене вступают в жесткую взаимную конкуренцию: «ценности – памяти» вступают в конкуренцию с «ценностями – реальностями», и наоборот. Причем, данное противостояние происходит не только на уровне политической системы в целом, но и на уровне сознания индивида, в структурах его повседневной жизнедеятельности. «Созданный в процессе социализации интерсубъективный мир имеет тенденцию продолжать свое существование»[6].

В зависимости от того, какой из этих миров станет доминирующим в обществе, зависит очень многое. Причем, вариантов не очень много, а по сути всего лишь один: вернется ли старая социальная система, или новая окончательно установится взамен старой. Анализ ценностной конкуренции важен также и потому, что целью социальных изменений в первую очередь и является замена старых ценностей, воспринимаемых обществом в период его перехода на новые ценности, как устаревших, и, даже вредных, преступных и т.д. Если же окажется, что новые ценности практически уступают старым по всем, или многим параметрам, то произошедший социальный переворот лишается всякой легитимности и, следовательно, и поддержки со стороны населения.

Ценности всегда иерархичны по своей структуре. Для наших целей воспользуемся общераспространенным делением ценностей, по меньшей мере, на два уровня[7]. На терминальные ценности, которые включают цели жизни, и которые можно ассоциировать с идеологическими или моральными ценностями наивысшего уровня. Другой вид ценностей можно отнести к тем из них, которые представляют собою средства для достижения первого типа ценностей. Хотя в целом их значение может восприниматься как вполне самостоятельные, поскольку именно этот вид ценностей обеспечивает базовое, биосоциальное воспроизводство социального индивида.

Терминальные относятся к идеологическому уровню, и на обыденном уровне сознание индивида определяет их конечное содержание в таких те-

---

[6] *Шютц А. Возвращающийся домой. Хрестоматия по социологии (http://society.polbu.ru/sociology.../ch08_i.html)*

[7] *Социально-психологический портрет инженера. – Москва, Мысль, 1977.*

рминах как добро, справедливость, истина и др. Очевидно, что в первую очередь на этот вид ценностей ориентируется та группа населения, которая реализует себя на уровне профессионального социального, культурного и политического творчества. На инструментальные ценности, по нашему мнению, ориентируются те группы населения, для которых основной целью является нормальное (по меньше мере удовлетворяющее основные жизненные потребности человека) воспроизводство обыденной жизни. Инструментальные ценности на этом уровне приобретают черты традиционного воспроизводства жизни в это конкретное время и в этом конкретном месте. И если эти способы жизнедеятельности воспроизводятся на удовлетворительном уровне, то они и приобретают характер ценностей. Мы не думаем, что на современном этапе социального развития соотношение терминальных и инструментальных ценностей может восприниматься в категориях «высокое – низкое». Едва ли методологически продуктивно инструментальные ценности воспринимать в известном контексте старых ценностей типа «хлеба и зрелищ». Хотя, следует признать и определенную линию наследования между современными инструментальными ценностями повседневной жизни и типа «хлеба и зрелищ». Необходимо иметь в виду, что в обыденной жизни экономические, социальные и политические ценности оцениваются основной массой населения не на уровне идеологии, а на уровне практических решений и достижений. И, если не подвергать методологической дискриминации обыденную жизнь, а отдать ей, как говорится, должное (А.Шютц), то и отношение к инструментальным ценностям следует пересмотреть. Инструментальные ценности повседневной жизни скорее могут определяться как базовые ценности, на которых осуществляется биосоциальное воспроизводство человека в обществе и без которых существование терминальных ценностей остается под большим вопросом.

К терминальным ценностям в данном исследовании мы относим такие из них, как:

- доступ к информации;
- свобода передвижения;
- соблюдение прав человека;
- соблюдение свободы слова;
- свобода религии.

Хотя, конечно, понятно, что набор терминальных ценностей может содержать и иной набор, но, по нашему мнению, представленный набор вполне репрезентативен для этого типа ценностей

Инструментальные ценности относятся к уровню обыденных жизненных процессов, обеспечивающих устойчивое воспроизводство биосоциального индивида. К таким ценностям мы отнесем:

- уровень жизни;
- условия проживания;
- питание;
- медицинское обслуживание;
- качество системы образования;
- общий порядок в стране;
- уровень коррупции;
- наличие рабочих мест;
- пенсионное обеспечение;
- каждодневные отношения между людьми.

Как видим, представленный набор достаточно полно охватывает весь спектр обыденной жизнедеятельности человека. Положительная оценка всех или почти всех представленных в списке элементов показывает, что человек вполне удовлетворен своим образом жизни.

Далее, следует разделить терминальные и инструментальные ценности по времени их существования на два типа: «советские» и «постсоветские». Их отнесение к этим группам в исследовании определяется эмпирически на основе их отнесения к «сегодняшним ценностям» и к «ценностям до 1991 года».

Хотя индивид и обладает уникальным запасом знаний о прошлом, в совокупных социальных процессах он участвует, прежде всего, на основе общих воспоминаний, характерных для той социальной группы, в рамках которой осуществляется его основной цикл социальных взаимодействий. (П.Бергер, Т.Лукман). На эмпирическом уровне группа принадлежности индивида может рассматриваться как поколение. Таким образом, представляется возможность анализировать отношение к ценностям не отдельного индивида, а нескольких реальных поколений.

Существует мнение, что «для социального поколения существенны общность возраста его представителей, единство условий социализации, один и тот же социальный и исторический опыт, следовательно, некоторая одинаковая социальная идентичность»[8]. «Поколение – это объективно складывающаяся социально-демографическая и культурно-историческая общность людей, объединенных границами возраста, общими условиями формирования и функционирования в конкретно-исторический период времени»[9].

Можно предположить, что в молдавском обществе одновременно проживают 4-5 поколений. В нашем анализе примем деление на поколения по

---

[8] *Головин Н.А. Теоретико-методологические основы исследования политической социализации. – Санкт-Петербург, Изд. Санкт-Петербургского университета, 2004, с.92*

[9] *там же, с.95*

возрастным группам: 1) респонденты 60 лет и старше; 2) 59-45 лет; 3) 44-30 лет и 4) 29-18 лет. Социальный опыт и, следовательно, социальная память выделенных поколенческих групп различна как по социально-политическим этапам развития государственных устройств, в которых протекала их первичная, вторичная и последующие этапы политической социализаций, так и по внутреннему их содержанию. С другой стороны, социальный опыт старшей поколенческой группы является более многообразным, поскольку включает все социально-политические изменения, повлиявшие на все последующие поколения.

Чрезвычайно важно понимать, что, говоря о ценностной ориентации какого-либо поколения, его социальная память неоднородна. Содержание социальной памяти поколения определяется условиями жизнедеятельности входящих в него индивидов. Эти условия чрезвычайно многообразны. Следовательно, чрезвычайно многообразна и память даже одного поколения. И все же вполне возможно говорить о доминирующих ценностях в составе определенного поколения.

Содержание ценностей каждого поколения определяется прежде всего социально-политическими реалиями того периода, в котором проходила его социализация (или ресоциализация). Поскольку социально-политический период развития поколений четырех выделенных возрастных групп практически аналогичен для всего населения всего советского пространства, следовательно, и для реалий Республики Молдова, то воспользуемся характеристиками, представленными в уже цитированной книге[10].

Для первой группы респондентов (60 лет и старше) характерно то, что первичная социализация в этой группе в основном падает на «сталинский» период.

Вторая группа (45-59 лет), вступает в этап первичной социализации в «хрущевский» период. Для этого периода характерно отсутствие прямого террора, но влияние советской идеологии на процесс первичной социализации этой группы также можно считать практически абсолютным.

Третья группа (30-44 лет), вступает в процесс первичной социализации в «брежневский» период. Это период внутреннего расшатывания коммунистической идеологии.

Четвертая группа (18-29 лет) вступает в процесс первичной социализации «период перестройки», но на деле период демонтажа советской идеологии и советской системы жизненного процесса.

Из четырех возрастных групп три первых прошли этап первичной социализации в системе «советских» терминальных и инструментальных це-

---

[10] *там же, с.143*

нностей. Четвертая, а именно 18-29 летние прошла этот этап под непосредственным влиянием «постсоветских» ценностей.

Влияние социальной памяти на отношение к «советским» и «постсоветским» ценностям определялось[11] с помощью пятнадцати вопросов типа: «Из того, что Вы знаете или слышали о том периоде, когда Республика Молдова была частью СССР, то когда было и лучше…» и далее следовало перечисление типов ценностей.

Вначале представим терминальные и инструментальные ценностные ориентации на уровне исследуемой группы респондентов в целом.

Как видим, почти все «постсоветские» терминальные ценности, за исключением «прав человека», хотя в ряде случаев незначительно, но преобладают над «советскими «терминальными» ценностями.

Таблица 1. Отношение населения Республики Молдова к «советским» и «постсоветским» терминальным социально-политическим ценностям (в %):

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
1. доступ к информации?	42.1	12.0	23.2	17.2	5.5
2. свобода передвижения?	37.3	10.0	34.0	13.8	4.9
3. соблюдение прав человека?	23.9	14.6	36.5	19.9	5.1
4. соблюдение свободы слова?	44.6	11.7	19.9	19.9	6.0
5. свобода религии?	46.5	14.1	17.3	16.0	6.1

Примечание: 1 - если сравнить ситуацию в Республике Молдова сейчас и до 1991 года, когда Республика Молдова была частью СССР, то когда было (и) лучше...; 2 – сейчас; 3 – также; 4 - лучше до 1991 года; 5 - не могу оценить; 6 - нет ответа.

В то же время все «советские» инструментальные ценности однозначно преобладают над «постсоветскими».

Таблица 2. Отношение населения Республики Молдова к «советским» и «постсоветским» инструментальным социально-политическим ценностям (в %):

[11] *Объем выборки составляет 1118 человек от 18 лет и старше. Выборка: стратифицированная, вероятностная, двухстадиальная. Критерии стратификации: 12 географических региона, поселенческие типы (город-село), величина городских поселений (два типа, количество жителей в сельских населенных пунктах. Построение выборки: количество городских и сельских улиц было подсчитано пропорционально количеству населения страны. Репрезентативность выборки составляет +-3%. Сбор информации осуществлялся 16-30 ноября 2009 года социологической службой CBS AXA (Республика Молдова, Кишинев)*

1	2	3	4	5	6
1. уровень жизни?	18.8	8.8	56.9	12.5	3.0
2. условия проживания?	18.7	15.0	51.1	11.6	3.0
3. питание?	21.9	10.6	53.2	10.7	3.6
4. медицинское обслуживание?	17.9	10.5	55.0	12.8	3.8
5. качество системы образования?	18.8	10.7	52.1	14.1	4.3
6. общий порядок в стране?	12.0	8.5	55.4	19.2	4.9
7. уровень коррупции?	10.1	11.6	50.0	23.3	5.0
8. наличие рабочих мест?	9.9	6.9	68.0	11.4	3.8
9. пенсионное обеспечение?	7.9	8.3	59.6	12.7	11.5
10. каждодневные отношения между людьми?	15.2	17.8	50.0	12.2	4.7

Примечание: 1 - если сравнить ситуацию в Республике Молдова сейчас и до 1991 года, когда Республика Молдова была частью СССР, то когда было (и) лучше...; 2 – сейчас; 3 – также; 4 - лучше до 1991 года; 5 - не могу оценить; 6 - нет ответа.

Во-первых, следует отметить, что отношение респондентов к ценностям обеих групп носит весьма рациональный характер. Их оценка весьма логично соотносится с тем коллапсом, в которые попали эти группы ценностей и затронутые их снижением респонденты. Это в первую очередь относится к «пенсионному обеспечению» «советские» - 68% и «постсоветские» - 7,9%, «наличие рабочих мест» - соответственно 68,0% и 9,9%, «уровень жизни» - соответственно 56.9% и 18.8%. В то же время, респонденты отмечают положительное содержание «постсоветских» ценностей в таких группах ценностей как: «доступ к информации» - 42,1% по сравнению с «советскими» 23,2%, «соблюдение свободы слова» - 19,9% и «свобода религии» - соответственно 46,5% и 19,9%.

Во-вторых, есть промежуточная группа респондентов, которая не заметила особенных изменений в уровне инструментальных ценностей и сочла их такими же, как и были раньше. Следует отметить, что эта группа составляет от 6,9% до 17,8%.

Третья группа респондентов не имеет сколько-нибудь четких ориентиров в оценке инструментальных ценностей, как в «советский», так и в «постсоветский» периоды. По весу эта группа примерно соотносится со второй группой. Ее оценки распределяются от 11,4% до 23,3%.

Наконец, четвертая группа, наименьшая по численности, не ответила по каким-то соображениям на вопрос. Сказать что-либо определенное об этой группе невозможно, кроме того, что она незначительна в количественном отношении и не представляет сколько-нибудь значительную самостоятельную силу в социально-политическом процессе.

Данные опроса показывают, что в поколенческом измерении социального пространства происходящая смена типов терминальных и инструментальных ценностей вызывает неоднозначное отношение населения Республики Молдова.

В целом по массиву (Таблица 3) четыре из пяти терминальных ценностей получают положительные оценки: религиозная свобода, свобода слова, свобода передвижения и доступность информации. Соблюдение прав человека, которая по идее должна составлять основное достижение новых преобразований, в целом не получает положительной оценки. Большинство населения не чувствует наступившей свободы личности, или не в состоянии воспользоваться появлением такой возможности, и потому оценивает это качество негативно.

Таблица 3. Оценка терминальных ценностей в поколенческом разрезе (в индексах[12])

Когда было лучше, сейчас или до 1991 года:	***Возрастные группы (лет):***					
	1	***2***	***3***	***4***	***5***	***6***
1. Религиозная свобода	0,40	0,36	0,30	0,09	0,29	1
2. Свобода слова	0,49	0,31	0,24	-0,04	0,25	2
3. Соблюдение прав человека	0,13	-0,06	-0,23	-0,04	-0,13	5
4. Свобода передвижения	0,25	0,11	-0,01	-0,24	0,03	4
5. Доступность информации	0,39	0,29	0,16	-0,11	0,19	3

Примечание: 1 - 18-29 лет; 2 - 30-44 лет; 3 - 45-59 лет; 4 - 60 лет и старше; 5 – массив; 6 - Ранг

Следует обратить внимание, что в большинстве своем поколение 18-29 летних в целом оценивает «постсоветские» терминальные ценности положительно в сравнении с «советскими». Меньшая его часть отдает предпочтение «советским» ценностям. Причина, скорее всего, состоит в том, что большая часть молодого поколения сформировалась либо вне влияния социальной памяти, либо в ее социальная память носит негативный характер.

В целом можно сказать, что социальная память всех четырех поколений в отношении «советскими» терминальных ценностей носит негативный характер. И, как видно из результатов опроса, позволяет положительно оценить происшедшие изменения в этом типе ценностей и, соответстве-

[12] *Индекс высчитывается по формуле: И=(+)-(-)/сумма всех ответов: положительных, отрицательных, не определившихся и не ответивших на вопрос. Максимальное значение индекса «+1», минимальное «-1». Оценка «0» – среднее значение: положительные и отрицательные оценки в количественном отношении равны.*

нно, поставить «постсоветские» терминальные ценности выше «советских».

Другая ситуация возникает в оценке инструментальных ценностей. В этом случае явное предпочтение во всех возрастных группах отдается «советским» инструментальным ценностям в сравнении с «постсоветскими». Как видим, во всех возрастных группах оценки происшедших изменений в сравнении с периодом до 1991 года имеют знак минус (Таблица 4).

Таблица 4. Оценка терминальных и инструментальных ценностей в поколенческом разрезе (в индексах)

Когда было лучше, сейчас или до 1991 года:	***Возрастные группы (лет):***					
	1	***2***	***3***	***4***	***5***	***6***
1. каждодневные отношения между людьми	-0,04	-0,33	-0,47	-0,55	-0,35	4
2. пенсионное обеспечение	-0,17	-0,30	-0,45	-0,56	-0,37	5-6
3. рабочие места	-0,33	-0,53	-0,71	-0,73	-0,58	10
4. уровень коррупции	-0,14	-0,38	-0,51	-0,57	-0,40	8
5. порядок в стране	-0,14	0,38	-0,55	-0,66	-0,43	9
6. качество системы обучения	-0,06	-0,27	-0,46	-0,54	-0,33	2-3
7. медицинское обслуживание	-0,01	-0,31	-0,54	-0,66	-0,37	5-6
8. условия проживания	-0,04	-0,26	-0,45	-0,55	-0,33	2-3
9. уровень жизни	-0,03	-0,32	-0,54	-0,63	-0,38	7
10. питание	0,01	-0,20	-0,46	-0,60	-0,31	1

Примечание: 1 - 18-29 лет; 2 - 30-44 лет; 3 - 45-59 лет; 4 - 60 лет и старше; 5 – массив; 6 - Ранг

По этим причинам, очевидно, не вызывает удивления положительное отношение трех возрастных групп (30-44-летних, 45-59-летних и 60+) к восстановлению СССР и системы социализма и включение Республики Молдова в состав восстановленного СССР (Таблица 5).

Социальная память старших поколений проявляется достаточно четко. Очевидно, что как раз отсутствие социальной памяти у значительной части младшего поколения 18-29-летних респондентов сдвигает в целом в сторону отрицательного отношения к восстановлению СССР и системы социализма и включение Республики Молдова в состав восстановленного СССР (индексы соответственно -0,17 и -0,18).

В то же время наблюдается достаточное единодушие в оценке отрицательного воздействия разрушения СССР на развитие Республики Молдова (индексы от -0,02 в группе 18-29-летних до -0,45 в группе 60 и старше).

Таблица 5. Отношение типов поколений населения Республики Молдова к постсоветским и политическим изменениям (в индексах):

	Положительное или отрицательное отношение к:				
1	***2***	***3***	***4***	***5***	***6***
1. 18-29	-0,17	-0,18	-0,02	0,06	-0,17
2. 30-44	0,13	0,06	-0,33	-0,63	0,14
3. 45-59	0,21	0,14	-0,40	-0,31	0,29
4. 60+	0,38	0,32	-0,45	-0,42	0,39
Массив	0,18	0,08	-0,21	-0,21	0,16

Примечание: 1 - Возрастные группы (лет); 2 - Включение Республики Молдова в состав СССР; 3 - Восстановление СССР и системы социализма; 4 - Влияние разрушения СССР на развитие Республики Молдова; 5 - Оценка разрушения СССР; 6 - Сожалеют о разрушении СССР

Как видим, по данным опроса в целом три возрастные группы сожалеют о разрушении СССР, и только младшая группа 18-29-летних в большинстве своем не сожалеют по этому поводу.

Следует обратить внимание на любопытную ситуацию: в целом, за исключением «свободы передвижения» «постсоветские» терминальные ценности в сравнении с «советскими» «терминальными» ценностями оценены населением Республики Молдова положительно. В то же время, постсоветские и политические изменения вызывают отрицательно отношение населения Республики Молдова. Это означает, что при оценке произошедших изменений наибольшее влияние оказывает позитивная память о «советских» инструментальных ценностях.

Данная ситуация, по нашему мнению, свидетельствует о некотором патовом положении и в расстановке и политических сил в Республике Молдова. Социальная память о «советских» инструментальных ценностях носит в большинстве своем положительный характер. «Постсоветские» инструментальные ценности не показали своего преимущества и явно вызывают негативные оценки у большинства населения страны.

Обычно людям в нормальном состоянии естественно менять «хорошее» на еще «более хорошее», но не «плохое» на «худшее». Чаще всего людям менять «плохое» на «худшее» не дает социальная память. Правда, очень редко, но такой нерациональный обмен в действительности иногда происходит. Часто такой неадекватный обмен носит имя революции. Но через какое-то время социальная память вызывает сожаление о содеянном поступке. Более того, социальная память постоянно об этом напоминает и будет постоянно напоминать и в сознании будущих поколений. Социальная память имеет свойство возрождать ушедшие ценности, часто даже в более привлекательном виде, чем они были на самом деле. И с этим ниче-

го не поделаешь. Нельзя заставить человека принять худшее, говоря ему, что это нечто хорошее. Социальная память сильнее всех пропагандистских усилий и обвинений в некомпетентности, непонимании нового и т.д. Правда, можно лишить людей социальной памяти, либо исказить ее. Такое возможно, но только прибегая, по меньшей мере, к обману или, в крайнем случае, к насилию. Но, как показывает история, долго делать и то, и другое не удавалось никому. Так почему же не дать людям что-то действительно лучшее взамен того хорошего, что было, или просто хорошее взамен плохого, что было?

И тогда социальная память выполняет совершенно иные функции, даже без усилий официальной пропаганды.

Об этом стоит постоянно думать не только в обыденной жизни, но и на уровне высокой политики.

Литература.

1. Гарфинкель Г. Исследование привычных оснований повседневных действий. // Социологическое обозрение, 2002, том 2, №1.
2. Шютц А. Возвращающийся домой. Хрестоматия по социологии (http: //society.polbu.ru/sociology.../ch08_i.html)
3. Социально-психологический портрет инженера. – Москва, Мысль, 1977.
4. Головин. Н.А. Теоретико-методологические основы исследования политической социализации. – Санкт-Петербург, Изд. Санкт-Петербургского университета, 2004.

Представлена в редакцию
28 апреля 2010 года

Рецензент – **Ион САНДУ**, доктор истории, профессор

GĂGĂUZII DIN REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE ALE EVOLUȚIEI ETNOPOLITICE

Natalia PUTINĂ
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Lector, doctorand

The Gagauz are a Cristian-Ortodox Turk people lived in Moldova. Smaller Gagauz can also be found in Ukraine, Romania, Bulgaria and Greece. But the Republic of Moldova is as much their homeland, when they have achieved the autonomy statute. Gagauz-Yeri, the land of Gagauz, is relativily a young autonomous terotorial unit in Moldova and was served a model for the solution of the conflict with separatist mouvement in Moldova.

The main aim of this article is to analise the etnopoliticlal evolution of Gagauz people lacated primarily in the soutern part of what is today the Republic of Moldova. To achieve this aim, the study consist of several parts: the subject of Gagauz ethnogenesis; the socio-historical background of the Gagauz location in the Moldovian area; the Gagauz conflict and its solution trought the Autonomie Statute. Finnaly, different options will be discussed for addressing current issues in the function of the Gagauz Autonomy and his legal basic.

Datorită trecutului istoric vertiginos al statului moldovensc, la etapa actuală, pe teritoriul lui s-au stabilit cu traiul, alături de moldoveni, reprezentanți ai diferitor etnii. Una dintre acestea sînt găgăuzii, care au populat teritoriul basarabean la începutul secolului XIX, din decizia autorităților imperiale ruse. Astfel, că mai bine de două secole această etnie populează teritoriul din sudul Basarabiei. Astăzi, minoritatea găgăuză în Republica Moldova dispune de autonomie teritorială. Această autonomie i-a fost atribuită, prin "Legea Republicii Moldova privind statutul juridic special al Găgăuziei", adoptată de Parlament la 23 decembrie 1994 şi intrată în vigoare la 1 ianuarie 1996. Din luna iulie 1995, Găgăuzia este condusă de un guvernator (başcan), are un parlament propriu (Adunarea Populară), iar din 1998 are şi o constituție proprie, adică dispune de propriile organe de conducere. Deşi, U.T.A. Găgăuzia rămîne să fie o parte componentă a Republicii Moldova, totuşi, segmentul ei de populație reprezintă o categorie deosebită de populație, ținînd cont de interesele lor etnice, politice, culturale.

Structura etnică a oricărei țări cu importante grupuri de minorități, precum şi încercările de evaluare a raporturilor dintre populația titulară şi minorități au fost considerate dintodteauna, drept o problemă dificilă şi delicată, deoarece „la matiere est mouvante", dat fiind faptul că regimul juridic al minorităților naționale este într-o permanentă elaborare şi perfecționare. Găgăuzii, datorită statutu-

lui special pe care l-au obținut pe teritoriul Republicii Moldova, a teritoriului compact pe care îl locuiesc, a contextului istoric şi politic de populare a teritoriului statului nostru, prezintă un vast interes ştiinţific de cercetare. Studiind aspectele vieţii social-politice ale găgăuuzilor din Moldova, cosiderăm oportună şi necesară şi o analiză raportată şi la unele probleme ce ţin de originia etnică, precum şi a contextului socio-politic de stabilire a lor în arealul statului moldovenesc.

Problema originii etnice a găgăuzilor la anumite etape istorice a cunoscut un diferit grad de interes cercetare. Astfel că, dacă în perioada sovietică aceasta a fost abordată destul de exhausiv şi subiectiv, autorii sub presiunea sistemului evitînd să trateze teme referitor la elementul etnic. Începînd cu anii '90, interesul faţă de etnicitate creşte atît la reprezentanţii etniei găgăuze, cît şi la autorii autohtoni şi din exterior. Originea incertă a găgăuzilor a stîrnit controverse încă de la primele încercări istoriografice din veacul trecut de a explica existenţa lor ca populaţie de limbă turcă şi de credinţă creştină (ortodoxă). Atît autorii autohtoni, cît şi din exterior s-au preocupat de cercetarea etnogenezei găgăuzilor şi ca rezultat în literatura de specialitate putem întîlni multiple ipoteze şi teorii de explicare a acestei problemei. La începutul secolului XX istoricul bulgar G.Dmitrov a enumărat circa optsprezece diverse ipoteze referitor la privenienţa poporului găgăuz, precum şi a denumirii etnice a lui [3].

În pubicaţiile sovietice, istoriografia acestei probleme nu şi-a găsit reflectare cu excepţia unor relatări scunde a cecetătorului rus N.Derjavin într-un articol de-al său [3, 159], în care face o scurtă trecere în revistă a opiniilor existente referitor la etnogeneza găgăuzilor şi a bibliografiei existente, fără însă a supune oarecărei critici sau a exprimării punctului său de vedere. Încă la mijlocul secolului XIX, practic simultan, au fost lansate două teorii contradictorii, cea slavonă şi cea turanică, acestea avînd cei mai mulţi adepţi. Dar pînă la analiza detaliată a lor, propunem să examinăm şi alte ipoteze existente pînă la acel moment, nu atît de argumentate, dar nu lipsite de interes ştiinţific, susţinute şi de autori şi din Romania, Bulgaria, din fosta URSS, cît şi din Occident.

Aşadar, cunoscutul istoriograf român *N.Iorga*, într-o recenzie de-a sa, la lucrarea cercetătorului bulgar V.Zlatovskii „Cartea etnografică a Dobrogei", exprimă teza despre „originea greacă" a găgăuzilor. Conform ei, găgăuzii sînt considerați urmaşii grecilor, locuitori ai oraşelor distruse de triburile barbare încă în secolele III-IV, dar care au uitat limba greacă, păstrîndu-şi doar religia ortodoxă. Alţi autori, deasemenea români, I.Botnărescu şi A.Haşdeu îi numeau pe găgăuzi „locuitori neromanizaţi băştinaşi ai peninsulei Balcanice", iar Z.Arbore – valahi de origine macedonă. St.Clair şi C.A.Brophy, cercetători din Occident vorbesc despre găgăuzi ca fiiind un mix între valahi, greci, italieni şi bulgari apărut în perioada republicii veneţiene [3].

În anul 1896, arheologii de origine bulgară, fraţii K. şi H.Scorpil au lansat teoria ce se referă la originea protogulgară – găgăuzi şi gadjaliii aveau origini comune, fiind consideraţi urmaşi ai bulgarilor ai lui Asparuh, stabiliţi la sud de Dunăre în 679 e.n., o parte dinte ei creştinizîndu-se şi formînd găgăuzii de azi. O altă ipoteză ce are la bază originea slavonă, a fost lansată încă la mijlocul secolului XIX, avînd la bază argumentul că, găgăuzii, salvîndu-se de invazia turcească şi strămutîntu-se din Bulgaria prin Rusia pe teritoriul actual al Republicii Moldova, intenţionat speculau cu ipoteza originii lor slavone.

Teoria „originii slavone" în argumentarea sa cunoaşte mai multe perioade de ascensiune şi regres, determinate în special de interesul statului bulgar faţă de populaţia migrată în sudul Basarabiei. Spre exemplu în anii 1850 în Bulgaria apar o serie de publicaţii care abordează problema etnicilor bulgari şi găgăuzi din sudul Basarabiei, axate pe istoricul şi circumstantele strămutării lor. Mai tîrziu în anii 1870-1880 se lansează polemici pe marginea ideilor naţionale şi a apartenenţei etnice a găgăuzilor. Toate acestea au apărut ca consecinţă a unui raport efectuat de profesorul V.Grigorovici de la Departamentul de Educaţie din regiunea Odesa, referitor la limba de studiu pentru etnicii bulgari şi găgăuzi de la colegiul din Comrat. În concluzie s-a decis înlocuirea limbii bulgare cu cea rusă, în mod obligatoriu pentru studii. Această decizie a fost criticată atît de autorităţi, cît şi de unele grupări cu caracter naţional din Bulgaria. S-a început un adevărat război literar, ce critica cu vehemenţă asimilarea bulgarilor şi găgăuzilor din Basarabia, mulţi autori fiind adepţi ai originii lor comune.

Abia la începutul secolului XX, cînd interesul faţă de această problemă practic a dispărut, unii cercetători lansează teoria „originii turanice" a găgăuzilor. Aceasta stipulează că originea găgăuzilor este străns legată de istoria neamurilor (triburilor) turanice, care populau stepele Nord-Pontice. Din aceste triburi fac parte pecenegii, neamurile turanice ale oguzilor (cunoscuţi, de asemenea, ca „tichiile negre"), polovețiii ş.a. Între teoriile expuse cu privire la trecutul găgăuzilor şi mai ales ăn legătură cu obîrşia lor există una ce se apropie cel mai mult de adevărul istoric [13]. În opinia unor cercetători [15] un rol decisiv în geneza poporului găgăuz la jucat elementul „oguz". Limba găgăuzilor este turcă, ca şi originea lor. De altfel, ei înşişi, o numesc „turkcea". Prin caracteristicile sale, găgăuza se înscrie în grupul uguz de limbi turcice în privinţa trăsăturilor comune, deosebindu-se de limbile pecenegă şi cumană, astăzi, dispărute. În evoluţia sa separată, de la sfîrşitul secolului XI, a obţinut şi unele trăsături specifice care o deosebesc de celelalte limbi oguze, chiar şi de turca osmană.

Mergîndu-se pe linia apartenenţei oguze a limbii găgăuzilor, s-a încercat şi explicarea denumirii lor etnice. V.Radlov a arătat că termenul de „găgăuz" provine de la Gag-Oguz. S-a admis că „gag" ar proveni din „gôk", ceea ce înseamnă „albastru", dar şi „cerul albastru", deci găgăuzii ar însemna uzii cereşti. S-a emis şi o altă interpretare conform căreia gagauz ar în semna „uz creştin", în

opoziție cu cei necredincioşi, păgîni. Ceea ce ni se pare esențial este că ambele elemente ale termenului sînt turce [13]. Un alt argument important ce vine să susțină teoria turanică este factorul antropologic. Cercetările privind structura antropologică a găgăuzilor efectuate înainte de război în România pe o serie de subiecți găgăuzi din satele Satalîc-Hagi, Cimişlia, Ceadîr-Lunga, Cobei şi Dimitrovca din Republica Moldova au arătat clar că găgăuzii se apropie cel mai mult de turci prin caracteristicile antropometrice şi somatice. S-a apreciat, pe bună dreptate, că ei sînt urmaşii unor neamuri turce migratoare tîrzii venite în Europa, printre care este menționat şi cel al uzilor.

Contextul istoric de stabilire a găgăuzilor pe teritoriul actual al Republicii Moldova.

Istoria găgăuzilor este legată de perioada marilor migrații. Atunci, începînd cu secolul al X-lea, din Asia Mijlocie au început să vină triburi de populație turcică, adică palovți, oguzi şi pecinegi, ajungînd în peninsula Balcanică şi în teritoriul actual al Dobrogei. Astfel, pe aceste pămînturi noi din această parte a răsăritului Europei s-a produs etnogeneza poporului găgăuz. Istoricii amintesc despre existența în Balcani, în secolele al XIV-lea şi al XV-lea a unei țări a oguzilor, ei fiind considerați străbuni ai găgăuzilor de azi. Migrația găgăuzilor din Balcani şi Dobrogea în Basarabia a început la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi jumătatea secolului al XIX-lea. În secolul XIX găgăuzii locuiau, în cea mai mare parte, pe țărmul vest-pontic, în Varna-Şabla, un număr mai mic, în partea sudică a Moldovei între Prut şi Nistru. Prezența lor la nord de Dunăre, în Basarabia, este, după cum se ştie, de dată relativ recentă, aşezarea lor aici fiind rezultatul colonizării întreprinse de imperiul Rusieiîn prima jumătate a secolului trecut în urma ocupării (1806) şi apoi a ruperii teritoriului dintre Prut şi Nistru de la Principatul Moldovei (1812).

Ei s-au aşezat în localități din sudul Basarabiei, ocupîndu-se cu creşterea vitelor. Rusia țaristă, care din 1812 a luat în stăpînire aceste pămînturi, a acordat celor noi veniți, găgăuzi, scutiri de impozite şi serviciu militar, ceea ce a creat condiții pentru dezvoltarea acestor localități şi creşterea numărului populației. Au urmat evenimentele cunoscute din anii 1917-1918, cînd Basarabia a intrat în componența României regale, apoi în cea a URSS. La sfîrşitul anilor '80, pe valul evenimentelor care s-au produs în Uniunea Sovietică (Perestroika şi Glasnosti), în sudul Republicii Moldova a început o mişcare populară pentru realizarea autonomiei administrativ-teritoriale a găgăuzilor. Procesul a continuat pînă în 1994, cînd, pe 27 decembrie, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei.

Secolele IX-XIII sînt etapa de formare a etnosului, întrerupt de invazia în stepele Nord-Pontice a tataro-mongolilor şi, ca rezultat, retragerea neamurilor autohtone în Balcani. Ca poporație găgăuzii s-au format în partea de Nord-Est a

peninsulei Balcanice, pe teritoriul Dobrogei. Aici s-a sfîrşit procesul trecerii lor la viaţa sedentară şi a creştinizării lor, care a început încă de la contactele cu Rusia Kieviană. Secolele XIII-XVII – perioada balcanică a etnosului găgăuz, care, la rîndul său, de asemenea a fost violent întrerupt, dar de data aceasta de către veneticii de la Sud – turcii, care, în pofida originii comune turcice, percepeau găgăuzii- creştini ca pe duşmani de altă credinţă [2].

La sfîrşitul sec.XVI în Bulgaria s-a instalat dominaţia osmană. Mulţi locuitori ai ţinutului părăseau aceste teritorii şi căutau azil pe teritoriile între Prut şi Nistru. Numărul refugaţilor de peste Dunăre a sporit în sec.XVIII. Aceasta se explică prin nenorocirile care le suferea populaţia băştinaşă în urma ocupaţiei ei de către imperiul rus creştin. Anume după aceste evenimente numărul strămutaţilor de peste Dunăre a crescut pînă la 27 mii oameni. De la început ei locuiau în oraşe şi moşii boiereşti, dar treptat au început să se aşeze pe pămînturile libere din zona bugeacului. Anume în aceşti ani au apărut primele localităţi gulgaro-găgăuze: Caragaci, Cubei, Enichioi, Vulcăneşti, Ciişia, Tabachi, Ceadîr-Lunga, Comrat, Satalic-Hadji [15]. Spre anii ’50 ai sec.XIX populaţia bulgaro-găgăuză în ţinut constituia deja circa 60 mii oameni.

Guvernul rus permitea bulgarilor şi găgăuzilor colonizarea pămînturilor pustii, avînd ca scop valorificarea economică a regiunilor sudice ale Basarabiei. Bulgarii şi găgăuzii s-au aflat în condiţii deosebite de cele din întregul imperiu: ei au avut posibilitatea să dezvolte formele capitaliste de gospodărire – ca bază erau conace rurale prospere. În anii ’80 ai secolul trecut regiunile Basarabiei au ieşit pe locul I între guberniile ruse sudice specializate în agricultura de comerţ [7]. Această situaţie de prosperitate economică relativă a ţinutului nu putea să determine şi situaţia socială a populaţiei. Conform rencensămîntului din 1897, găgăuzii erau unii dintre cei mai analfabeţi din toate popoarele ce locuiau în gubernia Basarabiei. Procesul de învăţămînt se efectua în limba rusă.

Gospodăria capitalistă prevedea şi o formă destul de perfectă de administrare a acestui ţinut. Aici din prima jumătate a secolului XIX se practica autoadministrarea la diferite nivele. Cînd puterile din Peterburg şi cele guberniale încercau să limiteze împuternicirile locale, să centralizeze administrarea, aceasta imediat provoca o reacţie de rezistenţă din partea populaţiei. De exemplu, răscoala din Comrat şi satele din apropiere din 6 ianuarie 1906. Atunci ţăranii au arestat reprezentanţii puterii locale şi au ales un comitet pentru administrarea satului şi a întregii regiuni. Comitetul a anulat toate impozitele, a oprit recrutarea, a început confiscarea pămînturilor moşiereşti. Numai cu aplicarea forţei militare răscoala a putut fi oprită. Din cele expuse mai sus, din istoria presovietică a găgăuzilor şi bulgarilor putem face următoarele concluzii:

- Sub semnul disputei dintre cele două imperii, rus şi turc, o parte din populaţiei găgăuză a fost strămutată şi colonizată de generalii ţarişti peste Dunăre. Cu locuitorii băştinaşi din Basarabia au convieţuit totdeauna paşnic. Operaţiu-

nea de colonizare s-a fî făcut cu scopul vădit de a se modifica aspectul etnic al Basarabiei, prin plantarea de colonişti de alt neam, în special găgăuzi şi bulgari. Privită retrospectiv, strămutarea a fost o lovitură dată unităţii etno-ligvistice găgăuze, ce a înlesnit, la sud şi la nord de Dunăre, deznaţionalizarea unui număr important dintre ei.

- La sudul moldovei nu puteau şi nici nu pot apărea elemente de rusofobie, în virtutea faptului, că pînă nu demult aspiraţiile găgăuzilor erau legate de Rusia sub orice ipostază a ei. Aceasta are loc nu din cauza unei simpatii „inerente" faţă de ruşi, ci datorită memoriei istorice despre bunăstarea strămoşilor pe aceste pămînturi în perioada existenţei Imperiului Rus (acest fenomen poate fi urmărit şi la nemţii de pe Volga, la dunganii din Kazahstan ş.a.).

- Obişnuinţele de existenţă, acumulate în trecut pot fi manifestatate atît sub formă de „suferinţe comparative", cît şi în formă de revitalizare a unor construcţii sociale, ce permiteau prosperarea strămoşilor şi, în primul rînd, a ideilor de autoapărare şi autoreglare.

În ***perioada sovietică*** dominaţia sistemului administrativ de comandă a adus etnosul găgăuz la o stare deplorabilă prin deprivarea poporului de a determina de sinestătător soarta sa pe teritoriul său etnic în aspect economic şi ecologic, determinată de inposibilitatea utilizării rezultate lor muncii sale, pierderea tradiţiilor seculare agricole şi a multor obicee şi tradiţii strămoşeşti. Aceste aspecte au afectat procesul de formare a calităţilor civice, etico-morale şi de antreprenoriat la noile generaţii de găgăuzi.

Perioada post-sovietică.

Găgăuzii au locuit cu băştinaşii în pace şi bună înţelegere pe parcursul a două sute de ani, însă o dată cu năzuinţele Republicii Moldova manifestate în perioada destrămării URSS pentru a se afirma ca stat independent, precum şi tentativele insistente de a ieşi de sub controlul metropolei sovietice, au provocat nemulţumirea centrului fostului imperiu, care, reacţionînd la evenimentele ce au avut loc în republică, a contribuit la crearea unor situaţii generatoare de probleme şi conflicte interne [10].

Aşadar, în 1990, un conflict, în care a fost antrenată populaţia găgăuză, plasată preponderent şi relativ compact în localităţile din raioanele de sud ale Republicii Moldova. În teritoriul respectiv s-au creat anumite grupări care au înaintat cerinţe privind autonomia teritorială şi care urmăreau scopul de federalizare a republicii, cerinţe vădit inacceptabile pentru Republica Moldova. Pe teritoriul fostelor raioane Vulcăneşti, Comrat şi Ciadîr-Lunga (situate în sudul republicii), s-a creat mişcarea populară Gagauz-halcî[13] care organiza şi promova activităţi prin care [10]:

---

[13] *Mişcarea populara Gagauz-halcî a fost înregistrată prin Hotărîrea nr.255 a Consiluiului nr.285 din 22 august 1990. Inregistrarea a fost anulata din cauza subminării orînduirii de stat*

- erau încălcate prevederile constituției şi ale legilor statului; erau desconsiderate hotărîrile Sovietului; erau propagate adunări şi idei antistatale la diferite şi congrese organizate în acest scop; se atîța discordia şi vrajba națională; oamenii erau instigați la nerespectarea legilor. Astfel, au fost atrase într-o confruntare periculoasă pături tot mai largi ale populației, atît din rîndul locuitorilor zonei din sud, cît şi din partea teritoriilor populate compact de găgăuzi, care a adoptat un şir de hotărîri ilegale privind [1]:

- formarea republicii găgăuze şi stabilirea hotarelor acesteia;
- constituirea unor organe anticonstituționale ale puterii şi administrației;
- suspendarea acțiunilor legii Republicii Moldova;
- crearea de formațiuni armate, precum şi alte hotărîri, orientate spre schimbarea prin violență a orînduirii de stat.

Ca o reacție de răspuns la cele întîmplate şi în scopul prevenirii ciocnirilor interetnice, al eliminării pericolului dezordenilor în masă, al apărării securității şi vieții cetățenilor au fost întreprinse măsuri necesare pentru asigurarea ordinii de drept. Prin Hotărîrea Sovietului Suprem nr.325-XII din 26 octombrie 1990 s-a decretat starea excepțională şi au fost introduse forme speciale de administrare. În consecință, forțele separatiste au opus rezistență, fapt ce a condus la apariția unei situații tensionate în raioanele de sud ale republicii. Pentru a face presiuni asupra separatiştilor, autoritățile legale de la Chişinău au întreprins un marş al voluntarilor în apropierea imediată a zonei.

Susținînd acțiunile forțelor politice din sudul republicii, Moscova a recurs la toate metodele, inclusiv la cele de constrîngere şi intimidare, demonstrîndu-şi astfel forța prin introducerea pe teritoriul Republicii Moldova a unor forțe armate ale Rusiei (URSS). Astfel, conducerea de la Kremlin a dispus dislocarea trupelor militare sovietice în acest teritoriu (în raioanele de sud au fost dislocate unități ruseşti ale trupelor de desant, încartiruite în or.Bolgrad din Ucraina), motivîndu-şi acțiunile prin necesitatea de a apăra populația găgăuză de băştinaşi [10]. Deşi s-au depus anumite eforturi politice şi diplomatice pentru a stopa conflictul declanşat (care urma să se transforme într-un conflict militar cu urmări imprevizibile), precum şi pentru a nu permite apariția altor focare de separatism teritorial şi național, s-a decis că, pentru moment, ar putea fi acceptate unele cedări de ordin politic, deloc dorite de statul şi cetățenii Republicii Moldova [1]. Situația de criză în localitățile din sudul republicii a durat pînă la 23 decembrie 1994, cînd Parlamentul a adoptat Legea nr.344-XIII privind statutul juridic special al Găgăuziei, act prin care localităților cu populație preponderent găgăuză

şi orînduirii de stat şi obşteşti din republica şi a pereclitării integrității ei teritoriale. Dizolvarea a avut loc după două zile de la desfăşurarea aşa-numitului Congres I al deputaților de toate nuvelurile din localitățile compact populate de găgăuzi.

din raioanele de sud ale republicii li s-a atribuit o largă autonomie de reglementare a problemelor regiunii, dar şi atribuţii ce depăşeau la moment cadrul constituţional.

Fundamentarea constituţională a Autonomiei Găgăuze.

În perioada "perestroicii" în sudul Republicii Sovietică Socialistă Moldovenească s-a format Mişcarea populară Găgăuz-halcî. Ea a apărut ca o reacţie la mişcările de eliberare naţională pro-româneşti. Astfel, în noiembrie 1989 Mişcarea "Gagauz-Halcî", îngrijorată de soarta poporului său şi de frica realipirii statului moldovenesc nou creat la Romănia, a declarat formarea Republicii Autonome Găgăuze în componenţa Moldovei. Sovietul Suprem, Guvernul RSSM au ignorat apariţia problemei găgăuze. La congresul deputaţilor găgăuzi de toate nivelurile în oraşul Comrat (19 august 1990) s-a declarat despre crearea Republicii Găgăuze în afara Moldovei (Declaraţia "Despre libertatea şi independenţa poporului găgăuz de Republica Moldova"). Aceasta, bineînţeles, a provocat ostilitate din partea autorităţilor republicane şi prin dispoziţia Primului ministru M.Druc "Gagauz-Halcî" a fost interzisă. Aşadar, a fost înlăturat instrumentul propagandistic al separării. Activiştii "Gagauz-Halcî" în acelaşi timp au trecut în structurile administrative [10].

Evenimentele din Moldova au provocat alarmă în unele structuri ale autorităţilor puterii superioare din fosta URSS. Unele forţe politice din Centru se străduiau să soluţioneze nu atît problemele apărării intereselor populaţiei ne autohtone în Moldova cît şi folosind ameninţarea împărţirii teritoriale, s-o silească pe republica "fugară" să se reîntoarcă în componenţa URSS. Practica a arătat că majoritatea covîrşitoare a populaţiei autohtone din republică se pronunţă împotriva alipirii imediate la România. Însă ruptura în relaţiile naţionale, neîncrederea faţă de deputaţii de alte naţionalităţi n-au admis concilierea între deputaţi. Fiecare dintre părţi cauta de sine stătător ieşirea din situaţie, neînţelegînd că cea mai bună rezolvare poate fi găsită numai de comun acord. În această situaţie complicată n-a fost în stare să se orienteze şi conducerea Moldovei. În loc să ţină cont de opinia poporului, de doleanţele lui, ele stînd la baza constituirii unui stat independent, conducerea impune poporului idealurile şi opiniile proprii despre binele poporului, hotărăşte pentru el [8].

Ceea ce a început ca un război civil etnic s-a încheiat, după un proces îndelungat de tratative, cu un compromis între conducerea găgăuză şi Guvernul Republicii Moldova, care îşi declarase de curînd independenţa. La 23 decembrie 1994, în capitala ţării, Chişinău, după dezbateri îndelungate şi intense, Parlamentul adoptă "Legea despre statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) în Republica Moldova". Esenţa acestei legi o constituie acordarea găgăuzilor din Moldova a dreptului de autodeterminare internă în baza constituirii Găgăuziei

ca “unitate teritorial autonomă cu un statut juridic special, care ca formă de autodeterminare a găgăuzilor este o parte componentă a Republicii Moldova”.

Odată cu adoptarea Constituției Republicii Moldova de la 29 iulie 1994 se observă abateri radicale în politica statului referitor la minoritățile naționale, aceste schimbări fiind realizate chiar în defavoarea statalității şi independenței țării. Este vorba de articolul 111 al Constituției (statutul special de autonomie), care prevede că “Localităților din stînga Nistrului, precum şi unor localități din sudul Republicii Moldova le pot fi atribuite forme şi condiții speciale de autonomie, după statute speciale adoptate prin legi organice”.

Concretizarea prevederilor art.111 din Constituția Republicii Moldova şi-a găsit reflectarea în “Legea organică cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)” (nr.344-XIII, 23 decembrie 1994), definit prin art.111 drept “formațiune teritorială autonomă cu statut special” şi “formă de autodeterminare a găgăuzilor”. Această soluționare a conflictului etnopolitic a motivat apariția unor avertizări venite din partea Consiliului Europei prin care Chişinăul a fost preîntîmpinat că s-a mers prea departe în satisfacerea cererilor de separatism ale minorităților şi că aceste acțiuni ar putea servi drept un precedent periculos pentru alte areale minoritare din Europa [6]. O altă avertizare venită la 1 august 1994 din partea Guvernului României, care a dat o Declarație cu privire la votarea în Parlamentul Moldovei şi promulgarea prin decret prezidențial, la 29 iulie, a noii Constituții a statului moldovean, în care se exprimă îngrijorarea față de “declararea unei zone cu statut special, în locul aplicării practicilor acceptate pe plan internațional privind asigurarea “unei ample descentralizări administrativ-teritoriale”, considerîndu-se, că acest fapt reprezintă în esență premizele atomizării statului, ale unei posibile federalizări, cu consecințe grave asupra independenței Republicii Moldova” [6].

În comentariul lui E.Petraş, care împărtăşeşte punctul de vedere al Guvernului României, este pusă în discuție forma de autonomie (statutul special) de care beneficiază găgăuzii din Republica Moldova. Autorul este îngrijorat, că o astfel de formă de autonomie este acordată unei minorități, care reprezintă doar 3,5% din populația Moldovei; întrebîndu-se dacă nu cumva faptul că această populație ”deține 11% din teritoriul republicii poate constitui în perspectivă un serios motiv de instabilitate interetnică” [7]. El consideră că această autonomie teritorială în interiorul Republicii Moldova în practică nu înseamnă altceva decît o federalizare, ceea ce în viziunea sa vine în contradicție cu prevederile art.1 al Constituției Republicii Moldova, potrivit căruia “Republica Moldova este un stat suveran şi independent, unitar şi indivizibil”. Autorul specifică, că prin “Legea privind statutul special al Găgăuziei”, se transmite de facto o parte din suveranitatea Republicii Moldova către nouă formațiune autonomă teritorială.

Contrar acestei păreri apare articolul R.Weber în care se menționează că “însăşi Constituția Republicii Moldova este cea care prevede posibilitatea acor-

dării statutului special, iar legea privind Găgăuzia nefăcînd decînd să aplice prevederile legii fundamentale a statului moldovean” [16]. În acest context R.Weber aminteşte Declaraţia Congresului Puterilor Locale şi Regionale a Consiliului Europei din 26 octombrie 1996 în care se preciza acordarea autoguvernării locale sau regionale minorităţilor nu trebuie să fie limitată de statele, care au o structură federală sau regională, ci este de asemenea posibilă şi de dorit în statele unitare, mai mult, ea nu pune în pericol suveranitatea statului şi nici integritatea teritorială. Totodată, în preambulul “Legii cu privre la statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)” stipulează că legea menţionată a fost adoptată călăuzindu-se de principiile Constituţiei Republicii Moldova, în scopul satisfacerii necesităţilor naţionale a găgăuzilor, dezvoltării lor plenare şi multilaterale, prosperării limbii şi culturii regionale, asigurînd egalitatea în drepturi a tuturor cetăţenilor care locuiesc în unitatea teritorială autonomă ce se formează indiferent de naţionalitate şi de alte indicii.

Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) enumeră 27 articole în care se prevede în linii generale: statutul juridic al regiunii autonome; limbile oficiale funcţionabile pe teritoriul autonomiei; modul de intrare şi ieşire din componenţa Găgăuziei a localităţilor, modul de formare, de funcţionare şi competenţele organului reprezentativ al Găgăuziei, adică a Adunării Populare (Gagauz Topluşu), cît şi a Guvernatorului Găgăuziei (Başkanul). De asemenea, legea sus-numită mai reglementează: modul de adoptare, intrare în vigoare şi abrogare a actelor normative locale; ordinea de funcţionare a organului executiv permanent al Găgăuziei – Comitetul Executiv; modalitatea de formare şi dirijare a bugetului Găgăuziei; conţine prevederi cu privire la organele de justiţie şi securitate naţională.

Conform acestui act normativ Republica Moldova este garantul realizării depline şi necondiţionate a împuternicirilor Găgăuziei stabilite de prezenta lege, iar Găgăuzia soluţionează de sinestătător, în limitele competenţei sale, în interesul întregii populaţii, problemele dezvoltării politice, economice şi culturale [5].

Autonomia Teritorială a fost acordată acelor teritorii din sudul ţării (30 de comune), care în referendumul din luna martie au votat în majoritate pentru apartenenţa la o nouă Găgăuzie. La 1 ianuarie 1996 această decizie a intrat în vigoare. Atunci, Găgăuzia cuprindea 1.831,5 km patrati, ce constituia 5,4% din teritoriul Republicii Moldova. Pe acest teritoriu locuiau 171.500 de oameni , dintre care 78,7% găgăuzi, 5,5% bulgari, 5,4% moldoveni, 5,0% ruşi, 4,0% ucraineni şi 1,3% reprezentanţi ai altor etnii. Datele ultimului rencesămînt (cel din 2004) atestă o mică scădere a etniei găgăuze pînă la 147.500 persoane şi constituie 4,4% din numarul total al populaţiei. Conform legii [5] în componenţa Găgăuziei intră localităţile în care găgăuzii constituie mai mult de 50 procente din populaţie. Localităţile unde găgăuzii constituie mai puţin de 50 de procente din populaţie pot fi incluse în componenţa Găgăuziei în baza voinţei majorităţii alegă-

torilor, exprimate în cadrul referendumului local, efectuat din inițiativa a cel puțin o treime din alegătorii localității respective. Localitățile care au intrat în componența Găgăuziei păstrează dreptul de a ieşi din componența ei printr-un referendum efectuat din inițiativa a cel puțin o treime din alegători, însă nu mai devreme de un an din momentul intrării în componența Găgăuziei.

"Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)" adoptată de Parlamentul Republicii Moldova conține prevederi care au atras multe critici (forțele politice de dreapta). În primul rînd art.1 al acestei legi, stipulările căruia mai tîrziu au fost preluate şi de Regulamentul Găgăuziei, în care se susține dreptul găgăuzilor la "autodeterminare externă" în cazul în care Republica Moldova va refuza la statutul său de stat independent. Deşi unii cercetători consideră că articolul sus-mențoționat contravine prevederilor Constituției Republicii Moldova, totuşi Curtea Constituțională a declarat constituțional acest articol [12; 1].

Posibilitatea de ieşire a Găgăuziei din componența Republicii Moldova este tratată de cercetători sud aspecte bivalente. Astfel, cercetătorul O.Serebrean manifestă părerea că "chiar dacă aparent atît problema găgăuză, cît şi cea a minorităților bulgare a fost aplanată, totuşi, acest nod conflictual este complex şi comportă multe pericole". Acest pericol îl vede în faptul că cele două comunități sînt unicele comunități etnice din Republica Moldova ce locuiesc într-o arie compactă. Din perspectiva geopolitică, prezența unei minorități care locuieşte într-un spațiu compact sau relativ compact, se află la periferia unui stat şi are un stat-protector în exterior, poate crea posibilități reale de separare [12].

Dacă O.Serebrean admite posibilitatea determinării externe a Găgăuziei, atunci politologii V.Moşneaga, D.Ilaşciuc, T.Spinei, A.Zavtur exprimă o opinie mai optimistă. Autonomia Găgăuză nu putea şi nici nu poate să iasă din componența Republicii Moldova. Aproape 160 mii de găgăuzi trăiesc la sud, în cinci raioane din sudul Moldovei. În două din aceste raioane găgăuzii alcătuiesc aproape 2/3 din populație, iar în celelalte trei numărul lor constituie aproape 1/3. Deci, populația lor este multinațională. Mai mult decît atît, localitățile găgăuze împreună cu pămînturile din jur nu alcătuiesc un teritoriu compact. Între ele sînt sate de bulgari, moldoveni, ucraineni, populația cărora este împotriva intrării lor în componența Găgăuziei. În realitate statalitatea găgăuză poate fi alcătuită numai din teritoriul unei părți mai mari a raioanelor Comrat, Cimişlia şi trei sate din raionul Basarabeasca. Alte sate găgăuze şi localitatea de tip orăşenesc Vulcăneşti nu au hotare comune. În afară de aceasta mai este încă o nuanță: Găgăuzia nu are ieşire din Moldova. Ea este înconjurată de sate moldoveneşti şi bulgare [8].

Din punct de vedere al găgăuzilor două hotărîri din legea amintită au fost de o importanță deosebită, nu atît din punct de vedere practic şi politic, ci mai mult simbolic: pe de o parte populația găgăuză, puțină la număr, trăieşte compact pe teritoriul Republicii Moldova, a fost în acestă lege numită "popor" şi nu doar o

"minoritate" sau "etnie". Însă, formularea "popor" în legile sus-menționate unii autori văd o eroare juridică [1]. Aducînd argumentul că pe teritoriul Republicii Moldova locuieşte un singur popor – poporul moldovean de rînd cu multe etnii. Alt fapt este că Parlamentul Republicii Moldova adoptînd "Legea privind statutul jurdic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)" art.1, alin 4, cît şi ulterior prin adoptarea Regulamentului Găgăuziei de către Adunarea Populară a Găgăuziei, art.7 i s-a acordat dreptul la autodeterminare externă poporului Găgăuziei, în cazul schimbării statutului Republicii Moldova ca stat independent [5; 11].

Începînd cu iunie 1995, Găgăuzia este condusă de un guvernator (başkan), are un parlament propriu, iar din 1998 are şi o constituție proprie. La 14 mai 1998 Adunarea Populară a Găgăuziei a adoptat "Regulamentul Găgăuziei (Gagauz-Yeri)", adică un fel de constituție a acestei regiuni autonome. Regulamentul Găgăuziei este structurat în 9 titluri şi 101 articole:

Titlul I – Statutul juridic al Găgăuziei în componența Republicii Moldova;

Titlul II – Drepturile, libertățile şi obligațiile omului şi cetățeanului;

Titlul III – Organizarea şi atribuțiile autorităților publice ale Găgăuziei. Titlul respectiv se mai clasifică în trei capitole: Capitolul 1 - Adunarea Populară a Găgăuziei; Capitolul 2 - Guvernatorul Găgăuziei; Capitolul 3 - Comitetul Executiv al Găgăuziei.

Titlul IV – Economia şi finanțele Găgăuziei; Titlul V – Autoritățile publice locale; Titlul VI – Instanțele de judedcată; Titlul VII – Procuratura; Titlul VIII – Legalitate şi ordinea de drept; Titlul IX – Modificare Regulamentului Găgăuziei.

Art.1, alin.1 al prezentului Regulament stipulează că "Găgăuzia este o unitate teritorială autonomă în componența Republicii Moldova cu statut juridic special ce exprimă autodeterminarea poporului găgăuz care îşi desfăşoară activitatea în conformitate cu Constituția Republicii Moldova, cu Legea Republicii Moldova "Privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)" şi cu prezentul Regulament" [11]. În Găgăuzia, limbile oficiale sînt limbile găgăuză, moldovenească şi rusă Găgăuzia are simbolurile sale – drapel, stemă şi imn – care se folosesc paralel cu simbolurile de stat ale Republicii Moldova. Centrul administrativ al unității teritoriale autonome Găgăuzia este oraşul Comrat. După cum am mai menționat, teritoriul autonomiei nu este compact, ci este format din mai multe părți: porțiunea de teritoriu din jurul oraşului Comrat, la sud-est teritoriul din jurul oraşului Ceadîr-Lunga, în sud avem "insula" oraşului Vulcăneşti şi teritoriile din jurul satului Copceac şi Carbolia.

Găgăuzia îndeplineşte funcția principală de custode al culturii naționale, al patrimoniului istoric şi cultural al poporului găgăuz, garantează păstrarea şi dezvoltatea lor pentru generațiile actuale şi viitoare. Totodată, renaşterea, păstrarea, dezvoltatea şi lărgirea sferei de utilizare a limbii găgăuze sînt sarcinile prioritare ale autorităților publice ale Găgăuziei. Deasemenea, Găgăuzia recunoaşte

şi garanteaă drepturi egale la păstrarea şi dezvoltarea limbilor şi culturilor tuturor naţionalităţilor care locuiesc pe teritoriul ei, creează posibilităţi pentru dezvoltarea lor liberă. Astfel, pe teritoriul Republicii Moldova s-a format o regiune autonomă (mini-republică), care dispune de autorităţile sale publice proprii:

Adunarea Populară a Găgăuziei (Gagauzianin Halk Topluşu) – adică, autoritatea reprezentativă şi legislativă; - Guvernatorul (Başkanul) Gagauz-Yeri, care este persoana oficială supremă. Lui i se subordonează toate autorităţile administraţiei publice ale Găgăuziei; - Comitetul Executiv al Găgăuziei (Bakannik Komiteti) – organul executiv permanent, care este format de către Adunarea Populară a Găgăuziei. Adunarea populară a Găgăuziei este compusă din 35 de deputaţi aleşi prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat pentru un mandat de 4 ani.

Guvernatorul (Başkanul) Găgăuziei este garantul executării regulamentului Găgăuziei, al asigurării drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului; asigură menţinerea statutului Găgăuziei, funcţionarea coordonată şi interacţiunea autorităţilor publice ale ei; reprezintă autonomia pe teritoriul Republicii Moldova şi în relaţiile internaţionale. El este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat pentru un mandat de 4 ani, pe bază alternativă.

Comitetul Executiv este format de Adunarea Populară. Aceasta la propunerea Guvernatorului Găgăuziei, cu votul majorităţii deputaţilor aprobă componenţa Comitetului Executiv al Găgăuziei pe durata mandatului său. în termen de 15 zile după confirmarea Comitetului Executiv al Găgăuziei, Guvernatorul prezintă Adunării Poplare programul de activitate al Comitetului Executiv. În activitatea sa este răspunzător în faţa Adunării Populare a Găgăuziei. El îşi exercită atribuţiile din ziua depunerii jurămîntului de către membrii lui în faţa Guvernatorului Găgăuziei. Încetarea mandatului Guvernatorului atrage după sine demisia Comitetului Executiv al Găgăuziei. Dar, totodată, el continuă să-şi exercite mandatul pînă la formarea noii componenţe [11]. După cum vedem, Regulamentul Găgăuziei se bazează în totalitate pe "Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)" şi preia majoritate prevederilor sus-menţionate, dar face stipulări mai complete şi dezvoltă mai pe larg prevederile sale. Adoptarea Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei, a fost efectuată însă fară o bază constituţională, aşa că doar în 2001 autorițățile Republicii Moldova de rînd cu cele de la Comrat au creat o Comisie Parlamentară care avea menirea să elaboreze baza juridică de modificare a Constituţiei Republicii Moldova şi încadrarea prevederilor legii sus-menţionate în cîmpul legal constituţional (acestor aspecte autorul urmează să facă o analiză mai detaliată într-un articol următor).

Opinii separate din exterior consideră că legea de autonomie a Găgăuziei, pe fundalul situaţiei extrem de încordate, de atunci, din Republica Moldova, a apărut ca o victorie rară în spaţiul post-sovietic, care a contribuit şi la atenuarea

conflictului transnistrean [14]. În acest se aducea ca exemplu experienţa unor state din Europa, precum Spania, Marea Britanie, Italia, Franţa unde conflictele etno-politice au fost soluţionate, nu rareori, prin acordarea de autonomie teritorială. Dar fără a ţine seama de „reuşita” tratativelor din 1994, elitele politice din Republica Moldova nu nutreau o simpatie pentru modelul unei autonomii teritoriale, ci optau pentru concepte postmoderne precum ar fi dezetnizarea societăţii civile. Acestă tactică se motiva prin faptul că regulamentul de autonomie ar putea fi un precedent care ar provoca şi alte minorităţi naţionale din sudul ţării să înainteze pretenţii similare Însă la început chiar Consiliul Europei şi OSCE, au încercat să abată ambele părţi implicate în conflict de la autonomie, propunînd Chişinăului şi Comratului o legislaţie a minorităţilor mai generală. Per ansamblu transformările democratice ce au avut loc în Republica Moldova în primul deceniu de independenţă, demonstrează că guvernarea statului promovează o politică tolerantă faşă de minorităţile naţionale şi aceasta se exprimă, în special, prin politica etnică şi sistemul actelor normative din domeniul minorităţilor.

Bibliografie:

1. Creangă I. Curs de drept administrativ. Administraţia publică locală, vol.II, - Chişinău: Epigraf, 2005.
2. Dron I.V., Curoglo I.V. Toponomia şi antroponomia contemporană a găgăuzilor. – Chişinău, 1989.
3. Губогло М.Н. Этническая принадлежность гагаузов. // Советская этнография, №3, 1986.
4. Гургуров Д. Гагаузы – потомки тюрок-огузов или славяно-болгар? – Кишинев: Родно слово, 1998.
5. Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr.345-XII. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ianuarie 1995.
6. Macovei A., Svetlicinîi R. Minorităţile etnice în Republica Moldova: realitate şi perspectivă. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. - Chişinău: USM, 2001.
7. Meseriuc I.I. Dezvoltarea social-economică a satelor bulgare şi găgăuze în Basarabia Sudică (1808-1856). – Chişinău, 1971.
8. Moşneaga V., Ilaşciuc D., Spinei T., Zavtur A. Conflictul social-politic în Moldova (analiza etnopolitologică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. - Chişinău: USM, 1996.
9. Pătraş E. Minorităţile naţionale din Ucraina şi Republica Moldova: statutul juridic. - Cernăuţi, Editura Alexandru cel Bun, 1999.
10. Raportul asupra situaţiei din Repulcii Moldova privind persoanele refugiate, solicitanţii la azil, apatrizii, persoanele strămutate forţat şi intern deplasate, aflate illegal pe teritoriul statului şi al căror statut nu este determinat, apro-

bat de Comisia juridică, pentru numiri şi imunităţi a Parlamentului prin Hotărîrea Curţii de Justiţie nr.199 din 23 martie 1999.
11. Regulamentul Găgăuziei (Gagauz-Yeri), nr.28-XXXI/I. // Vesti Gagauzii din 11 iulie 1998.
12. Serebrean O. Politosfera. - Chişinău: Cartier, 2001.
13. Sâmpetru M. Uzii şi găgăuzii. // Revista de istorie, Nr.2. - Chişinău 1999.
14. Troebst S. Autonomia Găgăuziei Republicii Moldova, un exemplu de soluţionare a conflictelor etnopolitice. // Republica Moldova între vest şi est. – Chişinău, 2001.
15. Tulbure A., Moşneaga V. Gagauz-Yeri – istoria şi practica. // Statul naţional şi societatea polietnică: Moldova în anii '90. Materialele I simpozion moldo-german, (Chişinău, 13-18 octombrie 1996). - Chişinău 1997.
16. Weber R. Minorităţile şi societăţile lor: românii din Ucraina, găgăuzii din Moldova şi ungurii din România. // Altera, 1997, nr.6.

Prezentat la redacţie la 2 aprilie 2010

Recenzent – **Gheorghe RUSNAC,** doctor habilitat în istorie, profesor, academician.

DEONTOLOGIA POLITICĂ: MORALITATEA ŞI OBLIGATIVITATEA ETICĂ

Ion SANDU
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relatii Internationale, Stiinte Politice si Administrative, Catedra Stiinte Politice
Doctor in istorie, profesor

The deontology of the political actors in any society is influenced by different subjective and objective factors. It is especially affected by the political system, state, regime and civil society. The causal link between actions, which is directly connected to the subjective element of ethic obligation, constitutes its conceiving object. That is why political deontology is defined in specialty literature as a specific way of taking action, of behaving in different activities and situations depending on the political actors' condition and social role, on their interests, on the system of attitudes and opinions which the latter express, as well as on the concrete situations which they are confronted with.

The essential peculiarity of the political deontology consists in the moral-aesthetic evaluation of individuals' participation in exercising the power, which also includes the participation in formal organizations and mass movements, in-

clusion in different state structures or conscious exclusion from the latter, public expression of social opinion and of the governing political groups. Political deontology points out the morality and ethic obligation of the behaviour, deeds and political activity.

Deontologia, normele de conduită, obligaţiunile etice ale actorilor politici prezintă unul din importantele şi constantele puncte iniţiale ale politicii, care evaluează intenţiile, ideile, metodele, funcţionarea puterii şi activitatea participanţilor procesului politic. Cadrul etic al politicii are o legătură directă cu fundamentele ei morale, dar nu de întotdeauna coincid cu acestea. Noţiunea de etică şi morală adesea sunt utilizate ca sinonime, însă nu totdeauna îndreptăţit. Conţinutul deontologic al eticului şi moralului în politică pot să nu coincidă, uneori chiar pot fi diametral opuse. Caracterul complicat şi contradictoriu al relaţiilor dintre etică, morală şi politică contribuie la un interes permanent exprimat de ele din partea ştiinţelor şi deontologiei politice. Astfel deontologia politică, contradicţiile conştiinţei personale şi sociale, realizează tentativa de a evalua politica din punct de vedere moral şi etic.

Deontologia provine de la cuvintele greceşti: deontos (obligativitate, datorie) şi logos (ştiinţă, teorie), ea este un compartiment al eticii, care se preocupă cu normele de conduită umană şi de problemele obligativităţii etice. Acest termen este introdus în circuitul ştiinţific de filosoful-utilatarist englez J.Bentham, care la folosit pentru marcarea teoriei moralităţii.

Aspectele etice ale deontologiei politice ocupă un loc important în conştiinţa politică şi morală, în activitatea politică practică, prin etic şi moralitate se deosebesc intenţiile, obiectivele, orientarea, determinarea conţinutului politicii, scopurile şi sarcinilor ei şi, ca sens moral, cod deontologic al acţiunii actorului politic sau imaginii liderului, conducătorului, executorului politic, grupului, clasei, partidului, asociaţiei, instituţiei politice, etc. În acest mod relaţia deontologiei şi politicii se complică prin raporturile: politică-etică şi politică-morală. Aşa se observă deosebirea în deontologie a eticii şi moralei, care poate părea destul de radicală.

Nihilismului normativist, forţei motrice efective de raţionalizare a lumii, introdus de ştiinţele Timpurilor Noi cu neputinţa lor de a fundamenta coerenţa universală a cerinţelor morale, M.Weber contrapune antidotul în distingerea eticii responsabilităţii (la M.Sheler etica convingerii şi etica succesului). Ambele poziţii sunt construcţii tipic ideale. Ele desemnează un câmp a contradicţiilor, în hotarele căruia M.Weber formulează noţiunea de etică protestantă. Convingerea şi responsabilitatea sunt principii a înţelegerii acţiunii (se exclude mistica şi supunerea oarbă), unde se poate alege din mai multe posibilităţi, principiul responsabilităţii atribuie actorului politic calitate de autor pentru schimbările, care el le introduce prin activităţile sale. Principiul convingerii presupune intenţie în în-

țelesul lui interior, prin care se deduce acțiunea. Ambele principii creează posibilități suplimentare de a deosebi acțiunile şi cercetarea (precăutarea) lor izolată tinde către unele construcții abstracte.

Acțiunea politică e inadmisibil de separat de urmările, care apar ca rezultat în alegerea scopului şi sarcinilor atingerii lor: acțiunea politică se înfăptuieşte în baza deontologiei responsabilității etice. M.Weber destul de precis interpretează politica în contextul statalității ca un mijloc specific de dominare legitimă. În comunitățile umane se evidențiază ce condiționează (determină) particularitățile etice ale deontologiei politice. Considerațiile lui M.Weber marchează etica convingerii, care e gata de a lua asupra sa responsabilitatea totală de interioritate a viitorului lumii. Eticul, care urmează principiul convingerii după M.Weber este un raționalism etico-cosmic. El argumentează faptele reieşind din autoevaluarea acțiunii etice ne ținând cont de caracterul mijloacelor folosite şi posibilele urmări.

Începuturile deontologice, etice a politicii şi a puterii, aşteptările rezultatelor scopurilor lor, sensul şi formele acțiunii politice, conținutul ideilor, concepțiilor şi teoriilor politice pot consta în tendința de a săvârşi orice acțiune (a eticii intenționate), sau în conştientizarea unei sau altei obligativități (etica obligativității), sau determinarea şi funcționarea oricărei norme (etica normativă) etc.

Politica direcționată spre stimularea dezvoltării sociale inspirată cu intenția transformării, restructurării economiei (etica industrializării, de pildă), pafosul realizării, progresului voinței făuririi, sunt doar unele din şirul infinit de modele a eticii politice de industrializare; formele ei concrete sunt diverse, şi de aceia e posibilă şi etica acumulării capitalului, şi etica muncii, şi etica planificării etc. Deontologia eticii obligativității poate să se exprime prin formula eticii responsabilității, îndeplinirii menirii, împăcării (concilierii) şi multe altele. Deontologia politică normativă, care marchează granițele unui comportament demn al actorului politic, confirmă valorile politice (libertatea, egalitatea, responsabilitatea, democrația etc.). Acestea şi asemenea genuri de etică se formează, cum se observă, în corespundere cu conținutul de bază a deontologiei politice, orientate la hotărârea diverselor probleme politice de importanță socială. În limita urzelei deontologiei politice analogice sunt posibile manifestări ale deontologiei politice individuale şi colective (de masă, de grup, de clasă etc.), altfel spus în dependență de purtătorii ei – deontologia individualismului, deontologia altruistă sau deontologia egoistă.

Deontologia politică este intelectuală şi emoțională şi deseori în mod dramatic constituie (organizează) emoționalul în viața politică: căutătorii adevărului, creatorii proiectelor politice, profeții se includ în ea de rând cu politicienii, liderii şi ei înşuşi dobândesc particularități carismatice de stăpânitori ai gândurilor, de idoli politici. Deontologia eticii carismatice individuale e înrudită cu etica de grup a convingerii, care se argumentează prin necesitate politică. Conținu-

tul acestei necesităţi şi aşa deontologie etică e neunivocă, cum nu este univocă şi moralitatea ei. Argumentul deontologiei etice este unul din cele mai puternice în procedura legitimării politicii (puterii), apelând de obicei către una sau altă necesitate. Iată de ce evaluarea morală a argumentării etico-deontologice a politicii impune o verificare permanentă. Însă există o clasă de particularităţi etico-deontologice orientate ireproşabil către începuturile ei morale. În aceasta constă deontologia politică a eticii responsabilităţii individuale şi de grup: conştiinţa responsabilităţii, care nu aparţine şi nu se supune nici unei necesităţi exterioare, dar care de sinestătător devine necesitate pentru om şi colectiv. Deontologia obligativităţii întruchipată în deontologia responsabilităţii obţine cea mai reuşită şi deplină întruchipare. Dar chiar şi aceasta, pare că moral ireproşabilă poate să se pomenească suspectă, dacă, de pildă, responsabilitatea înseamnă în mod impecabil înfăptuirea unei politici vicioase, când deontologia obligativităţii nu include evaluările ei substanţiale. Judecăţile moral-deontologice, în mod obişnuit sunt destul de generale şi apriori responsabile. Orientarea judecăţilor moral-deontologice către valorile absolute (ipoteza de sprijin, din care purcede valoarea morală) devine operaţională numai când e destul de vădită evaluarea morală a politicii. Discuţiile despre intenţiile, sensul politicii, despre scopurile şi sarcinile ei e fenomen funcţional obişnuit şi caracteristic. Există şi reprezentări despre deontologicul etic al acţiunii politice sau intenţiei mai clare şi de aceia mai aproape de evaluarea morală. Împreună cu conştientizarea limitei posibilului şi în corespundere cu fapta actorului politic recunoscută ca normă de cutumă culturală, conceptul deontologic a eticităţii include şi o clară caracteristică morală.

Fundamentele etico-deontologice ale politicii se manifestă ca un atribut obligatoriu, dar expresia lor este nemijlocită şi temporală. Schimbarea politicii atrage după sine şi modificarea ideilor, care o inspiră, a dispoziţiilor şi impulsurilor de voinţă. Deontologia stabilităţii poate să se modifice în deontologia etică a înnoirii, care la rândul ei se transformă în deontologicul etic al supravieţuirii, cum s-a întâmplat la începutul anilor 90 al secolului XX în Republica Moldova. Cerinţele deontologice către politică sunt constante, fie ca principii absolute a moralităţii unei sau altei culturi politice, fie ca forme concrete, adaptate în diferite situaţii reale de către cerinţe separate, deseori elementare, de către un politician sau un oricare alt participant al vieţii politice a societăţii şi nu pot fi întruchipate cu o morală înaltă. Permanent acţionează şi tendinţele, însuşirile deosebite ale politicii şi moralei, care sau le apropie, sau le separă.

În deontologia politică specificul moral radical se deosebeşte de cel etic. Dacă morala într-un mod sau altul poate să caracterizeze acţiunea politică, care se află în afara ei şi numai intră cu ea în unele sau alte relaţii, etica este prezentă în politică, fiindu-i indispensabilă ca una din începuturile ei direcţionale. De aceia filosofia politică şi teoria normativistă tandentă sferei politice, într-un mod sau altul, e legată cu căutarea răspunsurilor la întrebările legate de deontologia

politică. Încă arta Greciei Antice cerceta problema fundamentală a deontologiei politice. Cerinţele imperativului etic al polisului faţă de cetăţeni, pe de o parte, şi obligaţiunile general-umane a unui om aparte, sunt legate cu poruncile moralităţii, pe de altă parte. Aşa apare antinomia moralităţii autonomiei omului şi pretenţiile către universalitate a oricărui gen de formaţiune politică.

Echitatea judecăţii şi acţiunii este recunoscută ca unul din criteriile centrale a deontologiei politice tradiţionale. În filosofia creştină medievală echitatea se precaută ca fundament şi criteriu al deontologiei politice. Textele clasice disting asociaţii politice şi acţiunile lor, folosindu-se de criteriul prezenţei sau lipsei în ele a echităţii.

La etapa contemporană se evidenţiază tradiţia intelectuală şi instrumentală de a precăuta drepturile omului, în calitatea de fundament universal de relaţii reciproce dintre deontologia politică şi morală. Drepturile omului constituie acea limită, care poate spulbera orice atentat a diverselor forţe politice. La nivelul dreptului internaţional principiile de bază a lor sunt expuse în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, primită de ONU la 10 decembrie 1948 şi codificate mai târziu într-un şir de convenţii legislative. Dificultăţile realizării sunt legate de efectivitatea activităţii ONU. Însă importanţa morală a documentelor enumerate e greu de reevaluat. Din punct de vedere a dialecticii interconexiunile, reprezintă răspândirea şi recunoaşterea drepturilor omului ca valoare universală şi consimţământul de a le urma în politica practică. Poziţia cerinţei despre drepturile omului îşi are originea în tradiţia Iluminismului European şi de la început cuprinde spaţiul sociocultural european. Este necesar să deosebim drepturile omului ca drept de protecţie de la revendicările statului (drepturile omului) şi ca dreptul participării în procesul politic (drepturile civile). În cadrul formaţiunii politice ele devin eficiente şi reale numai în acel caz, când sunt fixate instituţional şi, corespunzător, încălcarea lor este însoţită de o sancţionare fără întârziere.

Ambigue şi contradictorii sunt orientările deontologice şi normele obligativităţii etice şi reprezentările despre obligativitate în politică. În sfera moralei urmarea obligativităţii reprezintă corespunderea politicii anumitelor criterii, în principiu criteriilor superioare ale moralităţii. Obligaţiunea în politică prezintă realizarea rezultatelor dorite. Apare dilema „Machiavelli": alegerea dintre atingerea scopurilor politice prin orice mijloace, chiar şi imorale, aşadar prezenţa datoriei politice sau respectarea obligativităţii etice, cu preţul rezultatelor politice. Politica nu devine în mod impecabil morală, dacă obligativitatea se mărgineşte numai la corespunderea ei normelor moralităţii, dar realizarea ei nu oferă rezultate politice, mai precis, nu realizează obligativitatea politică fiindcă în politică în acelaşi timp există două obligativităţi: morală şi de interes. Prin realizarea obligativităţii morale nu se obţine politică, prin realizarea celei de interes nu rămâne loc pentru moralitate. Şi, dacă urmarea ambelor obligativităţi în acelaşi timp e imposibilă, atunci e inevitabil de ales dintre ele, şi actorul politic, fireşte, alege

obligativitatea de interes, care este fundamentată etic. Din cele cunoscute această concluzie deonto-politică o face Machiavelli.

Pentru a nu îndemna actorul politic către astfel de concluzii, de a-l izbăvi de ele, în deontologia politică e necesară ieşirea din limitele relaţiilor moralii şi interesului, altfel spus, este impusă introducerea în aceste relaţii a factorilor nemorali şi ne politici, făcându-i mai puţin contradictorii. Mai întâi vom precăuta mai amănunt, cum se aranjează astfel de relaţii. Apare întrebarea inspirată de autonomia relativă a moralei şi politicii şi posibilităţii alegerii dintre ele: e reală separarea liberă a politicii şi moralei? Morala limitează politica, libertatea acţiunii politice necontrolabile. Or deontologia politică se străduie să se elibereze de morală. Obţinerea rezultatului serveşte argument convingător pentru asemenea emancipări. Comunitatea funcţiilor reglementare, de control totuşi leagă morala şi politica, ca şi un şir de alţi factori, rolul cărora, într-adevăr, nu e constant, dar din perspectivă istorică continuu sporeşte. Acţiunea afecţiunilor (sentimentelor) aşa ca responsabilitatea, obligativitatea, datoria, veridicitatea, credinţa, încrederea, prestigiu (puterii), binele omului şi societăţii etc., care alcătuiesc fundamentul cultural, social, dar şi emoţional al moralităţii politice se amplifică: prin cristalizarea în societate a sistemului de norme culturale, reguli, tradiţii, dispoziţii, complexul vieţii emoţionale a societăţii; prin cerinţele actuale a societăţii, care sunt legate cu procesele renovării şi necesită evaluări morale înnoite. Eliminarea din politică a aprecierilor morale este o anumită orientare moralistă, deşi negativă, iluzorie după esenţa sa şi o direcţie în temei greşită în autonomia deplină a politicii. Încercările separării evidenţierii autonomiei politicii de la alte sisteme sociale s-au dovedit a fi neconvingătoare. După cum politica e legată de ideologie, drept, economie, cultură, ştiinţă, ea nu poate evita contactele cu domeniul moral. Moralitatea este locul slab în deontologia politicii şi puterii, de aici reiese încercările de deviere de la morală şi de la evaluările ei.

Apare o problemă destul de morbidă (bolnăvicioasă) a relativităţii moralei în deontologia politică, mai precis, este vorba despre relativitatea ei dublă adresată criteriilor superioare general-umane. Morala şi adevărurile, în acest context, sunt foarte aproape, şi nu întâmplător adevărurile moralei se descoperă tot destul de complicat ca şi oricare alte adevăruri. Morala şi adevărul sunt egal concrete în deontologia politică, şi tot aşa, cum poate fi pusă întrebarea despre veridicitatea unui sau altui eveniment politic, căutând justificări pentru abateri de la criteriile (principiile) moralităţii veritabile. Aşa îndreptăţire, cu atât mai mult, este importantă pentru că argumentul moral, aşa ca şi cel etic, servesc ca unul din cei mai importanţi legislatori ai argumentelor politicii şi puterii. Dar, un şir de circumstanţe şi mai mult complică în deontologia politică relaţiile cu morala.

Mai întâi de toate în structura acţiunii politice actorii sunt diferiţi şi nu coincid ca reprezentanţi ai moralităţii politice. Morala grupului (partidului) şi relaţiile în formaţiunea politică sunt mai complicate decât cele ale individului. Un in-

divid fără cusur poate să participe într-o grupă politică imorală: instituție politică, organizație de partid, organ al puterii etc. De aici şi coliziunea moralei duble – de grup şi individuală, şi a crizelor destul de dese, uneori foarte dificile, a conştiinței individuale şi colective, în deosebit în timpul crizelor sociale şi politice. E posibil şi inversul: un actor politic vicios poate fi capabil să țină sub control o grupă cu morală perfectă sau să arunce umbră asupra reputației morale a ei. În acelaşi timp trebuie de spus că morala individului nu întotdeauna concurează cu politica, pentru că nu orice individ este politician sau participant activ în viața politică. Dar, relațiile în grupă şi între grupe – aceasta de acum e politică şi pentru a o numi deontologică e necesar să se fundamenteze pe o obligativitate etico-morală.

De aceia şi apar paradoxe deontologice politico-morale: susținerea în masă a liderilor imorali (vicioşi) şi participarea maselor în activitatea organizațiilor pe departe ne ireproşabile, uneori chiar criminale.

Particularitatea esențială a deontologiei politice constă în evaluarea etico-morală a participării indivizilor la realizarea puterii, cuprinzând şi participarea în organizațiile formale şi mişcările de masă, includerea în diferite structuri ale statului, ori înlăturarea conştientă de la acestea, manifestarea publică a opiniei sociale şi asupra grupărilor politice guvernatoare. Deontologia politică evidențiază moralitatea şi obligativitatea etică a comportamentului, faptelor, acțiunilor şi activității politice.

Deontologia actorilor politici în orice societate este influențată de diverşi factori subiectivi şi obiectivi, îndeosebi este afectată de sistemul politic, stat, regim şi societatea civilă. În ea obiectul de concepere îl constituie legătura cauzală dintre acțiuni, care este nemijlocit legată de elementul subiectiv al obligativității etice. Iată de ce deontologia politică este definită în literatura de specialitate ca mod specific de a acționa, de comportare a actorilor politici în diferite activități şi situații, în funcție de condiția şi rolul lor social, de interesele lor, de sistemul de atitudini şi opinii pe care aceştia le exprimă, precum şi de situațiile concrete cu care se confruntă.

Bibliografie:

1. Betea L. Psihologia politică – o disciplină socială. - Bucureşti, 2009.
2. Chelcea S. Personalitate şi societate în tranziție. - Bucureşti, 1996.
3. Toffler A. Puterea în mişcare. - Bucureşti, 1997.
4. Volcoff V. Manualul corectitudinii politice. - Bucureşti, 2009.
5. Weber M. Etica protestantă şi spiritul capitalismului. - Bucureşti, 1996.
6. Баталов Э. Политическая культура современного американского общества. - Москва, 1990.
7. Политология. Энциклопедический словарь. - Москва, 1993.

Prezentat la redactie la 15 martie 2010

THE USE OF NEGOTIATION AS AN IMPORTANT TOOL FOR DEMOCRATIC POLITICAL CULTURE DEVELOPMENT IN RUSSIA

Alla STREMOVSKAYA
Russian Federation, Moscow, Lomonosov Moscow State University, Institute for Complex Research in Education
Research Fellow, PhD

This article is about negotiation as an important tool for democratic political culture development in Russia. Different approaches to the characteristics of negotiation, its types and negotiation culture specifics are reviewed. It is also shown that negotiation can foster and is strongly related to various political and socio-cultural indicators (tolerance, social structure model, civil society, democracy, cultural milieu, etc.). Negotiation culture is also a necessary part of political culture whereas the type of political culture may influence the negotiation process. More negotiation skill training courses, media programs, publications and conferences on negotiation and negotiation culture are required for further democratization and civil society formation in Russia.

One of the priorities of the modern civil society formation and democratic transformation of Russia is the development of negotiation culture.

In literature and practice different approaches to the characteristics of the 'negotiation' term can be found. In many works there is an idea of the everyday participation in the negotiations of any individual, great extent of negotiations is pointed out. For example, R.Fisher and W.Ury define negotiations as a 'fact of life' [4, 18], as communication aimed at reaching the common ground [5, 49].

A similar point of view is expressed by W.Mastenbroek, who considers negotiation not only as a technique applied during the official negotiations but as a type of behavior used every day; as part of any meeting and discussion [9]. A.Stross sees negotiations not as the processes of interaction between individuals and groups but as the fundamental process that greatly influences the change and development of public life [16, 68]. Such approach is called 'negotiated order' [16, 68].

During our whole life we conduct negotiations [7] and depending on the sphere involved (management, diplomacy, trade, everyday life, other social spheres), different types of negotiations can be distinguished, such as:

- Diplomatic procedure [18] while diplomacy itself can be defined as 'the management of international affairs usually through negotiation' [20].
- Bargaining process.

- Structural (usually in the direct communication between the subjects) process used for the exchange of information, ideas, views and assumptions aimed at the reconciliation of the opposing views [14].
- 'The act of conferring with others in order to reach an agreement or compromise' [20].

Negotiation types can be distinguished by such criteria as the social sphere, their functions, form, level, subject of the discussion, negotiation participants, degree of their cohesion, negotiation formality level, socio-cultural conditions, outcomes (win/win vs. win/lose), objectives, methods, participant interests, conflict type when negotiations are aimed at conflict diagnostics, prevention or resolution.

Success of negotiations depends much on the negotiation culture. 'Negotiation culture' as a term is used by M.Lebedeva. The author points out that if it is typical of the society to strive for high level of agreement through peaceful conflict resolution, then it is necessary to develop negotiation culture. In this case it is presupposed that:

- Non-violent conflict resolution norms exist in the society;
- The large group of the population knows the principles of conducting negotiations and has necessary skills;
- Professional negotiation participant training and studies in the field of negotiations are carried out [8, 255];
- Negotiation skills are being further implemented in practice [8].

In my opinion, negotiation culture involves norms, behavioral models, traditions, values of conducting negotiation. Apart from that, specific characteristics of negotiation culture include rationality, clear structure, pragmatic nature and a number of techniques.

Development of negotiation culture is strongly connected with an individual's behavioural changes. On the contrary, further implementation of negotiation will facilitate negotiation culture development.

Negotiation can foster and at the same time is strongly related to the degree of development of various political and sociocultural indicators. They include degree of tolerance, civil society development, cultural milieu (e.g., established traditions, customs, views, predominance of certain stereotypes and values in the society), conflict or partnership relations. It is also important to clarify what the dominant factors are, whether there is an aspiration to continue confrontation or there is willing to find common ground for consensus. Success of the negotiations also depends much on the communication skills of the participants, previous experience of conducting negotiations, understanding of the positions, interests, psychological specifics and points of view of another party.

Negotiation is a very significant tool of conflict diagnostics, prevention and resolution. Different types of conflicts are identified in various social spheres of the contemporary society.

Conflicts can be distinguished by

- the number and staff of the participants (e.g., local, inter-State and regi-onnnal conflicts);
- intensity and nature of conflict relations;
- nature of the disagreement (ethnic, religious, ideological, etc.);
- conflict subject (territory, resources, sphere of influence, etc.) [8, 32].

Conflicts can be:

- open and latent;
- asymmetrical and symmetrical [6, 76];
- zero-sum (with the completely opposing interests of the parties) vs non-zero sum [8, 33];
- Relationship conflicts;
- Data conflicts;
- Interest conflicts;
- Structural conflicts;
- Value conflicts [12].

Conflict specifics can be determined by the social sphere. For example, A.Glukhova [2, 6] outlines the following political conflicts:

- Conflicts related to the State and legal systems (in this case classification is based on the State and legal spheres as well the ‘political regime’ [2, 6].
- Status and role conflicts (based on the government-public relations).
- Conflicts between the political cultures (this classification is based on the values) [2].

Political conflicts can also be:

- External and internal;
- (fully or partly) institutionalized and non-institutionalized depending on the conflict normative regulation [17, 466];
- Other types.

Negotiation culture is also a necessary part of political culture whereas the type of political culture may influence the negotiation process. A.Panarin defines political culture as a symbolic system that covers political traditions, norms and values as well as political ideals [13, 327].

Negotiation culture involves knowledge and practicing of consensus techniques of problem solving and conflict resolution. These techniques should become the key components of the democratic political culture in Russia. It is evident that further implementation of such techniques will be fostered by negotiation culture formation. As a result, development of such techniques will lead to

raising the level of democratic political culture.

Negotiations and social structure models are also strongly interrelated. On the one hand, models of social structure might greatly influence the way negotiations are conducted. On the other hand, negotiation itself may lead to the development of a society. According to A.Glukhova, societies can be:

- Democratic and non-democratic;
- Constitution-pluralistic and monocratic (totalitarian and authoritarian);
- Pluralistic and monistic;
- Open and closed [2, 11-12].

A. Glukhova writes that 'different types of societies generate different types of political conflicts' [2, 8]. We can also say that type of the society also determines the predominance of the type(s) of negotiation and negotiation culture. It seems to me, that typical features of the democratic society include well-developed elements of negotiation culture, opinion pluralism, taking into consideration different points of view during negotiation. On the contrary, authoritarian negotiation type prevails in the authoritarian society. In the second case, opinion of the negotiator with a higher status is more likely to be regarded as more important than other negotiators' opinions. Generally, negotiation is not a priority technique of decision-making in the authoritarian society.

Negotiation and negotiation culture may also promote civil society development whereas civil society plays a tremendous role for the way negotiations are conducted.

There are different approaches to the characteristics of the 'civil society' term. Civil society is a system of economic, social, political, religious, spiritual, moral, family, cultural and other public relations that influence social policy formation with respect to public will [3, 24].

The issue of the civil society was raised by T.Hobbes, J.Locke, Ch.-L.Montesquieu, J.-J.Rousseau, W. von Humboldt, G.W.F.Hegel, K.Marx, A.Gramsci and other philosophers.

Interpretations of the 'civil society' term can also be found in the works of the modern scholars. For example, according to D.Mathews, the President of the Kettering Foundation, 'a civil society is that part of society that lies between the private work of family and friends, on the one hand, and the world of governments and "official" institutions on the other' [10, 2]. A.Soloviev defines civil society as the whole complex of various forms of social activity of the population which is not influenced by public authorities and represents the real level of public self-organization [17, 278]. Among the factors that foster involvement of the Non-Governmental organizations A.Soloviev distinguishes 'development of public communications' [10, 280]. Negotiation is one of the forms of public communications. Hence, we can say that negotiation culture development may also lead to more active participation of different social groups in solving diffe-

rent social problems. Analysis of different approaches to the characteristics of civil society also suggests that existence of this type of society should be considered as one of the most significant conditions for conducting successful negotiations.

Negotiation can also stimulate the public democratization process in Russia. High democratization degree also provides more opportunities for conducting negotiations and also determines negotiation form.

It should be taken into account that there are different types of democracy and some of them appear to be more favorable for conducting negotiations than others.

Democracy can be:

- Direct;
- Representative;
- Participatory. A.Panarin shows that for participatory democracy decisions correspondence is made with the model of negotiation process when interests of all participants are taken into consideration [13, 180];
- Deliberative democracy that is based on public discourse [11].
- Plebiscitary (when the citizens have the right to vote for or against the draft law or another decision that has been made by the President, government, party or an initiative group [1, 65];
- liberal;
- socialist;
- totalitarian [1].

So, which types of democracy are the most favorable for conducting successful negotiations? In my opinion, these are participatory and deliberative democracies as they involve great public involvement.

Negotiating can also lead to a higher degree of tolerance in the society which is one of the most topical issues nowadays. Tolerance is defined as 'respect, acceptance and appreciation of the rich diversity of our world's cultures, our forms of expression and ways of being human', as 'harmony in difference' [19]. Indicators of tolerance can be equal social opportunities, mutual respect of human dignity of all members of the society and respect of the human rights, equal opportunities for political participation, "possibility for joint participation of the majority and minority representatives in different types of activity", following the traditions and customs of any culture, "freedom of religion", participation of all social groups in solving common problems [15, 22-23]. Tolerance indicators can also be stereotypes. Depending on the sphere of application tolerance can have a number of specifics. Development of tolerance can be significantly facilitated by the development of negotiation culture as communication will allow to learn more about different ethnic cultures, destroy some stereoty-

pes, identify problems and areas of disagreement and probably let us become more tolerant to each other.

Tolerance may also greatly influence general possibility and success of negotiations. A very low degree of tolerance may be a barrier to conducting negotiations and even become a determinant of lack of communication.

Negotiation can also be regarded as the means of reaching sociocultural consensus (this term is used by A.Panarin [13, 176]. On the contrary, following the principle of sociocultural consensus will undoubtedly facilitate successful negotiations.

Analysis of negotiation and political as well as sociocultural factors shows their interconnectedness. Negotiation is a very significant tool of development of the democratic political culture, social structure model, elements of the civil society, conflict prevention and resolution, tolerance, etc. It should also be admitted that high degree of tolerance is impossible without well-developed democratic values while high level of democracy is strongly interrelated with the civil society. On the other hand, all these sociocultural conditions are necessary for conducting successful negotiations. In order for a greater development of these political and sociocultural indicators a number of actions are required. They include negotiation skill training courses, media programs, new publications and conferences dedicated to this issue.

References

1. Введение в политологию: Словарь-справочник. Под ред. В.П.Пугачёва. - Москва: Аспект Пресс, 1996.
2. Глухова А. Типология политических конфликтов. - Воронеж: Воронежский Государственный Университет, 1997.
3. Грачёв М.Н. Политическая система общества. – Москва, 1997.
4. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию или переговоры без поражения. – Москва: "Наука", 1992.
5. Fisher R., Ury W., Patton B. Getting to Yes: Negotiating an Agreement without Giving In. 2nd ed. - Great Britain, 1992.
6. Конфликты в современной России (проблемы анализа и регулирования). Под ред. Е.И.Степанова. - Москва: Эдиториал УРСС, 1999.
7. Корнелиус Х., Фэйр Ш. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты. - Москва, 1992.
8. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов. - Москва, 1997.
9. Mastenbroek W. Negotiate. - Great Britain, 1989.
10. Mathews D. A Civil Society and the Economy. For Bangkok Lecture. – Kettering Foundation, USA, 1999.

11. Mathews D. Politics for People: Finding a Responsible Public Voice. – University of Illinois Press, 1994.
12. Oregon Mediation Centre Resources http://www.internetmediator.com/medres/pg18.cfm
13. Панарин А. Политология. Учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. - Москва: "ПБОЮЛ С. М. Грачёв", 2001.
14. Разрешение экологических конфликтов (материалы по семинару). Москва, 25 февраля 1991 года. Организация: Search for Common Ground. Директор программ: Betsy Cohen.
15. Риэрдон Б. Толерантность - дорога к миру. - Москва: Изд-во "Бонфи", 2001.
16. Schellenberg J.A. Conflict Resolution. Theory, Research, and Practice. – State University of New York Press, Albany, 1996.
17. Соловьёв А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов. - Москва: Аспект Пресс, 2001.
18. Soviet Diplomacy and Negotiating Behavior: Emerging New Context for U.S. Diplomacy. - USA, 1979.
19. UNESCO. Declaration of Principles on Tolerance (1995).
20. Winham G.R. Diplomacy and Negotiation. Course Outline (Fall 2003 / 2004). - Dalhousie University. Department of Political Science, 2003. http: //centreforforeignpolicystudies.dal.ca/pdf/pol3581.pdf

Received by the editorial board
on January 9, 2010

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Богдан БАНТАШ
Республика Молдова, Кишинев, Институт европейской интеграции и политических наук Академии Наук Республики Молдова,
докторант сектора политологии

Владимир АНИКИН
Республика Молдова, Кишинев, Институт европейской интеграции и политических наук Академии Наук Республики Молдова,
доцент, доктор хабилитат политических наук

The article aims to provide the reader with the general characteristics of the actual foreign policy of the Republic of Moldova, its trends and problems; the place of the Republic of Moldova in the modern Eurasian geopolitical architecture. Much attention is given to the concept of neutrality, its germ and evolution from the origin to the present; the concept and trend of the perpetual neutrality. The article acquaints the reader with the thorough review of the aspects of acquisition of the perpetual neutrality status by the Republic of Moldova; the advantages it gives in the military end, the home and foreign political ends; the problems of the perpetual neutrality in connection with the processes of the European integration.

Для каждого существующего в настоящее время, будь-то малого, среднего или крупного государства, геополитика является конкретной формой и сферой его деятельности на мировой арене. Геополитическое устремление определяется степенью зависимости государственной политики и международных отношений от системы политических, военно-стратегических, экономических и иных взаимосвязей, обусловленных влиянием географических факторов. Действительно, государственная политика в области международных отношений остается одной из основных функций суверенного и независимого государства, определяющее его место в международном сообществе. В этой связи геополитические перспективы являются исключительно актуальными и для Республики Молдова.

В настоящее время международные отношения характеризуются многообразием различных взаимосвязей, высокой степенью сложности. В пес-

трой картине трансформирующихся международных отношений можно выделить несколько достаточно явных тенденций развития. Первая тенденция связана с «перелицовкой» сложившегося в последние десятилетия миропорядка – переходом от однополярного к многополярному миру. Вторая тенденция характеризуется усилением темпов интернационализации экономической и других сфер общественной жизни, то есть глобализацией. Наконец, третья тенденция свидетельстует о нарастании глобальних проблем, или как их сейчас называют, вызовов (предотвращение ядерной войны, продолжающаяся отсталость стран «третьего мира», демографические проблемы человечества, устранение голода и недоедания, обеспечение сырьем и энергией, устранение опасных болезней и т. д.).

Разумеется, в таких сложных международных условиях политическому классу такой малой страны, как Молдова, к тому же одной из самых бедных на европейском континенте и находящейся под «иглой» системного политического и экономического кризиса, нелегко выстраивать собственную геополитическую стратегию своего поведения, более или менее полностью согласующуюся с ее действительными национальными интересами. Причем, для реализации своих насущных интересов страна использует достаточно традиционный «набор» инструментов, или, скажем так, геополитических фигур влияния и взаимодействия.

Сегодняшнее место Республики Молдова в мировой политике определяется полноправным членством страны в Организации Объединенных Наций (2 марта 1992 г.), в Содружестве Независимых Государств (8 апреля 1994 г.), в Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (30 января 1992 г.), в субрегиональной группировке ГУАМ (ранее ГУУАМ). Кроме того, Молдова «занята» в таких авторитетных программах, как «Вызовы тысячелетия», «Восточное партнерство» и др. Вместе с тем внешнеполитическую деятельность государства в годы независимости нельзя, к сожалению, назвать последовательной и выверенной в интересах страны: конъюнктурные соображения порой преобладают. В определенной степени это объясняется частой сменой политических элит, режимов власти, а также слабой культурой достижения компромисса в обществе. К тому же, трудно не согласиться с отдельными политическими аналитиками утверждающими, что большое влияние на геополитическую стратегию страны оказывает ее местоположение на линии раздела «Запад-Восток», что в определенной степени подтверждается фактами проявляющейся политической бифуркации, или раздвоением. В самом деле, равновесие сил на экономическом и политическом пространстве СНГ подвергается заметному воздействию известных мировых центров сил.

Представляется, что особое значение для Молдовы является ее вхождение в Содружество Независимых Государств (СНГ), сначала на правах

ассоциированного (1991 г.), а затем и полноправного члена (1994 г.). Принадлежность к данному межгосударственному образованию облегчает выход страны на международную арену, способствует развитию тесных экономических и культурных связей. Как известно, страны СНГ были официально объявлены приоритетными партнерами во внешней политике России. В свою очередь Республика Молдова жизненно заинтересована в дальнейшем укреплении многостороннего сотрудничества с Украиной, Белоруссией и другими бывшими союзными республиками. Центральное место в таком сотрудничестве, несомненно, принадлежит Российской Федерации, с которой у нашей страны заключен договор о стратегическом партнерстве. Острая нужда в энергоресурсах в основном покрывается за счет России. До последнего времени именно Россия остается крупным импортером молдавской плодоовощной и винодельческой продукции. Сотни тысяч трудовых мигрантов трудятся в российском народном хозяйстве. Как известно, доходы мигрантов-гастарбайтеров, пересылаемые на родину, составляют весьма заметную часть государственного бюджета нашей страны. Всего же, по оценке МВД Российской Федерации, из России в государства Содружества трудовыми мигрантами ежегодно вывозится 16-20 млрд. долл. К тому же, через российскую территорию и транспортные пути осуществляется транзит грузопотоков с дальним зарубежьем, что позволяет сохранять с торговыми партнерами позитивный торговый баланс. Все это в определенной степени помогает снижать социально-экономическую напряженность [1, 91].

Необходимо подчеркнуть, что престиж России и степень ее влияния в сопредельных государствах во многом будет зависеть, «во-первых, от того, каких жизненных стандартов достигнет она сама и, во-вторых, от того, сможет ли она удержать и укрепить свои позиции в сфере образования, науки, культуры, распространения русского языка как объединяющего начала в рамках СНГ» [2, 79]. При этом необходимо учитывать, что задача формирования (или возрождения) единого гуманитарного пространства бывших союзных республик тем более в совершенно иных исторических условиях представляется весьма трудной и долгосрочной.

О принципиальной открытости Республики Молдова мировому сообществу и заинтересованности страны в решении внутренних проблем с участием международных посредников свидетельствует непосредственное участие представителей России, Украины и ОБСЕ (в качестве посредников) в процессе урегулирования приднестровского конфликта (основные стороны урегулирования конфликта - Республика Молдова и самопровозглашенная Приднестровская Молдавская Республика). Позднее к переговорному процессу в качестве наблюдателей присоединились Европейский Союз и Соединенные Штаты Америки, что предрешило создание так на-

зываемого формата «5+2». Возобновившиеся в последнее время двусторонние и многосторонние консультации в данном формате, вселяют надежду на ускорение переговоров по урегулированию застарелого конфликта с возможным использованием наработок известного «плана Козака». Как известно, Россия продолжает осуществлять необходимые миротворческие действия в конфликтном регионе. Нельзя не отметить выдающуюся роль России в прекращении вооруженного противостояния на Днестре (1992 г.). По мнению многих аналитиков, Россия является ключевым звеном в процессе приднестровского урегулирования.

В определенной степени примером политической бифуркации / раздвоения в геополитической сфере деятельности Республики Молдова в последние годы служит членство страны в ГУАМ (ранее ГУУАМ). Вступая в данное субрегиональное, соперничающее с СНГ объединение, Молдова, разумеется, преследовала благие цели и надежды, которые, к сожалению, не оправдались. В рамках этой группировки, как известно, не удалось миротворчески эффективно поспособствовать урегулированию ни приднестровского, ни нагорно-карабахского конфликта. Не удалось создать зону свободной торговли. Налицо довольно скромный обмен инвестициями. Попытка привлечь к проектам ГУАМ Польши и Литвы ограничивается политическими декларациями. «Работает» лишь тема развития демократии, на основе которой крепкую международную организацию создать трудно. Конечно, влияние ГУАМ в зонах замороженных конфликтов могло бы возрасти, если бы эта группировка, как она себя «видит» на самом деле, стала одним из ключевых элементов новой архитектуры европейской и трансатлантической безопасности. Сегодня же члены ГУАМ, по мнению аналитиков, используют этот бренд в основном для балансирования между Западом и Россией и для давления на Москву с целью получения преференций.

С приходом к власти после победы на парламентских выборах 29 июля 2009 года оппозиции прежнему режиму (Партия коммунистов Республики Молдова), политическая ситуация в стране кардинально меняется. Можно утверждать, что происходит полная смена политического класса. А вместе с приходом новых политических сил меняются в том числе и геополитические интересы. Уже самоназвание коалиции «За европейскую интеграцию» говорит о многом. Новое руководство страны предпринимает решительные шаги в сторону сближения с Европейским Союзом. Правда, по отношению Молдовы к СНГ у руководителей четырех партий, входящих в правящую коалицию, имеются кардинальные расхождения.

Серьезную озабоченность широкой общественности вызывают попытки нового руководства страны внести существенные изменения в действующую Конституцию (принята 29 июля 1994 года). Уже утверждена парла-

ментская комиссия по разработке проекта нового Основного закона страны. Отдельные представители верховной власти публично и недвусмысленно высказываются и о возможных приоритетах во внешней политике страны. У нынешней коалиции, как отмечалось выше, имеются разные взгляды и подходы в этом вопросе. Либеральное крыло (Либерально-демократическая партия и Либеральная партия) совсем иначе относятся к статусу нейтралитета государства – они говорят о возможности вступления в НАТО, в свою очередь, демократическое крыло (Демократическая партия и Альянс «Наша Молдова») жестко стоит на позиции необходимости сохранения и укрепления статуса нейтралитета; и не только в Конституции страны, но в целом - в пакете дискуссий, переговоров и решений по приднестровскому урегулированию, с закреплением статуса нейтралитета в документах международного уровня.

Общим ключевым и долгосрочным подходом нынешней властной коалиции, несомненно, остается курс на европейскую интеграцию, однако, по заверениям лидеров демократов, это направление не должно означать разрушение традиционных взаимоотношений Молдовы с восточными партнерами и в первую очередь стратегического партнерства с Российской Федерацией на взаимовыгодных условиях.

Статус нейтралитета, закрепленный в статье 11-й Конституции Республики Молдова, несомненно, является геополитическим выбором страны и - что очень важно - подтверждается согласованными принципами функционирования формата правящей коалиции. Это дает основания для более подробного осмысления ситуации сложившегося вокруг этого феномена.

С окончанием «холодной войны» и прекращением функционирования сложившейся за полвека системы европейской безопасности, основанной на балансе сил центров, объединяющих группы государств, на политической карте Европы возникает «пояс» государств диаметрально сменивших внутри- и внешнеполитические приоритеты, появляется ряд региональных организаций, объединяющих те или иные страны Европы и претендующих на включение в европейскую политику.

Принцип нейтралитета, как один из старейших европейских принципов политического взаимодействия между государствами, несмотря на процессы интеграции и глобализации, на сегодняшний день не только не утратил своего значения, но и вызывает к себе все больший интерес современных политологов. Европейские страны, провозгласившие нейтралитет не только не отказываются от него, но и увеличивают свое влияние в деле поддержания европейской безопасности, будучи не обременены обязательствами в военной сфере, выступая посредниками в конфликтных ситуациях, располагая возможностями перенаправить значительные средства с нужд обороны на экономику и социальные программы, давая своим граж-

данам уверенность в отсутствии опасности военной агрессии извне или втягивания в вооруженный конфликт на основе принятых на себя обязательств в рамках военно-политического союза. Так, президент Австрии Х.Фишер заявил в 2005 году, что "как и прежде, наш конституционный закон об австрийском нейтралитете является действующим законом. Конституционное право устанавливает, что Австрия не будет принимать участия ни в каких войнах, не допустит присутствия никаких иностранных войск на своей территории, не вступит ни в какой военный договор. Эти три пункта важны сегодня, как и прежде. Поэтому мы не состоим в НАТО, и к этому я бы добавил, что мы очень высоко оцениваем роль ООН и пытаемся проводить такую внешнюю политику, в которой принципы мира, защита мира и решение проблем мирными средствами ставились бы на первый план» [3]. Изучение опыта Австрии, с точки зрения истории и форм участия нейтрального государства в структурах Европейского союза, на наш взгляд, представляется ценным и для Республики Молдова в рамках перспектив европейской интеграции.

Понятие нейтралитета зародилось в античной Греции и первоначально базировалось на религиозных традициях и ритуалах, в частности на *асилиях*, дававших городу-полису «гарантии от нападений пиратов и надежду на защиту со стороны государств, союзов и городов, признавших праздник «священным». Фактически это было признание нейтралитета города [4, 239]. В средние века нейтралитет получил широкое распространение в Европе и подразумевал полное воздержание от какого бы то ни было содействия государствам, ведущим войну, и строго беспристрастное отношение к конфликтующим сторонам. Представления о нейтралитете феодального общества средневековой Европы отражены, например, в известных работах Н.Макиавелли «Государь», «О военном искусстве», «История Флоренции».

Современная концепция нейтралитета, вытекающая из прав и обязанностей нейтрального государства, закрепленных в Гаагской конвенции «О правах и обязанностях нейтральных держав и лиц в случае сухопутной войны», принятая на 2-й Гаагской конференции 18 октября 1907 года, главным образом, заключается в следующем:

1. Непредставление собственных вооруженных сил воюющим сторонам.

2. Непредставление своей территории воюющим сторонам.

3. Не дискриминация воюющих сторон в поставках [5].

Постоянный нейтралитет подразумевает международно-правовое признание нейтрального статуса государства, который гарантируется международным сообществом. Государство не вправе самостоятельно в одностороннем порядке отказаться от такого нейтралитета. Государство, обладаю-

щее таким статусом, обязано придерживаться нейтралитета и в мирное время [6].

Нейтралитет Республики Молдова, как отмечалось выше, провозглашен статьей 11-ой Конституции страны 1994 года [7, 1]. Положения о постоянном нейтралитете закреплены также в Военной доктрине Республики Молдова, подчеркивающей ее оборонительный характер, определяемый конституционно провозглашенным принципом нейтралитета; базированием в политическом аспекте – на мирном разрешении международных споров; поддержанием обороноспособности государства и расширении взаимовыгодного военного сотрудничества на принципах уважения суверенитета, независимости и невмешательства во внутренние дела других государств [8]. В соответствии с принятой в 1995 году Концепцией внешней политики, «Республика Молдова проводит политику постоянного нейтралитета, взяв обязательство не участвовать в вооруженных конфликтах, в политических, военных или экономических союзах, имеющих целью подготовку к войне, не использовать свою территорию для размещения чужих военных баз, не владеть ядерным оружием, не производить и не испытывать его» [9]. В сегодняшних политических условиях взятый Республикой Молдова курс на постоянный, международно-признанный нейтралитет представляется наиболее целесообразным из имеющихся альтернатив с политической, экономической и социальной позиций. Позитивное значение постоянного нейтралитета Республики Молдова в первом приближении с очевидностью включает следующее:

Военный аспект:

- гарантии от любого иностранного военного присутствия;
- минимальная вероятность как военной агрессии извне, так и включения в список целей для ответного или превентивного удара, в том числе ракетно-ядерного;
- отсутствие необходимости содержания современных дорогостоящих средств ведения войны, как для индивидуальной обороны, так и для участия в коллективных силовых операциях.

Внешнеполитический аспект:

- высокий авторитет нейтрального государства в международной политике, как надежного и предсказуемого политического партнера, посредника в урегулировании споров и ситуаций, стабилизирующего фактора в региональной геополитической конфигурации;
- отсутствие геополитических обязательств, вытекающих из членства в военных блоках, и, следовательно, проведения подлинно независимой внешней политики и принятия политических решений в собственных интересах.

Внутриполитический аспект:

- политическая стабильность в обществе, отсутствие разделяющего фактора внешней угрозы;
- высокая инвестиционная привлекательность нейтрального государства, как безопасного и предсказуемого партнера;
- свободное развитие экономики, возможность перенаправления значительных средств на экономику и социальные программы.

В Европейском союзе кроме упоминавшейся выше Австрии, постоянным нейтралитетом обладают Швеция (старейшее нейтральное государство в Европе, с 1812 года), Финляндия (с 1955 г.), Ирландия (с 1937 г.). Проблемы нейтралитета в контексте европейской интеграции, преимущества и ограничения, налагаемые статусом постоянного нейтралитета, представляют собой бесценный опыт, заслуживающий отдельного изучения.

Проблематика статуса постоянного нейтралитета в контексте европейской интеграции, отличается определенной как политической, так и правовой спецификой отношений внутри Европейского Союза. В частности, принципы Единой внешней политики и безопасности ЕС ставят под вопрос возможность сохранения классического постоянного нейтралитета странами-членами ЕС при условии выполнения обязательств, вытекающих из членства. Известно, что постоянный нейтралитет и отказ от его пересмотра служил одной из причин, осложнявших вступление Швеции в ЕС, которое состоялось только после окончания «холодной войны» в 1992 году [10]. Зачастую, в том числе и в официальных выступлениях, звучат заявления о присоединении к блоку НАТО и военной компоненте ЕС как необходимому условию членства в ЕС. Однако, с международно-правовой точки зрения, нейтралитет не является препятствием для европейской интеграции. Положения о нейтралитете закреплены в Амстердамском договоре 1997 г., предусматривающем возможность «конструктивного воздержания» для нейтральных стран-членов ЕС при принятии внешнеполитических решений в сфере политики безопасности ЕС [11]. Хартия Европейской безопасности 1999 г., подписанная всеми странами ЕС на Стамбульском саммите ОБСЕ, также закрепляет право государства на нейтралитет и, в частности, право свободно выбирать способы обеспечения собственной безопасности. Естественно, членство в Европейском союзе без закрепления оговорок относительно нейтралитета существенным образом ограничивает свободу принятия самостоятельных решений государством-членом в области внешней политики и безопасности, в том числе и в проведении политики нейтралитета. Все нейтральные государства ЕС являются членами программы НАТО «Партнерство во имя мира», участвуют в миротворческих операциях под мандатом ООН, участвуют в программах военной компоненты ЕС в рамках положений Маастрихтского договора 1992 года, в т.ч. подготовке военнослужащих европейских сил быстрого реагирова-

ния, военных учениях и т.д. [12]. Это дает повод поднять вопрос о правовой совместимости такого сотрудничества с принципом постоянного нейтралитета.

Как известно, Республика Молдова также осуществляет ограниченное военное сотрудничество с НАТО в рамках Плана индивидуального партнерства (IPAP), принятого Правительством страны в 2006 году, включающее в себя, в том числе и военные учения [13, 26-44]. Однако международное право, как и прежде, исключает легитимность сотрудничества постоянно нейтрального государства с военными блоками. Такой «выборочный нейтралитет», в определенной степени, ставит под сомнение соблюдение государством нейтралитета и создает опасность непризнания нейтрального статуса государства третьим государством в случае военного конфликта.

Членство в военных блоках также часто рассматривается как необходимое и единственное условие обеспечения национальной безопасности малых государств, исключающее применение силы или угрозы применения силы со стороны третьих государств. Распространение системы коллективных гарантий безопасности в рамках ЕС и НАТО на все страны ЕС, включая нейтральные, и уклонение нейтральных стран от принятия на себя политических последствий членства в системе коллективной безопасности, по мнению специалистов, создает парадоксальную ситуацию. В перспективе подобная практика может привести как к непризнанию нейтрального статуса со стороны третьей страны в случае вооруженного конфликта, так и к отказу государств системы от солидарной защиты данного государства. С другой стороны, признанное нейтральное государство, проводящее последовательную политику нейтралитета в мирное время, наилучшим образом защищено от любой военной агрессии. Военная защита от вооруженной агрессии гарантирована Уставом ООН любой стране мира, в том числе нейтральной [14]. Реализация права государства на международную помощь в случае внешней военной угрозы, как на глобальном, так и на региональном уровнях, предусмотрена и Военной доктриной Республики Молдова. Воздержание от любых форм членства в военных союзах, независимо от объема принимаемых на себя обязательств, создает дополнительные гарантии безопасности государства, в том числе от участия в боевых действиях и от включения в список целей для ответных ударов, а также всякого рода террористических «акций возмездия» против гражданского населения, в случае вступления военного союза в войну с третьими государствами.

Представляется, что закрепленный в действующей Конституции Республики Молдова статус нейтралитета будет сохранен. Во-первых, этот статус находит поддержку у одной из ключевых стран по урегулированию

приднестровского конфликта – России. Во-вторых, результаты проведенного в конце 2009 года независимого социологического опроса показывают, что более половины опрошенных молдавских граждан убеждены, что основным стратегическим партнером Республики Молдова должна оставаться Российская Федерация. Более того, около 59% респондентов считают, что лучшим решением для обеспечения безопасности страны является сохранение Молдовой статуса нейтрального государства [15]. Таков глас народа.

Библиография

1. Годин Ю. Россия и СНГ: геополитические вызовы. // Мировая экономика и международные отношения, 2009, №4.
2. Федулова Н. Влияние России в странах СНГ: гуманитарные аспекты. // Мировая экономика и международные отношения, 2007, №5.
3. Кружков В.А. Как Австрия стала нейтральной. // Международная жизнь, 2008. №. 8-9.
4. Фролов Э.Д. и др. Альтернативные социальные сообщества в античном мире. – Санкт-Петербург, 2002.
5. Международное право. Ведение боевых действий. Сборник Гаагских конвенций и иных соглашений. - Москва, 1995.
6. A Collection of Neutral Laws and Treaties of Various Countries. / Ed. by F.Deak and P.C.Jessup. Vol. II. - Washington, 1939.
7. Конституция Республики Молдова. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.1, 18 august 1994.
8. О Военной доктрине Республики Молдова. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.38, 14 iulie 1995
9. Об утверждении Концепции внешней политики Республики Молдова. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.20, 6 aprilie 1995
10. Cramer P. Neitralitet och europeisk integration. - Stockholm, 1998;
11. Договора ЕС, в том числе Маастрихтский, Амстердамский и Ниццкий доступны в электронной форме на Eur-Lex. Treaties. (http://www.-europa.eu.int/eur-lex/Iex/en/treaties/index.htm)
12. Государства Альпийского региона и страны Бенилюкс в меняющейся Европе. Под ред. В.Я.Швейцера. - Москва, 2009.
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.134-137, 25 august 2006
14. Устав Организации Объединенных Наций. Центр документации ООН (http://www.un.org/russian/document/centre/).
15. «Коммерсант – Plus», 2009 года, 11 декабря.

Представлена в редакцию
15 апреля 2010 года

REPUBLICA MOLDOVA ÎNTRE CADRUL NORMATIV NAȚIONAL ŞI CEL EUROPEAN PRIVIND COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ

Nicolae DANDIŞ
Republica Moldova, Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul
Doctorand la Catedra Ştiințe Politice a Universității de Stat din Moldova

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

Becoming a member of the Council of Europe in 1995, Republic of Moldova has begun to align its legislative framework at European level, including the cross-border cooperation. The article highlights the most important aspects of the European legislative framework, in terms of legal regulations of the Council of Europe and European Union as the main European institutions which promote cross-border cooperation, achievements and objectives of Moldova to adjust its legislative framework to European standards. Cross-border cooperation is a particularly important area for strengthening relations with neighboring states, depending largely on legal mechanisms and political will of national and local authorities. Improving the legal framework and the relations with neighboring countries will contribute to a better use of EU financial assistance under the European Neighborhood Policy focused on cross-border impact projects, which would support the European integration process of Moldova.

În contextul realizării dezideratului național de integrare europeană, analiza şi identificarea măsurilor care ar putea sprijini şi facilita acest proces, atît în planul politicii interne, cît şi celei externe, devine indispensabilă. Din 2007, Republica Moldova are frontieră directă cu Uniunea Europeană prin cei cca 684 de km de frontieră cu România şi 8 puncte de trecere a frontierei moldo-române. Uniunea Europeană este interesată să susțină statele din vecinătatea sa directă pentru a promova şi implementa reforme care ar apropia standardele din aceste state de cele existente în UE. Dezvoltarea cooperării transfrontaliere între statele membre UE şi cele de la frontiera sa externă devine astfel unul din mecanismele de colaborare de interes reciproc cu efecte pe termen mediu şi lung pentru apropierea comunităților, oamenilor şi standardelor de viață din Republica Moldova de cele din UE şi invers. Cele mai importante programe de susținere a cooperării transfrontaliere în cadrul UE sunt INTERREG şi PHARE iar la frontierele sale externe au fost TACIS şi CARDS. Din 1996, cînd a fost creat Programul

TACIS, Republica Moldova a beneficiat de asistenţa financiară europeană în implementarea mai multor proiecte transfrontaliere şi de realizare a reformelor democratice în cadrul Acordului de Parteneriat şi Cooperare dintre Republica Moldova şi UE intrat în vigoare în 1998. Odată devenită membră a Consiliului Europei în 1995, Republica Moldova a început alinierea cadrului său legislativ la cel european, inclusiv în domeniul cooperării transfrontaliere. Considerăm deosebit de important de a evidenţia cele mai importante aspecte ale cadrului legislativ european la nivelul Consiliului Europei şi Uniunii Europene, obiectivele şi realizările Republicii Moldova în vederea ajustării cadrului său normativ la standardele europene, ţinînd cont de faptul că „atît UE cît şi Consiliul Europei urmăresc să construiască prin cooperarea transfrontalieră o Europă integră şi stabilă” [29, 7]. Vom preciza că deşi în afara Consiliului Europei şi UE mai sunt şi alte organizaţii, în special regionale, care promovează şi susţin cooperarea transfrontalieră, datorită rolului lor mai puţin important, în studiul de faţă doar le vom menţiona.

1. Consiliul Europei şi cooperarea transfrontalieră

Cel mai important document european privind cooperarea transfrontalieră care se aplică în cele mai multe state europene rămîne a fi Convenţia-cadru cu privire la cooperarea transfrontalieră între colectivităţile sau autorităţile teritoriale de la Madrid din 21 mai 1980, adoptată de Consiliul Europei. În conformitate cu art.2 alin.1, al acestui document „este considerată ca fiind “cooperare transfrontalieră” în sensul prezentei Convenţii, orice concertare a acţiunilor care vizează întărirea şi dezvoltarea raporturilor de vecinătate între colectivităţile sau autorităţile teritoriale care depind de două sau mai multe Părţi Contractante, precum şi încheierea de acorduri şi de aranjamente utile în acest scop. Cooperarea transfrontalieră se va exercita în cadrul competenţelor colectivităţilor sau autorităţilor teritoriale, aşa cum au fost ele definite de dreptul intern. Sfera şi natura acestor competenţe nu sunt afectate de prezenta Convenţie”. La ora actuală, din cele 47 de state membre a Consiliului Europei, au ratificat şi aplică Convenţia de la Madrid 33 de state. La 9 noiembrie 1995 la Strasbourg, statele membre „ţinînd să elimine progresiv obstacolele de orice ordin - administrative, juridice, politice sau psihologice - care ar putea frîna dezvoltarea proiectelor transfrontaliere”, au semnat un Protocol adiţional la Convenţia-cadru compus din 14 articole, fără a se admite rezerve, prin care fiecare stat semnatar „recunoaşte şi respectă dreptul colectivităţilor sau autorităţilor teritoriale aflate sub jurisdicţia sa şi menţionate în articolele 1 şi 2 ale Convenţiei-cadru de a semna acorduri de cooperare transfrontalieră cu colectivităţile sau autorităţile teritoriale ale altor State în domeniile de competenţă comună, conform procedurii prevăzute în statutul lor, în conformitate cu legislaţia naţională şi întru respectarea angajamentelor internaţionale asumate de către Partea respectivă”. Complementar, la 5 mai

1998 statele membre ale Consiliului Europei au semnat Protocolul Nr.2 la Convenția-cadru europeană cu privire la cooperarea transfrontalieră între colectivitățile sau autoritățile teritoriale, compus din 12 articole fără a se admite rezerve. Acest Protocol completează documentele anterioare cu încă o noțiune - „cooperarea interteriorială”, definită în art.1 a acestui document ca fiind „orice acord vizînd stabilirea raporturilor între colectivități sau autorități teritoriale a două sau mai multe Părți contractante, altele decît raporturile de cooperare transfrontalieră ale colectivităților vecine, inclusiv încheierea acordurilor de cooperare cu colectivități sau autorități teritoriale ale altor State”. Nu putem vorbi de aplicarea Convenției cu cele două Protocoale fără a menționa că o condiție inerentă aplicării lor este aplicarea unuia din cele mai importante documente ale Consiliului Europei privind democrația locală – Carta Europeană “Exercițiul autonom al puterii locale” adoptată la Strasbourg în octombrie 1985, completată recent cu un protocol adițional. Anume acest document presupune respectarea principiului autonomiei locale şi a subsidiarității de către autoritățile centrale ale statelor membre a Consiliului Europei, care reprezintă condiții de bază pentru promovarea, stabilirea şi dezvoltarea de către colectivitățile locale a relațiilor de cooperare transfrontalieră şi interteritorială. Art.10 al Cartei Europene privind autonomia locală, prevede dreptul de asociere al autorităților administrației publice locale:

1. Autoritățile administrației publice locale au dreptul, în exercitarea competențelor lor, de a coopera şi de a se asocia, în condițiile legii, cu alte autorități ale administrației publice locale, pentru realizarea de sarcini de interes comun.

2. Dreptul autorităților administrației publice locale de a adera la o asociație pentru protecția şi promovarea intereselor lor comune şi acela de a adera la o asociație internațională de autorități administrative publice locale trebuie să fie recunoscut în fiecare stat.

3. Autoritățile administrației publice locale pot să coopereze, în condițiile prevăzute de lege, cu autoritățile administrației publice locale ale altor state.

Sunt relevante în acest sens, unele prevederi ale Declarației de la Viena a Consiliului Europei din 9 octombrie 1993, în care se afirmă că „Crearea unei Europe tolerante şi prospere nu depinde numai de cooperarea între state. Ea presupune, de asemenea, o cooperare transfrontalieră între colectivități locale şi regionale, fără a se prejudicia constituția şi integritatea teritorială a fiecărui stat” [31]. Art.14 al Cartei Europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992 (a intrat în vigoare la 1 martie 1998) se referă la schimburile transfrontaliere prin care statele semnatare se anagajează “în interesul limbilor regionale sau minoritare, să faciliteze şi/sau să promoveze cooperarea transfrontalieră, mai ales între autoritățile regionale sau locale din zonele în care aceeaşi limbă este folosită într-o formă identică sau apropiată”. Partea I, Art.17 a Convenției-cadru pentru Protecția Minorităților Naționale care pentru

Republica Moldova a intrat în vigoare la 1 februarie 1998, stipulează că: „1) Părțile se angajează să nu aducă atingere dreptului persoanelor aparținînd minorităților naționale de a stabili şi menține contacte libere şi paşnice peste frontiere cu persoane care se află în mod legal în alte state, îndeosebi cu celea cu care au în comun identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă ori patrimoniul cultural”, iar Art.18 al aceluiaşi document: „1) părțile vor depune eforturi pentru a încheia, dacă este necesar, acorduri bilaterale şi multilaterale cu alte state, îndeosebi cu statele vecine, pentru a asigura protecția persoanelor aparținînd minorităților naționale respective”. Politica Consiliului Europei în domeniul cooperării transfrontaliere „răspunde unui dublu obiectiv: instaurarea încrederii şi stabilirea unor relații de bună vecinătate cît şi îndepărtarea obstacolelor, în special juridice, care împiedică unele colectivități teritoriale să coopereze” [4, 46] dar şi „promovarea cooperării transfrontaliere între colectivitățile teritoriale, punerea în valoare a diversității culturale şi lingvistice a regiunilor” [4, 45]. În cadrul Consiliului Europei sub auspiciile Comitetului de Miniştri activează Comitetul director pentru Democrație Locală şi Regională (CDLR) în responsabilitățile căruia revin implementarea proiectelor care promovează democrația la nivel regional şi local. Acest Comitet este asistat de un alt Comitet de experți în domeniul cooperării transfrontaliere (LR-CT) care este responsabil de monitorizarea implementării Convenției-cadru de la Madrid şi protocoalele sale. Fiind un comitet de experți în domeniu, asigură schimbul de informații şi experiență, identifică de asemenea problemele relevante care împiedică dezvoltarea cooperării transfrontaliere, în special cele ce țin de cadrul legal şi propun soluții legale adecvate pentru rezolvarea acestora la nivel interguvernamental. Comitetul de consultanți pentru dezvoltarea cooperării transfrontaliere în Europa Centrală şi de Est este o altă structură din domeniu care a fost înființat în urma unor modificări substanțiale ale sistemelor politice în Europa Centrală şi de Est. Comitetul oferă sprijin pentru inițiativele transfrontaliere a țărilor din regiune şi promovează ratificarea convențiilor europene din acest domeniu. Un actor important al Consiliului Europei care promovează cooperarea transfrontalieră este Congresul Puterilor Locale şi Regionale (CPLR) constituit din delegațiile autorităților locale şi regionale din statele membre. Unul din obiectivele de bază a acestei structuri este „încurajarea cooperării regionale şi transfrontaliere în favoarea păcii, toleranței şi a dezvoltării durabile pentru salvgardarea regiunilor noastre în interesul generațiilor viitoare ... încurajarea creării de euroregiuni” [4, 22].

Toate structurile şi instituțiile Consiliului Europei de la momentul constituirii lor au adoptat o serie de documente (convenții, protocoale, rapoarte, recomandări, rezoluții, declarații) privind cooperarea transfrontalieră, care se adresează statelor membre, pentru a-şi îmbunătăți dialogul politic şi cadrul legal național, care ar permite dezvoltarea cooperării bilaterale sau multilaterale între colectivitățile locale şi regionale din diferite state, ar promova ideea de cooperare transf-

rontalieră, ar crea o bază de date în domeniu, ar acorda asistență în instruire şi consultanță structurilor transfrontaliere create [29, 5-6]. Amintim aici doar unele declarații şi recomandări cum ar fi: Declarația de la Vilnius [35] şi Declarația de la Helsinki din 2002 [10], Declarația politică de la Chişinău din 2003 [30], Rec(2000)1 din 12 ianuarie 2000, Rec(2002)3 din 6 martie 2002, Rec(2005)2E din 19 ianuarie 2005, Rec(2005)3E din 2 februarie 2005, CM/Rec(2007)5, etc, care reafirmă domeniul democrației locale şi cooperării transfrontaliere ca priorități de bază ale Consiliului Europei şi care solicită de asemenea statelor membre să depună eforturi pentru a crea structuri de cooperare transfrontalieră cum ar fi euroregiunile [28]. Timp de mai mulți ani, structurile de lucru ale Consiliului Europei au lucrat la elaborarea unui al 3-lea Protocol la Convenția – cadru de la Madrid care ar crea şi îmbunătăți cadrul legal european privind euroregiunile. Proiectul acestui Protocol a fost adoptat de Comitetul de Miniştri la 9 septembrie 2009 şi va fi deschis pentru semnare la sesiunea a 16-a a Conferinței Consiliului Europei la nivelul miniştrilor responsabili de administrația locală şi regională care a avut loc la Utrecht (Olanda) la 16-17 noiembrie 2009. Consiliul Europei de-a lungul a celor 60 de ani de la constituirea sa a editat o mulțime de publicații şi studii care vizează cooperarea transfrontalieră şi de mare utilitate teoretico-practică (ca exemplu: Ghidul practic de cooperare transfrontalieră reeditat în februarie 2006) [14]. Consiliul Europei conlucrează cu Uniunea Europeană în diferite domenii inclusiv prin programe şi proiecte care contribuie la consolidarea cooperării transfrontaliere la nivel european.

2. Uniunea Europeană şi cooperarea transfrontalieră

Uniunea Europeană reprezintă o comunitate de 27 de state unde frontiera dintre ele are din ce în ce mai mult o semnificație doar simbolică, unde cetățenii statelor membre circulă fără viză, iar cooperarea dintre colectivitățile locale din zonele de frontieră este îndreptată spre asigurarea bunăstării cetățenilor lor. Una din prioritățile de acțiune ale UE încă de la constituirea sa în anii '50 a fost dezvoltarea socio-economică echilibrată a tuturor regiunilor şi de asemenea cooperarea transfrontalieră la frontierele sale. Dezvoltarea relațiilor de colaborare dintre regiuni şi mai ales cele de o parte şi de altă a frontierelor UE viza asigurarea unei zone de securitate şi prosperitate în imediata sa vecinătate, mai ales în contextul extinderii UE şi aspirațiilor statelor vecine de a adera la Comunitatea Europeană. Oraşele şi regiunile de frontieră cît şi colaborarea cu cele de pe cealaltă parte a frontierei, trebuiau privite ca laboratoare la scară mică a unei Uniuni Europene extinse [6, 103]. Dezvoltarea cooperării transfrontaliere a cunoscut o nouă etapă de la începutul anilor '90 într-un nou context geopolitic regional, odată cu transformările politice şi constituirea sistemelor politice democratice din Europa Centrală şi de Est [29, 5-8]. Practic, din 1990 UE a demarat susținerea sa financiară pentru cooperarea transfrontalieră prin programe (INTERREG, PHA-

RE, TACIS), dar şi proiectele LACE (*Linkage, Assistance and Cooperation for the European Border Regions*) şi RCBI (*Regional Capacity Building Initiative*) [24, 15]. Dacă Consiliul Europei are mai mult o influienţă instituţională asupra dezvoltării cooperării transfrontaliere pentru statele europene, atît pentru statele membre UE, cît şi pentru cele care nu sunt membre UE, instrumentele de asistenţă şi contribuţia financiară a Uniunii Europene sunt mult mai substanţiale în acest domeniu. Baza legală pentru acţiunile Uniunii Europene în domeniul cooperării transfrontaliere este asigurată de trei politici: Politica de Coeziune, Politica de Pre-Aderare şi Politica Europeană de Vecinătate, fiecare politică avînd strategii şi mecanisme specifice de implementare. La nivelul Comisiei Europene funcţionează Directoratul General Politică Regională (DG Regio) care este responsabil de implementarea politicii de dezvoltare regională, inclusiv de cooperarea transfrontalieră în interiorul Uniunii Europene, iar cooperarea transfrontalieră la frontierele externe ale UE ţine de competenţa Directoratului General Relaţii Externe şi de Directoratul General Extindere. Un rol important în crearea cadrului legal şi a implementării mai multor iniţiative în domeniul cooperării transfrontaliere îi revine organului consultativ al Comisiei Europene, Consiliului UE şi Parlamentului European - Comitetul Regiunilor creat în 1994 şi în a cărui componenţă intră reprezentanţii autorităţilor locale şi regionale din statele membre UE. Cînd Tratatul privind constituirea Comunităţii Europene şi Tratatul privind Uniunea Europeană au fost revăzute la Amsterdam s-a adăugat un fragment de text în art.198 (c) (actualmente art.265, sau art.307 în Tratatul de la Lisabona care încă nu a intrat în vigoare) prin care este obligatorie consultarea Comitetului Regiunilor de către Consiliu sau de Comisie, în special pe subiectele de cooperare transfrontalieră. Regulamentul privind Fondul European de Dezvoltare Regională stipulează în domeniile de susţinere financiară şi „suport pentru cooperarea transfrontalieră, transnaţională şi interregională ... dezvoltarea activităţilor transfrontaliere economice, sociale şi de mediu prin strategii comune pentru dezvoltare teritorială durabilă” [25]. Majoritatea statelor membre UE fiind şi membre ale Consiliului Europei aplică Convenţia-cadru de la Madrid privind cooperarea transfrontalieră şi Protocoalele acesteia. Cu toate acestea, după analiza diferitor proiecte şi iniţiative privind cadrul legal al cooperării transfrontaliere la nivelul UE, s-a propus în 2004 adoptarea Regulamentului privind *Gruparea Europeană de Cooperare Transfrontalieră (GECT*, în engleză - *EGCC)* [20], iar şi după modificarea acestei propuneri, inclusiv a titlului documentului şi entităţii, UE a adoptat noul instrument legal pentru statele membre UE în domeniul cooperării transfrontaliere şi anume *Gruparea Europeană pentru Cooperare Teritorială (GECT*, în engleză - *EGTC)* prin Regulamentul din 2006 [26], care spre deosebire de documentele Consiliului Europei formate mai mult din principii decît din drept aplicabil, noul instrument GECT oferă pentru prima dată statelor membre UE un cadru legal multilateral pentru cooperarea te-

ritorială. D.Hübner, fostul Comisar responsabil de Politica regională a UE declara: „GECT reprezintă un important pas înainte în punerea în practică a cooperării transfrontaliere. GECT le oferă autorităților locale şi regionale opțiunea de a crea grupuri transfrontaliere cu personalitate juridică”. În cadrul unui studiu publicat cu privire la noul instrument juridic GECT, autorii evidențiază 7 caracteristici ale acestei entități: 1) Formatul s-au natura sa transfrontalieră; 2) Existența personalității juridice; 3) Înregistrarea persoanei juridice la un singur oficiu, care trebuie să fie situat pe teritoriul UE; 4) Recunoaşterea capacității legale extensive în sistemele legale naționale implicate; 5) Posibilitatea pentru membrii GECT de a-şi defini prin documente şi statut caracteristicile şi sarcinile GECT-ului; 6) Existența organelor care reprezintă dorința noii entități legale şi acționează în numele acesteia; 7) Dispune de buget [33].

Noul instrument al UE – GECT, nu va veni în contradicție cu documentele Consiliului Europei privind cooperarea transfrontalieră şi mai ales cu cel de al 3-lea Protocol privind euroregiunile al Convenției-cadru de la Madrid din 1980, ci mai degrabă vor fi instrumente legale complementare, deoarece grupurile de lucru ale celor două instituții au conlucrat în procesul elaborării lor. Pentru statele vecine UE cum este Republica Moldova care este parte a Politicii Europene de Vecinătate, Uniunea Europeană a oferit asistență financiară pentru cooperarea transfrontalieră prin Programele de Vecinătate 2004-2006 şi actualmente prin Instrumentul European de Vecinătate şi Parteneriat 2007-2013.

În afara celor două instituții majore cum e Consiliul Europei la care Republica Moldova este membră din 1995 şi Uniunea Europeană la care aspiră țara noastră, participarea în cadrul unor organizații regionale sau rețele europene ne oferă de asemenea un imbold şi suport pentru consolidarea cooperării transfrontaliere şi interregionale. Procesul de la Royaumont privind stabilitatea şi buna vecinătate în Europa de Sud-Est există în paralel cu o altă formă de cooperare subregională SECI – Inițiativa de Cooperare Sud-Est Europeană [34, 90-91]. Inițiativa Central Europeană a creat în 2002 un grup specializat pe cooperarea transfrontalieră – *CEI Working group on Interregional and Cross-Border Cooperation* menit să susțină proiecte în stabilirea relațiilor de bună vecinătate. Cooperarea transfrontalieră şi interregională fiind de asemenea o prioritate importantă în Planurile de Acțiune ale ICE [3]. Organizația pentru Cooperarea Economică a Mării Negre îşi propune de asemenea să consolideze relațiile de colaborare dintre statele membre la diferite niveluri. Prin Carta organizației membrii îşi propun:

- de a activa în spiritul prieteniei şi bunei vecinătăți şi în scopul sporirii respectului şi încrederii reciproce, a dialogului şi cooperării între Statele Membre;
- de a dezvolta şi diversifica în continuare cooperarea bilaterală şi multilaterală în baza principiilor şi reglementărilor dreptului internațional;
- colaborare între autoritățile vamale şi alte autorități de frontieră [2].

3. Republica Moldova şi cadrul său legal privind cooperarea transfrontalieră

Aspirațiile Republicii Moldova de a adera la Uniunea Europeană presupune şi ajustarea graduală a cadrului legal național la acquis-ul comunitar. Ratificarea dar şi aplicarea cu succes a diferitor convenții sau tratate în calitate de membru a Consiliului Europei reprezintă un factor premergător procesului de integrare europeană a Republicii Moldova. Republica Moldova are 2 state vecine – România şi Ucraina cu care are frontieră de cca 684 de km şi respectiv 1222 de km. Lungimea totală a frontierei de stat a Republicii Moldova este de 1906 km, dintre care pe uscat 955 km, şi pe apă 951 km. Atunci cînd vorbim de cooperarea transfrontalieră a Republicii Moldova, ne referim la relațiile de cooperare în regiunile de frontieră dintre colectivitățile locale şi regionale la nivel bilateral sau trilateral. Această cooperare la nivel local şi regional poate fi facilitată sau împiedicată în funcție de cadrul legal şi relațiile politice existente la nivel de stat, şi respectiv cele trei state în raport cu statutul şi relațiile lor cu instituțiile europene (Consiliul Europei, Uniunea Europeană, etc). Aceasta nu înseamnă că voința colectivităților locale este mai puțin importantă în procesul de cooperare transfrontalieră. Primele măsuri întreprinse de autoritățile Republicii Moldova privind ajustarea cadrului normativ național la cel european în domeniul cooperării transfrontaliere, odată devenită membră a Consiliului Europei [7], a fost ratificarea în iulie 1997 a Cartei Europene "Exercițiul autonom al puterii locale" adoptată la Strasbourg la 15 octombrie 1985 [8]. Acest document stabileşte principiile autonomiei locale, care trebuie să se reflecte în legislația națională privind administrația publică locală şi inclusiv oferă prin prevederile art.10, aşa cum am arătat mai sus, dreptul autorităților locale de a se asocia şi a coopera cu autorități similare din alte state. Astfel, putem evidenția acest aspect şi în legislația națională, deoarece Legea privind administrația publică locală din decembrie 2006 [15] care este acum în vigoare, prevede la art.14 competențele de bază ale consiliilor locale, iar în lista de atribuții sunt şi următoarele:

j) decide, în condițiile legii, asocierea cu alte autorități ale administrației publice locale, inclusiv din străinătate, pentru realizarea unor lucrări şi servicii de interes public, pentru promovarea şi protejarea intereselor autorităților administrației publice locale, precum şi colaborarea cu agenți economici şi asociații obşteşti din țară şi din străinătate în scopul realizării unor acțiuni sau lucrări de interes comun;

k) decide stabilirea de legături de colaborare, cooperare, inclusiv transfrontalieră, şi de înfrățire cu localități din străinătate.

În planul relațiilor bilaterale, Republica Moldova a semnat la 23 octombrie 1992 Tratatul de bună vecinătate, prietenie şi colaborare între Republica Moldova şi Ucraina, care a intrat în vigoare la 5 ianuarie 1997 [9]. La 2 iunie 1997 la Constanța a fost semnat Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate şi coo-

perare între România şi Ucraina, ratificat de Parlamentul României în iulie 1997, document care preconiza şi crearea Euroregiunilor „Dunărea de Jos” şi „Prutul de Sus”. Un Tratat politic de bază dintre Republica Moldova şi România nu a fost semnat. Un document important în domeniul cooperării transfrontaliere între cele trei state, a fost Declaraţia din 3-4 iulie 1997 de la Ismail a preşedinţilor Republicii Moldova, României şi Ucrainei şi Protocolul de colaborare trilaterală între guvernele acestor state [19], punînd astfel şi bazele procesului de constituire a euroregiunilor între aceste state. Deoarece în Declaraţia preşedinţilor un punct se referă expres la euroregiuni: „Să sprijine iniţiativele şi proiectele care implică participarea celor trei state, inclusiv cooperarea transfrontalieră, legăturile directe între formaţiunile administrativ-teritoriale şi crearea euroregiunilor „Dunărea de Jos”, „Prutul Superior”, precum şi a zonei economice libere Galaţi-Giurgiuleşti-Reni”. Cu referinţă la cooperarea transfrontalieră, Protocolul prevedea:

1. Încurajarea stabilirii şi dezvoltării unor legături directe între autorităţile locale, în special din zonele adiacente din cele trei state, în vederea dezvoltării cooperării dintre unităţile teritorial-administrative, conform conceptului euroregiunilor.

2. Dezvoltarea contactelor directe cu caracter economic, cultural-educaţional, ştiinţific, sportiv, între cetăţenii statelor lor, precum şi între organizaţiile neguvernamentale care îşi propun asemenea scopuri.

3. Asigurarea implementării treptate, în zonele convenite, a standardelor europene general-acceptate în domeniul ecologic.

4. În scopul creării condiţiilor corespunzătoare pentru circulaţia persoanelor şi a traficului de bunuri şi servicii între cele trei state, vor fi deschise noi puncte internaţionale de trecere a frontierei, vor fi facilitate condiţiile pentru micul comerţ de frontieră în zonele adiacente şi vor fi simplificate procedurile de acces pentru locuitorii regiunilor limitrofe, în conformitate cu reglementările internaţionale în domeniu.

5. Crearea unor mecanisme comune de informare reciprocă şi conlucrare în domeniul protecţiei persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale, etnice sau religioase, în conformitate cu standardele europene în materie şi cu acordurile internaţionale la care cele trei state sunt părţi.

6. Armonizarea legislaţiilor naţionale ale celor trei state pentru combaterea crimei organizate transnaţionale şi a terorismului, inclusiv a traficului ilegal de arme, droguri, substanţe interzise şi precursorilor, substanţe explozive şi a altor materiale periculoase, furtului de mijloace auto, falsificării şi spălării banilor obţinuţi pe căi ilicite, criminalităţii în activităţile din domeniile de comerţ exterior, bancar şi fiscal, precum şi a imigraţiei ilegale şi trecerii ilicite a frontierelor. Pentru îndeplinirea scopurilor legate de combaterea criminalităţii, vor cont-

ribui la crearea unor mecanisme de conlucrare corespunzătoare între organismele specializate la nivel central şi local”.

La 11 martie 1997 a fost semnat Acordul între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul Ucrainei cu privire la punctele de trecere a frontierei de stat moldo-ucrainene şi simplificarea formalităților de trecere a frontierei de către cetățenii care locuiesc în raioanele de frontieră. În document se argumenta necesitatea semnării acestuia din „dorința de a dezvolta relațiile bilaterale politice, economice, comerciale, culturale şi de altă natură, în spiritul bunei vecinătăți, năzuind spre crearea condițiilor prielnice pentru traficul de pasageri şi încărcături la trecerea frontierei, pentru ridicarea eficacității activității punctelor de trecere” [1]. La 24-25 februarie 1998 la Ismail în vederea constituirii Euroregiunii „Dunărea de Jos” a avut loc reuniunea sub egida Consiliului Europei unde s-a convenit asupra semnării Declarației cu privire la promovarea cooperării transfrontaliere între autoritățile locale şi regionale din România, Republica Moldova şi Ucraina. Cel mai important document european în domeniul cooperării transfrontaliere, Convenția-cadru europeană cu privire la cooperarea transfrontalieră între colectivitățile sau autoritățile teritoriale, adoptată la Madrid în 1980 a fost ratificată de Republica Moldova la 24 septembrie 1999, dar a intrat în vigoare la 1 februarie 2001 [27]. România a adoptat acest document în 1998 iar Ucraina în 1993. Protocolul adițional din 9 noiembrie 1995 la Convenția-cadru a fost adoptat de Republica Moldova în 2001, Ucraina în 2004, iar România deşi la semnat în 1998 încă nu l-a ratificat. Pentru Republica Moldova ambele Protocoale, cel din 9 noiembrie 1995 şi al II-lea din 5 mai 1998 au intrat în vigoare la 28 septembrie 2001. La 18 mai 2001, ca urmare a unei întrevederi, a fost semnată la Kiev o Declarație comună a Preşedintelui Republicii Moldova şi Preşedintelui Ucrainei unde şefii statelor „au discutat problemele actuale ale raporturilor bilaterale, au efectuat un schimb de informații asupra proceselor social-economice şi politice care se desfăşoară în ambele țări, au trasat direcțiile prioritare de colaborare în continuare între Republica Moldova şi Ucraina bazate pe principiile relațiilor de bună vecinătate şi cooperare” [5]. În anul 2000, cînd perspectivele de aderare a României deveniseră mai clare, a început procesul de securizare a frontierelor sale, investindu-se în punctele de trecere a frontierei şi infrastructura de frontieră. Cooperarea transfrontalieră este strîns legată cu regimul de circulație a persoanelor. Din 2001, România a introdus regimul de traversare a frontierei în bază de paşapoarte pentru cetățenii moldoveni, din 2004 a introdus regimul de vize pentru Ucraina iar din 2007 a introdus şi regimul de vize pentru cetățenii Republicii Moldova (Acordul între Guvernul Românei şi Guvernul Republicii Moldova privind regimul călătoriilor cetățenilor, semnat la Bucureşti, 20 octombrie 2006). În 2002, Republica Moldova a ratificat şi Convenția europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră încheiată la Strasbourg la 5 mai 1989, însă cu unele rezerve: “În conformitate cu art.31 din convenție, pînă la re-

stabilirea deplină a integrității teritoriale a Republicii Moldova, prevederile acesteia se aplică doar pe teritoriul controlat de autoritățile Republicii Moldova.” şi „În conformitate cu prevederile art.32 din convenție, Republica Moldova îşi rezervă dreptul de a impune restricții asupra retransmisiei pe teritoriul său a programelor ce fac publicitate băuturilor alcoolice” [16]. Deoarece, în 1998 s-a constituit Euroregiunea „Dunărea de Jos”, în 2000 s-a constituit Euroregiunea „Prutul de Sus” iar în 2002 s-a constituit Euroregiunea „Siret-Prut-Nistru”, Guvernul Republicii Moldova a adoptat la 11 martie 2003 o Hotărîre privind dezvoltarea colaborării transfrontaliere în cadrul euroregiunilor [11] pentru a analiza problemele şi a propune idei de dezvoltare a acestei cooperări. La 4 februarie 2004, Guvernul Republicii Moldova a instituit Grupul de lucru şi componența nominală a acestuia, pentru elaborarea Programului de Vecinătate România – Republica Moldova pentru perioada 2004-2006 planificate în cadrul Politicii Europene de Vecinătate şi Regulamentul de activitate a acestui Grup de lucru. Grupul de lucru a fost creat cu următoarele scopuri:

a) evaluarea situației existente în domeniul cooperării transfrontaliere şi în cadrul euroregiunilor între Republica Moldova şi România;

b) identificarea obiectivelor de colaborare în cadrul viitorului program;

c) elaborarea Programului de Vecinătate România - Republica Moldova pentru perioada 2004-2006;

d) monitorizarea şi gestionarea cursului de implementare a programului [12].

În scopul consolidării capacităților instituționale naționale de participare la activitățile de cooperare transfrontalieră, promovate în cadrul Programului de Vecinătate România - Republica Moldova pentru perioada 2004-2006, prin Dispoziție de Guvern, la 31 ianuarie 2005 a fost instituit Comitetul Mixt de Cooperare şi Comitetul Mixt de Gestionare (sau coordonare) cât şi componența nominală a părții moldave în aceste comitete în cadrul Programului. În vederea corelării obiectivelor Programului de Vecinătate (2004-2006), cu prioritățile cooperării transfrontaliere în cadrul Euroregiunilor, Republica Moldova a aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1069 din 8 octombrie 2004, *Concepția cooperării transfrontaliere a Republicii Moldova* şi un plan de acțiuni privind implementarea acesteia pentru anii 2004-2006 [13]. Deşi, această Hotărâre de Guvern, fixa priorități şi acțiuni concrete pentru fiecare din cele trei Euroregiuni, în marea lor majoritate, acestea nu au putut fi realizate, datorită lipsei resurselor financiare substanțiale, care se solicită pentru aceste acțiuni. Proiectele implementate în cadrul celor trei Euroregiuni, la care participă Republica Moldova (Euroregiunea „Dunărea de Jos”, Euroregiunea „Prutul de Sus” şi Euroregiunea „Prut-Siret-Nistru”) prin Programul de Vecinătate cu România pe 2004-2006 contribuie chiar şi parțial la realizarea unor obiective stabilite de Concepția şi Planul de acțiuni adoptate de Guvern în 2004. Participarea raionului Cahul ca fondator în

2008 al Euroregiunii „Marea Neagră” oferă noi oportunităţi pentru Republica Moldova de a-şi consolida relaţiile de colaborare cu statele din bazinul Mării Negre. În cadrul Cooperării transfrontaliere pentru 2007-2013**,** România şi Republica Moldova sunt partenere în 2 programe care primesc finanţare europeană: Programul Operaţional Comun România-Ucraina-Republica Moldova cu un buget de cca 126 mil. Euro şi programul de cooperare în bazinul Mării Negre cu un buget de cca 17 mil. Euro.

Punctul 79 al Planului de Acţiuni Republica Moldova - UE [21] prevede ca Moldova să atragă o atenţie specială la „implementarea noilor Programe de Vecinătate şi susţinerea dezvoltării acestora prin implicarea activă la nivelurile locale şi regionale”. Programul de Vecinătate România - Republica Moldova (2004-2006) este unul din cele 24 de Programe de Vecinătate în conformitate cu lista propusă de Comisia Europeană în 2003. Uniunea Europeană a adoptat în 2006 un Regulament cadru privind traficul local de frontieră între statele membre UE de la frontiera sa externă şi statele vecine. La 13 noiembrie 2009 a fost semnat la Bucureşti Acordul între Guvernul României şi Guvernul Republicii Moldova privind micul trafic de frontieră[14], document care a intrat în vigoare la 26 februarie 2010. Acordul de mic trafic de frontieră cu Republica Moldova reprezintă o derogare de la regimul trecerii frontierelor externe ale Uniunii Europene de către cetăţenii unui stat terţ, supuşi obligativităţii vizei. Permisele de mic trafic de frontieră cu perioada de valabilitate între 2 şi 5 ani, dă dreptul rezidenţilor în zona de frontieră să treacă frontiera statelor Părţilor contractante în regim de mic trafic de frontieră. Aceste permise eliberate de România corespund normelor de siguranţă şi specificaţiilor stabilite prin Regulamentul (CE) nr.380/2008 al Consiliului din 18 aprilie 2008 de modificare a Regulamentului (CE) nr.1030/2002 privind instituirea unui model uniform de permis de şedere pentru resortisanţii ţărilor terţe. Sub incidenţa Acordului cad circa 1.250.000 de cetăţeni ai Republicii Moldova din zona de frontieră.

Conform Acordului, prin *zonă de frontieră* se înţelege „teritoriul statelor Părţilor contractante, care nu depăşeşte 30 de km de la frontiera de stat, şi se află de o parte şi de alta a frontierei de stat dintre România şi Republica Moldova.

[14] ***Mic trafic de frontieră*** *înseamnă trecerea frecventă a frontierei comune a statelor Părţilor contractante de către rezidenţii în zona de frontieră a statului unei Părţi contractante şi care intenţionează să rămână în zona de frontieră a statului celeilalte Părţi contractante, în special din motive de ordin social, cultural, familial sau întemeiate economic, pentru o perioadă care să nu depăşească 3 luni de şedere neîntreruptă calculată de la data trecerii frontierei. (Hotărîrea Guvernului Nr.698 din 20 noiembrie 2009 pentru aprobarea Acordului între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul României privind micul trafic de frontieră, semnat la Bucureşti la 13 noiembrie 2009 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.169-170 din 24 noiembrie 2009) şi Legea nr.10/2010 pentru ratificarea Acordului între Guvernul României şi Guvernul Republicii Moldova privind micul trafic de frontieră, semnat la Bucureşti, la 13 noiembrie 2009 (Monitorul Oficial al României nr.52 din 22 ianuarie 2010).*

Unităţile administrativ-teritoriale care sunt situate parţial în zona de 30 de km şi parţial în zona cuprinsă între 30 şi 50 de km de la frontiera comună, vor fi considerate ca aparţinând zonei de frontieră". În Anexa nr.1 a Acordului sunt menţionate unităţile administrativ-teritoriale din Republica Moldova şi România cuprinse în zona de frontieră. Persoanele care locuiesc în mod legal, de cel puţin 1 an, în zona de frontieră a statului unei Părţi contractante şi în cazuri excepţionale şi temeinic justificate - căsătorii, naşteri sau adopţii (pentru membrii de familie poate fi considerată adecvată o perioadă de reşedinţă mai mică de un an) sunt *rezidenţi în zona de frontieră.* Din păcate pentru cetăţenii Republicii Moldova, acest document a întîrziat mai mult timp, datorită fostei guvernări comuniste care refuza semnarea lui. Aplicarea Acordului privind micul trafic de frontieră reprezintă un mecanism de facilitare a traversării frontierei de către cetăţenii moldoveni pentru dezvoltarea relaţiilor transfrontaliere, deşi procedurile birocratice de demonstrare a motivelor de trecere frecventă a frontierei reprezintă adevărate obstacole în realizarea acestui obiectiv. La acestea se adaugă faptul că consulatele de la Cahul şi Bălţi încă nu sunt funcţionale, iar perspectiva aderării României la spaţiul Schengen în primăvara anului 2011 ridică alte întrebări privind funcţionalitatea acestui mecanism privind micul trafic de frontieră.

În ultimii ani, au fost adoptate mai multe acte normative care vizează cooperarea transfrontalieră, contribuind la completarea acestui cadru legal cu tangenţe în diferite domenii[15]. Strategia Naţională de Dezvoltare pe anii 2008-2011 îşi propune unele obiective şi privind cooperarea transfrontalieră:

- În identificarea priorităţilor regiunile se vor axa pe utilizarea maximă a oportunităţilor de cooperare interregională şi transfrontalieră;
- Planificarea comună coordonată (între regiuni şi transfrontalieră) a infrastructurii fizice, economice, sociale şi de mediu;
- Îmbunătăţirea conectivităţii cu regiunile de frontieră (ajustarea căii ferate la hotarul cu România);
- Promovarea schimbului cultural cu ţările vecine şi crearea ofertelor turistice comune [17].

Regimul de circulaţie a persoanelor şi eliminarea barierelor comerciale transfrontaliere reprezintă factori cheie în apropierea comunităţilor de pe o parte şi de alta a frontierei. La capitolul libertatea de circulaţie a persoanelor sunt necesare relaţii bune bilaterale între Republica Moldova şi Ucraina pe frontiera esti-

[15] *Vom menţiona aici unele din ele: Acord de cooperare pentru prevenirea şi combaterea infracţionalităţii transfrontaliere Nr.2605 din 26 mai 1999; Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova privind controlul transportării transfrontiere a deşeurilor şi eliminării acestora Nr.637 din 27 mai 2003; Lege pentru ratificarea Convenţiei privind protecţia şi promovarea diversităţii de expresii culturale (adoptată la Paris la 20 octombrie 2005) Nr.258 din 27 iulie 2006; Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Programului Naţional de asigurare a securităţii ecologice pentru anii 2007-2015, Nr.304 din 17 martie 2007, etc.*

că, şi avansarea relaţiilor de colaborare la un alt nivel Republica Moldova – UE pe frontiera vestică a ţării noastre pentru liberalizarea graduală a regimului de vize. Relaţiile comerciale transfrontaliere sunt condiţionate în mare parte de aceiaşi factori, fiind necesară "o revizuire completă a legislaţiei naţionale de către Republica Moldova în scopul identificării barierelor în prestarea serviciilor transfrontaliere (sub aspect economic)" [22, 21]. În primăvara lui 2009, fostul Minister al Administraţiei Publice Locale a Republicii Moldova publicase pentru consultări pînă pe 7 mai 2009 pe pagina sa Web un proiect de Lege privind statutul legal al euroregiunilor. Protocolul nr.3 al Convenţiei de la Madrid privind cadrul legal al euroregiunilor a fost adoptat în septembrie 2009 de Consiliul Europei iar în noiembrie 2009 a fost deschis pentru semnare şi ar fi bine de luat ca bază pentru elaborarea unui astfel de act normativ, să se semneze şi ratifice de Moldova şi apoi de adoptat legea Republicii Moldova în acest domeniu, în baza acestui Protocol. Este o iniţiativă importantă în procesul de creare a cadrului legal naţional în domeniul cooperării transfrontaliere, însă în proiectul de lege respectiv erau mai multe aspecte problematice, evidenţiem doar cîteva din ele:

- Proiectul de lege anunţă facilităţi fiscale pentru euroregiuni fără a spune clar care sunt ele;
- Reieşind din faptul că Moldova deja este membră la 4 euroregiuni, cu personalitate juridică şi cu sediul peste hotare, este puţin probabil ca alte euroregiuni se vor înregistra în Republica Moldova, poate Euroregiunea „Nistru" cu suportul Uniunii Europene, iar în lege nu se menţionează rolul Euroregiunilor şi cooperării transfrontaliere în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova ca prioritate naţională;
- Trebuie de prevăzut un articol aparte despre dreptul euroregiunilor şi a membrilor lor: care ar prevedea şi dreptul de a se asocia la structuri europene a euroregiunilor, posibilitatea de a participa în Grupările europene de cooperare teritorială GECT-uri create în baza Regulamentului UE 1082/2006 unde se permite participarea statelor terţe dacă este prevăzut expres în legislaţia naţională, care va permite particparea autorităţilor locale să participe la aceste structuri împreună cu România şi alte state membre UE;
- Nu e clar ce fel de întreprinderi pot crea euroregiunile, ce fel de organe de conducere îşi creează ele? Care este statutul fondatorilor în raport cu membrii care se asociază pe parcurs? Euroregiunile prin Adunarea Generală a membrilor trebuie să decidă cine devine membru, nu o autoritate centrală ca fostul Minister al Administraţiei Publice Locale;
- Cine sunt instituţiile centrale de resort şi în ce va consta avizul lor şi care este puterea lui pentru euroregiune? Dacă se va încălca legislaţia sau altceva instituţia care înregistrează entitatea se poate pronunţa;

- Esenţa prevederilor Art.10 al Cartei europene privind autonomia locală nu se regăseşte în acest proiect de lege;
- Nu sunt clare mecanismele de cooperare cu organizaţiile europene şi internaţionale şi chiar cu statele vecine pentru a se promova proiecte comune;
- Acordurile de colaborare cu statele vecine în domenul cooperării transfrontaliere trebuie să fie o prioritate a autorităţilor centrale, inclusiv privind regimul de circulaţie a cetăţenilor, etc.;
- Nu este menţionat nici un obiectiv care ar evidenţia importanţa euroregiunilor şi cooperării transfrontaliere în procesul dezvoltării regionale în Moldova, programe şi asistenţa financiară europeană în contextul IEVP 2007-2013, etc,
- Chiar la începutul legii trebuie să se facă menţiune la relaţiile de bună vecinătate şi parteneriat privilegiat cu România şi Ucraina în contextul eforturilor de integrare europeană, toate documentele europene menţionează euroregiunea ca cea mai importantă formă organizaţională şi de cooperare între statele vecine;
- Adoptarea acestei legi nu va influenţa în perioada următoare capacitatea de absorbţie a fondurilor europene din partea administraţiei publice locale, euroregiunile existente s-au constituit ca asociaţii cu sediul în România stat membru UE, şi ele vor fi aplicanţi pentru rundele de finanţări anume în acest format sau vor participa ca unităţi teritorial administrative aparte;
- Este nevoie ca astfel de proiect de lege să fie consultat şi cu autorităţile competente ale României şi Ucrainei, nu mai vorbesc despre consultarea cu experţii Consiliului Europei şi UE. El trebuie să fie nu doar afişat pentru consultări pe site ci şi expediat autorităţilor locale (accesul la internet încă este un lux pentru unele autorităţi locale) care deja sunt membre la careva Euroregiuni, eventual acestea ar organiza o şedinţă a consiliilor euroregiunilor sau adunările generale a membrilor să se expună vizavi de viitorul act normativ, pînă a fi prezentat în Guvern.

În concluzie vom menţiona că Republica Moldova deşi a adoptat o serie de documente europene care să fie reflectate şi în cadrul legal naţional aplicarea acestora este puţin funcţionabilă. Este necesară o mai bună conlucrare cu experţii în cooperare transfrontalieră a Consiliului Europei şi ai UE privind perfectarea legislaţiei naţionale în domeniu sau crearea mecanismelor legale care ar face aplicabile unele acte normative. Dialogul politic şi calitatea reformelor care vizează relaţiile cu statele vecine rămîn a fi factorii determinanţi în diminuarea sau eliminarea impedimentelor create comunităţilor din regiunile de frontieră. „Construcţia europeană, cu atît mai mult integrarea europeană, are, în mod fundamental, nevoie de spaţiile transfrontaliere pentru a-şi demonstra viabilitatea, autenticitatea şi legitimitatea” [23, 41]. Un factor important este de asemenea ca autorităţile locale să aibă resurse pentru a se angaja în cooperarea transfrontalieră deoarece există o legătură puternică între succesul reformelor finanţelor locale şi cooperarea transfrontalieră [32], fapt care necesită şi îmbunătăţirea cadrului

legal privind finanțele publice locale. Eficiența programelor sau proiectelor transfrontaliere şi a structurilor euroregionale se măsoară în rezultate concrete pentru comunitățile de pe ambele părți ale frontierei şi nu doar în numărul de „ocazii de călătorii a autorităților publice locale” [34, 92]. Suntem de acord că politica de cooperare transfrontalieră este „un instrument de reducere a inegalităților, de integrare a comunităților separate de o frontieră, ... un stimulent pentru dezvoltare, dar şi o contribuție distinctă la integrarea multor țări în UE” [18]. Pentru aceasta, avem nevoie de un cadru legal bine gîndit în toate domeniile, de autorități centrale şi locale competente cu voință politică şi viziune de a contribui la asigurarea prosperității şi securității cetățenilor în bune relații de vecinătate şi prietenie cu toate statele, mai ales cu cele vecine.

Bibliografie:

1. Acord între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul Ucrainei cu privire la punctele de trecere a frontierei de stat moldo-ucrainene şi simplificarea formalităților de trecere a frontierei de către cetățenii care locuiesc în raioanele de frontieră din 11 martie 1997. // Tratate internaționale. - Chisinau, 1999, volumul 22.
2. Carta Organizației pentru cooperarea economică a Mării Negre din 5 iunie 1998. // Tratate internaționale. - Chisinau, 2001, volumul 28.
3. CEI Plan of Action 2007-2009. Meeting of the heads of government of the member states of the Central European Initiative. - Tirana, 24 November 2006.
4. Consiliul Europei, 800 de milioane de locuitori. - Consiliul Europei, iulie 2006.
5. Declarație comună a Preşedintelui Republicii Moldova Vladimir Voronin şi Preşedintelui Ucrainei Leonid Kucima din 18 mai 2001. // Tratate internaționale. - Chisinau, 2002, volumul 29.
6. Houtum, van, H., Huib E. Re-imagining spaces of (in)difference: Contextualising and reflecting on the intertwining of cities across borders. // GeoJournal No.54, Kluwer Academic Publishers. Netherlands, 2001.
7. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova Nr.522 din 12 iulie 1995 privind ratificarea Statutului Consiliului Europei adoptat la Londra la 5 mai 1949. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.41 din 28 iulie 1995.
8. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova privind ratificarea Cartei Europene “Exercițiul autonom al puterii locale”, adoptată la Strasbourg la 15 octombrie 1985, nr.1253-XIII din 16 iulie 1997. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.48 din 24 iulie 1997.
9. Hotărîre pentru ratificarea Tratatului de bună vecinătate, prietenie şi colaborare dintre Republica Moldova şi Ucraina, Nr.1015 din 3 decembrie 1996. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.83 din 26 decembrie 1996.

10. Helsinki Declaration on regional self-government, MCL-13 (2002) 8 final, 27-28 June 2002. - Helsinki, accesibil la: http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Local_and_regional_Democracy/Conference_of_Specialised_Ministers/2002_Helsinki/2002HelsinkiDeclaration.asp
11. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova privind dezvoltarea colaborării transfrontaliere în cadrul euroregiunilor, Nr.264 din 11 martie 2003. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.48/284 din 18 martie 2003.
12. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la instituirea Grupului de lucru pentru elaborarea Programului de Vecinătate Republica Moldova – România pentru perioada 2004-2006, Nr.110 din 4 februarie 2004. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.30 din 20 februarie 2004.
13. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Concepției cooperării transfrontaliere a Republicii Moldova pentru anii 2004-2006, Nr.1069 din 29 septembrie 2004. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.182-185 / 1266 din 8 octombrie 2004.
14. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/documentation/library/transfrontier_cooperation/tfc_handbookTC2006_EN.pdf
15. Lege privind administrația publică locală Nr.436 din 28 decembrie 2006. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.32 din 9 martie 2007.
16. Lege pentru ratificarea Convenției europene cu privire la televiziunea transfrontalieră Nr.1555-XV din 19 decembrie 2002. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.190 din 31 decembrie 2002.
17. Legea pentru aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare pe anii 2008-2011, nr.295-XVI din 21 decembrie 2007. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.18-20 (3111-3113) din 29 ianuarie 2008.
18. Munteanu I. Despre un model al cooperării transfrontaliere moldo-române: cîteva repere practice**,** Comunicare prezentată în cadrul conferinței: Dezvoltarea de strategii pentru înfrățirile din România şi Republica Moldova, Chişinău, IDIS Viitorul, 8 Februarie 2006, accesibil la: http:// leader.viitorul.org/public/521/ro/TransfrontalierStudiu%20Munteanu.doc
19. Protocol de colaborare trilaterală între guvernele Republicii Moldova, României şi Ucrainei din 4 iulie 1997, semnat la Ismail. // Tratate internaționale. – Chisinau, 1999, volumul 22.
20. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a European grouping of cross-border cooperation (EGCC), COM (2004) 496 final, 14 July 2004, accesibil la: http://europa.eu.int/eurlex/en/com/pdf/2004/com2004_0496en01.pdf
21. Planul de Acțiuni Republica Moldova-Uniunea Europeană, a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.356 din 22 aprilie 2005. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.65-66/412 din 29 aprilie 2005.

22. Prohnițchi V., Oprunencu A., Popa A., Lupan O., Gamanjii A. Planul de Acțiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova ca examen de capacitate pentru Guvern: screening-ul implementării părții economice. - Chişinău, Centrul Analitic Independent Expert-Grup, ianuarie-martie 2008. accesibil la: http://expert-grup.org/docs/23/screening-PAUERM.pdf
23. Păuna C.-B., Dumitrescu I. Cooperarea transfrontalieră a României şi Republicii Moldova-un potențial insuficient valorificat. // Materialele simpozionului internațional „Integrarea europeană şi competitivitatea economică”, (23-24 septembrie 2004), Vol.3. - Chişinău, 2004.
24. Roşcovan M., Ivaşcenco Gh., Bulat V., Budianschi D. Ghid de cooperare transfrontalieră. - Chişinău, Epigraf, 2003.
25. Regulation (EC) No 1080/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the European Regional Development Fund and repealing Regulation (EC) No 1783/1999, Official Journal of the European Union L 210/1, 31 July 2006.
26. Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC), Official Journal of the European Union L 210, 31 July 2006.
27. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova. nr.596-XIV din 24 septembrie 1999. // Tratate internaționale. – Chisinau, 2001, volumul 28.
28. Strengthening local democracy and developing cross-border co-operation in South Eastern Europe. The Council of Europe’s contribution to a comprehensive strategy for stabilisation, democratisation and reconciliation in the region, Strasbourg, 31 may 2004.
29. Sadowski R. Similarities and differences of Instruments and policies of the Council of Europe and the European Union in the field of Transfrontier Co-Operation. - Centre for Eastern Studies of Poland, 2006 edition.
30. The Chisinau Political Declaration on Transfrontier and Interterritorial Co-operation between States in South-Eastern Europe, adopted on 6 November 2003.
31. The Vienna Declaration, Council of Europe, 9 October 1993, accesibil la: www.age-of-thesage.org/vienna_declaration.html
32. The Council of Europe and the consequences of the enlargement of the European Union: elements for an Action Plan to develop transfrontier co-operation at the external border of the European Union, Committe of experts on transfrontier co-operation (LR-CT (2004)21). - Strasbourg, 8 October 2004.
33. The European Grouping of Territorial Cooperation – EGTC. Study carried out by GEPE under the supervision of Professor Nicolas Levrat in the context of the CoR's research programme. Committee of the Regions, CdR 117/2007 (Study).

34. Tudor V. Contribuții la dezbaterile simpozionului ştiințific internațional cu tema „Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene”. // Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene. - Chişinău, 2000.
35. Vilnius Declaration on Regional Co-operation and the Consolidation of Democratic Stability in Greater Europe, Council of Europe, 3 May 2002, accesibil la: http://cm.coe.int/stat/E/Public/2002/adopted_texts/declarations/2002dec4.htm

Prezentat la redacție la 15 martie 2010

Recenzent: **Svetlana CEBOTARI**, doctor în ştiințe politice, conferentiar

CONSOLIDAREA SECURITĂȚII POLITICE A REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE GEOPOLITICE

Victor JUC,
Republica Moldova, Chisinau, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice al Academiei de Ştiințe a Moldovei
Doctor în filosofie, conferențiar

Ion RUSANDU
Republica Moldova, Chisinau, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice al Academiei de Ştiințe a Moldovei
Doctor în filosofie, conferențiar cercetător

Veaceslav UNGUREANU
Republica Moldova, Chisinau, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice al Academiei de Ştiințe a Moldovei
doctorand

The Republic of Moldova needs a sustainable Transnistrian settlement. The achievement of this objective largely depends on the geopolitical relations of the Great Powers based on their geostrategic interests in this area. The assessment of the threats and risks that are generated by Transnistrian conflict and that jeopardize both Moldova's political security and the regional one should be tackled in geopolitical terms. Also a substantial role in solving the Transnistrian conflict will be played undoubtedly by the place Moldova will have in the regional security paradigm that would also contribute ultimately to change Moldova’s status of regional security consumer into a provider's status.

Pentru abordarea securitații politice a Republicii Moldova sub aspect geopolitic este necesar de analizat evenimentele care s-au produs în ultimii zece ani în relațiile dintre Centrele mari de putere în contextul politicii mondiale. Acțiunile cele mai remarcabile şi semnificative atît pentru întregul sistem al relațiilor internaționale cît şi pentru Republica Moldova au fost: declararea război terorismului internațional, trasarea liniei de demarcație între Europa de Vest şi Europa de Est, recunoaşterea independenței regiunii Kosovo, conflictul armat între Rusia şi Georgia fapt ce s-a soldat cu recunoaşterea de către prima a independenței Osetiei de Sud şi Abhaziei, susținerea de către SUA a politicii de integrare în UE şi NATO a Georgiei şi Ucrainei, confruntarea latentă dintre SUA şi Rusia.

Actualmente SUA se confruntă cu diverse probleme ca: criza financiară, imaginea negativă a SUA peste hotare, războiul din Irak şi cel din Afganistan etc. În opinia noastră, miza soluționării acestor probleme este de aşi păstra statutul de supraputere. Politica imprevizibilă a Federației Ruse, eventualul „OPEC al gazelor naturale", instaurarea unei dominații a Iranului în Orientul Mijlociu drept urmare a retragerii forțelor militare din Irak, inerția periculoasă a actualei crize financiare, vor limita spațiul de manevră a SUA. În această situație, Europa de Est ar putea deveni o zonă a disputei dintre UE şi Federația Rusă, mai ales dacă SUA va accepta formarea unei lumi multipolare cu mai mulți actori regionali influenți. Sub această incidență cu siguranță va cădea şi Republica Moldova, care va deveni şi mai vulnerabilă la acțiunile întreprinse de Federația Rusă în zona sa de interes prioritar (cu ajutorul diferendului transnistrean).

Debutul crizei, dintre Federația Rusă şi restul lumii, a fost ca urmare ieşirea unilaterală din Tratatul privind Fortele Armate Convenționale în Europa (FACE), document considerat piatra unghiulară a sistemului de securitate european de după cel de-al Doilea Război Mondial. SUA şi UE au anunțat că nu vor ratifica o versiune adaptată a Tratatului, pînă cînd Federația Rusă nu îşi va respecta angajamentele de evacuare integrală şi necondiționată a trupelor şi munițiilor de pe teritoriul Republicii Moldova şi Georgiei. Urmarea a fost că la Maastricht nu s-a reuşit adoptarea vreunei declarații a miniştrilor OSCE, iar Rusia, a refuzat, în cadrul consiliului ministerial al OSCE de la Sofia, din decembrie 2004 semnarea „Declarației de Stabilitate şi Securitate pentru Moldova" şi totodată a refuzat şi confirmarea angajamentului de retragere a trupelor sale de pe teritoriul Moldovei. Promovarea intereselor geopolitice ale SUA în Europa de Est prin realizarea pe teritoriul României celei de-a doua etapă din cadrul proiectului de scut american de apărarea antirachetă pînă în 2015 privind amplasarea în baze terestre a unei noi generații de interceptoare (SM-3), modernizarea sistemului de apărare antiaeriană în Polonia, menținerea contingentului militar în regiunea balcanică, perpetuarea procesului de extindere a NATO spre est (aderarea în 2009 a Croației şi Albaniei) trezeşte indubitabil reacție simetrică din partea Rusiei pentru a-şi reitera poziția sa în raport cu SUA. Astfel, în urma confruntării

geopolitice dintre SUA şi Rusia pentru sfera de influenţă din Europa de Est, se constată existenţa de repercusiuni directe asupra evoluţiei securităţii politice a Republicii Moldova.

Pe de altă partă, concentrarea SUA pe problemele enunţate mai sus va crea premise favorabile pentru consolidarea UE în calitate de actor autonom în relaţiile internaţionale. Prin urmare, ultima va fi capabilă sa soluţioneze mai eficient şi în termene rezonabile chestiunile interne, ceea ce concomitent va însemna fortificarea Politicii de Securitate şi Apărare a UE, dar şi a politicilor în domeniul extinderii. Acest lucru va spori şansele Republicii Moldova de a se integra în spaţiul european.

Noua ahitectură de securitatea pan-europeană în care îşi va găsi locul şi Rusia este o idee respinsă de către statele member NATO care vine să sfideze conceptual de securitate euro-atlantic. Acest proiect geopolitic face parte din politica externă neoimperială a Federaţiei Ruse de a se afirma ca superputere pe mapamond. Realizarea acestui proiect va avea un impact negativ asupra integrării europene a Republicii Moldova, Ucrainei şi Georgiei, care vor trena în timp, păstrînd întreaga zonă în sfera de influenţă rusă (este puţin probabil că UE va reuşi să integreze efectiv aceste state în afara mecanismelor preconizate de NATO, chiar dacă va pune în aplicare Parteneriatul Estic sau alte politici specifice ale procesului de integrare europeană). În cele din urmă, Europa de Est ar riscă să se transforme într-o Uniune a Europei de Est la care deja visează unii ideologi ruşi susţinători ai politicii lui V.Putin şi D.Medvedev.

În opinia noastră consecinţele acestor disensiuni geopolitice dintre centrele mari de putere se regăsesc sau eventual se vor regăsi ca urmare în implementarea securităţii politice a Republicii Moldova. Pornind de la prevederile Concepţiei securităţii naţionale a Republicii Moldova, întregul ansamblu de acţiuni orientate spre asigurarea securităţii naţionale are la bază statutul de neutralitate permanentă a Moldovei. Totodată, acţiunile prevăzute de proiectul de Strategie a securităţii naţionale vor fi subordonate obiectivelor securităţii naţionale a Republicii Moldova, precum urmează: asigurarea şi apărarea independenţei, suveranităţii, integrităţii teritoriale, ordinii constituţionale, dezvoltării democratice, securităţii societăţii şi a cetăţenilor moldoveni, atît pe teritoriul statului moldav, cît şi peste hotarele ei, consolidarea statalităţii Republicii Moldova, apărarea şi promovarea valorilor naţionale. Cea mai gravă ameninţare care poate fi adusă acestor priorităţi în opinia noastră este conflictul transnistrean. De aceeaşi părere este şi O.Serebrian care susţine că, conflictul transnistrean este problema cea mai gravă cu care se confruntă Moldova. Nici problemele economice, nici problemele sociale şi nici cele politice nu se pot compara ca dimensiune cu gravitatea efectelor generate de conflictul transnistrean [8, 146].

N.Popescu atribuie acestui conflict aspect internaţional prin extinderea UE şi a NATO ce constituie un context favorabil redefinirii geopoliticii regionale şi

reconsiderării atitudinilor Occidentului asupra problemei transnistrene. În condițiile în care Republica Moldova se află la hotarele UE şi NATO, pe o frontieră de 684 km, ea este o țară care mai rămîne un factor de instabilitate regională, problemele interne căreia sunt legate de existența regiunii secesioniste din est care amenință şi securitatea politică, capătă o nouă dimensiune internațională. Instituțiile europene nu mai percep conflictul transnistrean conform vechii paradigme în care Federației Ruse i se recunoşteau anumite "drepturi speciale" în gestionarea crizelor din CSI. Acest lucru este valabil în special în cazul conflictului transnistrean, care afectează mai mult securitatea UE lărgite, decît securitatea Federației Ruse. Procesul de reglementare transnistreană cunoaşte un transfer din categoria unui conflict post-sovietic "eurasiatic" în care Rusia ar avea un rol special, într-un conflict "european" în care UE ar trebui să joace un rol mai activ pentru că interesele sale sunt afectate direct [7, 10].

Conflictul transnistrean reprezinta un conflict doar geopolitic, şi ideologia sau regimul politic în cazul de fața nu au nici o importanță, consideră O.Serebrian. De altfel, nici chiar observatorii occidentali nu se prea grăbesc cu astfel de calificative. Vorbind despre valoarea geopolitică si geostrategică a conflictului, unii analişti politici de la Chişinău îi atribuie totuşi o dimensiune exagerată, atît în cazul cînd se spune că transnistria ar fi un "cuțit rusesc înfipt în spatele Ucrainei", cît şi atunci cînd se spune că transnistria ar reprezenta o bază a Federației Ruse pentru "direcția" balcanică. Dacă e sa vorbim de Balcani şi de "porțile" sale, să nu uităm că vechiul şi metaforicul calificativ al Basarabiei de "poarta a Balcanilor" era valabil pentru Federația Rusă în configurația sa geografică de la vremea respectivă. Dacă vom compara harta Rusiei şi Basarabiei în 1812 şi respectiv în 1992, vom vedea că ceva s-a modificat. Astăzi Federația Rusă intra în Balcani mai curind prin Ucraina, or sudul Basarabiei nu mai este în componența Moldovei [9, 119-120].

Ideea cu "transnistria - un cuțit rusesc în spatele Ucrainei" e şi mai inconsistentă susține în continuare analistul. Transnistria ar putea avea o valoare geostrategică pentru ruşi, în cazul unor disensiuni cu Ucraina, doar dacă Republica Moldova şi România ar fi de partea Federației Ruse. Altfel cum ar putea accede ruşii spre transnistria care este o enclavă continentală aşezată între Ucraina şi Republica Moldova, avînd şi configurația unei benzi late de cca. 20 km? Transnistria nu este nici Gibraltarul şi nici Konigsbergul, care sunt şi ele reduse ca suprafață, dar deschise spre mare; or, în geostrategie enclavele au valoare strategică doar atunci cînd comunicarea cu ele poate fi efectuată în caz de criza militară. De regulă, Fortele Militare Maritime sunt cele care fac joncțiunea între mai multe enclave dispersate [9,120].

Transnistria are, evident, o valoare geopolitică, susține pe bună dreptate O.Serebrian, altfel n-ar fi insistat de la bun început asupra originii geopolitice a conflictului. Dar valoarea geopolitică a transnistriei este una ce prevede nu cont-

rolul Balcanilor şi nici ameninţarea Ucrainei, ci doar controlul Moldovei. În mod paradoxal, Moldova îşi datorează existenţa în mare parte problemei transnistrene şi aceasta nu doar din cauza că legal statalitatea moldovenească contemporană îşi are originea în transnistria anului 1924, ci şi din cauza că dacă acest conflict nu ar fi existat, atunci povestea independenţei Republicii Moldova, cu starea dominantă în elita politică chişinăuiana din decembrie 1991, s-ar fi terminat o data cu coborîrea drapelului sovietic de pe Kremlin şi prin reunirea Basarabiei cu România. Conflictul transnistrean este cel ce a menţinut Republica Moldova ca stat independent, a inspirat unele puncte din noua Constituţie şi a obligat Chişinăul să adere la CSI. Analistul menţionează că, pentru Moldova regiunea respectivă este chiar un factor de geopolitică dominantă, dar anume această “valoare geopolitică” a transnistriei trece neobservată, căutîndu-se misterioase împletiri de interese geopolitice a centrelor mari de putere cu impact dacă nu global, cel puţin regional. Faptul că transnistria, spre deosebire de Bosnia, Kosovo, problema cipriotă sau chiar Karabah, a generat un interes foarte superficial al Occidentului vorbeşte şi el despre adevarata valoare geopolitică a Transnistriei. Americanii şi europenii manifestă sporadic sclipiri de interes, dar acesta e generat nu de conflictul în sine, ci de stocurile de armament şi de caile pe care armamentul respectiv ajunge în mod surprinzător prin cele mai nedorite colţuri ale Terrei [9, 120-121].

În opinia lui O.Tomescu-Hatto conflictul îngheţat din transnistria şi prezenţa trupelor şi arsenalului Federaţiei Ruse pe teritoriul regiunii separatiste constituie o ameninţare nu numai la adresa securităţii politice a Republicii Moldova (integritatea, suveranitatea), dar şi la adresa întregii regiuni. Regiunea a devenit o ţintă a traficanţilor de arme, droguri, fiinţe umane fiind destinate Europei de Sud-Est. Mulţi cetăţeni în situaţie ilegală provenind din Asia şi din fostele republici sovietice tranzitează România în scopul de a ajunge în Europa de Vest. Riscurile de securitate la frontiera moldo-română, la care comunitatea internaţională a făcut aluzie sunt pe deplin întemeiate [4, 272].

În accepţia lui N.Popescu conflictul transnistrean şi problemele de securitate asimetrice (de la corupţie pînă la trafic de fiinţe umane şi armament) sunt aspecte interconectate la interesele de securitate ale UE şi NATO pentru Moldova. UE a reiterat de mai multe ori poziţia conform căreia stabilitatea Republicii Moldovei contează pentru UE [6, 18]. Anume din aceste considerente un loc aparte în relaţiile dintre UE şi Moldova îl are conflictul transnistrean domeniu care, tradiţional, a fost sfera de competenţă a OSCE consideră V.Gheorghiu. În condiţiile în care mediatorii OSCE, Rusia şi Ucraina n-au reuşit să aducă o contribuţie decisivă la soluţionarea conflictului, UE a început să manifeste un interes tot mai mare faţă de soluţionarea conflictului.

Schimbările de atitudine ale UE s-au relevat începînd cu anul 2002. De la sfîrşitul acelui an şi pe parcursul anului 2003, UE a adoptat o serie fără prece-

dent de declaraţii cu privire la conflictul transnistrean. În februarie 2003, UE a interzis perfectarea vizelor de intrare în ţările UE pentru liderii transnistreni, interdicţie care a fost extinsă ulterior. În martie 2003, la iniţiativa Comisiei Europene, la Bruxelles au avut loc consultări trilaterale UE – Republica Moldova – Ucraina cu privire la instituirea controlului comun pe sectorul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene.

După lansarea Politicii Europene de Vecinătate, în Planul de Acţiuni Republica Moldova – UE a fost inclusă prevederea cu privire la susţinerea Moldovei în soluţionarea conflictului transnistrean. Astfel, în document se menţionează, că unul din obiectivele cheie ale Planului de Acţiuni este susţinerea în continuare a unei soluţii viabile de soluţionare a conflictului transnistrean. Schimbările de conjunctură internaţională au adus la o nouă modificare şi revizuire a intereselor geopolitice ale UE în urma cărora atît Moldova, cît şi Rusia au fost incluse în cadrul comun al Politicii Europene de Vecinătate. În consecinţă, relaţiile moldo-ruse pot fi influenţate de UE, şi relaţiile dintre Republica Moldova şi UE pot fi influenţate de Federaţia Rusă, conchide expertul [4, 63]. K.Mizsei a confirmat interesele geopolitice ale UE în soluţionarea conflictului transnistrean prin argumentarea precum că "noi avem de a face cu o împletire complicata de diverse interese" [5].

Poziţia tranşantă a UE precum că Moldova, Ucraina şi Georgia pot conta pe sprijinul instituţiilor comunitare în ceea ce priveşte inviolabilitatea teritorială şi suveranitatea lor a fost expusă de către B.Ferrero-Waldner în cadrul summit-ul UE din 2008, dedicat conflictului georgian. Ea a precizat că obligaţiile asumate privind dezvoltarea Parteneriatului Estic şi Politica Europeană de Vecinătate arată interesul logic al UE în această regiune. UE nu poate permite noi linii de demarcaţie în Europa, iar partenerii UE, precum Moldova, Georgia şi Ucraina pot conta pe sprijinul blocului comunitar în ceea ce priveşte inviolabilitatea teritorială şi suveranitatea lor. Ex-Comisarul european pentru Relaţii Externe a mai afirmat că "UE este pregătită să depună toate eforturile pentru a aprofunda Parteneriatul Estic, cu scopul de a adopta decizii cît mai curînd posibil" [1]. Astfel, la 7 mai 2009 la Summit-ul care a avut loc la Praga a fost lansat programul Parteneriatul Estic la care au aderat: Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Moldova, Ucraina şi Belarus.

A.U.Gabany exprimă opinia că astăzi, Moldova "este un actor cheie într-un nou joc geopolitic". În accepţia expertului german, problema fundamentală pe dimensiunea securităţii politice a Republicii Moldova este conflictul transnistrean. Considerînd că, în acest moment, problema transnistreană este legată de cea a dezarmării din Europa, A.U.Gabany a ţinut să abordeze o alta idee precum că "conflictul transnistrean, prin faptul că rămîne nesolutionat, se transformă într-un status-quo, iar Rusia este interesată în păstrarea acestui status-quo", afirmă expertul. Aducînd în discuţie posibilitatea ca transnistria să dorească desprinde-

rea de Moldova, A.U.Gabany a arătat că, în acest caz, Chişinăul nu ar avea nimic de pierdut prin faptul că "Moldova nu ar pierde nimic din ceea ce, de fapt, nici nu mai poseda". În schimb, Moldova ar putea astfel să se apropie liniştită de UE, conchide expertul [2].

De aceeaşi opinie este şi A.Severin, care susține că problema transnistreană este un conflict între Chişinău şi Moscova, generat de dorința a Federației Ruse de a-şi găsi un rol post-sovietic. În acelaşi timp, însă, trebuie de evaluat în mod corect şi interesele Rusiei în regiune. Politica externă a Rusiei este rațională şi în baza acestor interese raționale poate fi constituit un dialog. Transnistria este doar o parte a unei probleme care mai include Abhazia şi Osetia de Sud. Soluția ar putea fi identificată la intersecția intereselor Federației Ruse, Republicii Moldova şi ale UE, susține autorul. În relațiile internaționale legitimitatea nu există, ea se negociază la intersecția jocului de interese. Alternativele pentru Moldova nu sunt unificarea cu România sau independența sa, ci integrarea în UE sau rămînerea în afară. Moldova trebuie ancorată în valorilor europene, iar problema transnistreană are particularitățile ei față de problemele restului țării, astfel că o decuplare între cele două entități, după modelul Ciprului, ar putea fi binevenită [10, 2-3].

Considerăm o astfel de abordare a diferendului transnistrean ca fiind una în detrimentul interesului național al Republicii Moldova care sfidează securitatea politică şi contravine principiilor şi normelor Politicii Europene de Vecinătate avînd drept scop susținerea Moldovei în procesul de stabilizare şi modernizare sprijinind integritatea teritorială a acesteia. Un alt actor geopolitic care are o pondere semnificativă în această regiune este Federația Rusă, care continuă să aibă o influență constantă asupra fostelor state sovietice. M.Vahl consideră că, această influență trebuie analizată din mai multe puncte de vedere: relațiile Rusiei cu Moldova, dezvoltarea relațiilor dintre UE şi Federația Rusă şi dialogul dintre Rusia şi România. Analistul afirmă că dorința UE de a se implica în soluționarea conflictului transnistrean riscă să provoace tensiuni între forțele susceptibile de europeanizarea conflictului şi prezența permanentă a Federației Ruse în regiune [11]. Analiza lui M.Vahl este de mare actualitate mai ales în momentul cînd Moldova se află la hotarul cu UE, regimul secesionist din transnistria preferă, în urma referendumului din 17 octombrie 2006, să facă parte din Federația Rusă şi nicidecum să se reintegreze în Moldova.

Aşadar, este incontestabil faptul exercitării presiunilor din partea marile puteri asupra statelor aflate în zona de interes geopolitic/geostrategic, care se află la hotarele acestor entități în "zona tampon". Relațiile concurențiale dintre UE şi Federația Rusă de a influența procesele de europenizare şi euroatlantizare din Moldova au aspecte atît positive cît şi negative. La cele positive putem atribui: participarea Republicii Moldova la programul "Parteneriatul Estic" din cadrul politicii de vecinătate a UE, monitorizarea de către misiunea EUBAM a frontie-

rii moldo-ucraineană pe perimetrul transnistrean, demararea negocierilor pe marginea Acordului de Asociere la UE, consolidarea relațiilor Republica Moldova – NATO prin prisma implementării planului IPAP. Din cele negative fac parte: susținerea politică, financiară şi militară a regimului secesionist din zona de Est a Moldovei, perpetuarea procesului de soluționare a diferendului transnistrean, tergiversarea procesului de evacuare a armelor, munițiilor şi contingentului militar din zonă, toate acestea acțiuni au un singur scop, menținerea Republicii Moldova în sfera de influență a Federației Ruse pentru a compromite procesele integraționiste promovare de UE şi NATO.

Bibliografia

1. Conflictul transnistrean, mediat la Viena. Publicat la 3 septembrie 2008 (http:// www.telegrafonline.ro – accesat la 22 noiembrie 2008).
2. Conflictul transnistrean, un statu-quo dorit de Rusia. Publicat la 10 decembrie 2005 (http://www.ziua.net – accesată la 22 noiembrie 2008).
3. Gheorghiu V. Relațiile politice dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană. – Chişinău, Institutul de Politici Publice, 2007.
4. Heintz M. Stat slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova. – Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2007.
5. Mizsei K. Conflictul transnistrean poate fi rezolvat relativ uşor, publicat la 21 noiembrie 2007 (http://www.stiri.romanism.net – accesat la 20 noiembrie 2008).
6. Popescu N. Republica Moldova în sistemul de securitate european. - Chişinău, Institutul de Politici Publice, 2005 (http://www.ipp.md – accesată 23 noiembrie 2008).
7. Popescu N. Noile oportunități de soluționare a problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne. Institutul de Politici Publice, Ediția 28 septembrie 2003 **(**http://www.policy.hu – accesată la 18 noiembrie 2008).
8. Serebrian O. Politică şi geopolitică. - Chişinău, Cartier, 2004.
9. Serebrian O. Politosfera. – Chişinău, Cartier, 2001.
10. Severin A. România în politica internațională. Soluții alternative pentru Republica Moldova, articol publicat la 9 decembrie 2005 (http://www.fisd.ro – accesat la 22 decembrie 2008).
11. Vahl M. The Europeanisation of the Transnistrian Conflict. – CEPS Policy Brief, No.73, Bruxelles, Center for European Policy Studies, mai 2005 (http://www.ceps.be – accesată 24 noiembrie 2008).

Prezentat la redactie la 29 aprilie 2010

Recenzent - **Tudor SPINEI**, doctor in stiinte politice, conferentiar

БЕЛОРУССКО-МОЛДАВСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ МОЛДАВСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

Василий САКОВИЧ
Доктор хабилитат политических наук, профессор

Различные аспекты белорусско-молдавских отношений являлись объектом исследования ряда ученых Белоруссии и Молдовы. Этому в значительной степени способствовали проведенные с участием Посольства тематические научно-практические конференции [1; 2; 3].

Вместе с тем, значимость и интерес к данной теме в немалой степени объясняется стремлением к изучению опыта мирного сосуществования белорусского и молдавского народов на протяжении более чем 600-летнюю историю. Нет сомнения, что исторически сложившиеся добрососедские отношения между двумя народами в настоящее время облегчают поиск консенсуса по разным вопросам международного, политического, экономического и культурного сотрудничества.

Начало строительства белорусско-молдавских отношений связано с процессом формирования государственности белорусского и молдавского народов. Изначально эти отношения основывались на трех составляющих: военно-политическом сотрудничестве (борьба против общего врага – турок-осман), религиозной и культурно-цивилизационной общности. В процессе исторического развития происходило расширение этих отношений и наполнение их новым содержанием.

Военное сотрудничество между белорусскими и молдавскими землями происходило при правлении господарей Александру чел Бун и Штефана чел Маре. В 1399 году молдаване вместе с войском Великого княжества Литовского сражались против татар на реке Ворскле. Молдавские отряды принимали участие в борьбе против тевтонских рыцарей, отличились в битвах при Грюнвальде и Мариенбурге. Из имеющихся источников видно, что уже при «первых господарей воевод волошских и князей литовских... они мели межи собою братство, прыятельство и мир».

Активное взаимодействие между землями современной Беларуси и Молдовы началось с XV века. За период XV-XVI веков между Великим княжеством Литовским и Молдовой было заключено более 10 договоров, отражающих тесные и равноправные двухсторонние связи государств. В указанный период, когда земли Молдовы систематически подвергались атакам со стороны турок-осман, помощь молдавским правителям оказывало Великое княжество Литовское.

По широко распространенной в тот период традиции, дипломатическое сотрудничество и военно-политическая поддержка достигалась в результате заключенных династических браков. С молдавскими господарями были связаны древние и могущественные белорусско-литовские роды Олельковичей и Гольшанских. Несмотря на то, что Великое княжество Литовское, даже будучи связанным узами династической унии с Польшей, при конфликтах Польши с Молдовой отказывалось воевать против Молдовы. Неоднократно в 1532 и 1551 гг. сейм Великого княжества Литовского официально выступал против войны с Молдовой.

Торговые отношения начали активно развиваться с 30-х годов XIX в. – главным образом продукты земледелия и животноводства. Общество бессарабских землевладельцев и виноделов имело своих сбытовых агентов и торговые пункты в Минске и Могилеве, через которые поставлялись на рынки Беларуси зерно, скот, табак, сахарная свекла, земледельческие орудия.

Наряду с дипломатическим и военно-политическим сотрудничеством углублялись культурные контакты между белорусским и молдавским народами, чему способствовала общая конфессиональная принадлежность (христианство). О значимости данного фактора в развитии двустороннего сотрудничества можно судить и потому, что уже с XV в. предпринимались попытки объединения православных церквей этих княжеств в единую митрополию. Первая молдавская печатная книга «Евангелие учительное» («Картя де ынвэцатурэ») была издана при непосредственном участии белоруса Самуила Рогаля из Виленской типографии [2, 40].

Многовековое проживание в едином историко-культурном регионе, а также единая религиозная общность, способствовали формированию в традиционной культуре народов Юго-Восточной Европы общего пласта. Имеющиеся культурные различия были не столь значительны, благодаря чему белорусы и молдаване воспринимали друг друга по принципу «свой», а не «чужой». Думается, что данный момент оказывал немалое влияние на процесс оседания белорусов на территории Молдовы. С конца XVIII – начала XIX века, когда белорусские и молдавские земли находились в составе Российской империи, уроженцы Беларуси в составе русской армии участвовали в военных походах против турок, а после освобождения территории Молдовы некоторые из них оседали на молдавских землях. Позже, белорусская диаспора пополнилась уроженцами из Минской и Гродненской губерний, приезжавших в Приднестровье и в Кишинев в соответствии с программой российского правительства по освоению новых земель на юге России [2, 53].

В годы Великой Отечественной войны белорусы и молдаване вместе сражались против фашизма в рядах действующей армии и в составе бело-

русских партизанских отрядов. Летом 1943 года в составе соединений белорусских и украинских партизан в Беларуси было сформировано отдельное молдавское соединение. Более 5 тыс. белорусов сражалось в соединениях 2-го Украинского фронта во время проведения Ясско-Кишиневской операции за освобождение Молдовы.

После завершения второй мировой войны сотрудничество между Беларусью и Молдовой значительно активизировалось. Белорусская ССР оказывала Молдове помощь (специалистами, оборудованием, техникой) в деле восстановления экономики. В советский период Белорусская и Молдавская ССР активно сотрудничали в рамках единого народнохозяйственного комплекса Союза. В БССР поступали молдавские вина и коньяки, швейные изделия, консервы и сухофрукты, растительное масло, табачные изделия, ткани. В Молдавскую ССР направлялись белорусские грузовые автомобили, тракторы, металлорежущие станки, картофель. В области науки и культуры разрабатывались совместные программы по линии академий наук.

Из краткого экскурса в историю видно, что между народами Беларуси и Молдовы отсутствует историческая память вражды. На протяжении последних пяти веков исторического взаимодействия между нашими народами установилась прочная связь, которая является результатом исторического сотрудничества (совместного участия в военных сражениях против третьих стран, взаимной торговли, заключения династических браков), а также культурной и религиозной общности (христианства). Все это является конструктивной основой для дальнейшего развития двусторонних межгосударственных отношений.

В результате дальнейшего тесного взаимодействия значительно усилился процесс оседания белорусов на территории Молдовы. Это были специалисты разных профилей. Основная часть этнических белорусов проживала в восточной части Молдовы. С 50-х годов прошлого столетия в Молдове стала формироваться белорусская община, численность которой к 1989 г. достигла примерно 20 тыс. человек [6, 78]. Данный процесс был двухсторонним, поскольку представители Молдовы также уезжали в Беларусь, где участвовали в строительстве и реконструкции различых объектов. В настоящее время в Беларуси проживает 5 тыс. этнических молдаван, которые объединены в общественную организацию «Община Молдовы» [2, 58].

В результате охватившего народы постсоветского пространства всплеска этничности, начали возникать объединения белорусов. Первое такое объединение было зарегистрировано в Кишиневе в 1992 году. В разных населенных пунктах Молдовы появились общества белорусов, целью которых было сохранение у соотечественников за рубежом белорусского языка, культуры, традиций. На состоявшемся в 2004 году I Конгрессе бе-

лорусов Молдовы особо подчеркивалась идея о необходимости укрепления культурных связей с исторической родиной [3, 45]. Это свидетельствует о том, что белорусы адаптировались к местной среде и чувствуют себя хорошо в Молдове, но при этом стремятся сохранить культурное наследие своих предков. Свою лепту в организацию деятельности белорусских обществ вносит Республика Беларусь, которая через свои уполномоченные органы, установила тесные связи с белорусской диаспорой, регулярно снабжает общинные и муниципальные библиотеки литературой на белорусском языке, проводит этнокультурные фестивали и др.

Кратко останавливаясь на современных процессах, заметим, что в отличие от ряда других республик постсоветского пространства реэмиграция белорусов из Молдовы в первой половине 1990-х гг. не носила массового характера. Так, от общего количества граждан Молдовы (6194 чел.), которые переехали в 1991-2000 гг. в Беларусь, этнических белорусов было 2398 чел. (38,7%). В свою очередь из Беларуси в Молдову переселилось 2626 чел., из которых белорусов было 177 человек [3, 39]. В целом же белорусская диаспора в Молдове сократилась приблизительно на 10-12%.

Новый этап сотрудничества между Беларусью и Молдовой начался с 1990-х годов, с момента обретения ими суверенного статуса. 19 ноября 1992 года между Республикой Беларусь и Республикой Молдова были установлены дипломатические отношения, которые стали основой в развитии отношений между ними в области политических, экономических, научных, культурных, образовательных и других связей. С 1993 г. В Минске начало свою деятельность Посольство Республики Молдова, а с 1995 г. – Посольство Республики Беларусь в Молдове.

Формирование нового типа взаимоотношений между двумя независимыми и суверенными государствами содержало в себе определенные объективные трудности, которые были связаны с отсутствием у обеих сторон опыта самостоятельного государственного строительства, что подчеркнул в одном из своих интервью И.И.Лешану, бывший в то время Послом Республики Молдова в Республике Беларусь: «несмотря на традиционно дружественные отношения между народами Беларуси и Молдовы и наличие экономических связей между республиками некогда единой страны… отношения между Беларусью и Молдовой, как между независимыми и суверенными государствами, пришлось строить почти с нуля» [4].

Сложностями этапа становления этих отношений и переходного периода объясняется тот факт, что в первые годы построения собственной независимости между Беларусью и Молдовой резко сократилось экономическое, научное и культурное сотрудничество. Практически прекратились взаимные кооперационные поставки, в торговом сотрудничестве преобладали бартерные сделки. Отмеченная тенденция в области межгосударственных

взаимоотношений в указанный период была характерна и для других стран Содружества.

Политической основой, активизировавшей различные направления двустороннего сотрудничества, стал Договор о дружественных отношениях и сотрудничестве, подписанный в 1992 году и вступивший в силу с августа 1994 г. В нем были провозглашены принципы дружественных отношений: равноправие, уважение к суверенитету и территориальной целостности государств, невмешательство во внутренние дела, взаимопонимание и взаимовыгодное сотрудничество, добросовестное исполнение обязательств по международному праву. Договор явился важным шагом в развитии двусторонних отношений. Он стал юридической базой, регламентирующей белорусско-молдавские отношения, и дал толчок для активного формирования правовой базы.

Важнейшим событием, которое подняло на новый уровень белорусско-молдавские отношения, придало им мощный импульс и современный динамизм, явился визит в Молдову в сентябре 1995 года Президента Республики Беларусь А.Г.Лукашенко.

Состоявшийся в июне 2000 года официальный визит в Республику Беларусь Президента Республики Молдова П.Лучински существенно продвинул торгово-экономические связи между двумя государствами. В ходе визита было подписано 12 соглашений и международных договоров, принята долгосрочная программа (2000-2009 гг.) экономического сотрудничества между Беларусью и Молдовой.

Впервые на высшем уровне было заявлено, что «принципиальных расхождений в вопросах большой политики нет», а есть «полная заинтересованность по всем направлениям торгово-экономического сотрудничества». Президент Республики Молдова В.Н.Воронин в своем послании в 2002 году подчеркнул, что «нас объединяет общность исторических судеб, широкие торгово-экономические и культурные связи». Со своей стороны, Президент Беларуси А.Лукашенко заявил: «мы подтверждаем полную обоюдную заинтересованность в развитии сотрудничества» и подчеркнул, что «Молдова никогда не была для нас чужой».

Результатом установившихся взаимоотношений явилась активизация торгово-экономического сотрудничества, которая сопровождалась принятием ряда мер по продвижению молдавских товаров на белорусский рынок. Были изданы специальные указы Президента Беларуси, направленные на создание благоприятных условий для поставок молдавской свежей плодоовощной продукции и стимулирование продажи молдавских тихих и шампанских вин. Как следствие товарооборот между Беларусью и Молдовой начал резко расти. В 2002 году взаимные поставки в сравнении с 1999 годом увеличились почти вдвое.

Несмотря на то, что с 2003 года внешнеполитический вектор Молдовы стал больше ориентирован в сторону европейского сотрудничества, белорусско-молдавские отношения продолжали развиваться в конструктивном русле. Более того, можно сказать, что произошел прорыв в торгово-экономической сфере, особенно после успешного визита в Беларусь в 2005 году премьер-министра Республики Молдова В.Тарлева. В результате в 2005 году стремительно возросший объем товарооборота составил почти 175 млн. долл. США.

На международной арене Молдова и Беларусь, в основном, занимали нейтрально-позитивную позицию. В настоящее время по вопросу сотрудничества на международной арене идет уважительный, который, мы надеемся, приведет к дальнейшему взаимопониманию и конструктивному сотрудничеству. Со своей стороны молдавские ученые обращают внимание правительства на то, что Беларусь является не только потенциальным, но и реальным стратегическим партнером Молдовы [2, 32].

Одной из составляющих системы внешней политики государств является межпарламентское сотрудничество, которое развивается в рамках Соглашения о сотрудничестве между парламентами двух стран, подписанное в 2003 году в ходе визита в Республику Молдова председателя Национального собрания Республики Беларусь.

Основы экономического сотрудничества между двумя странами были заложены в Договоре о дружественных отношениях и сотрудничестве между Республикой Беларусь и Республикой Молдова. В нем подтверждалось стремление сторон поощрять развитие двусторонних экономических отношений, создавать благоприятные условия для развития современных форм торгового обмена, промышленного и научно-технического сотрудничества.

Важным шагом в развитии договорно-правовой базы двусторонних экономических отношений стало подписание межправительственных соглашений о свободной торговле, о торгово-экономическом сотрудничестве, долгосрочной Программы экономического сотрудничества на 10 лет и других.

В решении задач наращивания объемов двусторонней торговли и расширения торгово-экономического сотрудничества широко задействован потенциал белорусской и молдавской торгово-промышленных палат, белорусско-молдавского Делового совета, Межправительственной белорусско-молдавской комиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества. Немаловажная роль в данном вопросе придается организации регионального сотрудничества, в рамках которого в настоящее время подписано 28 соглашений о сотрудничестве между городами и районами Беларуси и Молдовы. В 2000 г. было подписано соглашение о сотрудничестве меж-

ду Могилевским облисполкомом и автономно-территориальным образованием «Гагауз Ери». Налажены региональные связи между областями Республики Беларусь и районами Республики Молдова.

В последние годы торгово-экономическое сотрудничество между Беларусью и Молдовой продолжает развиваться, несмотря на усиление конкуренции с поставщиками из других стран. Совместные действия сторон позволили динамично наращивать товарооборот. Так, в 2006 г. он составил 176,7 млн. долларов США, в 2007 г. – 226,5 млн. долларов США. В 2008 г. - 334,7 млн. долларов США. В 2009 г. в связи глобальным экономическим кризисом товарооборот между странами уменьшился.

Вместе с тем,приведенные материалы и цифры наглядно показывают, что в настоящее время между Беларусью и Молдовой продолжается динамичное развитие торгово-экономического сотрудничества и отношения между двумя государствами являются по настоящему дружескими и взаимовыгодными. Отметим, что Беларусь является 6-ым торгово-экономическим партнером Молдовы и вошла в группу стран – основных торговых партнеров, достигших наиболее высоких темпов прироста поставок товаров на молдавский рынок. Молдова занимает четвертое место среди стран СНГ и пятнадцатое среди мировых торговых партнеров Беларуси. В сложный для Молдовы период одним из основных потребителей и рынком сбыта плодоовощной и винодельческой продукции остается Беларусь.

Особо значимым для Беларуси является вопрос интеграции белорусской культуры в общеевропейское пространство в качестве равноправного участника европейского культурного процесса. Исходя из этого, политика государства строится на основе принципа отношения к культуре как к внешнеполитическому приоритету. Эффективная политика по развитию культуры даёт возможность сохранить национальную культуру и способствуют консолидации общества. Белорусскими учеными высказывалась точка зрения о том, что культурная дипломатия вполне может быть выбрана в качестве приоритета внешней политики Республики Беларусь и служит визитной карточкой страны [5]. Как можно видеть, данный принцип вполне успешно реализуется Беларусью на практике.

Важное место в двусторонних отношениях занимает сотрудничество в области науки. Основы сотрудничества в данной области были заложены в семидесятые годы XX в. В 1973 году Академии наук Украины, Беларуси и Молдовы заключили Договор о творческом содружестве, что значительно способствовало проведению исследований по важнейшим народнохозяйственным направлениям. На протяжении ряда лет учеными Беларуси и Молдовы разработан ряд совместных программ и проведены совместные исследования в области экономики, философии, этнографии, археологии, ли-

тературы, искусствоведения, изданы монографии, сборники статей, проведены научные конференции.

Значимым событием в области науки было образование в 1993 году Международной Ассоциации трех академий наук – Молдовы, Беларуси, Украины.

Вместе с тем следует признать, что вторая половина 90-х годов стала периодом свертывания двустороннего сотрудничества в области науки и научных исследований в целом. В положительном плане можно отметить деятельность НПО «Порумбень» и, особенно, усилия директора НПО академика В.Мику, продолжившего научные исследования с Белорусским институтом земледелия по селекции новых сортов кукурузы, несмотря на ряд неблагоприятных факторов.

Активизация молдо-белорусского сотрудничества в сфере науки на новом этапе отношений произошла после визита в Республику Беларусь президента Академии наук Молдовы академик А.Андриеш и подписания в 2003 году Договора о сотрудничестве между Академией наук Республики Молдова и Национальной академией наук Беларуси. В настоящее время благодаря целенаправленной и прагматичной политике президента Академии наук Молдовы, академик Г.Дука научное сотрудничество приобрело системность и динамизм. Активную деятельность проводит вновь созданная совместная белорусско-молдавская комиссия по вопросам научно-технического сотрудничества. Академические институты двух стран расширяют научные контакты и практическую деятельность в области сельского хозяйства, продовольствия, биологии, химии, техники и инновационных технологий, гуманитарных наук.

О том, что белорусско-молдавские отношения в сфере науки активно развиваются, свидетельствует подписанное в мае 2007 г. Соглашение о сотрудничестве между Белорусским Республиканским Фондом фундаментальных исследований и Академией наук Молдовы, которое предусматривает поддержку фундаментальных исследований, совместных белорусско-молдавских научно-исследовательских проектов, проектов по организации двухсторонних научных мероприятий и др. Однако в данной области остается еще ряд нерешенных проблем, а именно, отсутствует соглашение о сотрудничестве между министерствами образования и др. Отсюда вытекают и задачи: придание сотрудничеству в области в области науки и образования системный характер и формирование правовой базы сотрудничества.

Одним из важнейших компонентов белорусско-молдавских отношений является сотрудничество в области образования, которое, после длительного периода застоя, с 2003 года заметно активизировалось, заявив о себе стремительным ростом числа двусторонних межвузовских контактов,

заключением между учебными заведениями соглашений о сотрудничестве, значительным количеством совместных конференций, семинаров, визитов руководителей, ученых и преподавателей учебных заведений.

Только в 2006-2009 гг. в Беларуси и Молдове совместно проведены научно-практические семинары, конференции: «Беларусь в современном мире», «Повышение роли государственного управления в современных условиях», «Интеграционные процессы в Большой Европе: риски, издержки, преимущества», «Развитие экономического сотрудничества между Беларусью и Молдовой в рамках европейской и региональной интеграции», «Перспективы выращивания белорусских сортов картофеля в Молдове» и др.

Динамично развивается сотрудничество в области культуры. Как отмечали в своих исследованиях молдавские ученые, молдо-белорусские «отношения в сфере культуры имеют давнюю историю». С 2001 года после подписания Соглашения о сотрудничестве между Министерством культуры Республики Беларусь и Министерством культуры Республики Молдова культурные связи стали приобретать системный характер. Стороны высказались за содействие развитию непосредственных контактов между театральными союзами, театрами, музыкальными коллективами, за поддержку сотрудничества в области кинематографии.

Творческие коллективы и мастера искусств Молдовы принимают участие в международных конкурсах, концертах и фестивалях, проводимых в Беларуси, а белорусские – в Молдове.

В Молдове проводятся Дни белорусского кино и телевидения, фотовыставки, Фестиваль белорусов Молдовы «Беларусь – мая Радзіма». В 2005 году в Беларуси успешно проведены Дни молдавской культуры. Совместно издана Антология молдавской поэзии в переводе на белорусский язык и другие совместные проекты.

В целом, белорусско-молдавские отношения в настоящее время в сфере экономики, науки, культуры и образования имеют достаточно активный и взаимовыгодный характер. В этих сферах создана и эффективно функционирует договорно-правовая база, развивается такой компонент отношений в этих областях, как контакты и практическое сотрудничество между учеными, деятелями культуры и образования, деловыми людьми.

Развитию торгово-экономических отношений в перспективе способствуют такие положительные факторы как взаимодополняемый и неконкурентный характер экономик, географическая близость стран, сбалансированность взаимных товарных потоков. Государствами создана и эффективно функционирует Межправительственная белорусско-молдавская комиссия по торгово-экономическому сотрудничеству, что позволяет оперативно решать текущие экономические вопросы.

Вместе с тем, на наш взгляд, в экономическом сотрудничестве необходимо переходить от простой торговли к работе в рамках совместных производств и совместных предприятий, кооперационным поставкам.

Не совсем благоприятной тенденцией в развитии белорусско-молдавских политических отношений является затянувшаяся с июня 2000 года пауза в проведении двусторонних официальных визитов на высшем уровне и с октября 2005 года – на высоком уровне. Ее дальнейшее продолжение в определенной степени может привести к разбалансированности системы политических отношений, снижению эффективности решения проблем во всех сферах двусторонних отношений.

Кроме этого, для сохранения дружественного характера политических отношений между Республикой Беларусь и Республикой Молдова весьма важным представляется адекватное понимание политическими элитами обеих стран того фактора, что позитивный процесс европейской интеграции не должен негативно влиять на характер и уровень двусторонних молдавско-белорусских отношений, а также совместное участие в Европейской программе « Восточное партнёрство».

Важной составляющей развития двусторонних отношений в перспективе является парламентская дипломатия. Регулярные контакты депутатов, взаимодействие парламентов в системе международных отношений будут способствовать активному обмену опытом законотворческой деятельности, ведения многосторонней парламентской дипломатии, а также эффективному взаимодействию стран на международной арене.

Хочу особо подчеркнуть важную роль журналистского корпуса Беларуси и Молдовы, который в своем абсолютном большинстве объективно и правдиво отражает реальные события в странах и двусторонних отношениях. Журналистская этика, умноженная на честность и добропорядочность, объективность в работе способствуют не только сохранению отношений дружбы и сотрудничества между народами Беларуси и Молдовы, но и их дальнейшему укреплению.

В заключение не могу не отметить одну из важнейших, на наш взгляд, составляющих двусторонних отношений – «народную дипломатию», проводимую общественностью, общественными организациями, деловыми кругами, деятелями науки, культуры и искусства и просто людьми. Исторически сложившиеся уважительные, добрые и теплые отношения между нашими народами, заинтересованность деловых кругов в торгово-экономическом сотрудничестве, деятелей науки и культуры – во взаимном культурном и научном обогащении, при любой текущей политической ситуации всегда будут той основой, на которой строились и будут строиться отношения между нашими странами в будущем.

Литература:

1. Беларусь – Молдова: на путях дружбы и сотрудничества. Материалы международной научно-практической конференции г.Кишинев, 19 ноября 2002 г. - Минск, 2003
2. Беларусь – Молдова: 15 лет дипломатических отношений. Материалы международной научно-практической конференции г.Кишинев, 16 ноября 2007 г. - Кишинев, 2007.
3. Белорусы в Молдове. Материалы Международной научно-практической конференции (г.Кишинев, 6-8 октября 2001 года). - Минск, ИСПИ, 2001.
4. Лешану И. Сотрудничество, устремленное в будущее. // «Народная газета», 18 ноября 1997.
5. Масюков М. «Новое соседство» и контуры культурной дипломатии во внешней политике Республики Беларусь. // Беларусь – Молдова: взгляд молодежи в третье тысячелетие. - Кишинев, 2004, с.11-15
6. Население СССР за 70 лет. - Москва, 1986
7. Саковіч В.А. Эканомікі Беларусі і Малдовы – узаемадапаўняльныя: і гэта важная ўмова для пашырэння экспарту. // «Звязда», 2000, 15 февраля.
8. Соглашение между Правительством Республики Молдова и Правительством Республики Беларусь о торгово-экономическом сотрудничестве. (17.01.2003). www.belembassy.org/moldova.
9. Tratat cu privire la relațiile de prietenie şi colaborarea între Republica Moldova şi Republica Belarusi. // Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998. Vol..XVIII. - Chişinău: Moldpres, 1999. c.40-44.
10. Tratat între Republica Moldova şi Republica Belarusi privind colaborarea economică în anii 2000-2009. // Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-2002). Vol.XXIX. - Chişinău: Moldpres, 2002.

Представлена в редакцию 26 апреля 2010 года

ПЕРСПЕКТИВЫ УРЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИДНЕСТРОВСКОГО КОНФЛИКТА

Ессам Абоу САЛЕМ
Дания, Копенгаген, Институт изучения истории арабских государств
Научный сотрудник, доктор исторических наук, постдокторанд кафедры международных отношений Молдавского госуниверситета

The present article analyzes the process of negociations for solving the Transnistrean conflict starting with 1992, stressing namely the negociations in the format „5+2”

After signing the plan of Actions – the European Union – Republic of Moldova, the EU and USA agreed to participate at the negociations as observers, by undertaking the new format „5+2”.

The negociations format „5+2” includes 2 parts – Republic of Moldova and Transnistria, two mediators - OSCE, the Russian Federation, Ukraine, and observers – US and the European Union. Due to the lack of a politic will of these two sides implied in the conflict, and first of all from Russian Federation, the conflict is still not being solved untill present times.

Once EU and USA started to take part at the process of negociations, the positions of Republic of Moldova has Strengthened. There have been created some real premises for the definite reglementation of the Transnistrean differendum.

Урегулирование приднестровского конфликта остро нуждается в достижении консенсуса по окончательному решению за столом переговоров. Тем не менее, длительность переговорного процесса говорит о том, что сторонам не удается разрешить эту конфликтную ситуацию в силу разных обстоятельств, и что они надеются, что с прошествием времени произойдут перемены, которые склонят чашу весов в пользу той или иной из них. Главная причина неразрешения конфликта состоит в том, что стороны придают принципиально разное значение понятию урегулирование.

Из официальных документов и заявлений высокопоставленных лиц явствует, что Республика Молдова трактует процесс разрешения приднестровского конфликта, исходя их норм Конституции, принятой в 1994 году. Кишинев считает, что урегулирование означает устранение факторов, спровоцировавших конфликт и реинтеграция в границах, существующих на 1 января 1990 года. В этом смысле, можно утверждать, что Республика Молдова продолжает делать усилия для того, чтобы устранить все возможные причины, которые провоцируют фобии у населения с левого берега Днестра.

В свою очередь, Приднестровье трактует урегулирование конфликта как процесс признания ее полного права на независимость, провозглашенную в начале 1990 года. Для этого, приводятся определенные исторические аргументы, делаются ссылки на так называемую румынскую опасность, которую приднестровцам якобы удалось ликвидировать, отразив «агрессию румынских националистов». Именно на этом основаны пропагандистские мифы, с помощью которых режим старается обеспечить себе поддержку населения. Особую роль в эволюции конфликта и переговорного процесса играет Российская Федерация. Постоянная российская поддержка облечена в пропагандистскую кампанию, направленную на поддержание надежд, что Приднестровью удастся все-таки окончательно оторваться от Молдовы и войти в состав Российской Федерации или получить статус ее ассоциированного члена.

Типологически, конфликт в левобережных районах Республики Молдова, известный как приднестровский конфликт, относится к категории тех, которые в своем развитии прошли через этап вооруженного столкновения.

Нужно отметить, что Россия не отказалась от своих намерений узаконить присутствие своих войск в Приднестровье через «Систему военных гарантий». Москва обвиняла и продолжает обвинять за несоблюдение своих обязательств сепаратистских лидеров, которые, якобы, не разрешают вывоз и уничтожение российского оружия и боеприпасов. В действительности Россия тянет за время, надеясь путем экономического и политического давления убедить правительство Молдовы согласиться на легитимизацию российского военного присутствия на территории республики.

Ярким примером этого стал «меморандум Козака» – документ, разработанный Д.Козаком, представителем президента Российской Федерации, соглашение между президентом Республики Молдова В.Ворониным и приднестровским лидером И.Смирновым – план, поддержанный Украиной.

Весной 2003 года, на основании исследований, проведенных Институтом публичных политик, О.Нантой предложил формулу, известную как «стратегия 3Д», которая предусматривает демилитаризацию, декриминализацию и демократизацию восточного региона Республики Молдова. Уже через год, летом 2004 года, группа экспертов из ряда неправительственных организаций, в том числе зарубежных, разработала на основании «стратегии 3Д» подробный «План действий» [1, 17]. Эта стратегия вызвала особенный интерес как в Кишиневе, так и в Вашингтоне и Брюсселе, но не была осуществлена.

Выборы в Украине в январе 2005 года, стремление руководства этой страны к интеграции в евроатлантические структуры и Европейский Союз

частично изменили украинскую позицию в отношении приднестровского вопроса. Новые условия для урегулирования конфликта были созданы при активном участии президента В. Ющенко. 22 апреля 2005 года Украина представила собственный план, названный президентом В.Ющенко «семь шагов по урегулированию приднестровского конфликта».

В ответ 28 июня 2005 года президент Республики Молдова В.Воронин подписал указ об утверждении Закона об основных положениях особого юридического статуса населенных пунктов с левобережья Днестра (Приднестровье) [2]. Молдавская сторона выполнила обязательства, принятые в рамках нового сотрудничества с Украиной, касающиеся представления собственной концепции о решении приднестровского конфликта. Данный закон предоставил также ясную точку отправления в отношениях с международными партнерами в совместном усилии устранения с карты современной Европы этой зоны сепаратизма, создающей риски и нестабильность.

18 июля 2006 года в Кишиневе состоялась международная конференция, на которой американские юристы М.Майер и К.Борген предложили вниманию общественности доклад «Разрешение замороженного конфликта: правовые аспекты сепаратистского кризиса в Молдове». Непризнанную «ПМР» ученые определили как «фактический режим». Подобные режимы рассматриваются как частичные субъекты международного права. «Их уникальный статус генерирует определенные права и обязанности, в первую очередь, касающиеся мер по оказанию помощи населению. Они могут заключать соглашения, которым присваивается статус ниже договоров. Кроме права действовать для поддержки своего населения, фактический режим можно привлечь к ответственности за нарушение международного права» [3, 8].

Согласно экспертам из International Crisis Grup (некомерческая независимая международная организация, созданная для укрепления способности международного сообщества действовать в целях предотвращения и сдерживания конфликтов), более активное участие со стороны США и ЕС в процессе разрешения приднестровского конфликта абсолютно необходимо для «этой бедной и нестабильной части Европы» [4].

28 июня 2001 года Республика Молдова и Европейский Союз подписали Пакт стабильности для Юго-Восточной Европы. В этот документ, по требованию России, были включены два условия:

1. Европейский Союз не будет подписывать соглашение об ассоциации и стабильности с Республикой Молдова (это соглашение открыло бы перспективы для интеграции Молдовы в Евросоюз);

2. Европейский Союз не будет вмешиваться в урегулировании приднестровского конфликта.

Но вскоре после подписания Республикой Молдова Пакта стабильности для Юго-Восточной Европы внешняя политика ЕС претерпела значительные изменения.

В 2004 году в Европейский Союз вступили 10 стран, а в 2007 году еще 2 страны – Румыния и Болгария. В настоящее время ЕС состоит из 27 европейских стран, которые насчитывают около 492 млн. жителей и производят свыше 25% мирового валового внутреннего продукта. Европейский Союз является важнейшим экономическим, торговым, финансовым, валютным и культурным центром мира.

После 1 января 2007 года Республика Молдова оказалась у самых границ Европейского Союза. Благодаря европейской политики соседства (добрососедства), разработанной еще в 2003-2004 годах, Европейский Союз частично пересмотрел свою позицию по отношению к приднестровскому конфликту.

В программе действий, предложенной Республике Молдова в рамках европейской политики соседства, ЕС видел в решении приднестровского конфликта гарантию стабильности у собственных границ.

После подписания Плана действий ЕС□Молдова (февраль 2005 года – январь 2008 года) Европейский Союз и США дали свое согласие на участие в переговорах в формате 5+2 в качестве наблюдателей с соблюдением территориальной целостности и суверенитета Республики Молдова. Формат переговоров 5+2 предполагает: две стороны урегулирования – Республика Молдова и Приднестровье, посредники – ОБСЕ, Российская Федерация и Украина, наблюдатели – США и Европейский Союз.

Необходимо отметить, что с вовлечением ЕС и США в переговорный процесс укрепилась позиция Республики Молдова.

Никто не может отрицать, что российская дипломатия способствовала возобновлению переговоров между Ворониным и Смирновым с 11 апреля 2008 года. Но реальный толчок к этим переговорам был дан Евросоюзом. Именно он изменил ситуацию, вынудив Тирасполь вернуться за стол переговоров. Впервые с 1992 года Молдова выступила как партнер, занимающий твердую позицию. И это благодаря ЕС, который развивает трехуровневую стратегию по поддержке суверенитета и единства Молдовы.

Первый уровень состоит в оказании давлений разного рода на Приднестровье. Ограничения в передвижении для официальных лиц и особенно создание Миссии Европейской комиссии по предоставлению помощи в вопросах границы Украине и Молдове (EUBAM) и новый таможенный режим, введенный в марте 2006 года, являются результатами участия ЕС в процесс урегулирования приднестровского конфликта. Именно ЕС убедил Украину в необходимости введения нового таможенного режима и косвенно заставил приднестровские компании регистрироваться в Кишиневе. Но-

вый таможенный режим в сочетании с действиями EUBAM создают значительное социальное и политическое напряжение в Приднестровье. Местные элиты начали терять нелегальную прибыль, полученную от контрабанды и незаконной торговли. Именно ЕС создал эту ситуацию вокруг Приднестровья и поставил основы для восстановления единого экономического пространства страны.

Второй стратегический элемент – это европеизация Молдовы, чтобы сделать ее более привлекательной для жителей Приднестровья. План действий ЕС□Молдова, Соглашение об упрощении выдачи виз, экономическая помощь, содействие для таможенных и пограничных служб и особенно преференциальный торговый режим являются частью этой стратегии. Названный торговый режим [формат ассиметричной торговли в рамках генеральной системы преференций (GSP)] был предоставлен только балканским странам и Молдове. Сегодня ЕС оказывает Молдове финансовое содействие, почти равное с содействием, которое получают балканские страны, которые имеют перспективу присоединения к Европейскому Союзу. В 2006-2008 годах экспорт из приднестровского региона в ЕС вырос на 59% больше, чем экспорт в Россию. Выросла заинтересованность приднестровских университетов в получении аккредитации в Кишиневе, так как тем самым у них открывается доступ к проектам международного сотрудничества и европейским стипендиям для студентов и преподавателей. Это только несколько примеров того, как ЕС помогает Молдове стать более привлекательной и нужной для важных частей приднестровского общества.

Третий элемент стратегии относится к обещанию больших экономических выгод в случае реинтеграции приднестровского региона. В воссоединенной Молдове жители Приднестровья будут иметь равный доступ к европейским финансированиям. Большое значение имеет обсуждение международного финансирования проектов инфраструктуры трансевропейских транспортных коридоров, которые пересекали бы Молдову, включая Приднестровье. Не Россия, и не Молдова будут финансировать подобные проекты, а именно ЕС и США [5].

На заседаниях Национальной комиссии по европейской интеграции постоянно подчеркивалось, что Молдова желает, чтобы будущий документ, который подлежит обсуждению с Брюсселем, имел форму соглашения об ассоциации и предвидел четкую перспективу присоединения к Европейскому Союзу [6].

Европейский Союз питает огромный интерес к Молдове в контексте европейской политике соседства и Соглашения о партнерстве и сотрудничестве ЕС – Республика Молдова, включая усилия по урегулированию приднестровского конфликта.

Одновременно руководство страны не раз подчеркивало, что для Молдовы имеет огромное значение активная позиция президента России Д.Медведева по отношению к процессу разрешения приднестровского вопроса.

Мы должны отметить, что в отношениях с Москвой нельзя полагаться только на ЕС. В этом смысле напомним поспешные инициативы представителя ЕС в Республику Молдова К.Мижеи, сторонника полной «реабилитации» репутации Е.Шевчука в желании устроить его встречу с М.Лупу в Европейском Парламенте. Как же быть с заявлениями председателя приднестровского парламента о независимости региона и даже негодованием по поводу того, что Россия не рассматривает в «пакете» замороженные конфликты и придает Молдове особый статус, что совсем недопустимо для этого ярого сторонника независимости?

Необходимо подчеркнуть, что приднестровский конфликт менее сложен, чем другие замороженные конфликты и имеет больше шансов для урегулирования, исходя из нескольких факторов.

Во-первых, в приднестровском конфликте отсутствуют два определяющих элемента, которые присущи другим конфликтам: этнический и религиозный. Значит отсутствуют ненависть, вражда, противоречия на обеих берегах Днестра.

Второй фактор – это план по разрешению приднестровского конфликта, разработанный молдавскими властями в конце 2006 года. Этот план принимает во внимание проблемы всех заинтересованных сторон: политические, экономические, социальные, культурные и т.д., предлагая комплексный подход. Главный вопрос состоит в определении статуса Приднестровья в составе Республики Молдова. До сих пор данный план не завоевал сторонников среди приднестровских лидеров.

Третий фактор – это переговорный формат 5+2.

Республика Молдова выступила с рядом предложений по укреплению доверия граждан с обеих берегов Днестра. Из-за отсутствия политической воли участвующих сторон, в частности Российской Федерации, конфликт не был разрешен до настоящего времени.

Применение международных гарантий по приданию и поддержанию статуса Приднестровья в составе единого суверенного государства Республика Молдова предполагает устранение факторов, которые способствуют, в той или иной мере, созданию атмосферы, полной неуверенности и неопределенности. В этом смысле, приоритетными являются следующие меры по введению пакета международных гарантий по безопасности между Приднестровьем и Республикой Молдова:

- вывод оперативной группы русских войск из Приднестровья и использование или уничтожение оставшегося оружия и боеприпасов;

- создание международного контингента миротворческих сил под эгидой ОБСЕ, в состав которого войдут, помимо военных из разных стран, военные из стран-гарантов безопасности – Украины и России.

В принципе, компромиссное решение по приднестровскому вопросу возможно, но на нынешнем этапе оно зависит от интересов политических и экономических элит с обеих сторон Днестра, а также от интересов российских элит. Будучи полностью зависимой от Российской Федерации и от ее помощи, Приднестровье согласится на тот компромисс, который подходит России. В то же время Российская Федерация продолжает ставить ударение на прямой диалог «равных сторон», вовлеченных в конфликт [7, 11].

Очевидно, что переговорный процесс, который проводился до участия Европейского Союза и США в качестве наблюдателей, имел всего лишь роль дымового занавеса, за которым наиболее сильное действующее лицо «строило новые реальности», пытаясь легимитировать свое военное присутствие, присваивая собственность, давая русское гражданство жителям региона и т.д. Все эти аспекты приводились впоследствии в качестве объективных факторов, и Россия все время навязывала Молдове принцип «нужно считаться с создавшейся ситуацией».

Расширение Европейского Союза до границ Республики Молдова значительно изменило данные проблемы, хотя пока не повлияло на процесс урегулирования конфликта.

Библиография:

1. Нантой О. Приднестровский конфликт – от консенсуса декларации к консенсусу действий. // «Экономическое обозрение. Логос пресс», 2005, №14.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.101-103, p.16.
3. Meyer M., Borgen Chr. Dezghețarea unui conflict „înghețat”: Aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova. – Chişinău, 2006.
4. Rusia nu este capabilă să reglementeze conflictul transnistrean. // «Moldova Suverană», 2004, 26 august.
5. Popescu N. Întâlnirea Voronin – Smirnov în umbra Uniunii Europene. // Moldova>Politic>Comentarii. 25 aprilie 2008. http://www.azi.md/print/49099Ro
6. Chişinăul doreşte un acord de asociere cu perspectivă de aderare la UE. // «Moldova Suverană», 2008, 26 iunie.
7. Boțan I. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană. - Chişinău, 2009.

Поступила в редакцию
6 апреля 2010 года

RELAȚIILE DE COOPERARE DINTRE CONSILIUL EUROPEI ŞI REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Valentina TEOSA
Republica Moldova, Chişinău, Univeristatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor, şef-catedră

Elena STAMATIN
Republica Moldova, Chişinău, Univeristatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctorandă

Moldova became a full-fledged member of the Council of Europe on 13 July 1995. The same day Moldova signed the Statute of the Council of Europe. At present, our country is in full process of implementing reforms that will bring it closer to the European Union. Reference is made here to implementation of the European Union´s Copenhagen criteria which coincide with the Council of Europe fundamental values of observing and promoting human rights and fundamental freedoms.

It is emphasised the assistance provided by the Council of Europe and European Union to our country by means of so called Joint Programmes in support of democratic reforms in the Republic of Moldova. A new element of cooperation perspectives between Council of Europe and European Union is the adoption of an Agreement Memorandum between these two organisations, which provides, inter alia, for joint efforts towards combating contemporary defiance of the democratic security on the continent.

În prezent, Consiliul Europei conform vocației sale de organizație pan-europeană include 47 de State membre cu drepturi depline – practic toate țările de pe continentul european. Rolul Consiliului Europei a fost consolidat cu ocazia Conferinței de la Viena din 1993, Summit-urile de la Strasbourg din 1997, Varşovia în 2005. Consiliul susține activ procesele tranziției democratice şi a definitivat un mecanism complex şi eficient de urmărire a modului în care statele membre îşi respectă angajamentele asumate. Pe parcursul ultimului deceniu relațiile dintre Consiliul Europei şi țările membre au evoluat considerabil, astfel încît democrația şi funcționarea normală a instituțiilor a devenit o permanentă provocare. Astfel, numeroase mecanisme de control au fost puse în acțiune la nivel interguvernamental (Comitetul Ministrilor), parlamentar (Adunarea parlamentara a

Consiliului Europei şi jurisdicţional (Curtea Europeana pentru Drepturile Omului) pentru facilitarea unei conlucrări fructuoase dintre Organizaţie şi membrii săi. Nivelul dialogului şi parteneriatul instituit de către fiecare stat membru cu această instituţie europeană, reflectă măsura în care fiecare stat este realmente disponibil să se alinieze la valorile şi standardele europene, pentru a deveni un stat cu adevărat european.

Aderarea la Consiliul Europei constituie un proces care, formal, porneşte de la statutul de invitat special acordat legislativului naţional. Delegaţia Parlamentului moldovean a obţinut această calitate la 5 februarie 1993, iar câteva luni mai târziu, la 20 aprilie 1993 a fost depusă cererea de aderare la Consiliul Europei.

Din start, trebuie să menţionăm că deja la etapa de pre-aderare o serie de reforme au fost iniţiate sau efectuate cu contribuţia esenţială a Consiliului Europei, de exemplu elaborarea Constituţiei (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29 iulie 1994), a legii cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei (adoptată de Parlament la 23 decembrie 1994), a legislaţiei privind organizarea judecătorească şi a celei referitoare la minorităţile naţionale [9, 101]. Calea spre aderare şi angajamentele asumate de legislativul naţional se conţin în Avizul APCE nr.188 (1995) din 27 iulie 1995 cu privire la cererea de aderare a Moldovei la Consiliul Europei, care a recomandat Comitetului de Miniştri „să invite Moldova să devină membru al Consiliului Europei”, concomitent atribuindu-i delegaţiei naţionale 5 locuri în cadrul APCE. Ulterior, Biroul APCE a aprobat la 20 octombrie 1995 studiul de compatibilitate a legislaţiei moldoveneşti cu principiile Consiliului Europei.

Astfel, după ratificarea formală de către Parlamentul naţional, instrumentul de ratificare a Statutului Consiliului Europei a fost depus la data de 13 iulie 1995, prin care au fost asumate formal o serie de obligaţiuni de ordin general şi speciale, şi anume:

a) Angajamente generale, în mare parte presupun aderarea la convenţii (semnarea şi ratificarea) gestionate de CoE, abţinerea de la unele acţiuni internaţionale, precum şi respectarea unor principii universale de drept:

- semnarea la momentul aderării a Convenţiei europene a drepturilor omului (CEDO);
- ratificarea, într-un an de la aderare, a Convenţiei europene şi a Protocoalelor adiţionale nr.1, 2, 4, 7, 11;
- semnarea şi ratificarea Protocolului 6 la CEDO privind abolirea pedepsei cu moartea pe timp de pace, în 3 ani de la aderare şi menţinerea moratoriului la aplicarea pedepsei capitale până la abolirea completă;
- să recunoască, potrivit Protocolului nr.11, dreptul individual de recurs şi jurisdicţia obligatorie a CEDO;

• să se abțină de la ratificarea Convenției CSI privind drepturile omului şi să se abțină de la ratificarea Convenției CSI fără acordul prealabil al Consiliului Europei. În cadrul CSI fusese elaborat un instrument regional concurent care îşi propunea crearea unei jurisdicții paralele cu standarde proprii privind nivelul şi conținutul protecției drepturilor omului, aplicabil țărilor din CSI.

• să semneze şi să ratifice Convenția europeană pentru prevenția torturii, în decurs de 1 an de la aderare;

• să semneze şi să ratifice Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, în termen de 1 an de la aderare, iar politicile să fie conduse conform Recomandării APCE 120 (1993);

• să semneze şi să ratifice Convenția europeană a autonomiei locale, în decurs de 1 an de la aderare, precum şi să examineze ratificarea Cartei sociale europene şi a Convenției europene a limbilor minoritare şi regionale;

• să examineze posibilitatea ratificării Convenției europene privind extrădarea, asistența reciprocă în materie penală, transferul persoanelor condamnate;

• să semneze şi să ratifice Acordul general privind privilegiile şi imunitățile Consiliului Europei, în decurs de 1 an de la aderare;

• soluționarea pe cale paşnică a diferendelor internaționale şi interne;

• libertatea confesiunilor, fără discriminare şi soluționarea paşnică a disputei între Mitropolia Moldovei şi Mitropolia Basarabiei;

• să coopereze cu procedura APCE de monitorizare stabilite de Declarația Comitetului de Miniştri din 10 noiembrie 1994.

b) Obligațiunile speciale se referă la o serie de măsuri legislative de ordin intern, care prevăd în particular următoarele:

• aplicarea fără restricții pentru drepturile omului a articolelor 54 şi 55 din Constituție;

• să fie schimbat rolul şi funcțiile Procuraturii, transformând această instituție într-un organ care să fie în concordanță cu statul de drept şi standardele CoE;

• să fie create condiții pentru funcționarea şi studierea limbii de stat;

• transferarea responsabilităților penitenciarelor de la MAI la Ministerul Justiției, până în toamna anului 1995;

• adoptarea unui nou Cod Penal şi a unui nou Cod de Procedură Penală, într-un an de la aderare;

• modificarea art.116 §2 din Constituție pentru a asigura independența justiției în conformitate cu standardele CoE, într-un an de la aderare;

• legea şi practicile privind autoadministrarea locală să fie reformate conform Convenției europene a autonomiei locale.

În aşa fel, Republica Moldova devenise în 1995 una din primele țări ex-URSS care au aderat la Consiliul Europei, după țările baltice şi prima dintre tă-

rile CSI. În cei 15 ani de participare în organizaţie, Republica Moldova a devenit parte sau a semnat peste 70 convenţii gestionate de CoE.

Ratificarea CEDO a fost precedată de realizarea unui studiu de compatibilitate a legislaţiei şi elaborarea unor modificări în legislaţie pentru a exclude o parte esenţială a normelor contradictorii, susceptibile de a genera condamnări din partea Curţii de la Strasbourg. În contextul aderării la CEDO, a fost instituit un oficiu nou, necunoscut până atunci, biroul Agentului Guvernamental, care reprezintă interesele Guvernului în faţa Curţii de la Strasbourg.

În anul 1998, diplomaţia moldovenească, într-o competiţie regională, a reuşit să atragă la Chişinău deschiderea Biroului de Informare al Consiliului Europei (BICE), pentru a sprijini eforturile Guvernului de răspândire a cunoştinţelor despre drepturile omului şi mecanismele lor de protecţie, procesele şi standardele democratice. Acest oficiu nu este o misiune diplomatică şi nu îndeplineşte funcţii politice. Ca instrument documentar, Biroul are următoarele funcţii: promovarea informaţiei şi documentelor cu privire la activitatea Consiliului Europei; stimularea şi susţinerea activităţilor publice orientate spre promovarea acţiunilor Consiliului Europei; consultarea documentelor în bibliotecă; traducerea şi publicarea documentelor Consiliului Europei; diseminarea selectivă a documentelor; editarea unor publicaţii specifice, realizate de către Birou asupra temelor de interes pentru Consiliul Europei [1].

Fostul secretar general, Daniel Tarschys, îşi aminteste despre vizitele pe care le-a efectuat în 1994 în Albania, Belarus, Moldova, Federaţia Rusa şi Ucraina – toate pe atunci ţări candidate la aderare [10, p. 50]. În urma întrevederilor avute cu presedinţii, prim-miniştrii, preşedinţii parlamentelor, miniştrii afacerilor externe din aceste ţări, oficialul european a rămas impresionat de interesul manifestat în această parte a Europei faţă de Organizatie. Adaptând modelul evoluţiei percepţiei calităţii de membru al organizaţiei, acesta a identificat patru faze de percepere a Consiliului Europei de către ţările candidate:

• „ignoranţă” – care caracterizează primii ani de suveranitate şi independenţă, 1990-1992;

• „prestigiu şi importanţă pentru confirmarea suveranităţii noilor state” – care se referă la procesul de aderare, însoţit de reforme fundamentale pentru construcţia statală, demarate convenţional cu procesul reformei organizării judiciare, încetarea războiului de pe Nistru, aderarea la ONU şi obţinerea calităţii de membru CoE, care au marcat perioada 1992-1995;

• „descoperirea avantajelor, în special pentru colectarea şi schimbul de experienţă politică”, care a început după aderare în 1996 şi redescoperită în 2001-2003 în contextul crizei politice şi protestelor stradale;

• „angajarea în cooperare şi coeziune, perspective europene” presupune reforme încheiate, instituţii democratice stabile, apărarea efectivă a drepturilor omului.

În acest context, contează mai mult eficienţa utilizării avantajelor oferite de Consiliul Europei pentru angajarea în perspectiva europeană. Astfel, în ultimii ani Republica Moldova a promovat constant câteva obiective:

- confirmarea şi întărirea suveranităţii Republicii Moldova asupra întregului teritoriu, prin internaţionalizarea conflictului transnistrean şi atragerea sprijinului comunităţii internaţionale, în special al UE;
- încheierea monitorizării APCE a îndeplinirii obligaţiunilor şi angajamentelor de aderare;
- atragerea asistenţei CoE şi statelor membre pentru avansarea reformelor democratice, statului de drept şi drepturilor omului.

Aderînd la Consiliul Europei, Republica Moldova a trecut gradual, în doar cîţiva ani, prin toate aceste faze. Apartenenţa la Consiliul Europei implică respectarea scrupuloasă şi permanentă a acestui "contract" cu Organizaţia, care se bazează pe trei piloni: pluralismul politic, drepturile omului şi statul de drept. Toate aceste valori au trebuit sa fie verificate şi atestate în Republica Moldova, pentru ca aceasta să-şi primească "certificatul" de confirmare internaţională a tinerei democraţii.

Prin urmare, pe de o parte, deschizîndu-se noilor state membre, Consiliul Europei a definit noi criterii de admisibilitate, care au generat schimbări importante în toate ţările candidate. Toate aceste cerinţe însă nu au speriat Republica Moldova în dorinţa sa de a deveni membru cu drepturi depline ale Organizaţiei pan-europene, aceasta fiind prea mare şi promiţătoare pentru a renunţa la ea. Întelegerea avantajelor pe care le poate oferi apartenenţa la Consiliul Europei este identificată în chiar expunerea de motive cu privire la aderarea la Statutul Consiliului Europei, care implică însăşi aderarea la Organizaţie, eveniment care vizează următoarele aspecte: "Aderarea ţării noastre la Consiliul Europei va avea o serie de implicaţii fundamentale de lungă durată. Sprijinul nemijlocit al Consiliului Europei va ajuta Republica Moldova să continue procesul de edificare a statului de drept, a unei societăţi democratice, să ducă la bun sfîrşit reforma sistemului juridic şi să-şi racordeze legislaţia la standardele europene, să constituie un sistem de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, să avanseze spre o economie de piaţă. Avînd calitatea de membru cu drepturi depline al Consiliului Europei, ţara noastră va putea beneficia de multiple programe de asistenţă în domeniile de care se ocupă această organizaţie: justiţie, drepturile omului, democraţie locală, protecţia mediului, cultură, sănătate publică, sport, tineret, mass-media etc. În plus, calitatea de membru al Consiliului Europei va conferi ţării noastre o imagine favorabilă pe plan internaţional, în relaţiile cu alte state" [1, 2].

Era incontestabilă şi speranţa şi încrederea europenilor în dorinţa acestei ţări tinere, confruntate cu numeroase dificultăţi, în primul rînd, cu prezenţa forţelor armate străine pe o parte a teritoriului său care nu este controlat de autorităţile legitime, de a se angaja ferm pe calea reformelor democratice şi a cooperării euro-

pene. Pentru Republica Moldova, ca de altfel pentru orice alt stat, calitatea de membru impune continuarea edificării unei societăţi fondate pe un număr definit de valori şi principii pe care le împărtăşesc pluralismul politic, drepturile fundamentale ale omului, respectarea absolută a normelor de drept şi acceptarea comună a unui control colectiv (juridic şi politic) a respectării lor de către toţi şi în orice împrejurări. Aceste valori şi principii pe care se fundamentează atît Consiliul Europei, cît şi Uniunea Europeană, nu sunt nici de dreapta, nici de stinga, ele nu sunt nici conservatoare, nici progresiste. Ele sunt însuşi fundamentul oricărui proiect european. În 1995, prin aderarea sa la Consiliul Europei, Moldova şi-a afirmat încrederea în acest proiect.

Descriind procesul de aderare şi de participare cu drepturi depline a Republicii Moldova în cadrul Consiliului Europei, relevăm formarea democratică a ţării noastre, dat fiind faptul că calitatea de membru al Consiliului Europei este, frecvent, echivalată cu aprecierea statului membru ca fiind democratic. Privită în ansamblu, calea parcursă de către Republica Moldova este, bineînteles, una progresivă: începînd de la renaşterea statului şi acceptarea acestuia în cadrul Organizaţiei, apoi evoluţţia lui în paralel cu ceilalţi membri europeni, de la care a preluat practicile utile şi cunoştinţele istorice, pînă la preluarea conducerii instituţiei europene pentru o perioadă de jumătate de an pe timpul Preşedinţiei la Comitetul de Miniştri şi, în fine, participarea de rînd cu celelalte state la construcţia europeană. Astfel, deşi procesul reformelor ghidate de către Consiliul Europei sunt încă în curs în Republica Moldova, credem ca ţara noastră, de asemenea, ar putea împărtăşi o experienţă în anumite domenii celorlalţi colegi ai săi. În această perspectivă, Republica Moldova ar avea de jucat un rol important, avînd în vedere specificul său determinat de un sir de factori politici, geopolitici, sociali şi demografici şi, de ce nu, culturali şi economici.

Deocamdată însă, sunt un şir de beneficii care pot fi sesizate deja din cooperarea Republicii Moldova cu Consiliul Europei, de care ţara noastra poate să profite şi în continuare:

1) Lansarea Republicii Moldova pe arena europeană ca stat independent şi democratic;

2) Modelarea imaginii externe a Republicii Moldova şi atragerea atenţiei comunităţii internaţionale asupra realizărilor şi problemelor sale;

3) Catalizarea reformelor politice, legislative, administrative şi socio-economice pe plan intern urmare a ratificării tratatelor Consiliului Europei, exercitării diferitor proceduri de monitorizare şi prin intermediul numeroaselor programe de asistenţă ale Organizaţiei;

4) Garantarea drepturilor omului şi oferirea cetăţenilor Republicii Moldova a unui recurs european contra încălcărilor drepturilor şi libertăţilor fundamentale;

5) Accelerarea stabilirii contactelor diplomatice cu un şir de parteneri europeni într-un cadru multilateral care înlocuieşte şi facilitează numeroase negocieri

bilaterale;

6) Participarea la stabilirea comună a priorităților pe termen lung pentru Europa şi construirea viitorului european.

În legatură cu cele expuse, putem afirma că calitatea de membru al Consiliului Europei a devenit pentru Republica Moldova un prim pas spre integrarea europeană. Consiliul Europei, împreună cu OSCE, trebuie să joace un rol semnificativ, astfel încît procesul de integrare să poată cuprinde, la timpul potrivit, şi celelalte state care nu sunt printre cele 27. Deşi Comunitățile europene sunt astăzi, cu certitudine, forța motivatoare a procesului de integrare europeană, istoria a demonstrat că Consiliului Europei îi revine un rol complementar şi constructiv în acest proces [2, 90], creînd calea, prin intermediul lucrărilor sale axate pe formarea legilor şi practicilor democratice în țările din Europa Centrală şi de Est, spre Uniunea Europeană pentru țările din această regiune. Astfel, dezbaterile care au avut loc în cadrul Adunarii Parlamentare a Consiliului Europei contribuie la crearea "unei noi arhitecturi europene" şi crearea unei Europe pe baza menținerii comune a valorilor democratice, printre care libertatea de exprimare, libertatea de informare, fără îndeplinirea acestor criterii, după cum este cerut de către Consiliul Europei, țările din Europa Centrală şi de Est vor fi în incapacitate de a obține calitatea de membru al UE. Astfel, guvernarea democratică solidă şi armonizarea juridică, pentru care militează Consiliul Europei, este, de asemenea, relevantă pentru "strategia de pre-aderare" a Uniunii Europene. Ea permite țărilor interesate, printre care se număra şi Republica Moldova, să accelereze reformele şi să-şi mărească şansele de aderare. UE confirmă acest concept prin contribuția sa la co-finanțarea Consiliului Europei. Pînă acum aceste acțiuni comune s-au aplicat mai multor state, printre care şi statelor baltice, care de la 1 mai 2004 au devenit membri ai UE.

Actuala preşedinție elvețiană a Consiliului de Miniştri al CoE accentuează pe de o parte procesul de unificare politică a unei Europe Extinse şi pe de altă parte întărirea dimensiunilor culturală şi socială a integrării europene la scară continentală. Nu este o sarcină uşoară să uneşti toate națiunile europene într-o familie de națiuni democrate. Totuşi, Strasbourg-ul este pe cale să împlinească acest vis pan-european. Extinderea, pe de altă parte, nu este văzută ca un scop în sine. Noilor state membre li se cere să adere la un set comun de valori europene şi să sprijine implementarea unui sistem coerent de protecție a drepturilor omului în Europa. Faptul că un număr tot mai mare de cazuri care ajung în fața Curții Europene a Drepturilor Omului provin din Balcani este un semn al conştientizării de către cetățeni a drepturilor pe care le au, însă este şi un semn de îngrijorare legat de calitatea sistemului juridic din aceste state.

Pentru a menține imaginea favorabilă a Republicii Moldova, autoritățile trebuie să depună şi în continuare toate eforturile în vederea avansării pe calea reformelor democratice şi conformării normelor şi standardelor Consiliului Europei,

acesta fiind cel mai sigur, eficient şi rapid instrument de atingere a obiectivului de integrare europeană. Prin conformarea normelor şi standardelor Consiliului Europei, beneficiind de asistenţa Organizaţiei în acest sens, Republica Moldova are ocazia de a-şi crea un fundament pentru aliniere la acquis-ul comunitar, ajustare la valorile politico-economice ale UE. Profitînd de participarea sa pe picior de egalitate în cadrul Consiliului Europei, ţara noastră are oportunitatea de a lansa concomitent statelor membre ale UE mesajul cu privire la principala prioritate a politicii sale interne şi externe – integrarea în Uniunea Europeană [3, 39], informîndu-le şi solicitîndu-le concursul în realizarea obiectivelor strategice ale Guvernului Republicii Moldova, soluţionarea problemei transnistrene, asigurarea respectării drepturilor omului.

Relaţia dintre calitatea de membru al Consiliului Europei şi integrarea în UE poate fi demonstrată pentru Republica Moldova şi prin examinarea criteriilor obligatorii de aderare la UE [5, 21], adoptate de Summitul de la Copenhaga (Tratatul asupra UE, art.49), şi anume:

1) Criteriul politic: existenţa unor instituţii stabile care ar fi garante ale democraţiei, supremaţiei legii, drepturile omului şi protecţia minorităţilor. Acest criteriu a fost desfăşurat mai tîrziu în Acordul de la Amsterdam, declarîndu-se că "Uniunea este fondată în baza condiţiilor de libertate, democraţie, respectarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, a supremaţiei legii, principii care sunt comune pentru toate statele membre (art.6). Orice stat european care respectă aceste principii poate deveni membru al Uniunii Europene". Prin urmare, fiind acceptată ca membru al Consiliului Europei, Republica Moldova, în principiu, a îndeplinit acest criteriu.

2) Capacitatea de adoptare integrală a acquis-ului comunitar; aderarea la obiectivele politice, economice şi monetare ale UE, precum şi existenţa unor structuri administrative şi judiciare care vor permite adoptarea şi aplicarea acquis-ului comunitar.

În cadrul cercetării domeniilor de activitate ale Consiliului Europei, menţionăm că opera normativă a Consiliului Europei a inspirat şi a creat baza pentru acquis-ul UE, în special în ceea ce priveşte drepturile fundamentale ale omului, protecţia socială, minorităţile naţionale şi alte sfere de competenţă exclusivă a Consiliului Europei. În special, Tratatul asupra Uniunii Europene (art.6, p.2) stabileşte cele trei principii ale Consiliului Europei şi CEDO drept adevărate principii constituţionale ale Uniunii Europene şi face trimitere în mod formal la CEDO (art.6, p.2). Curtea Europeană de Justiţie aplică tot mai frecvent Convenţia astfel după cum este interpretată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În fine, Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, adoptată la Nisa la 7 decembrie 2000, face referinţă la CEDO şi stipulează că nivelul de protecţie pe care îl oferă nu poate fi inferior celui al Convenţiei, transformată într-un minimum de standarde. Prin urmare, o implementare eficientă şi corectă a tratatelor

Consiliului Europei, ar permite Republicii Moldova să-şi niveleze ordinea sa juridică internă pentru recepţionarea acquis-ului comunitar. Această capacitate este completată prin procesul de expertizare a legislaţiei moldoveneşti de către Consiliul Europei, inclusiv în baza programelor comune Consiliul Europei - Uniunea Europeană, ceea ce contribuie la ajustarea legilor Republicii Moldova la normele europene generale şi perfecţionarea acesteia.

3) Criteriul economic: existenţa unei economii de piaţă funcţionale, capabile să facă forţa presiunilor competitive şi forţelor de piaţă din cadrul UE.

La acest capitol, influenţa Consiliului Europei este mai puţin sesizabilă, ea fiind una indirectă, spre exemplu: descentralizarea economiei prin crearea statului de drept, creşterea economică prin asigurarea drepturilor sociale, elaborarea unei legislaţii favorabile investiţiilor etc. Chiar şi în ipoteza în care am admite imposibilitatea acţiunii Consiliului Europei în baza acestui criteriu, îndeplinirea celorlalte două prime criterii printr-o cooperare constructivă cu Consiliul Europei şi îndeplinirea adecvată şi de durată a angajamentelor pe care le atrage calitatea de membru al lui, ar lăsa Republicii Moldova să negocieze cu UE doar criteriul economic, ceea ce ar reduce volumul şi timpul negocierilor şi ar grăbi integrarea sa europeană.

Întru confirmarea celor expuse, vin Programele comune ale Consiliului Europei şi Comisiei Europene pentru Republica Moldova. De asemenea, Planul de Acţiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, în special capitolul ce se referă la legislaţie, vizează un şir de domenii care sunt deja abordate în cadrul cooperării Republicii Moldova cu Consiliul Europei şi pot fi consolidate şi prin intermediul diverselor programe ale acestuia. Prin intermediul aceluiaşi for – Consiliul Europei, Republica Moldova are prilejul de a identifica şi alte modalităţi de cooperare care ar apropia-o mai mult de Uniunea Europeană, inclusiv prin sprijinul activ (politic, tehnic şi financiar) din partea statelor comunitare, a celor în curs de aderare şi a celor candidate. Cu toate acestea, să nu uităm că Consiliul Europei şi Uniunea Europeană sunt totuşi două organizaţii distincte, fiecare implicînd calitatea de membru distinctă pentru state. Utilizîndu-şi capacitatea politică şi diplomatică în cadrul Consiliului Europei prin includerea şi menţinerea pe agenda Organizaţiei a problemei transnistrene, Republica Moldova va atrage atenţia generală a comunităţii europene asupra subiectului, determinînd organizaţiile şi statele competente să se implice mai activ în soluţionarea acestui conflict. Considerăm că Consiliul Europei ar putea juca un rol important, spre exemplu, reforma administrativă şi consolidarea autonomiei locale, eficientizarea sistemului judiciar, legea cu privire la traficul de fiinţe umane şi altele. alături de OSCE şi UE, în procesul de soluţionare politică definitivă a conflictului din regiunea de Est a ţării noastre.

În fine, Consiliul Europei este la moment unicul for pan-european în care Republica Moldova, pe picior de egalitate, are oportunitatea de a-şi urmări prop-

riile interese şi pentru a-şi exterioriza problemele interne.

Calea integrării europene este invocată cu diferite ocazii de conducerea statului, începând cu 1998. Chiar şi în perioada de orientare unilaterală spre Est a vectorului politicii externe, 2001-2003, retorica pro-europeană a fost păstrată în comunicarea cu Occidentul. Ulterior, autorităţile prezentau CoE în societatea moldovenească drept „anticamera” UE. Acelaşi lucru îl confirmă APCE prin Rezoluţia 1515 (2002), unde se notează cu satisfacţie faptul că Comisia Europeană face trimitere sistematică la îndeplinirea obligaţiilor şi angajamentelor în cadrul CoE atunci când întocmeşte rapoartele sale de progres în procedurile de aderare şi pre-aderare. De asemenea, referindu-se la Politica Europeană de Vecinătate [7] (PEV), Adunarea Parlamentară aminteşte că respectarea obligaţiilor şi angajamentelor faţă de Consiliul Europei este „o condiţie prealabilă pentru orice integrare europeană mai avansată [8] ”. Planul de acţiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană semnat în februarie 2005, la rândul său, conţine referinţe multiple la angajamente şi domenii de acţiune directă a Consiliului Europei.

Rezoluţia APCE 1572 (2007) încurajează din nou în mod expres autorităţile naţionale să ducă la bun sfârşit reformele pentru a executa în întregime angajamentele asumate. Îndeplinirea acestei condiţii este necesară pentru a încheia procedura de monitorizare şi a lansa dialogul post-aderare [6]. Vizita preşedintelui Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE), Luis Maria de Puig, efectuată la Chişinău în iulie 2008, a precedat încheierea sesiunii de vară a legislativului moldovean. În cadrul sesiunii de vară a APCE, la 25 iunie, a fost adoptată Rezoluţia nr.1619 privind funcţionarea instituţiilor democratice în Europa, care face referinţe exprese şi la starea de lucruri din Moldova. Aceasta evaluează situaţia de la ultima Rezoluţie din octombrie 2007. A fost încă o ocazie de a transmite direct conducerii de la Chişinău, partidelor politice şi societăţii în ansamblu mesajul privind starea de spirit în Consiliul Europei referitoare la respectarea angajamentelor şi progresele realizate. Această poziţie a APCE a fost reiterată public în discursul pe care Luis Maria de Puig l-a ţinut în faţa legislativului moldovean.

În primul rând, preşedintele APCE a ţinut să sublinieze că reformele promise la momentul aderării trebuie accelerate, pentru că monitorizarea respectării angajamentelor de aderare a Moldovei durează prea mult – 13 ani! Este nevoit să spună că esenţa lucrurilor nu s-a schimbat spre o stabilitate democratică şi e departe de îndeplinirea angajamentelor asumate. Din nou, de rând cu mici progrese, sunt constatate nereguli: - stagnare în adoptarea legislaţiei, cea mai strigătoare fiind reforma procuraturii, care nu progresează (anumite evoluţii au fost înregistrate la sfârşitul anului 2008, şi în prezent); - regrese, inclusiv în legislaţia electorală, încetarea transmisiunilor directe a şedinţelor legislativului etc.

Domeniile problematice constituie deja un fel de “pachet standard moldovenesc”: justiția, libertatea de exprimare, combaterea corupției, reforma admini-strativă şi condițiile de activitate a municipalităților, aspectele electorale, reforma procuraturii. Altfel zis, Strasbourgul aşteaptă soluții definitive şi nu doar o dinami-că. O nouă condiție introdusă în Rezoluția nr.1619 se referă la observarea pregătirii şi desfăşurării alegerilor parlamentare din 2009.

Evenimentele care au avut loc în aprilie, 2009 au generat o atenție sporită şi au solicitat o abordare mai exhaustivă a monitorizării Republicii Moldova, care este supusă monitorizării de către Consiliul Europei prin intermediul Comitetului de Miniştri, Adunării Parlamentare şi Congresului European al Puterilor Locale şi Regionale. În acest context, în perioada 16-19 martie 2010, delegația Consiliului Europei, condusă de dl Jean-Louis Laurens, Director General al Directoratului General pentru Democrație şi Afaceri Politice a întreprins la Chişinău o misiune similară pentru evaluarea situației din Republica Moldova. Au fost discutate punctele cheie ale programului de asistență „Pachetul pentru Democrație”, pe care l-a format Consiliul Europei în parteneriat cu Uniunea Europeană pentru Republica Moldova cu scopul de a sprijini acțiunile de consolidare a democrației şi statului de drept în țara noastră [11].

În prezent, pe segmentul justiție, în vizorul Consiliului Europei rămân angajamentele Republicii Moldova de a respecta cerințelor minime de detenție şi a asigurării condițiilor adecvate de detenție în izolatoarele de detenție provizorie. Un alt angajament al Republicii Moldova rămâne reforma procuraturii, în conformitate cu standardele europene şi recomandările Consiliului Europei. O importanță deosebită revine reformei constituționale în Republica Moldova, inclusiv prin prisma recomandărilor formulate de Comisia de la Veneția pe marginea acestui subiect.

Cointeresarea în vederea realizării proceselor democratice în Republica Moldova din partea Consiliului Europei denotă şi vizita oficială în perioada 23-25 martie 2010 a Preşedintelui Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (AP CoE), Mevlut Cavusoglu şi Bonnie Theophilova şeful adjunct al Cabinetului Preşedintelui AP CoE.

În aria întrevederilor comune a oficialităților de la Chişinău cu reprezentanții UE şi a Consiliului Europei se înscrie şi vizita recentă la Bruxelles a liderului democrat Marian Lupu, însoțit de Igor Corman, Preşedintele Comisiei pentru Politică Externă şi Integrare Europeană în vederea abordării paşilor pe care trebuie să-i întreprindă Republica Moldova în vederea apropierii de Uniunea Europeană; a metodei potrivite situației țării noastre de a ieşi din criza politică şi constituțională precum şi a imaginii Republicii Moldova în țările europene. Temele au fost discutate în cadrul unui şir de întrevederi cu reprezentanții Comisiei Europene precum: Stefan Füle – Comisar European pentru Extindere şi Politica de Vecinătate şi Hugues Mingarelli – Director General adjunct pentru Re-

lații Externe. Aceleaşi teme au fost abordate la Consiliul Europei, unde s-a organizat o masă rotundă cu Helga Schmidt – Director al Unității Politice a Secretariatului General [4].

În ultimii ani autoritățile Republicii Moldova şi-au reafirmat angajamentul politic de dezvoltare a relațiilor cu Consiliul Europei, anticamera Uniunii Europene, reiterînd drept prioritate strategică apropierea de Uniunea Europeană. Prin programele de cooperare, si anume Demo-Droit şi Themis, Consiliul Europei a însoțit Moldova în efectuarea reformelor pînă la şi după aderare. Unele proiecte au fost elaborate împreună cu Uniunea Europeană (Joint Programs) [12]. În calitate de concluzie, menționăm faptul că dezvoltarea relațiilor de colaborare cu Consiliul Europei contribuie la apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană. Implementarea rezultatelor programelor susținute de acest for european consolidează reformele în contextul democratizării societății moldoveneşti. De nivelul monitorizării din partea Consiliului Europei şi implementării reformelor în procesele tranziționale de democratizare depinde gradul de pregătire şi deschidere al Republicii Moldova față de procesele politice din Uniunea Europeană.

Bibliografie:

1. Biroul de Informare al Consiliului Europei în Moldova 1997-2007. – Chişinău, 2007.
2. Klebes H., Hartland J. A full Pan-European Role of the Council of Europe's Parliamentary Assembly. // Jain C.K. Triumph of Democracy. An Overview of world Parliaments. - New Delhi, 1993.
3. Lynch, D., Moldavie, Laboratoire de la nouvelle stratégie européenne. // Le courrier des pays de l'Est, Les nouveaux voisins de l'Europe élargie, nr.1042, 2004.
4. Marian Lupu în deplasare la Consiliul Europei şi Comisia Europeană pentru a discuta despre paşii Republicii Moldova spre UEwww.unimedia.md/?mod=news&id=18214 (accesat 13 aprilie 2010)
5. Pronicțchi E., Pronițchi S. Analiza perspectivelor de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. // Republica Moldova şi Integrarea Europeană, elemente de strategie. - Chişinău, Institutul de Politici Publice, 2003.
6. Punctul 21 din Rezoluția APCE 1572 (2007).
7. Recomandarea 1724 (2005).
8. Rezoluția 1515 (2002) privind evaluarea procedurilor de monitorizare a Adunării (mai 2005-iunie 2006).
9. Revenco E. Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). – Chişinău: Cartdidact, 2009.
10. Tarschys D. Europe: invention et nécessité. - Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe, 1999.

11. Tănase A.: Capitolul executării hotărârilor CEDO versus Moldova poate fi scos de sub monitorizare www.unimedia.md/?mod=news&id=17606 (accesat 20 martie 2010)
12. http://www.jp.coe.int/inc/

Prezentat la redactie la 30 aprilie 2010

Recenzent – **Grigore VASILESCU**, doctor habilitat in filosofie, profesor

DEZVOLTAREA INOVAȚIONALĂ DURABILĂ

Arcadie URSUL
Rusia, Universitatea Comercial-Economica de Stat, Centrul de cercetare a proceselor globale si dezvoltarii durabile,
Director, profesor, academician

Ion RUSANDU
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Ştiințe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice
doctor în filosofie

Sustainable Development (SD) is considered to be a strategy of surviving, innovate and stable development for both one certain country and the civilization in general in conditions of preserving environment and first of all - the biosphere. The final result of the transition to the SD should be creating Noosphere as a socio-natural system where priorities of moral mind will be protected and guaranteed as well as intellectual and information values, and harmony of the Man, Society and Nature, their safe and long-term co-evolution will be realized.

În ultimul timp, se creează impresia că, în toată lumea, s-a diminuat esențial interesul pentru problemele dezvoltării durabile (DD). S-a schimbat şi Secretarul General al ONU; actualul, spre deosebire de predecesor, nu prea încurajează activitatea acestei organizații mondiale în sensul propulsării de mai departe a comunității internaționale pe calea dezvoltării durabile. Poate că activitatea ONU, ca şi a altor organizații, dar mai ales a statelor suverane, intră în stagnare, şi omenirea a hotărât să uite o utopie inventată şi deja larg mediatizată?

Putem considera, desigur, că tranziția la DD s-a dovedit un proces enorm de complex şi dificil, or, prin semnificația sa pentru istoria umanității, o asemenea tranziție este comparabilă, posibil, doar cu transformarea neolitică de la gospodăria de apropiere la cea producătoare, care a început acum aproximativ 12 mii

de ani şi s-a extins în timp pe câteva milenii, pe întreg spaţiul planetei. Tranziţia la DD nu este o simplă revoluţie socială într-o ţară luată aparte sau într-un grup de ţări, ea este o mişcare mondială pentru supravieţuirea întregii specii umane, este o cerinţă obiectivă a timpului, şi în acest sens întârzierea este egală cu alunecarea în continuare spre catastrofa antropologică. De aceea, în ciuda baterii pasului pe loc şi a primelor nereuşite în tranziţia către un viitor durabil, această cale, fiind o strategie adoptată pe plan mondial, rămâne deocamdată singura valabilă pentru salvarea omenirii şi a biosferei.

O oarecare acalmie sau încetinire în planul tranziţiei la DD este determinată, în opinia noastră, de nevoia de a conştientiza şi înţelege ce reprezintă concepţia şi strategia DD propusă de ONU. Există o mulţime enormă de interpretări ale acestei concepţii şi, aşa cum s-a mai menţionat în repetate rânduri, una dintre cele dominante este versiunea „ecologică”. Se consideră că, dacă la actuala dezvoltare social-economică vom lua şi vom adăuga cerinţa de a nu distruge mediul natural înconjurător, vom căpăta, iată, o DD a comunităţii mondiale.

Şi e clar de ce a apărut un asemenea punct de vedere: ideea DD a luat naştere din necesitatea rezolvării problemelor mediului înconjurător, ceea ce se poate uşor urmări după forurile ONU, începând de la Stockholm (1972), trecând prin Rio de Janeiro (1992) şi terminând cu Johannesburg (2002). Şi, deşi a devenit clar că trebuie să rezolvăm în comun problemele social-economice, ecologice etc., totuşi accentul ecologic în strategia DD este prezent, şi această interpretare a noii concepţii a civilizaţiei este cea mai răspândită. În aceeaşi cheie şi-au scris până odinioară studiile ştiinţifice şi materialele didactice şi continuă să scrie mulţi autori. Bunăoară, în recent apărutul „material universitar clasic” al lui N.N.Marfenin, „Dezvoltarea durabilă a omenirii”, se afirmă: „Dezvoltarea durabilă a omenirii este o orientare fundamentală spre dezvoltarea comunităţii mondiale într-o direcţie determinată de necesitatea ecologică de salvgardare a durabilităţii biosferei şi a unui mediu favorabil stabil pentru întreaga populaţie a planetei noastre [4, 596].

Imperativele ecologice într-adevăr sunt prioritare în crearea şi înţelegerea concepţiei DD (mai ales dacă această afirmaţie aparţine ecologilor). Însă în procesul cercetărilor teoretico-metodologice s-a elucidat că DD nu este doar adiţionarea ecologiei la dezvoltarea tradiţională, ci reprezintă transformări principal noi pe toate direcţiile de dezvoltare a omenirii, adică o „revoluţie înnoitoare” calitativ altfel la scara întregii lumi. Unde mai pui că, implicându-se în tranziţia sistemică la DD, chiar ecologia şi întreaga activitate ecologică capătă trăsături principial noi. Vom menţiona doar unele dintre acestea.

În primul rând, este vorba de caracterul sistemic deja amintit, adică includerea exigenţelor ecologice în domeniile social, politic, economic ş.a.m.d. de dezvoltare, în scopul formării unui sistem unitar al dezvoltării umane şi, mai larg, socio-naturale. În al doilea rând, au prioritate imperativele globale şi, desigur,

relaționarea acestora - evident armonioasă – cu obiectivele locale, regionale, naționale şi cu alte scopuri „mai puțin globale" ale activității novatoare ecologice. Este important ca orice măsură ecologică întreprinsă să nu înrăutățească situația ecologică globală, care, din păcate, continuă să se agraveze. În al treilea rând, soluționarea problemelor ecologice trebuie să aibă caracter anticipativ, pentru a se evita situații excepționale, crize şi catastrofe. Este evident că o catastrofă ecologică globală nu poate fi decât prevenită, deoarece nu va avea elementar cine să lichideze consecințele ei negative.

Însă înnoiri de acest gen, în procesul tranziției la DD, se aşteaptă şi în alte sfere ale activității umane, şi înainte de toate în economie, lucru despre care încep a-şi da seama economiştii-ecologişti care scriu pe aceste teme, deşi nu e vorba numai de transformările ecologice ale activității economice. Scopul principal al trecerii la DD este, desigur, supraviețuirea omenirii şi salvgardarea biosferei ca temelie naturală a activității vitale a tuturor organismelor vii.

În principiu, se consideră că tranziția la DD poate asigura o asemenea securitate ecologică globală, deşi acest lucru este deocamdată o ipoteză sau o doleanță a elitei comunității mondiale. Asta fiindcă salvgardarea simultană a omenirii şi a biosferei, de pe pozițiile sinergeticii, este foarte problematică, deoarece omenirea trăieşte şi se dezvoltă pe seama naturii. De aceea conservarea biosferei impune reducerea substanțială a presiunii antropogene asupra biosferei sau, deja în perspectivă, modelarea economică a proceselor şi ciclurilor biosferice prin activități antropice, care deocamdată vin în contradicție cu procesele biosferice naturale. Mai este, adevărat, încă o cale – transferarea în cosmos a producției industriale, în timp ce producția agrară va rămâne pe planetă urmând să fie trecută la strategia adaptivă de intensificare.

Calea cosmică a DD, propusă încă de K.Țiolkovski, deschide noi posibilități de valorificare a resurselor naturale extraterestre, de creare pe baza acestora, în etape, a produselor necesare cu grad redus de entropie. Anume datorită ieşirii în cosmos şi valorificării industriale a spațiilor extraterestre se va produce tranziția la DD după tipul asigurării securității ecologice globale, când vor începe să se realizeze supraviețuirea şi dezvoltarea indefinit de îndelungată a civilizației, conservarea biosferei planetei, continuarea evoluției ei naturale. Dorim noi sau nu, principiile şi legile sinergeticii impun o tot mai amplă valorificare a mediului natural înconjurător, pe seama căruia se va şi produce fie dezvoltarea progresivă fie orice alt fel de dezvoltare neregresivă (neutră) a civilizației.

Şi în acest sens noi plecăm de la percepția prin excelență ecologică a derulării procesului de tranziție la DD şi începem a-i înțelege esența socionaturală. DD nu poate fi decât socionaturală, când evoluția membrului (subiectului) central al ecosistemului se asigură pe seama mediului său natural, care, lucru firesc, se va degrada într-o anumită măsură, se va dezvolta represiv. În acest caz trecerea la DD permite să se diminueze esențial această degradare, iar dezvoltarea

membrului central al ecosistemului trebuie să se producă în cadrul capacităţii portante a acestuia.

Noi definim deja DD ca o dezvoltare care satisface necesităţile timpului prezent, dar nu pune în pericol capacitatea generaţiilor viitoare de a-şi satisface propriile necesităţi [5, 59]. Această definiţie a ajuns să fie una dintre cele mai răspândite după adoptarea ei efectivă la Conferinţa ONU pentru mediul înconjurător şi dezvoltare din 1992, Rio de Janeiro (UNICEF). O asemenea definiţie exprimă esenţa noului model al dezvoltării umanităţii, care, după părerea autorilor ei, nu trebuie să fie curmată de o oarecare catastrofă globală de origine antropică.

În acest fel de definiţie a DD se pune pe prim-plan noţiunea de necesitate, care exprimă relaţia subiectului, adică a unei fiinţe vii raţionale, cu mediul care o înconjoară – atât cel natural, cât şi cel social. Deoarece însă în cazul DD este vorba practic despre întreaga omenire, se are în vedere necesitatea unor condiţii şi resurse naturale terestre şi cosmice din spaţiul care înconjoară civilizaţia umană.

Deoarece în modelul dezvoltării industriale este cu neputinţă să fie satisfăcute în măsură egală atât generaţiile actuale de oameni, cât şi cele viitoare, acest model de dezvoltare presupune un final dramatic destul de rapid al risipitoarei dezvoltări economocentrice de piaţă a omenirii. Acest sfârşit tragic al „omenirii de piaţă” (dacă poate fi numită astfel de orientarea economocentrică modernă) este determinat de catastrofa antropoecologică, înainte de toate de degradarea mediului natural înconjurător şi de epuizarea resurselor naturale. Anume de aceea satisfacerea necesităţilor generaţiilor viitoare exprimă o necesitate umană inexistentă în momentul dat de timp, ci viitoare – un fel de necesitate anticipată a întregii specii umane de propria supravieţuire şi perpetuare în timp.

Majoritatea locuitorilor planetei nu simt această necesitate „aici şi acum”, dacă e să privim dezvoltarea omenirii în coordonatele actualei stihii economocentrice de piaţă. Or o asemenea necesitate de continuare a speciei umane apare dacă se conştientizează necesitatea şi importanţa asigurării supravieţuirii şi perpetuării existenţei pe un viitor indefinit de îndelungat. În felul acesta apare necesitatea potenţială de apariţia şi existenţa unor generaţii viitoare, care în principiu trebuie să existe vreme indefinit de îndelungată. Această necesitate se află în afara „orizontului de piaţă” momentan al gândirii, ea este orientată spre un viitor umanistic foarte îndepărtat, are un caracter în principiu virtual-strategic. Această necesitate devastatoare de supravieţuire şi perpetuare a speciei umane va influenţa necesităţile actuale, transformându-le mai raţional în sensul realizării lor în viitor. Se iscă o contradicţie între cerinţele vădit excedentare ale generaţiilor actuale, pe de o parte, şi posibilităţile de satisfacere a propriilor necesităţi de către generaţiile viitoare, pe de altă parte. Creşterea trebuinţelor generaţiilor actuale, în special a celor iraţionale şi patologice, duce la diminuarea esenţi-

ală a posibilităţilor şi mijloacelor de satisfacere a necesarului de resurse naturale şi condiţii ecologice al generaţiilor viitoare, inclusiv până la dispariţia omenirii în urma, de exemplu, a unei catastrofe antropologice.

O asemenea perspectivă impune schimbarea modelului modern de dezvoltare a civilizaţiei în scopul realizării treptate a necesităţii conştientizate anticipate de „continuarea temporală a umanităţii". Cum această necesitate a fost deja conştientizată, ea reprezintă un interes uman. Şi încă unul de natură strategică de lungă durată, care trebuie să fie luat în consideraţie tot mai mult, pe măsura tranziţiei la un viitor durabil. Contradicţia care s-a iscat între necesităţile actuale şi cele viitoare se poate rezolva doar printr-un singur mijloc – creşterea posibilităţilor de satisfacere a necesităţilor de către generaţiile viitoare pe seama limitării raţionale (fără afectarea necesităţilor vitale) a satisfacerii cerinţelor generaţiilor actuale. Căci, în condiţiile limitării resurselor planetare, generaţiile actuale trăiesc ca şi cum cu datoria pe contul generaţiilor viitoare, irosind realmente iraţional resursele naturale şi creând pentru ele condiţii tot mai proaste de existenţă în biosferă, ceea ce este vădit antiuman, dacă e să privim lucrurile din perspectivă strategică.

Referitor la procesul satisfacerii tot mai depline a necesităţilor devansatoare conştientizate ce ies din cadrul „orizontului de piaţă" de scurtă durată, este oportun să-l definim drept proces de futurizare a necesităţilor (şi intereselor). Şi tranziţia la DD presupune un sistem unic de lungă durată de măsuri care realizează procesul de futurizare şi, astfel, de raţionalizare şi „umanizare strategică" a necesităţilor. Or acest lucru presupune o renunţare treptată la societatea contemporană de consum şi trecerea la o satisfacere mai raţională a necesităţilor sau, cum se mai spune, a necesităţilor raţionale coevolutive, ceea ce şi presupune tranziţia la DD, care prelungeşte existenţa în timp a omenirii. În acest caz se va produce o oportunizare temporală a necesităţilor generaţiilor actuale şi viitoare, ce se va manifesta în futurizarea şi raţionalizarea necesităţilor omenirii, care trebuie văzută nu doar ca un tot unitar în accepţie spaţială, ci şi ca un tot unitar în dimensiune temporală. Puţin probabil ca procesul globalizării să aibă drept scop realizarea doar a integrităţii spaţiale în modelul DD, pe care mai devreme sau mai târziu îl va distruge catastrofa antropoecologică. E clar că un astfel de scop, în perspectivă strategică, pare antiuman.

Tranziţia la DD presupune nu numai formarea integrităţii global-spaţiale, ci şi declanşarea unui proces mai sistemic – realizarea integrităţii sistemice-temporale a omenirii. Ceea ce înseamnă că omenirea îşi va dobândi propriul viitor raţional uman, pe care riscă să-l piardă actualul model de dezvoltare social-economică. Căpătarea de către omenire a integrităţii temporale a civilizaţiei se poate întâmpla numai în procesul optimizării şi futurizării necesităţilor generaţiilor actuale şi viitoare de oameni. În acest sens putem fi de acord cu N.M.Marfenin, şi anume că „ideologiile moderne trebuie să se bazeze pe a alege între avantajul pe

termen scurt şi avantajul pe termen lung în utilizarea resurselor naturale” [4, 599]. Şi, cu toate că cele spuse se referă la utilizarea resurselor naturale, anume raţionalizarea acesteia stă la baza viitoarei DD, ca şi sinonim, propriu-zis, al noţiunii de DD, ceea ce accentuează V.I.Danilov-Danilian [2, 123-124, 126-128] şi despre ce s-a scris deja mulţi ani în urmă [3]. Evident, este vorba, în principal, de interpretarea raţională, de pe poziţiile bunului-simţ, a modului civilizaţional anume ca model de supravieţuire a omenirii, ca un fel de „invariantă terestră” a etapei sociale a evoluţiei, care a luat naştere pe planeta noastră.

Necesitatea trecerii la DD este condiţionată tocmai de continuarea temporală a existenţei speciei umane, de înţelegerea caracterului inuman al finalului istoriei umane pe care îl pregăteşte actuala formă economocentrică de piaţă a dezvoltării contemporane. Istoria umanităţii nu trebuie să se limiteze numai la trecut, prezent şi un viitor foarte limitat în timp. Cea mai umană continuare a existenţei omenirii pare să fie continuarea până în epoci infinit de îndepărtate în viitor, aşa cum a visat K.Ţiolkovski [10]. Şi tranziţia la DD este, realmente, tranziţia de la actuala formă de dezvoltare antropofobă, la o formă mai umană, care poate exclude, din istoria viitoare a civilizaţiei, finalul tragic al acesteia.

Necesitatea unei astfel de tranziţii poate fi explicată şi de pe poziţii mai largi, de exemplu de pe poziţiile evoluţionismului universal şi ale principiului integrităţii temporale legat de acesta. Concepţia evoluţiei universale (evoluţionismul universal), care reflectă evoluţia progresivă permanentă în Universul nostru vizibil, relevă necesitatea apariţiei continue a unor elemente noi în procesele dezvoltării. Evoluţia universală este un proces înnoitor permanent, în care, datorită introducerii noului în sistemul evolutiv, creşte gradul acestuia de complexitate şi simultan de rezistentă faţă de factorii nefavorabili ai mediului înconjurător.

Sistemele care în procesul existenţei lor nu sunt supuse proceselor novatoare, care nu-şi ridică gradul de complexitate şi organizare, nu ajung pe linia progresivă principală a evoluţiei (aşa-numita ultramagistrală a evoluţiei universale) şi, în cele din urmă, intră pe linia regresivă a evoluţiei, încheindu-şi, întru-un fel sau altul, existenţa. De aceea, pentru o existenţă infinită, sau, mai bine zis, îndelungată a oricărui sistem evolutiv, este necesar să se genereze elemente noi şi să crească gradul propriei organizări, implicit al durabilităţii. Sistemele tentate să acumuleze excesiv trecutul, adică inert-conservative, chiar şi în cazul asigurării relative a integrităţii (securităţii), mai devreme sau mai târziu se degradează şi îşi pierd identitatea (calitatea), sfârşindu-şi istoria. Primesc „permisul” în viitor doar acele sisteme evolutive pentru care procesul de evoluţie reprezintă un proces novator permanent, având o orientare predominant progresivă.

În activitatea socială procesele novatoare urmăresc scopul înnoirii conţinutului sistemelor aflate în evoluţie, şi în contextul temei examinate toate procesele novatoare pot fi împărţite în procese de modernizare şi de futurizare. Moder-

nizarea îşi propune drept scop dezvoltarea proceselor novatoare pentru conformare la cerințele epocii moderne, în timp ce futurizarea reprezintă de felul său un proces „postmodern”. Nu e vorba însă de postmodernismul şi futurismul deja cunoscute şi interpretate în filosofie şi culturologie, ci despre un proces novator principial nou. Futurizarea procesului novator constă în transformarea acestuia în conformitate cu scopurile şi cu strategia unui viitor mai uman, când înnoirile urmăresc scopul adaptării sistemului la viitor, ceea ce asigură nu numai o existență durabilă în continuare, ci şi o dezvoltare progresivă permanentă.

Tranziția la DD ca proces novator-progresiv nu se raportează doar la un domeniu de activitate sau la o regiune oarecare, ci este o mişcare mondială spre o calitate nouă a întregii omeniri, fără de care supraviețuirea ultimei pur şi simplu nu se va produce. Societatea viitoare, numită uneori societate durabilă, va fi totodată o societate în care toate sferele de activitate vor „lucra” pentru DD. Unde mai pui că, în anumită măsură, această calitate nouă a civilizației trebuie să apară încă în modelul dezvoltării industriale, altfel nu se va realiza tranziția către un viitor durabil.

Termenul „inovație”, de la latinescul „innovatios”, înseamnă „noutate, schimbare, înnoire”. Noțiunea „inovație” se defineşte drept un proces complex de creare, difuzare, implementare şi utilizare a unui nou mijloc practic, a unei noi metode, concepții etc. – pentru satisfacerea necesităților umane [6].

Această definiție este caracteristică pentru etapa contemporană a activității novatoare în toate sferele de existență a civilizației noastre. Deoarece însă în cazul dat este vorba despre trecerea la o societate durabilă, vom avea în vedere numai astfel de necesități care nu poartă un caracter haotic, ci unul orientat spre tranziția amintită. B.N.Kuzâk şi Iu.V.Iakovăț înțeleg prin inovații utilizarea realizărilor umane pentru creşterea eficienței într-un domeniu sau altul [3, 45].

Procesele novatoare, în dezvoltarea istorică, nu au apărut în secolul al XX-lea, cum uneori se poate întâlni în literatură. Ele au însoțit întreaga istorie umană, deşi, în zorii istoriei umane, înnoirile se produceau la intervale de timp mai mari, aşa cum o cereau necesitățile dezvoltării omenirii. Procesul novator cel mai radical se relatează la epoca în care s-a sfârşit revoluția neolitică, a luat naştere un nou mijloc de interacțiune a naturii şi societății, care a trecut de la cules poame şi vânătoare la cultivarea pământului şi creşterea animalelor. Odată cu trecerea timpului însă, dinamismul procesului novator s-a accelerat şi deja în secolul XX a devenit evident că omenirea şi-a câştigat bunurile pe cale revoluționară [8].

O inovație este identificată, de cele mai dese ori, cu o înnoire (noutate) administrativă în producție, care este eficientă din punct de vedere economic. În plan sociocultural, inovațiile sunt legate de progresul tehnico-ştiințific, care contribuie la dezvoltarea societății nu doar sub aspect economic. Treptat însă inovațiile au început a fi interpretare mai larg, drept un gen aparte de activitate cre-

ativă, care generează înainte de toate o nouă cunoaştere şi alte înnoiri, datorită cărora devine novatoare întreaga societate, nu doar sistemul de producţie şi economia. De studierea diverselor inovaţii se ocupă o ramură nouă a ştiinţelor social-umanitare, care şi-a căpătat numele de *inovatică* [7].

Până astăzi procesele novatoare în societate erau orientate în principal (în cadrul conceptului de modernizare) spre ameliorarea proceselor tradiţionale de dezvoltare social-economică şi, implicit sub aspect temporal, spre realizarea în prezent. Apariţia proceselor inovatoare în societate şi plasarea accentului pe dezvoltarea lor planică au reflectat dinamizarea dezvoltării social-economice şi, dacă e să ne referim la Rusia, trebuie să spunem că, deşi apariţia acestor procese ţine încă de perioada sovietică, totuşi dezvoltarea lor principală şi mai masivă se atribuie epocii tranziţiei la relaţiile de piaţă. Iar acest lucru a limitat univoc procesele novatoare la o perioadă destul de îngustă din timpul prezent (modernizarea), or procesele novatoare de importanţă strategică au rămas, plastic vorbind, neobservate atât în societate, cât şi în sferele ei fundamentale de activitate. În acelaşi timp, tranziţia la DD, ca proces novator, este orientată nu numai şi nu atât spre prezent, cât spre viitor (adică este tratată nu sub aspectul modernizării, ci sub cel al futurizării).

Amplificarea şi accelerarea proceselor novatoare în societate nu reflectă numai o dinamică mai intensă a dezvoltării moderne, ci şi propria necesitate a acestei dezvoltări de a se debarasa de toate lucrurile perimate şi ineficiente. Aşa ori altfel, procesele şi tehnologiile depăşite ale orişicărui gen de activitate devin o frână în calea modernizării generale, drept pentru care ele orientează orice proces de activitate nu atât spre prezent şi viitor, cât spre trecutul omenirii. De aceea noul val de modernizare, care se derulează acum în Rusia şi care a intrat deja în stadiul său destabilizator, este orientat tocmai spre schimbarea acestui proces în conformitate cu cerinţele şi necesităţile contemporaneităţii (modernizarea), adică este de asemenea un proces novator în formă integrală, dar, în esenţă limitat de „imperativele modernului” din modelul dezvoltării indurabile. Or tranziţia la DD înseamnă suplimentarea acestui proces de „modernizare inovativă” cu încă un proces inovativ orientat spre viitor, adică spre „futurizarea inovativă”, care include de asemenea unele procese devansatoare inovative ale activităţii teoretice şi practice.

În principiu, inovaţia este un fenomen nu doar al prezentului, ci şi al viitorului, numai nu al trecutului. Bineînţeles, dacă e să ne referim la ştiinţa istorică, noi aflăm ceva nou despre trecut deja de pe poziţiile viziunii actuale, care însă nu mai este generată de trecut, ci este relevată în lumile temporale care îi urmează. Inovaţia în sens larg este ceea ce ia naştere în procesul dezvoltării şi contribuie la progresul de mai departe al societăţii şi la asigurarea securităţii ei. Din punct de vedere sinergetic, inovaţia este un produs hipoentropic obţinând în procesul organizării sau autoorganizării, generat de activitatea creativ-făuritoare

(atât teoretică, cât şi practică), care se încadrează în schimbările progresive ale evoluţiei sociale şi socionaturale (în cel mai larg sens al cuvântului). Activitatea umană canalizată în sensul generării şi realizării inovaţiilor poate fi numită activitate novatoare.

Spiritul novator, într-un fel sau altul, însoţeşte întreaga istorie a omenirii, însă în măsură considerabilă ea caracterizează perioada civilizată a acestei istorii, remarcându-se mai evident în cultura vest-europeană. Cu trecerea timpului, activitatea novatoare se intensifică, astfel încât, din a doua jumătate a secolului XX, principalul spor al produsului global se realizează pe contul inovaţiilor, iar societatea, în măsură tot mai mare, devine una inovatoare, şi acest lucru se datorează în principal apariţiei a noi tehnologii informaţionale şi revoluţiei tehnico-ştiinţifice, iar acum şi revoluţiei ştiinţifico-instructive derivate din aceste tehnologii. Graţie informatizării, ca proces globalist impetuos, se intensifică fluxul inovaţiilor de natură informaţională (deşi există inovaţii de tip material-energetic), care încep a prevala asupra procesului de globalizare. Este de remarcat că unii dintre cei mai importanţi factori orientaţi asupra viitorului inovaţiilor informaţionale sunt fenomene virtuale, adică procesul virtualizării se manifestă ca un proces novator principal, care creează o altă realitate (o realitate virtuală). Acest lucru se produce prin imitarea şi simularea imaginilor informaţionale şi transferul activităţii din practicile reale în sferele virtual-informaţionale.

Mai sus menţionam că inovaţiile determină eficienţa unei sau altei activităţi, practic a orişicărei activităţi. Respectiv, se poate considera că inovaţia reprezintă o înnoire în orice sferă de activitate, având drept scop creşterea eficienţei şi contribuirea la evoluţia progresivă a societăţii.

Este evident însă că nu toate inovaţiile contribuie la dezvoltarea progresivă şi, cu atât mai mult, la asigurarea securităţii. Alături de inovaţii care ajută la creşterea eficienţei, dezvoltă progresul, îşi au locul şi aşa-numitele „patologii inovative", sau pseudoinovaţii, sau chiar „antiinovaţii", care, în esenţă, sunt mai rele decât situaţia existentă (dominaţia schimbărilor insignifiante etc.). De aceea se consideră că inovaţia în activitatea umană este o înnoire utilă, care îmbunătăţeşte calităţile productive sau de consum ale producţiei [7, 53-54]. Este, desigur, o interpretare lapidată a inovaţiilor, or tranziţia la DD necesită o viziune mai sistemică asupra lor, de natură să rezolve cel puţin o sarcină trinitară - asigurarea eficienţei economice, a echităţii sociale şi securităţii ecologice.

Implementarea inovaţiilor provoacă anumite contradicţii în sistemul de activitate. Asta fiindcă, după cum arată A.I.Prigojin, „înnoirile dezechilibrează sistemul. Acesta, dacă îşi modifică o calitate, trebuie să şi le modifice şi pe celelalte, de obicei fundamentale. De unde rezultă una dintre liniile de „înstrăinare a noului în sistemele de organizare şi în alte sisteme" [7, 74]. După cum remarcă autorul citat, pentru controlul proceselor novatoare este important să se ştie că

un sistem va fi deschis înnoirilor numai atunci când valorificarea acestora va deveni o condiție a conservării sistemului” [7, 74].

Vorbind despre caracterul înnoitor al DD, trebuie să conştientizăm necesitatea unei înțelegeri mai largi a noțiunii de inovație. Această noțiune îşi pierde sensul său pur social şi devine o noțiune principial socionaturală, care arată că înnoirea nu se manifestă ca atare doar în sistemul social de coordonate, ci în sistemul socionatural, adică în socioecosistem. Cu alte cuvinte, înnoirea (inovația) se aplică de către om nu numai în sistemul social (economie, societate etc.)., ci şi în natură. Acest lucru rezultă din însăşi înțelegerea DD ca proces socionatural, din faptul că înnoirea se furnizează nu numai din conştiința umană, ci şi din natură (din contul căreia trăieşte omul şi omenirea) şi în natură. Apariția elementelor noi în societate şi natură este un proces evolutiv şi inovațiile trebuie tratate anume în sistemul „societatea - natura”, şi nu doar în societate, aşa la tot pasul văd cum autorii care scriu pe temele „inovației”. O asemenea viziune a inovațiilor, socionaturală, este dictată de sinergetică şi ecologie, deoarece un sistem de dezvoltare elementar este anume ecosistemul, în cazul dat socioecosistemul, şi nu societatea izolată de natură. Viziunea socionaturală a proceselor novatoare reprezintă o particularitate a interpretării problemei DD pe care o luăm în dezbatere în prezenta lucrare.

S-au menționat deja, mai sus, cele două caractere principale ale noțiunii de dezvoltare durabilă – antropocentric şi biosferocentric. Propriu-zis, era vorba că, în urma trecerii la DD, se realizează două scopuri interdependente – supraviețuirea (conservarea) omenirii şi conservarea biosferei, a durabilității acesteia. Cu alte cuvinte, caracterele (criteriile) DD corespund scopurilor strategice ale DD, drept pentru care orice definiție a noțiunii este una specială şi, în contextul nostru, o definiție futurologică, care reflectă o stare viitoare a civilizației şi a relației acesteia cu natura. Acest fel de raționare asupra definiției noțiunii DD a fost susținut de V.I.Danilov-Danilian, care a definit caracterul biosferocentric drept ecologic, iar în ce priveşte caracterul antropocentric, l-a divizat în două segmente, numite sociosanitar şi, respectiv, socioumanitar, ceea ce, evident, este legat de esența biosocială a omului.

De aceea el consideră că durabilitatea trebuie asigurată sub trei aspecte: protecția mediului înconjurător (nedepăşirea, garantată prin acțiuni antropice, a capacității economice a biosferei); protecția genomului uman şi a sănătății populației pentru prevenirea degenerării biologice; formarea mecanismelor (sociale, economice, politice etc.) care ar asigura realizarea sarcinilor primelor două aspecte şi ar garanta de distrugere structurile de importanță vitală ale civilizației.

Cel dintâi aspect este, evident, cel ecologic, al doilea poate fi numit sociosanitar (el vizează sănătatea populațională a speciei *Homo sapiens*), al treilea – „să-l numim aspectul socioumanitar poate întruni toate celelalte subaspecte ale dezvoltării durabile, foarte strâns împletite” [2, 126].

Alături de aceste aspecte, în literatura consacrată problemei DD cea mai frecventă clasificare a durabilităţii cuprinde alte trei aspecte – economic, social şi ecologic (ceea ce de asemenea derivă din dihotomia amintită mai sus – antropocentrism şi biosferocentrism).

Am dori să atragem atenţia şi asupra faptului că V.I.Danilov-Danilian, în definiţia sa dată noţiunii DD, a susţinut ideea că DD este, în linii mari, o dezvoltare inofensivă, sau o formă inofensivă de dezvoltare - definiţie intrată deja, de mai multă vreme, în literatura ştiinţifică. Savantul consideră că „dezvoltarea durabilă este o dezvoltare socială în procesul căreia nu se distruge baza ei naturală, condiţiile de viaţă care se creează nu conduc la degradarea omului şi procesele social-distructive nu se dezvoltă până la proporţii ameninţătoare pentru securitatea societăţii”.

Un scurt comentariu. În primul rând, definiţia se extinde asupra tuturor sferelor vieţii sociale, fără nici un fel de restricţii în acest sens, ea cuprinde toate domeniile consecinţelor despre care ştim astăzi şi în care se pot forma ameninţări pentru existenţa civilizaţiei. În al treilea, forma negativă de formulare a definiţiei (nu se distruge, nu conduc, nu se dezvoltă) poartă un caracter forţat, ceea ce e puţin probabil să fie o carenţă: forma negativă reflectă orientarea ideii dezvoltării durabile spre asigurarea supravieţuirii omenirii, adică spre prevenirea pericolelor care ameninţă această supravieţuire, spre reţinerea acestora în limitele necesare” [2, 128].

Este absolut evident că toate aceste propuneri sunt pe deplin acceptabile şi derivă din conştientizarea că, la etapa actuală, în dezvoltarea omenirii se impune pe prim-plan problema supravieţuirii acesteia ca formă de asigurare a securităţii globale. Anume din aceste considerente problema securităţii este tratată cu maximă atenţie. Cu titlu de dezvoltare durabilă, în sens larg, poate fi definită orice dezvoltare care are loc în formă inofensivă, care nu generează regres, care este orientată spre dezvoltarea progresivă şi nu afectează mecanismele de stabilizatoare (asigurarea securităţii) ale existenţei civilizaţiei.

Deoarece însă supravieţuirea omenirii este dependentă de contracararea ameninţărilor, înainte de toate a catastrofelor globale, orice forme de asigurare a securităţii asigură o mişcare nu împotriva, ci pe calea DD. Iată de ce se poate considera că DD poate fi definită drept o dezvoltare inovativ-inofensivă în cea mai largă accepţie (iar DD ecologică, drept accepţia sa particulară şi primară).

Reprezentarea dezvoltării durabile drept o formă nepericuloasă de dezvoltare alege din toate formele şi tipurile de dezvoltare toate formele neregresive. Din rândul acestora fac parte forma progresivă şi forma neutră (cu un singur plan) de dezvoltare, în cadrul cărora se păstrează sistemul evolutiv şi, înainte de toate, calitatea şi identitatea genetică a acestuia. O interpretare atât de largă a DD înseamnă că la acest tip de dezvoltare poate fi raportată nu numai dezvolta-

rea ecologic orientată, ci şi toate tipurile de dezvoltare în cadrul cărora nu se reduce nivelul de complexitate şi de organizare al sistemului.

Evident, din rândul formelor neregresive de dezvoltare, cea mai valoroasă, inclusiv din punctul de vedere al sistemului evolutiv, pare a fi dezvoltarea progresivă, în procesul căreia se produce o creştere a gradului de complexitate şi de organizare al sistemului. De pe poziţiile sinergeticii, o asemenea creştere duce concomitent şi la creşterea „rezervei de durabilitate" a sistemului, întrucât în sistemele cu dezvoltare progresivă are loc atât dezvoltarea prin complexitate, cât şi asigurarea concomitentă a securităţii. În cazul unui asemenea tip de dezvoltare, însă, există o anumită corelaţie optimă (măsură) între progresul (schimbarea) şi asigurarea securităţii (conservarea) sistemului. O complexificare prea rapidă a sistemului nu lasă posibilităţi (energie) pentru asigurarea securităţii, iar sustragerea eforturilor (mijloacelor, energiei etc.) pentru asigurarea securităţii încetineşte dezvoltarea progresivă. Corelaţia optimă dintre asigurarea securităţii şi progres se determină pentru fiecare sistem evolutiv în parte, în funcţie de specificul şi condiţiile acestuia.

Pe când în cazul altui tip de dezvoltare inofensivă – neutru, cu un singur plan – în procesul transformărilor se păstrează gradul de complexitate şi nivelul de organizare al sistemului, respectiv calitatea şi identitatea acestuia. În plan temporal însă, acest tip de dezvoltare, deşi se va considera şi el durabil, nu poate exista îndelung, în virtutea fluctuaţiilor şi atracţiilor mediului extern în măsură să încalce această durabilitate „fragilă". Perpetuarea unuia şi aceluiaşi nivel de complexitate poate duce, în cele din urmă, fie la complexificarea de mai departe, fie, mai des, la degradarea sistemului. De aceea în natură, chiar dacă există acest tip de dezvoltare, el este relativ rar şi îndurabil. Prevalează însă alte forme (direcţii) de dezvoltare – progresivă şi regresivă, strâns împletite între ele în virtutea principiilor sinergetice (principiul entropiei disproporţionalităţii)" [1].

Aşadar, drept DD în sensul larg al cuvântului vor fi considerate formele inofensive, adică neregresive de dezvoltare, şi acest lucru este principala concluzie conceptual-metodologică dedusă în urma cercetărilor de ultimă oră privind noua paradigmă al civilizaţiei.

Or, interpretarea largă a DD cuprinde aspecte legate de rolul elementelor vechi (tradiţionale) şi noi (novatoare). Procesul evolutiv propriu-zis, pe linia sa principală – supermagistrala evoluţiei universale – poate fi reprezentat în calitate de două procese reciproc complementare, exprimate în principiul conservatismului evolutiv şi principiul schimbărilor evolutive (inovaţiilor), pe care unii îl definesc drept complexificare, creşterea nivelului de organizare etc. Principiul conservatismului evolutiv constă în faptul că în procesele dezvoltării progresive, dacă acestea - ca evoluţie universală - durează un timp îndelungat (sau foarte îndelungat), acţionează continuitatea. Continuitatea (conservatismul evolutiv) se exprimă în faptul că fondul (înainte de toate cel informaţional), acumulat de sis-

tem, se include în structuri noi, cu un nivel mai ridicat de dezvoltare, astfel canalizându-şi procesul evolutiv. Acest lucru face procesul evolutiv real în mai mare măsură combinatoriu-ghidat, decât întâmplător.

Principiul novator exprimă inevitabilitatea apariţiei unor elemente noi în sistemul evolutiv, creşterea conţinutului informaţional al sistemului, complexificarea diversităţii cuprinse în acesta. Sistemul se completează cu elemente noi, şi aceste elemente îl fac mai complex, mai organizat dacă apar legături între elementele şi părţile vechi şi noi. Completarea sistemului evolutiv cu elemente noi duce la creşterea diversităţii şi, conform legii diversităţii necesare a lui E.R.Ashby (formulată de el pentru sistemele cibernetice), la creşterea durabilităţii respectivului sistem, mai complex. Creşterea durabilităţii, în acest caz, se produce pe seama creşterii complexităţii, a nivelului de organizare sau, dacă e să urmăm vectorul informaţional al evoluţiei, pe seama creşterii conţinutului informaţional al sistemului.

Îmbinarea conservatismului evolutiv şi a complexităţii novatoare în procesul dezvoltării progresive creează posibilitatea unei evoluţii ascendente permanente şi a creşterii gradului de durabilitate al sistemului, mai ales că eficienţa maximă se realizează pe contul corelaţiei optime (măsurii) dintre principiile (caracteristicile) amintite ale evoluţiei universale, care concomitent se manifestă ca principii periferice ale DD.

Prezenţa acestor principii în procesul realizării DD în sens larg explică de ce se dă prioritate evolutivă realizării durabilităţii sistemelor prin dezvoltarea lor progresivă ca proces novator. Dezvoltarea progresivă câştigă faţă de cea neutră (cu un singur plan), care face parte, în calitate de componentă, din DD. Acest avantaj „concurenţial" se rezumă la faptul că dezvoltarea progresivă este un proces novator mult mai puternic decât celălalt tip de dezvoltare (neutru). Acesta din urmă se caracterizează prin permanenţa componenţei sale, iar gradul de complexitate, după cum se vede, este de asemenea la unul şi acelaşi nivel, deoarece în cazul tipului neutru de dezvoltare se produc doar mişcări interne şi se schimbă unele raporturi în interiorul sistemului, fără o valorificare esenţială a resurselor mediului înconjurător. Se poate spune chiar că dezvoltarea neutră este un fel de analiză a sistemului, care tinde să se menţină fără activitatea sa esenţială şi cu minimum de cheltuieli de energie pentru mişcările sale combinatorii interne. Dezvoltarea neutră este o componentă mai puţin esenţială în conţinutul DD, iar conţinutul de bază al acestui tip de dezvoltare „cade" pe componenta evolutivă inovativ-progresivă, care se află în zona „traiectoriilor inofensive". Anume de aceea procesele novatoare, în coridorul securităţii, prezintă un interes primordial, şi nu întâmplător astăzi se acordă o atenţie sporită anume acestui tip de dezvoltare progresivă şi, în acelaşi timp, durabilă (cu condiţia unui grad corespunzător de asigurare a securităţii).

În schiţa de faţă sunt date unele raţionamente în favoarea unei interpretări mai largi a DD, care ne permite de pe acum să considerăm că trecerea la noua strategie a civilizaţiei nu este o perspectivă chiar atât de îndepărtată în timp, ci este o sarcină care poate şi trebuie să se rezolve deja în prezent. Ar fi greşit să evităm îmbinarea de cuvinte „dezvoltare durabilă" numai pentru faptul că cineva îi atribuie doar un imperativ strict ecologic. Devine din ce în ce mai clar că chiar şi durabilitatea în sensul cel mai obişnuit este - dacă nu o DD în accepţie mai strict ştiinţifică - atunci cel puţin o trăsătură (caracteristică) a ei, care împreună cu altele poate alcătui temelia acelui viitor durabil spre care tinde omenirea în transformare.

Această nouă interpretare, mai largă, a durabilităţii poate însemna o contribuţie la fel de importantă în tranziţia la DD ca şi mulţi alţi paşi concreţi care s-au făcut şi se fac în planul înţelegerii ei mai înguste. Acum această inovaţie conceptuală în interpretarea DD se va răspândi inevitabil în căutările ştiinţifice corespunzătoare, în activitatea de instruire şi, cel mai important, în deciziile administrative, mai ales la nivel de stat. În principiu, tranziţia la DD, iar ulterior şi la noosferă depinde în primul rând de minimizarea (iar unde e posibil, şi de eliminarea anticipată) a fenomenelor negative, degradante, precum şi de susţinerea şi realizarea creativă a tendinţelor pozitive în dezvoltarea socială şi socionaturală.

Bibliografie:

1. Галиев Э.М. Феномен жизни: между равновесием и нелинейностью. Происхождение и принципы эволюции. - Москва, 2002.
2. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ). // Экономика и математические методы, 2003, Т.39, №2.
3. Кузык Б.Н., Яковец Ю.В. Россия – 2050: Стратегия инновационного прорыва. - Москва, 2004.
4. Марфенин Н.Н. Устойчивое развитие человечества. - Москва, 2007.
5. Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей сфере и развитию. / Пер. с англ. - Москва, 1989.
6. Полонский В.М. Научно-педагогическая информация. Словарь-справочник. - Москва, 1995.
7. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики). - Москва, 1989.
8. Тоффлер А., Тоффлер Х. Революционное богатство. / Пер. с англ. – Москва, 2007.
9. Урсул А.Д. Путь в ноосферу. Концепция выживания и устойчивого развития цивилизации. - Москва, 1993.
10. Циолковский К.Э. Космическая философия. - Москва, 2001

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (XLVIII), 2010

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 3.05.2010. Formatul 70x100 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Comanda 62. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009